

Tal om kirken

Undersøgelser af Folkekirkens aktivitets- og deltagerstatistik

Iversen, Hans Raun; Nielsen, Marie Vejrup

Publication date:
2014

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Iversen, H. R., & Nielsen, M. V. (red.) (2014). *Tal om kirken: Undersøgelser af Folkekirkens aktivitets- og deltagerstatistik.*

MARIE VEJRUP NIELSEN
HANS RAUN IVERSEN

Tal om kirken. Undersøgelser af Folkekirken aktivitets- og deltagerstatistik

MARIE VEJRUP NIELSEN
HANS RAUN IVERSEN

Tal om kirken.

Undersøgelser af Folkekirkens aktivitets- og deltagerstatistik

Tal om kirken

**Undersøgelser af Folkekirken
aktivitets- og deltagerstatistik**

Tal om kirken

Undersøgelser af Folkekirken aktivitets- og deltagerstatistik

Redigeret af

Marie Vejrup Nielsen
Hans Raun Iversen

Det Teologiske Fakultet
Afdeling for Systematisk Teologi
Københavns Universitet
2014

Tal om kirken.

Undersøgelser af Folkekirkens aktivitets- og deltagerstatistik

Redigeret af Marie Vejrup Nielsen og Hans Raun Iversen

Publikationer fra Det Teologiske Fakultet 57

Licensed under CreativeCommons

Forfatterne

ISBN: 978-87-91838-91-0 (trykt)

ISBN: 978-87-91838-95-8 (pdf)

Trykning og indbinding:

Reprocenter Grafisk, Det Humanistiske Fakultet

Københavns Universitet 2014

Udgivet af

Det Teologiske Fakultet

Københavns Universitet

Købmagergade 44-46

1150 København K

Indholdsfortegnelse

Marie Vejrup Nielsen og Hans Raun Iversen	
Tal mere om kirken.....	1
 Peter Lüchau	
Kirkestatistiske kilder til indsigt i Folkekirken og dens medlemmer	7
 Sidsel Vive Jensen	
Når kirken tæller. Aktivitets- og deltagerstatistik på baggrund af kirkens egne tællinger	29
 Sille M. Fusager	
Den relevante kirke – demografisk viden giver mening.....	39
 Steen Marqvard Rasmussen	
Folkekirken for alle subkulturer	51
 Michael Rønne Rasmussen	
Sognets kirkestatistik i præstens perspektiv	77
Bilag 1	93
 Esben Andersen og Poul Langagergaard	
Tilgængelige data som dialogredskab mellem sogn og provsti.....	95
 Trine Kofoed og Thue Raakjær Jensen	
Tal om kirken i Viborg Stift	109
 Hans Raun Iversen	
Hvorfor forstår vi kirkestatistik, som vi gør?	
Historien om den danske kirkestatistik.....	115
 Sille M. Fusager	
Sådan gør man i Norden – kirkestatistikken i de nordiske lande	129
 Marie Vejrup Nielsen og Hans Raun Iversen	
Tal mere om kirken: Konklusioner og anbefalinger.....	141

FORSKNINGSRAPPORTER OG PROJEKTBEKRIVELSE

Peter Lüchau

Indmeldelse og dåb i Den danske Folkekirke.....151

Sidsel Vive Jensen

Kirkens egne undersøgelser – et udsnit179

Projektbeskrivelse

Folkekirkens aktivitetsstatistik: Status omkring de hidtidige undersøgelser og forslag
vedr. den fremtidige dataindsamling og

analysevirksomhed mht. folkekirkens aktiviteter217

Tal mere om kirken

Af Marie Vejrup Nielsen og Hans Raun Iversen

Meningsfuld kirkestatistik er en vanskelig sag. Skal man måle den kirkelige deltagelse i absolutte tal – uafhængigt af befolkningsunderlaget? Eller skal man måle aktiviteten i procent af medlemmerne eller i procent af hele befolkningen uafhængigt af levevilkår og kulturel baggrund i befolkningen? Er en kirkegang på ti procent høj, hvis der ikke er andet at bruge tid på søndag formiddag, eller er kirkegangen høj, hvis to procent går i kirke på trods af, at der er konkurrence fra et par hundrede andre kanaler og alternative gøremål i kirketiden? Kirkelig aktivitet er kort sagt lige så vanskelig at sætte i perspektiv som fx fattigdom og sundhed: Det sete afhænger af det sted og det perspektiv, hvorudfra man ser. *There is no view from nowhere.*

Endnu mere grundlæggende må man begynde med at spørge, hvad man kan bruge kirkestatistikken til kirkeligt og/eller forskningsmæssigt? Dataindsamling og bearbejdning kræver meget arbejde, og man kommer uvægerligt til at ulejliges en masse mennesker, som ofte vil synes, at de kunne bruge deres tid bedre på noget andet. Så der er rigtig mange grunde til at tænke sig godt om, før man går i gang.

Når man så har tænkt og afklaret de overordnede spørgsmål, melder der sig en ny række af komplicerede spørgsmål: Hvad er det helt præcist, man vil vide, hvordan skal man indsamle sit materiale, hvem skal gøre det fra hvem, hvem skal analysere materialet, hvordan skal det analyseres og fremlægges for hvilke brugere og andre interesserede på en måde, så arbejdet kan blive til nytte?

Hensigten med dette projekt har været at samle en maximalt kirkestatistisk kyndig gruppe forskere og folkekirkefolk, så de kunne træde et lille skridt tilbage og tage et samlet blik på alle disse spørgsmål. Den 12. juni 2013 indsendte vi en ansøgning til Folkekirkens Videnspulje om støtte til projektet *Folkekirkens aktivitetsstatistik: Status omkring de hidtidige undersøgelser og forslag vedr. den fremtidige dataindsamling og analysevirksomhed mht. folkekirkens aktiviteter*. Projektbeskrivelsen findes som bilag til denne bog. Den 13. september 2013 blev projektet bevilget som ansøgt med 415.195 kr. Det er i alt væsentligt gennemført som anført i projektbeskrivelsen. I alt har der været tre små ændringer: Kirkestatistik- og sogneanalysemedarbejder i Kirkefondet, Sille M. Fusager, blev tilknyttet gruppen som deltager fra første møde bl.a. mht. kortlægningen af de nordiske erfaringer med kirkestatistik. Det til maj 2014 berammede møde blev afholdt i april 2014, og drøftelse med

lederen af Kirkeministeriets IT-afdeling, kontorchef Torben Stærgaard omkring den fremtidige dataindsamling fandt sted på møde i september 2014.

Med denne bog aflægges der rapport om udvalgets arbejde, idet vi har tilstræbt at give bogen form af en oversigtlig lærebog om emnet til brug såvel i uddannelse og forskning som i det folkekirkelige arbejde med kirkestatistik, sådan som det er forudsat i projektbeskrivelsen. Alle bidrag og ikke mindst konklusionerne, såvel i artiklerne som i anbefalingerne til sidst, har været grundigt drøftet i flere omgange i arbejdsgruppen. Alle deltagere har haft fornøjelsen af at blive klogere og derfor også ændre nogle synspunkter undervejs. Alt i alt har vi arbejdet os frem til en høj grad af enighed eller konvergens i synspunkter og holdninger. Vi har dog fastholdt, at de enkelte indlæg i denne bog i sidste instans står for de enkelte forfatters regning.

De enkelte bidrag fra projektet

I bogens første bidrag beskriver *Peter Lüchau* de væsentligste, eksisterende kirkestatistiske kilder til indsigt i Folkekirken og dens medlemmer. Det sker ud fra en gennemgang af eksempler på kirkestatistiske kilder, og hvad de kan sige om Folkekirken og dens medlemmer. Folkekirken, Kirkeministeriet og Det Centrale Personregister har gode talmæssige kilder til kirken og dens medlemmer, men det kan man også få gennem fagligt korrekt gennemførte spørgeskemaundersøgelser og meningsmålinger. Tilsammen kan de to kilder give et indtryk af, hvad der foregår i kirken af aktiviteter og af medlemmernes socioøkonomiske karakteristika samt deres religiøse og verdslige værdier. Bidraget giver også vejledning i, hvordan man får adgang til alle disse kilder og inspiration til et udvalg af de analyser, som er mulige men endnu ikke er lavet

Den hidtidige nationale kirkestatistik siger ikke meget om det kirkelige liv, forstået som menighedsaktiviteter og deltagelsen heri på lokalt plan. Der findes til gengæld ganske mange lokale tællinger, der belyser dette område. Disse tællinger er oftest foretaget af det lokale sogn, provsti eller stift og har svingende kvalitet. Spørgsmålet er, om dette materiale kan anvendes i videre analyser, når man vil vide mere om kirkens lokale aktiviteter? Det generelle svar i *Sidsel Vive Jensens* analyse af disse tællinger er, at tællingerne kan og må benyttes, allerede fordi der ofte ikke er andet materiale til rådighed. Der er dog en række forbehold, man må tage, med hensyn både til kvaliteten af de data, der er indsamlet, og de analyser, der er foretaget på baggrund af det indsamlede materiale. Særligt bør man være opmærksom på baggrunden for de etablerede tællinger og undersøgelser, måden aktiviteter og deltagere er opgjort på, kategoriserings- og variabeldefinitioner samt fejlsøgning og spørgsmålet om, hvor vidt man kan generalisere ud fra disse undersøgelser.

Et forsøg på at bruge nationalt tilgængelig statistik i lokale analyser finder vi i Kirkefondets virksomhed med sogneanalyser, som beskrives af *Sille M. Fusager*. Bidraget introducerer til den lukkede sognestatistiske database med demografiske og socioøkonomiske oplysninger, som Kirkeministeriet står bag i samarbejde med Danmarks Statistik og Kirkefondet. Der gives også eksempler på, hvordan sogne og provstier via Kirkefondets analyseredskaber kan få omsat såvel aktuelle som historiske oplysninger om deres indbyggere til et redskab, som kan bruges i visions- og målsætningsarbejde og derigennem som hjælp til at skabe en relevant og vedkommende kirke.

Efter godt 15 år med målsætningsarbejde i Folkekirken finder *Steen Marquard Rasmussen*, at tiden er moden til at overveje, hvad dette arbejde sociologisk set er udtryk for. Målsætningsarbejdet kan ses som Folkekirken svar på, at befolkningen er blevet mere kræsen med, hvad den vil bruge sin tid på, fordi det moderne liv indeholder mange valgmuligheder. For at matche dette må kirkens svar dog udvikles: Man må øge sin forståelse for de forskellige livsformer, og dertil er de demografiske analyser af befolkningen utilstrækkelige. De må suppleres med brugerundersøgelser, der kan opspore de forskellige kulturelle og religiøse orienteringer. Steen Marquard Rasmussen formulerer yderligere folkekirkebegrebet på en ny måde som "den dobbelte Folkekirke", der arbejder sideordnet både på sogne- og regionalt niveau for at være relevant for så mange som muligt. Hvad der redegøres for i al korthed i Steen Marquard Rasmussens bidrag i denne bog, fremlægges i en langt mere udfoldet og detaljeret form i bogen "Den relevante folkekirke", der udsendes i Københavns Universitets Teologiske Fakultets serie parallelt med denne fælles publikation.

Ud fra noteringerne i kirketællebogen for Jersie sogn, Roskilde stift, gør *Michael Rønne Rasmussen* et forsøg på at afdække den virkning, som etableringen og igangsætningen af kirkelige aktiviteter i et sognehus i et større sogn kan have på deltagelsen i søndagens gudstjenester i kirken. Resultatet er en svag stigning i den faste højmedeltagelse inden for en kort årrække. I pastoratets noget mindre sogn, Kirke Skensved, er udviklingen den modsatte: På det tidspunkt, da man en tid har haft mange gudstjenester med tre deltagere og derunder, kolliderer kirkegangen med en markant stigning af antallet af messefald. På trods af menighedsråds og præsters forsøg på at gennemføre mere målrettede gudstjenester, har Kirke Skensved kirke i dag status som lejlighedskirke med begrænset brug. Artiklen afsluttes med et udblik til sogne og kirker med sammenlignelige udfordringer.

Kvalificeret kirkeledelse og dialog herom i et provsti forudsætter relevante oplysninger om sognestørrelse, økonomi og omfang af "skal"-opgaver såvel som de valgfrie "kan"-aktiviteter, som det enkelte sogn gennemfører. *Esben Andersen* og *Povl Langagergaard* skriver om et forsøg på at gennemføre en

brugbar dataindsamling i Aarhus Vestre Provsti. I ledelsesarbejdet i Folkekirken er statistisk dokumentation et nødvendigt redskab, der dog ikke kan stå alene, men må bruges som led i kvalificeret dialog mellem provstiudvalg og menighedsråd. Tilgængelige data skal på den ene side tegne et bredt billede og på den anden side begrænses til det nødvendige. Artiklens forfattere foreslår nogle få forbedringer i eksisterende datakilder og en mere omfattende obligatorisk statistik hvert 4. år suppleret med en IT-løsning, der giver sognene mulighed for valgfrit at indmelde yderligere statistik og til gengæld få nyttige analyser for indsatsen.

Det næste bidrag af *Trine Kofoed* og *Thue Raakjær Jensen* tager udgangspunkt i den aktuelle tælling af deltagere i alle folkekirkelige aktiviteter i Viborg Stift, kaldet kirketælling. Den historiske udvikling fra den spæde begyndelse med it i Folkekirken til det nuværende sammenhængende system bliver gennemgået. Dertil beskriver forfatterne mulighederne for at anvende hjemmesideportalen sogn.dk til at tælle deltagere. Slutteligt beretter artiklen om de aktuelle tal fra det første år med tællinger og beskriver perspektiver for evt. videre forskning og formidling.

Hans Raun Iversen skitserer det kirkestatistiske arbejdes historiske baggrund i Danmark til og med de senere årtiers mange tilløb til at udbygge dataindsamlingen og i mindre grad også analysevirksomheden omkring kirkestatistikken. Samtidig fremhæver han, at den hidtidige debat om kirkestatistik, der stort set kun har handlet om gudstjenestedeltagelsen, har haft et skævt blik på det faktiske forhold mellem folk og kirke i Danmark. Præster kan have teologiske – og journalister overskriftmæssige – grunde til at fokusere opmærksomheden omkring gudstjenestedeltagelsen. Men den folkekirkelige virksomhed og deltagelsen i den har altid været og er især i de seneste år langt mere mangfoldig, hvad kirkestatistikken må indrettes efter.

I Steen Marquard Rasmussens bidrag omtales den lange tradition siden 1972 for kirkesociologiske undersøgelser i Den evangeliske kirke i Tyskland. Det fremgår i artiklen ”Sådan gør man i Norden – kirkestatistikken i de nordiske lande” af *Sille M. Fusager*, at de øvrige nordiske folkekirker i modsætning til den danske hvert år indsamler store mængder af data om aktiviteter, deltagertal, ansatte og frivillige i kirkerne. Gennem talmaterialet tager man hvert år pulsen på folkekirken. Beskrivelsen giver indblik i, hvordan vores nabokirker indsamler og behandler relevante data, hvor mange ressourcer, der afsættes til indsamlings- og analysearbejdet, hvordan informationerne offentliggøres, hvordan der er adgang til tallene og for hvem.

Som forudsat i projektbeskrivelsen afrundes bogens første hovedsektion med nogle fælles overvejelser og anbefalinger omkring den kirkelige deltagestatistikks fremtidige muligheder og betingelser. Der er meget at gøre –

men det ligger inden for mulighedernes rammer at få det gjort, hvis der satses på det.

Tre forskningsbidrag fra projektet

Bogens anden hoveddel bringer to større selvstændige forskningsbidrag af henholdsvis Sidsel Vive Jensen og Peter Lüchau. Et tredje forskningsbidrag foreligger i form af Steen Marquard Rasmussens ovennævnte bog om ”Den relevante folkekirke”. Sidsel Vive Jensens og Steen Marquard Rasmussens indlæg dokumenterer og uddyber, hvad der er fremlagt i deres kortere indlæg ovenfor. Peter Lüchaus bidrager med en analyse af Folkekirkens medlemsudvikling på grundlag af CPR-registerets data. Vi har således – med de sparsomme ressourcer, der har været til rådighed – prioriteret to bidrag om data og analyser omkring Folkekirkens deltagerstatistik på lokalt plan og et med en national analyse med udnyttelse af CPR-registeret, der i kirkestatistikken som i megen anden forskning (fx omkring sundhed) giver særlige muligheder i Danmark

Det første bidrag består i *Sidsel Vive Jensens* notat med registrering, beskrivelse og faglige analyser af de ganske mange ad hoc undersøgelser, der er gennemført i Folkekirken indtil 2013. For at indsamle materiale om, hvordan man i Folkekirken på lokalt initiativ har undersøgt aktiviteter i folkekirkeligt regi, sendte vi i september 2013 en mail til samtlige biskopper og provster. I sit notat beskriver Sidsel Vive Jensen, hvordan og med hvilket resultat man i Folkekirken har optalt eller undersøgt kirkens aktiviteter. Selv om der er store metodiske problemer i undersøgelserne, er der to grunde til at tage dem alvorligt. Dels bringer de faktisk nogle resultater til veje, som man ofte kan og må støtte sig til i mangel af bedre kilder. Dels og i særdeleshed må man regne med, at der også i fremtiden vil blive iværksat forskellige former for lokale undersøgelser med forskelligt sigte. Der er derfor god grund til at skærpe opmærksomheden omkring undersøgelsernes muligheder og faldgruber.

I ”Indmeldelse og dåb i den danske Folkekirke” forsøger *Peter Lüchau* at kortlægge indmeldelser og dåb i Den danske Folkekirke fra 2007 til 2013 på grundlag af CPR-registerets data. Flertallet af dem, der meldes ind i Folkekirken, bliver det ved barnedåb og kun relativt få melder sig ind, efter de er blevet voksne. Siden 2007 har dåbsprocenten været faldende, en udvikling som går tilbage til i hvert fald midten af halvfjerdserne. Samtidig er Folkekirken nået det punkt, hvor den mister flere medlemmer gennem dødsfald, end der meldes nye ind ved dåb. Hvad der ligger bag den faldende dåbsprocent er svært at sige på grundlag af CPR-registeret alene, men ser man på dåbsprocenterne rundt om i landet, er det de lidt mere modne forældre, de

højtuddannede, de som bor på landet og de som bor i kommuner med mange folkekirkemedlemmer, der er mest tilbøjelige til at få deres børn døbt.

Taksigelser

Til sidst skal der siges tak: til Folkekirkens Videnspulje for projektets finansiering, til Københavns Universitets Teologiske Fakultet for administration af projektet samt ikke mindst for publiceringen i fakultetets serie, til menighedsråd, præster og andre enkeltpersoner for tilsendt materiale, til Teologisk Pædagogisk Center for de gode rammer for arbejds møderne i Løgumkloster og især til cand. mag. i religionssociologi Astrid Krabbe Trolle, som har befordret manuskripterne gennem korrektur, layout og trykning.

En helt særlig tak til vores kolleger i arbejdsgruppen for aktivt, leveringsdygtigt og kritisk-tillidsfuldt medarbejderskab. Nok engang har det vist sig, at fagfolk, der kan deres kram, kan få gjort et stykke arbejde, når de får mulighed til at sætte sig om et fælles bord. At arbejdet i lige grad har kirkelig og forskningsmæssig brugbarhed, gør det ikke ringere.

Det bemærkes, at såvel denne bog som Steen Marquard Rasmussens ”Den relevante folkekirke” også er tilgængelige på hjemmesiderne for Center for Samtidsreligion <http://samtidsreligion.au.dk/> og Center for Kirkeforskning <http://teol.ku.dk/cfk/>.

Marie Vejrup Nielsen
Center for Samtidsreligion
Aarhus Universitet

Hans Raun Iversen
Center for Kirkeforskning
Københavns Universitet

Kirkestatistiske kilder til indsigt i Folkekirken og dens medlemmer

Af Peter Lüchau

Kirkestatistik er et stærkt redskab til at analysere Folkekirken og dens medlemmer. De bedste kirkestatistiske kilder kan fortælle noget vigtigt om kirken på en præcis og repræsentativ måde. Kilderne indsamles af kirken selv, det offentlige generelt og diverse andre såsom universiteter og private virksomheder. Officiel statistik kan fortælle noget om folkekirken og dens medlemmer, såsom hvem der døbes og hvem der melder sig ud. Spørgeskemaundersøgelser kan sige noget om kirkens medlemmers religiøsitet og værdier. De kirkestatistiske kilder er alle offentligt tilgængelige, og den indsigt de potentielt kan give er enorm.

Statistik om Folkekirken

Første januar 2014 havde Folkekirken 4.413.825 medlemmer, der kunne benytte sig af kirkens mere end 2.300 kirker rundt om i landet. Alligevel ved vi forbavsende lidt om disse næsten fire og en halv million mennesker og forbavsende lidt om, hvad der foregår i de mange kirker, som tilhører Folkekirken. Hvorfor er folk medlemmer af Folkekirken, og hvad bruger de den egentlig til? Er man interesseret i at få besvaret disse spørgsmål og mange andre, er der heldigvis masser af muligheder, og en af disse muligheder er kirkestatistik.

Kirkestatistik er som ordet antyder statistik om kirken, i dette tilfælde Folkekirken. Det er en kvantitativ måde at se Folkekirken på, dvs. at man tæller, hvad der kan tælles om Folkekirken. Det kunne fx være, at man tæller og registrerer handlinger og holdninger, som har med kirken at gøre. Det kunne være handlinger, som kirken udfører fx dåb eller handlinger, som kirkens medlemmer udfører fx kirkegang. Det kunne være kirkens holdninger til dens medlemmer, eller medlemmernes holdninger til kirken og dens trosgrundlag. Fælles for disse observationer er, at man tæller dem, og dermed skaber sig et overblik, snarere end beskrive dem for at forstå deres indhold. Kirkestatistik for Folkekirken kan fx fortælle, hvor mange, der bliver døbt hvert år, men ikke hvad dåben betyder, eller hvad den er set med de delta-gendes øjne. Har man blot øjne for kirkestatistikens særlige natur og begrænsninger, kan den være et værdifuldt redskab til at forstå Den danske Folkekirke, dens nutid og måske dens fremtid.

Hvilket billede, der kan tegnes af Folkekirken ved hjælp af kirkestatistik, afhænger dog af hvilke data, som er til rådighed. Der findes i Danmark en

række gode kilder til data, som er velegnede til kirkestatistiske analyser. Det følgende giver en oversigt over disse kilder. Oversigten er langt fra udtømmende, men fokuserer på de kilder, som umiddelbart har det største forskningsmæssige potentiale, altså de kilder, som kan sige noget relativt præcist og gyldigt om Folkekirken og dens medlemmer. Udvalgte kilder vil blive nærmere beskrevet for at vise deres potentiale. Disse mere grundige beskrivelser viser dels, hvad der allerede er blevet sagt ved hjælp af kirkestatistiske data, dels hvad der potentielt kan siges med selvsamme data. Målet er at give en form for idékatalog til, hvad man kan bruge kirkestatistiske kilder til, og dermed hvilke muligheder sådanne kilder giver til at forstå Folkekirken og dens medlemmer.

Kirkestatistiske kilders værdi

Hvor gode kirkestatistiske kilder er, afhænger grundlæggende af to faktorer: *relevans* og *gyldighed*. Relevans handler om, hvorvidt kilderne måler eller registrerer noget, som kan give vigtig viden om kirken. At vide, hvor mange ud af en årgang, som bliver døbt, må siges at være en uhyre relevant information, mens antallet af præster, som har briller er mindre relevant, da det at bære briller næppe kan forventes at påvirke en præsts arbejde eller hans teologi. Jo større relevans en kilde har, jo bedre er den. Gyldighed handler om to ting. Dels hvor præcist kilden er et udtryk for det, vi mener den måler, dels hvor repræsentativ den er.

Hvis man tæller antallet af kirkegængere, hvad er det så udtryk for? Det kommer an på, hvornår man tæller. Tæller man søndag formiddag, kan man sige, at tallet er et ret præcist udtryk for danskernes opslutning om højmesse. Tæller man derimod alle ugens dage, er det måske et udtryk for danskeres generelle tilslutning til Folkekirken eller et udtryk for deres hang til kirkekoncerter etc. Her ville man sige, at det første eksempel er en ret præcis kilde til opslutningen om højmesse, mens det andet eksempel er en mindre præcis kilde til det samme, fordi man er mindre sikker på, hvad man egentlig tæller. Hertil skal så lægges repræsentativiteten, altså hvor dækkende det, man tæller, er. Tæller man fx antallet af konfirmander i samtlige sogne, vil resultatet være repræsentativt for hele landet. Tæller man derimod kun i københavnske sogne, vil resultatet ikke sige noget om situationen i Danmark som helhed, da konfirmationstallene i København er lavere end i resten af landet. De københavnske sogne er med andre ord ikke repræsentative for landet som helhed, når det angår antallet af konfirmerede.

Kildetyper

De statistiske kilder til beskrivelse af Folkekirken kan komme mange forskellige steder fra, men overordnet kan man skelne mellem tre hovedkilder: kirken selv, det offentlige mere generelt og eksterne undersøgelser. Via kirkebøgerne indsamler Folkekirken en lang række oplysninger om sine medlemmer og sommetider også om sig selv som organisation. Man indsamler fx oplysninger om, hvem som er medlem af kirken, hvem som er døbt i kirken, hvem som bliver gift i kirken, og hvem som til slut begravnes i kirken. Ud over disse oplysninger kan der også indsamles andre typer af oplysninger såsom antallet af messefald, antal kirkegængere og visse steder endog hele aktivitetsoversigter over alle kirkelige aktiviteter i et sogn, provsti eller stift. Hertil skal så lægges mange andre oplysninger, som fx kan have historisk karakter, såsom gamle kirkebøger men også andre historiske beskrivelser af, hvad der har foregået i kirken fx visitatsbøger.

Det offentlige indsamler en lang række oplysninger om borgerne. Generelt kan man sige, at det offentlige registrerer alle oplysninger om borgerne, som anses for relevante for at drive det offentlige. Derfor registreres fx antallet af nyfødte, antallet af døde, alle danskeres uddannelse, indkomst, bopæl, ægteskabelige status, eventuelle børn og eventuelle medlemskab af Folkekirken. Sidstnævnte af hensyn til betalingen af kirkeskat. Staten er principielt ligeglad med borgernes religiøse tilhørsforhold. Faktisk er det ulovligt for staten at registrere borgernes religiøse og politiske tilhørsforhold. Medlemskab af Folkekirken er en undtagelse alene af hensyn til opkrævningen af kirkeskat.

Med eksterne undersøgelser menes her primært diverse videnskabelige og kommercielle undersøgelser. Der er fx lavet en række videnskabelige spørgeskemaundersøgelser om danskernes forhold til Folkekirken. Der er også lavet flere kommercielle meningsmålinger om samme emne. Læg hertil diverse større avisartikler og kronikker, som benytter sig af statistiske oplysninger om Folkekirken, som er indsamlet specifikt til formålet.

Hvor de kirkestatistiske data kommer fra, siger ikke umiddelbart noget om deres gyldighed. Dette spørgsmål afgøres som nævnt af informationernes relevans og gyldighed. Kirken selv og det offentlige generelt tilvejebringer megen data af høj kvalitet i kraft af datas relevans, fx antallet af fødte og døbte, og gyldighed idet mange oplysninger er repræsentative. Grundlæggende er alle oplysninger, som det offentlige indsamler og gør offentligt tilgængelige, repræsentative, dvs. at de dækker hele Danmark. For Folkekirkens vedkommende er mange informationer repræsentative, såsom antallet af døbte og konfirmerede, som registreres for alle sogne. Men der findes også mange lokale oplysninger, som kun registreres for enkelte sogne, provstier og stifter. Generelt kan man sige, at de oplysninger fra Folkekirken

og det offentlige, som samles i Danmarks Statistiks registre, er repræsentative i kraft af at være totaltællinger. En totaltælling er, som navnet antyder, når man tæller alle forekomster af et fænomen fx antallet af døbte. Alternativet til en totaltælling er en stikprøve, hvor man tæller et begrænset antal, men til gengæld tæller de rigtige, således at det kan sige noget om helheden. Et eksempel kunne være at tælle antallet af kirkegængere i danske folkekirker. Hvis man vælger et repræsentativt udvalg af kirker, fx et par hundrede, kan man få et overblik over, hvor mange der sidder i kirkerne uden at skulle tælle i samtlige 2.354 kirker i Danmark.

Det afgørende for, om en stikprøve er repræsentativ, er dels hvordan man vælger hvem som kommer med, dels hvem af de udvalgte som vælger at deltage. I ovenstående eksempel kunne man fx slet og ret trække lod blandt samtlige kirker i Danmark. Det ville give et repræsentativt udvalg. Problemet er bare, hvis det kun er kirker i landsogne, som har lyst til at tælle antallet af kirkegængere, for så bliver resultatet næppe repræsentativt, da tidligere undersøgelser antyder, at kirkegangen generelt er højere på landet. Generelt kan man sige, at jo mere fornuftigt man vælger og jo flere af de udvalgte, som deltager, jo bedre bliver repræsentativiteten (jf. Hansen og Andersen 2000).

Stikprøver giver en vis usikkerhed, som totaltællinger ikke giver, men til gengæld er stikprøveundersøgelser langt billigere og nemmere at gennemføre. Det er netop dette trick, som de fleste videnskabelige spørgeskemaundersøgelser og kommercielle meningsmålinger benytter sig af. Det betyder, at de er mere usikre kilder end fx data fra Danmarks Statistik, men til gengæld har de ofte høj relevans. Deres udvalg af oplysninger er langt bredere end de data, som kirken og det offentlige indsamler. Spørgeskemaundersøgelser er fx lavet til at undersøge, hvorfor folk er medlem af Folkekirken, og de kan således sætte ord på, hvad medlemskab af Folkekirken egentlig betyder for det enkelte medlem. De kan også sætte ord på medlemmernes religiøsitet og dermed nuancere billedet af det kristne kirkemedlem, da der ikke er én type medlem af Folkekirken men flere. Man kan fx dele folkekirke-medlemmerne op i de regelmæssige og de traditionelle, dvs. de som kommer der regelmæssigt om søndagen, og de, der kommer for at deltage i traditionen fx juleaften og påske. Disse to grupper af medlemmer kommer i samme kirke, men ønsker noget forskelligt fra den, og de kommer af forskellige årsager (Andersen og Lüchau 2011).

Der er altså flere forskellige kilder til kirkestatistik i Danmark, men det burde også være klart, at to kilder fremstår med et særligt potentiale, nemlig de data som kirken og det offentlige samler hos Danmarks Statistik og repræsentative spørgeskemaundersøgelser. I det følgende vil disse kilder derfor blive gennemgået nærmere for at demonstrere, hvad de indeholder af

informationer, hvad de indtil videre har kunne vise om Folkekirken, og hvad de potentielt kan vise, hvis de analyseres yderligere.

Registerdata fra Danmarks Statistik

De oplysninger som Folkekirken indsamler om sig selv og gør offentligt tilgængelige, og de oplysninger, som det offentlige indsamler, samles alle i Danmarks Statistiks registre. Kilderne er fx Folkekirken, Det Centrale Personregister og Skat. Danmarks Statistik fungerer således som videre leverandør af oplysningerne. Alle disse oplysninger er som nævnt totaltællinger og har derfor høj gyldighed. Alt efter typen af data offentliggøres de på individniveau eller aggregeret niveau fx sogne- eller kommuneniveau.

Den eneste religiøse information, som findes på individniveau i Danmarks Statistiks registre, er medlemskab af Folkekirken. Det skyldes som nævnt, at medlemskontingentet til Folkekirken, dvs. kirkeskatten, betales over skattebilletten. Af hensyn til indkrævningen af kirkeskat registreres det ved hvert individ i Danmark, om de er medlem af Folkekirken, og i så fald hvilken status de har der, dvs. om de er ordinære medlemmer, medlemmer af en valgmenighed eller midlertidigt i udlandet. Alle andre oplysninger om religion, der er samlet hos Danmarks Statistik, findes kun på aggregeret niveau dvs. sogneniveau, kommuneniveau, regionsniveau, stiftsniveau og landsplan. Informationer på individniveau findes i kirkebøgerne og derfor i stigende grad også i elektronisk form via den elektroniske kirkebog, men de er ikke offentligt tilgængelige. På sogneniveau indsamler Danmarks Statistik pt. oplysninger om ind- og udmeldelser i Folkekirken, antal døbte, antal fremstillede, antal konfirmerede, antal kirkeligt viede, antal velsignede og antal kirkeligt begravede (for en detaljeret oversigt se Tabel 1). Danmarks Statistik offentliggør alle religiøse informationer, de samler på aggregeret niveau, og man kan kun få adgang til oplysninger på individniveau om medlemskab af Folkekirken via Forskerservice (se Adgang til registerdata nedenfor).

Individniveau
Medlemskab
Sogneniveau
Indmeldelser Udmeldelser Døbte i sognets kirker Hjemmedøbte i sognet Døbte - anden dåb Fremstillede Vielser i sognet af pastoratets præst Vielser i sognet af anden præst i folkekirken Kirkelig velsignelser Lysninger Begravet/bisat under medvirken af pastoratets præster fra sognets kirke Begravet/bisat under medvirken af pastoratets præster andetsteds end fra sognets kirker Begravet/bisat under medvirken af andre præster i folkekirken fra sognets kirker Begravet/bisat under medvirken af andre præster i folkekirken andetsteds end sognets kirke Begravet/bisat under medvirken af præster fra frimenigheder/andre trossamfund Begravet/bisat uden gejstlig medvirken Konfirmerede

Tabel 1: Folkekirkelig statistik samlet hos Danmarks Statistik

Det offentlige registrerer noget nær samtlige møder mellem det offentlige og borgerne. Det betyder, at der samles en næsten uendelig mængde informationer om hver enkelt dansker hos Danmarks Statistik. For en begrænset liste over hvilke informationer Danmarks Statistiks registre indeholder om enkelt individer se Tabel 2. Der registreres fx oplysninger om køn, alder, bopæl, ægteskabelig status, eventuelle børn, uddannelse, indkomst, husstandstype, statsborgerskab, oprindelsesland og herkomst (forældres oprindelsesland). Hertil kan så lægges alt, hvad det offentlige ellers registrerer om individer, såsom sygdomshistorie, straffeattest, modtagelse af offentlige ydelser, gæld til det offentlige og meget mere.

Individniveau
Køn
Alder
Civilstand
Eventuelle børn
Eventuel samlever/ægtefælle
Forældre
Eventuelle søskende
Uddannelse
Indkomst
Hjemkommune
Husstandstype
Boligtype
Statsborgerskab
Oprindelsesland
Herkomst (forældres oprindelsesland)
Beskæftigelse

Tabel 2: Udvalgt offentlig statistik samlet hos Danmarks Statistik

Alle oplysninger fra Folkekirken og fra det offentlige samles i Danmarks Statistik via danskernes personnumre. Disse oplysninger kan så analyseres, hvilket der bliver vist eksempler på nedenfor. Alle oplysninger om enkelt-personer kan naturligvis aggregeres fx på sogneniveau, således at de kirkelige data om fx antal døbte kan holdes op imod sognets indbygges generelle uddannelsesniveau, deres gennemsnitlige indkomst eller deres familiemønstre. Muligheden for at koble oplysninger fra kirken selv og fra det offentlige giver nærmest uendelige muligheder for kirkestatistiske analyser.

Alle de oplysninger, som er nævnt ovenfor, registreres løbende, sådan at man kan følge individer og sogne over tid. Hvor langt tilbage, der findes oplysninger, afhænger af, hvad man specifikt fokuserer på. For den udvidede kirkestatistik på sogneniveau går oplysningerne tilbage til 2007, mens oplysninger om socioøkonomiske egenskaber fx alder, køn, uddannelse og indkomst går længere tilbage. Det betyder, at man principielt set kan følge folk gennem store dele af deres liv og se, hvordan de udvikler sig: uddannes, gifter, får børn, flytter fra by til by, melder sig ind og ud af Folkekirken etc. Man kan også følge, hvordan sogne udvikler sig over tid, og hvordan fx medlemsandelen skifter, og befolkningens socioøkonomiske karakteristika forandrer sig.

En af de mest spændende egenskaber ved data i Danmarks Statistiks registre er, at ikke alene kan man koble mange forskellige oplysninger til hvert individ, men man kan også koble individer til hinanden. Man kan således koble ægtefæller og samlevende til hinanden, og man kan koble forældre

med deres børn og derved børn med deres søskende. Via personnumrene er der tilmed mulighed for at koble informationer fra registrene med data fra spørgeskemaundersøgelser, så man kan udvide mængden af information til sin analyse.

Adgang til registerdata

Der er to måder at få adgang til registerdata på, alt efter om der er tale om data på individniveau eller aggregeret niveau. Ønsker man adgang til registerdata på individniveau, er der en række krav, som skal være opfyldt. Adgangen er kun til brug for konkrete forsknings-, udrednings- og analyseopgaver. Vedkommende, som søger adgangen, skal være tilknyttet en godkendt dansk forskningsinstitution fx et universitet, et sektorforskningsinstitut eller lignende. Data skal analyseres på Danmarks Statistiks computere via en sikker netværksforbindelse. Da data er på individniveau, er der strenge regler for fortrolighed, således at man ikke offentliggør oplysninger om enkeltpersoner men kun tilpas store grupper. Er man tilknyttet en godkendt forskningsinstitution, og har man et konkret projekt, kontakter man Forskerservice hos Danmarks Statistik, som så kan stille relevante data til rådighed mod betaling. Prisen afhænger af, hvor mange data man ønsker adgang til eller sagt på en anden måde: Jo mere man ønsker at vide om hver enkelt individ i analysen, jo dyrere bliver det.

Ønsker man adgang til aggregerede data er der langt færre begrænsninger. Enhver person med en computer og en internetforbindelse kan gratis downloade og analysere data via Danmarks Statistiks særlige hjemmeside til formålet www.statistikbanken.dk. Her ligger data frit tilgængeligt til brug uden videre regler for anvendelsen. Alt efter hvilke data, der er tale om, vil de kunne opdeles på forskellige grupper såsom kommuner, sogne, køn, aldersgrupperinger etc. Man kan lave tabeller direkte på hjemmesiden eller downloade data via fx regneark og analysere videre derhjemme. Ved at downloade data er det muligt selv at sammenstykke datasæt og lave mere avancerede statistiske analyser på dem enten i et regneark eller et egentligt statistikprogram.

Eksempler på brug af registerdata på individniveau

Første eksempel er et studie, som blev udført fra 2008 til 2009. Studiet analyserede individer, som havde meldt sig ud af Folkekirken i årene 2003 til 2007. Målet var dels at finde ud af, hvor mange som havde meldt sig ud, dels at give en karakteristik af de udmeldte (Lüchau og Andersen 2012). Det registreres som nævnt, om man er medlem af Folkekirken, og registreringen sker løbende. Ved at kombinere disse to dele kunne projektet udvælge alle

de individer i Danmark, som havde været medlemmer af Folkekirken i 2002, men som holdt op med at være det i de følgende fem år. Dermed kunne undersøgelsen vise, hvor mange som havde meldt sig ud hvert år, men også hvor mange som meldte sig ind igen, hvilke nogle individer gjorde. Information om folks afsluttede medlemskab blev kombineret med en række andre oplysninger om uddannelse, alder, køn, indkomst etc. Ved at sammenligne de udmeldte med eksisterende medlemmer af Folkekirken kunne det vises, at de udmeldte generelt var yngre, højere uddannede, mere velhavende og oftere bosat i København end de, som forblev medlemmer af Folkekirken. Der er altså visse grupper i befolkningen, som er mere tilbøjelige til at melde sig ud af Folkekirken end andre. Omvendt betyder det også, at der er andre grupper, som netop ikke er tilbøjelige til at melde sig ud. Analysen antydede derudover, at de økonomiske konsekvenser af udmeldelser fra Folkekirken kunne være mere alvorlige, end man skulle tro, idet de udmeldte havde en højere gennemsnitlig indkomst end de tilbageværende medlemmer. Indtægtstab for Folkekirken via tabt kirkeskat burde være større, end det rå antal udmeldte antyder. Det er de folk, som betaler mest i kirkeskat, der er mest tilbøjelige til at falde fra.

De følgende eksempler er idéer, der skal illustrere potentialet i at benytte registerdata til at lave kirkestatistiske analyser. Første eksempel er en simpel udvidelse af ovennævnte studie. Hvis man kan analysere, hvem som har meldt sig ud, kan man bruge samme fremgangsmåde til at analysere, hvem som er medlemmer af Folkekirken. En analyse af medlemmernes socioøkonomiske profil ville kunne vise, hvilke grupper som er knyttet til Folkekirken, og dermed antyde, hvor Folkekirken kunne sætte sine ressourcer ind. Disse socioøkonomiske profiler kan også benyttes til at sammenligne fx børnefamilier med singler og barnløse par, unge med ældre, landboere med byboere etc. Det ville fx kunne vise, i hvilke grupper i befolkningen kirken har størst opbakning, altså hvor der er flest medlemmer, og hvilke grupper kirken har mindre opbakning. Dermed kan man anskueliggøre, hvordan Folkekirken's medlemsskare kan forventes at forandre sig i fremtiden.

En anden mulighed er mere fundamental. Da individer og deres medlemskab af Folkekirken kan følges over tid, og individer kan kobles til deres familier, kunne man analysere religiøs videreførelse. Altså om individer viderefører deres medlemskab af Folkekirken fra deres forældre og eventuelt deres bedsteforældre. Spørgsmålet er igen om denne videreførelse er lige udbredt i alle dele af befolkningen og i alle dele af landet. Og om den sker, hvis et individ får en anden socioøkonomisk profil end sine forældre. Hvis ens forældre er relativt uformuende, og man selv fx via uddannelse bliver velhavende, beholder man så sit religiøse medlemskab? Og hvis man er vokset op ude på landet men flytter ind til en større by, mister man så sin religiøsitet? Det er

et kendt fænomen, at individer, som bor i større byer, er mindre religiøse end folk, der bor på landet. Spørgsmålet er, om det er deres opvækst i byen, som gør udslaget eller det at bo i en storby i sig selv. Via analyser af registerdata kan spørgsmålet besvares. Man kan også koble såvel ægtefæller som partnere til hinanden, for at analysere om partneres eller ægtefællers religiøsitet smitter af, altså om folk, som er gift med et folkekirkemedlem, selv melder sig ind. Det har allerede kunne vises, at individer, som melder sig ud af Folkekirken, meget ofte bor sammen med ikke-medlemmer. Med andre ord kan det antydes, at medlemskab er noget, man deler med sin samlever. Ikke dermed sagt at samlevende nødvendigvis lægger det samme i deres medlemskab og fx begge går regelmæssigt i kirke. For at afgøre et sådan spørgsmål skal registerdata kombineres med spørgeskemadata men mere om det nedenfor.

En vigtig teoretisk påstand, der stammer fra sekulariseringsteori og bl.a. lå bag det nævnte studie af udmeldelser fra Folkekirken, er, at visse grupper i befolkningen er mindre religiøse end andre. Jo yngre folk er, jo højere uddannede, jo mere velhavende og jo mere urbane de er, jo mindre religiøse er de. Igen er spørgsmålet, om religiøsitet skyldes arv eller miljø. Via registerdata vil man kunne sammenligne søskendes medlemskab af Folkekirken over tid. Ved at finde par af søskende hvis livsbaner er forskellige, kan man finde frem til, om det er arven, dvs. deres fælles religiøse opdragelse, som gør udslaget, eller miljøet, altså den livssituation som de skaber for sig selv. Er det arv, burde søskende, som ender med at bo forskellige steder fx én i en landsby og én i en storby med forskellige uddannelser og forskellig indkomst, vedblive at være medlemmer af Folkekirken. Er miljøet det afgørende, burde den søskende, som bliver urban, højt uddannet og velhavende være mere tilbøjelig til at melde sig ud af Folkekirken end den søskende, som bliver rural, lavere uddannet og mindre velhavende.

Som nævnt kan man koble data på individniveau til mange spørgeskemaundersøgelser allerede udført i Danmark. Har man personnumre på de deltagende, hvilket man ofte har ved videnskabelige surveys, kan man føre oplysninger på individniveau fra Danmarks Statistiks registre direkte ind i sit datasæt. Man kan argumentere for, at registerdata siger meget om individers socioøkonomiske situation, men intet om deres holdninger og intet om det konkrete indhold af deres religiøsitet. Ved at koble registerdata til spørgeskemaundersøgelser kan man få religiøse såvel som verdslige værdier med i analysen. Hvad der mistes af gyldighed ved at gå fra totaltælling til stikprøve mere end opvejes af de religiøse karakteristika, som nu kan findes for de undersøgte individer. Et eksempel på en sådan fremgangsmåde er en analyse af folkekirkemedlemmer med et svagt tilhørsforhold til Folkekirken (Lüchau 2012). Formålet med analysen var at vurdere konsekvenserne af en eventuelt ændret kirkeordning gennem at pege på, hvordan grupper blandt

kirkens medlemmer kunne tænkes at reagere på en sådan ændret kirkeordning. En eksisterende spørgeskemaundersøgelse kunne vise, hvilke individer som følte, at de tilhørte den lutherske tro, og via registerdata kunne man samtidig vise, hvilke af disse, som var medlemmer af Folkekirken. De individer, som var medlemmer, men som ikke følte, at de tilhørte den lutherske tro, blev betragtet som "svage" medlemmer, og dermed den gruppe, som havde størst potentiale for at melde sig ud. Via de mange spørgsmål om værdier i spørgeskemaundersøgelsen kunne det vises, at de "svage" medlemmer havde en kulturelt frisindet og politisk venstreorienteret profil, var mindre interesseret i politik generelt og navnlig at de, ikke overraskende, var langt mindre religiøse end de "stærkere" medlemmer. Det antydede, at de grupper i Folkekirken, som burde være mest tilbøjelige til at melde sig ud, også var de grupper, som var mindst følsomme overfor forandringer i Folkekirken, idet de aldrig kom der og næppe interesserede sig for kirkens formelle forhold og teologiske indhold.

Set i et lidt bredere perspektiv viser eksemplet, at data fra spørgeskemaundersøgelser kan bruges til at kvalificere resultaterne af fx socioøkonomiske profiler på grupper af folkekirkemedlemmer. En anden måde at koble registerdata til surveydata kunne fx være, hvis man ud fra registerdata tegner den socioøkonomiske profil på et sogn, dvs. medlemmernes uddannelse, alder, indkomst etc. og så bruger surveydata til at se hvilken slags religiøsitet, som kendetegner grupper med netop sådan en profil. Dermed kan surveydata fx bruges til at sætte ord på de religiøse forskelle, der måtte være mellem medlemmer i forskellige sogne og mellem medlemmer med forskellige socioøkonomiske profiler.

Eksempler på brug af registerdata på aggregeret niveau

Ligesom med data på individniveau kan de aggregerede data anvendes til at lave socioøkonomiske profiler for Folkekirkens medlemmer. Her vil det blot ske på sogne- eller kommuneniveau. Sådanne profiler laves allerede af Kirkefondet til brug for lokale sogne. Idéen med en socioøkonomisk profil er at give et indtryk af de mennesker, som bor i et givent sogn, fordi det kan antyde de muligheder for kirkeligt arbejde, som er til stede. Disse muligheder er blandt andet afhængige af, om sognets grupper har karakteristika, som er befordrende for medlemskab af Folkekirken og religiøsitet i det hele taget. Et sogn eller en kommune med primært yngre, højtuddannede og velhavende indbyggere burde give færre muligheder for det lokale kirkelige arbejde. Omvendt burde kirker i en kommune med mange børnefamilier eller med en lidt ældre befolkning have andre og flere muligheder og udfordringer.

Et igangværende projekt bruger data på kommuneniveau til at analysere dåb og indmeldelse i Folkekirken (se bidrag til forskningsrapporter i denne bog). Udover det rent deskriptive i at opremse antallet af døbte og deres aldersfordeling, analyserer projektet hvilke socioøkonomiske faktorer, som virker befordrende for dåb. Dåb måles her i andelen af en årgang nyfødte, som døbes i Folkekirken. Denne andel kan ses som et udtryk for Folkekirken's popularitet i en given kommune. Jo større en andel af de nyfødte der døbes, jo mere populær kan Folkekirken siges at være i området. Dåbsprocenten svinger rundt om i Danmark, og idéen bag analysen er, at kommunernes befolkningssammensætning har en indflydelse på dåbsprocenten. Det viser sig at være korrekt. Dåbsprocenten er fx højere i landkommuner end i større byer. Den er også højere i kommuner med mange højtuddannede og i kommuner, hvor de fødende kvinder generelt er ældre, end i kommuner, hvor de fødende kvinder er gennemsnitligt yngre. Dåbsprocenten er også lavere i kommuner med mange indvandrere, formentlig fordi indvandrere ikke døber deres børn, men til gengæld gør tilstedeværelsen af større grupper indvandrere intet for de etniske danskeres tilbøjelighed til at døbe deres børn. Det antyder, at danskerne ikke døber deres børn som en reaktion på Islams tilstedeværelse i Danmark altså i et forsøg på at styrke deres nationale identitet men snarere af andre årsager.

Analysen af dåbsprocenter rundt omkring i landet kan give vigtige fingerpeg om Folkekirkens fremtid, idet fx analysen af udmeldelser antyder, at de fleste danskere beholder deres medlemskab af Folkekirken livet igennem. Det betyder, at dåbsprocenten giver en mulig indsigt i Folkekirkens fremtidige medlemstal. Kan man finde frem til hvilke faktorer, som øger chancen for at forældre døber deres børn, vil det kunne være et vigtigt redskab for Folkekirken.

Analysemulighederne med aggregerede data stopper dog ikke der. Det ovenfor nævnte studie af udmeldelser fra Folkekirken kan principielt gentages på sogne- eller kommuneniveau for at afgøre, om sogne med bestemte socioøkonomiske profiler oplever flere udmeldelser. Sker udmeldelserne i kommuner med mange arbejdsløse og mange familie med en stram økonomi, kunne det måske være, at udmeldelse fra Folkekirken er en rent økonomisk og ikke religiøst motiveret beslutning. Man kan også sammenstille antallet af udmeldelser med fx mønstrene for flytning og analysere, om kommuner med stor gennemstrømning af indbyggere oplever flere udmeldelser fra Folkekirken. I så fald ville det antyde, at det at flytte tit og dermed ikke have samme forankring i det lokale også fjerner tilknytningen til Folkekirken, som jo netop er meget lokalt forankret via de lokale kirker og de lokale menighedsråd.

Efter samme princip kan man naturligvis også analysere medlemsprocenten i et givent sogn eller kommune. Det ville fx kunne kaste lys over, hvorvidt Folkekirken har flere medlemmer blandt etniske danskere i kommuner med mange indvandrere, hvilket ville antyde, at medlemskab bl.a. er et udtryk for en etnisk dansk identitet. Eller om kirken har færre medlemmer i kommuner med mange velhavende, fordi indbyggernes rigdom fjerner deres behov for den eksistentielle omsorg, som kirken kan tilbyde. Tager man udgangspunkt i teorier om sekularisering, ville man forvente, at urbanisering fx målt ved antallet af indbyggere eller befolkningstætheden også spiller en rolle. Igen ville en sådan analyse kunne vise, hvor kirken er populær, og hvor den er mindre populær vurderet på andelen af medlemmer. Denne viden kunne give vigtige fingerpeg om det fremtidige kirkelige landskab, hvis den blev kombineret med data om de demografiske forandringsmønstre i Danmark og prognoser for den mulige fremtidige kommunale udvikling. Medlemsstatistik kan altså fortælle noget om, i hvilke kommuner der vil være størst efterspørgsel på Folkekirken og dens ydelser i fremtiden

Spørgeskemaer som kirkestatistiske datakilder

Stikprøvebaserede spørgeskemaundersøgelser er som nævnt også vigtige kirkestatistiske kilder. Disse undersøgelser kan ligesom registerdata anvendes til at lave socioøkonomiske profiler på kirkens medlemmer, men de kan også bruges til at lave religiøse profiler på dem. Fordi sådanne profiler er baseret på stikprøver, er de lidt abstrakte og gælder for hele landet. De er vanskelige at lave på sogne- eller kommuneniveau, men kombineret med socioøkonomiske profiler, som jo kan laves ned på sogneniveau, kan de antyde, hvilke religiøse grupperinger som måtte være i et givent sogn eller kommune.

Spørgeskemaundersøgelser findes grundlæggende i to typer: videnskabelige surveys og meningsmålinger. Videnskabelige surveys er som regel koncentreret om et enkelt emne, som til gengæld belyses fra så mange vinkler som muligt. Meningsmålinger derimod har som regel en lang række forskellige emner, således at der kun er meget få spørgsmål om hvert emne. Den viden, man får om det enkelte emne, vil derfor ofte være overfladisk. Den viden, man får fra videnskabelige surveys, er som regel mere dybdegående.

Spørgeskemaundersøgelser store styrke i forhold til registerdata er, at de beskæftiger sig med folks holdninger og værdier. Selv når folk svarer på, hvor ofte de går i kirke, er det ofte mere et udtryk for deres holdning til kirkegang end et udtryk for, hvor ofte de rent faktisk går i kirke. Spørgeskemaundersøgelser har det med at overvurdere, hvor ofte folk går i kirke, når man sammenligner med egentlige kirketællinger (jf. Bruce 2002, 205-207). Det

er ikke som sådan et problem, man skal bare huske på, at spørgeskemaundersøgelser primært siger noget om folks holdninger, hvilket registerdata netop ikke kan.

Af videnskabelige surveys der beskæftiger sig med religion, er de fire vigtigste af indholdsmæssige og metodologiske årsager: *International Social Survey Programme* (ISSP), *European Values Study* (EVS), *European Social Survey* (ESS) og *Valgundersøgelsen*. Alle fire undersøgelser er af høj metodisk standard, og alle har været gennemført flere gange med års mellemrum. Alle er repræsentative, hvilket man selv kan bekræfte ved fx at tjekke udvælgelsesprocedurer, og hvor mange af de udvalgte, som rent faktisk deltog der, hvor man henter data.

ISSP – Religion	European Values Study	European Social Survey	Valgundersøgelsen
Kirkegang	Kirkegang	Kirkegang	Kirkegang
Religiøs tilknytning	Kirkemedlemskab	Religiøs tilknytning	Religion og national identitet
Politik	Politik	Politik	Politik
Sekularisme	Arbejde	Xenofobi	Religiøse fordomme
Religionsfrihed	Xenofobi	Social kapital	
Religiøse fordomme	Fritid	Sundhed	
Religionsforståelse	Religiøs tro	Økonomi	
Kirkens magt	Kirke tillid	Velfærd	
Religiøs socialisering	Ritual brug	Familie	
Bioetik	Sekularisme		
Seksualmoral	Familieværdier		
	Social kapital		
	Moral		
1998, 2008	1981, 1990, 1999, 2008	2002, 2004,..., 2012	2001, 2005

Tabel 3: Videnskabelige surveys om religion

ISSP og EVS er de to undersøgelser, som beskæftiger sig mest indgående med religion (se Tabel 3). Den danske udgave af ISSP har haft religion som emne i henholdsvis 1998 og 2008. Begge gange har fokus været på indholdet af individers religiøsitet. Undersøgelserne spørger fx til hvor ofte folk går i kirke, om de er medlem af et trossamfund og om de tror på Gud, et liv efter døden, himlen og helvede. Der spørges til, om man mener, at der findes en Gud, som holder af hvert eneste menneske på jorden, om man mener, at livet kun giver mening, fordi Gud er til, om man har en religiøs genstand stående fremme i hjemmet, og om religiøs praksis hjælper én til at finde indre ro og lykke. Der spørges også til, hvordan folk stiller sig til, at religiøse ekstremister udgiver bøger og holder offentlige møder, om man mener, at kirken har

for megen magt, og om præster og andre religiøse ledere bør påvirke, hvordan folk stemmer ved valg, eller om de bør påvirke politiske beslutninger. Der spørges til forældres religion og til ens kirkegang i barndommen. Dertil skal så lægges spørgsmål om, hvilket parti man ville stemme på, hvis der var valg, om det er acceptabelt at få en abort, hvis barnet har en alvorlig skade, eller hvis familien ikke har råd til flere børn, og om man kan acceptere sex før ægteskab eller utroskab. På grund af de mange forskellige spørgsmål om religiøsitet, er undersøgelsen velegnet til at afdække forskellige måder at være religiøs på og forskellige måder at tro. Ønsker man fx at lave religiøse profiler på Folkekirkens medlemmer, er ISSP undersøgelsen oplagt at bruge.

EVS har været gennemført fire gange i henholdsvis 1991, 1990, 1999 og 2008. Dens fokus er religiøsitet og værdier generelt. Den er mindre fokuseret på religiøsitetens indhold, som religiøsitetens plads i menneskers livsverden. Ud over spørgsmål om hvorvidt man er medlem af en kirke, hvor ofte man går i kirke, og om man tror på Gud, et liv efter døden, paradiset, helvede og synd, indeholder EVS en lang række spørgsmål om holdninger til kirke og præster. Der spørges fx til, om man mener, at præster skal påvirke regeringsbeslutninger, og om man mener, at kirken giver svar på moralske eller sociale problemer, familieproblemer og menneskets åndelige behov. Der spørges også ind til nødvendigheden af en religiøs ceremoni i forbindelse med fødsel, ægteskab og død. Der, hvor EVS primært adskiller sig fra ISSP, er de mange spørgsmål om værdier. Det drejer sig om politiske værdier, fx om man mener, at det er godt med en stærk leder, som ikke behøver at bekymre sig om Folketinget, at samfundet skal ændres radikalt gennem revolution, at arbejdsløse skal have ret til at afslå jobs, de ikke vil have, og om det bedre skal kunne betale sig for den enkelte at gøre en indsats. Der er spørgsmål om, hvorvidt man finder det acceptabelt, at folk snyder i skat, ryger hash, er deres partner utro, får en abort eller begår selvmord. Der spørges også ind til, om man mener, at det er lige så tilfredsstillende for en kvinde at være hjemmegående som at have et betalt arbejde, og om fædre er lige så gode til at passe børn som mødre. Der er spørgsmål om, hvem man helst vil undgå at bo ved siden af såsom indvandrere, drankere og folk på den yderste højrefløj, og der er ydermere en række spørgsmål om, hvor megen tillid man har til fx Folkekirken, politiet og Folketinget. Denne kombination af spørgsmål betyder, at EVS er særligt velegnet til at afdække de politiske og værdimæssige konsekvenser af religiøsitet. Hvis ISSP kan fortælle, hvilken slags religiøsitet Folkekirkens medlemmer har, så kan EVS fortælle, hvilke politiske og moralske konsekvenser denne religiøsitet kan tænkes at få.

ESS og Valgundersøgelsen skifter emner fra gang til gang og er derfor fokuserede på mange forskellige emner. Begge undersøgelser medtager et simpelt spørgsmål om religiøsitet, nemlig hvor ofte folk går til gudstjeneste

ikke medregnet bryllupper og begravelser, og de kan derfor benyttes til at analysere religiøsitet og fx politiske og nationale værdier. Fordelen ved de to undersøgelser er, at deres spørgsmål er forholdsvis aktuelle og derfor ofte er langt mere konkrete end fx spørgsmålene i EVS, som er mere abstrakte, når de spørger ind til værdier. ESS har fx haft en lang række spørgsmål om, hvorvidt folk, der flytter til Danmark, helst skal komme fra en kristen baggrund, om dansk kultur undergraves af folk, som kommer hertil, om store forskelle i indkomst er acceptabelt, fordi det belønner folks evner, og om mænd har mere ret til arbejde end kvinder, når arbejdsløsheden er høj. Valgundersøgelsen har en lang række spørgsmål om aktuelle politiske emner, som har været fremtrædende op til folketingsvalgene i de år, undersøgelsen er gennemført, fx om indvandring udgør en alvorlig trussel mod Danmarks nationale egenart, om man er gået for langt med de sociale reformer i Danmark, og om man foretrækker lavere skatter eller forbedringer af den offentlige service. Begge undersøgelser er altså velegnede til samme type analyser som EVS men med langt mere aktuelle og konkrete emner, hvilket igen kan fortælle noget om de værdimæssige konsekvenser af folkekirkemedlemmers religiøsitet.

Adgang til spørgeskemadata

Hvor nemt det er at få adgang til spørgeskemadata, afhænger af den konkrete undersøgelse. De fire videnskabelige surveys nævnt ovenfor kan alle downloades frit fra internettet. Ønsker man det store overblik, er det nemmeste nok at søge i Dansk Data Arkivs beholdning af datasæt på deres hjemmeside samfund.dda.dk. Her kan man i søgekataloget søge på emneord og dermed finde lige de datasæt, der matcher ens interesse. Det er gratis at bestille datasæt, men kræver, at man opgiver navn og adresse. De ovenfor nævnte data kan også findes på deres respektive hjemmesider, og ISSP og Valgundersøgelserne kan fx frit downloades på www.surveybanken.aau.dk. Det er dog ikke helt nemt for uindviede at benytte sig af disse datasæt. At analysere dem kræver specialiseret statistiksoftware fx SPSS, SAS eller Stata, som er relativt dyre og kræver en del træning at anvende. Heldigvis er det muligt at lave simple men meget effektive analyser af mange af datasættene online via en webbrowser. På hjemmesiderne for ISSP (www.issp.org), EVS (www.europeanvaluesstudy.eu) og ESS (www.europeansocialsurvey.org) er det fx muligt at lave krydstabeller ved hjælp af online analyseredskaber, som sagtens kan måle sig med, hvad de professionelle ofte laver i SPSS eller Stata.

Eksempler på kirkestatistisk brug af surveys og meningsmålinger

Der er lavet adskillige kirkestatistiske analyser på baggrund af data fra videnskabelige surveys i Danmark. Nedenfor beskriver jeg nogle udvalgte analyser, dels for at vise, hvad data kan bruges til, dels for at antyde, hvad fremtidige analyser vil kunne bidrage med.

I forbindelse med en konference om Den danske religionsmodels grænseflade blev der lavet en analyse, der skulle afdække, hvor grænserne for religion går i Danmark på baggrund af data fra ISSP (Lüchau 2013b). Analysen skulle anskueliggøre, hvor danskerne mener, at religion har sin plads, og hvor den ikke har. ISSP har en lang række spørgsmål, der spørger ind til holdningen til religion i bestemte situationer. Det drejer sig fx om præster må påvirke politik, om man vil acceptere, at personer af anden religion gifter sig med ens familiemedlemmer, religiøs påklædning i det offentlige rum etc. Analysen viste, at det afgørende for, om religion er velkommen eller ej, er om den forsøger at være autoritær. Danskerne har det fint med religion i det offentlige rum, så længe den ikke forsøger at bestemme over dem. Danskerne er tolerante overfor religion og ønsker ikke at begrænse eller gemme religion væk, hverken andres eller deres egen fx i skikkelse af Folkekirken og dens ansatte. Set i et bredere perspektiv antyder det, at Folkekirken næppe behøver at bekymre sig om eventuelle negative konsekvenser ved at være synlig i det offentlige rum, da dens medlemmer er åbne overfor dens tilstedeværelse og dens eventuelle budskab, også selvom de måtte være uenige.

En anden analyse med data fra EVS har undersøgt sammenhængen mellem religiøsitet og social kapital (Lüchau 2013a). Danskernes religiøsitet er ved at ændre sig til at være mere spirituel, dvs. individualiseret og fokuseret på guden i dig selv. Et sådan skift fra kollektivt orienteret til individcentreret religiøsitet kunne måske få konsekvenser for folks lyst til at lave frivilligt socialt arbejde. Analysen viser, at selvom danskernes religiøsitet ændrer sig, så er de religiøse stadig mere villige til at lave frivilligt socialt arbejde end andre. Da den religiøse forandring i høj grad rummes inden for Folkekirkens rammer dvs. blandt dens medlemmer, antyder det, at Folkekirkens medlemmers religiøsitet kan forandre sig, men at konsekvenserne ikke nødvendigvis behøver at være negative for kirkens engagement i det omgivende samfund.

Som allerede nævnt har data fra ESS været anvendt til at analysere og karakterisere de medlemmer af Folkekirken, som burde være mest tilbøjelige til at melde sig ud (Lüchau 2012). Analysen kobled data fra ESS med data fra registrene i Danmarks Statistik. Dermed kunne danskerne deles op i tre grupper: De, som var medlemmer af Folkekirken, og følte at de tilhørte den protestantiske tro, de, som var medlemmer, men ikke følte de tilhørte den protestantiske tro, og så de mennesker, der ikke var medlemmer. Via denne

opdeling kunne danskerne så sammenlignes med hensyn til religiøsitet, politiske holdninger, holdninger til indvandring og familieværdier. Ikke overraskende kunne det vises, at "svage" medlemmer af Folkekirken var mindre religiøse end "stærkere" medlemmer. Det kunne også vises, at de "stærke" medlemmer var mere konservative end alle andre dvs. nominelle medlemmer og ikke-medlemmer, hvad angik politik, familieværdier og kulturelle normer. Det antyder, at forandringer, der fører Folkekirken i en mere konservativ retning, vil få større konsekvenser for medlemstallet, end forandringer, der leder kirken i en mere frisindet retning, fordi de, som er mest tilbøjelige til at melde sig ud, selv er frisindede. De konservative medlemmer er på den anden side de mest trofaste, og burde derfor kunne acceptere for dem uønskede forandringer med mere overbærenhed.

Det næste eksempel er en analyse, som benyttede data fra Valgundersøgelsen 2005 til at undersøge forholdet mellem religion og politik i Danmark med særlig henblik på kristendom som grundlag for en dansk national identitet (Lüchau 2011). Valgundersøgelsen havde det år både et spørgsmål om religiøsitet, nemlig hvor ofte folk gik til gudstjeneste, og et spørgsmål om religiøs national identitet, nemlig om det er væsentligt, at personer, der flytter til Danmark, kommer fra en kristen baggrund. Det interessante ved analysen er, at den viser, at de to ting ikke nødvendigvis hænger sammen. At være kristen i forstanden at gå i kirke medfører ikke nødvendigvis, at man har en kristen national identitet. Analysen viste tilmed, at det afgørende for en kristen national identitet var politiske holdninger og ikke religiøsitet. Hermed antyder resultaterne, at Folkekirken som organisation bevæger sig over både det religiøse og det politiske i kraft af sin egenskab af national kirke. For nogle medlemmer vil det nationale være vigtigst, men for andre vil det religiøse være vigtigst, og de to grupper overlapper ikke nødvendigvis. Folkekirken må indstille sig på, at dens medlemmer er en broget flok, og at det måske kunne betale sig for kirken at tilpasse sig de forskellige grupper af medlemmer på forskellig vis.

Alle ovenstående analyser beskæftiger sig med danskerne som helhed, men der er også lavet surveys, som var rettet specifikt mod kernegrupper i Folkekirken fx menighedsrådsmedlemmer. En analyse af danske menighedsrådsmedlemmer viste, at de bl.a. fik interessen for arbejdet via familie, og at de fandt arbejdet meningsfyldt, fordi det gav dem lejlighed til at udleve deres kristne tro (Rasmussen 2012). Analysen viste også, at der ikke er én type menighedsrådsmedlem men mange forskellige typer. Deres religiøse synspunkter er forskellige, og det er deres holdning til menighedsrådsarbejdet også. Denne kombination af religiøs forskellighed og stort følelsesmæssigt og eksistentielt engagement kan formentlig forklare mange af de konflikter, som kan opstå i menighedsråd og mellem menighedsråd og præster. På den

ene side giver engagementet den motivation, som driver arbejdet, men det kan samtidig mindske evnen og viljen til at gå på kompromis.

Et lidt alternativt eksempel på brugen af spørgeskemadata kan findes hos Center for Samtidsreligion på Århus Universitet (2009). Her har man siden 2009 kørt projektet *Religion i Danmark*, som indsamler data på godkendte og anerkendte trossamfund i Danmark. Projektet søger grundlæggende at indsamle de samme data om disse trossamfund, som Danmarks Statistik indsamler om Folkekirken. Hvert eller hvert andet år kontakter man alle de trossamfund, som ønsker at være med, og spørger dem om antallet af medlemmer, det typiske antal deltagere ved gudstjenester, antal præster, antal kirkebygninger samt antallet af kirkelige handlinger dvs. dåb, vielser og begravelser. Spørgeskemaet, som bruges, er ret kort, men giver en unik mulighed for at sammenligne anerkendte trossamfund med Folkekirken også over tid. Med tallene kan man fx sammenligne antal medlemmer med antallet af præster eller antallet af kirkebygninger i de respektive trossamfund for at vise eventuelle forskelle i lægmandsengagement mellem en majoritetskirke som Folkekirken og minoritetstrossamfund i Danmark.

Det sidste eksempel benytter sig af meningsmålinger. Meningsmålinger er snævre, idet de som regel kun fokuserer på ét enkelt aspekt af religion, i det her eksempel troen på Gud. Til gengæld har meningsmålinger om gudstro været gennemført siden midt i 1940'erne og frem. Det har derfor været muligt at lave en analyse af, hvor mange danskere som troede på Gud fra ca. 1945 til 2003 (Lüchau 2005). Her var det overraskende, at andelen af danskere, som troede på Gud, faktisk har været stabil siden 1970'erne. Siden Gud er central i Folkekirken, antyder det også, at grundlaget for Folkekirken, dvs. danskernes religiøsitet, også er stabil.

Konklusion

Som nævnt i indledningen ved vi forbavsende lidt om Folkekirken. Det er et forsknings- og samfundsmæssigt problem, fordi Folkekirken er den største religiøse organisation i Danmark med næsten 80 pct. af befolkningen som medlemmer i 2013. Ved at analysere Folkekirken vil man kunne få vigtige indsigter i forholdet mellem religion og samfund i Danmark og i det hele taget. Som majoritetskirke repræsenterer Folkekirken og dens medlemmer den sociologisk set normale religiøsitet, og hvad der sker med denne religiøsitet sætter dagsordenen for, hvad der sker med religion i det hele taget. Religiøse forandringer, der berører hele samfundet, kan ikke undgå at ske gennem en institution som Folkekirken.

Denne gennemgang af kirkestatistiske kilder til belysning af Folkekirken og dens medlemmer har forhåbentlig vist det frugtbare potentiale ved kirkestatistik. Gennemgangen har været tænkt dels som en demonstration af den viden, som kirkestatistiske analyser har givet om Folkekirken og dens medlemmer, dels som en demonstration af de hidtil ubenyttede muligheder, der er i yderligere analyser. Alt der mangler nu, er lysten og tiden til at udnytte mulighederne. Data ligger der allerede.

Til slut skal nævnes, at de fleste af de data og undersøgelser, som er gennemgået ovenfor ikke oprindeligt er lavet til analyser af Folkekirken og dens medlemmer. Det har givet en vis usikkerhed i analysen. Ved at indsamle en mere udvidet statistik om Folkekirken fremadrettet vil det forskningsmæssige (og samfundsmæssige) potentiale i kirkestatistikken blive klart større, og man vil kunne lave langt mere præcise analyser, som retter sig mod specifikke aspekter af Folkekirken og dens plads i det danske samfund. Det kunne fx være danskernes opfattelse af kirken som institution, af selve ritualerne, af præsternes funktion. Det kunne også være analyser af effekten af fx udadvendt virksomhed, alternative gudstjenesteformer og konfirmationsforberedelse. Sådanne analyser vil kunne give værdifuld viden, ikke bare om Folkekirken men også om danskernes religiøsitet i det hele taget og dens betydning for det danske samfund.

Relevante hjemmesider

Danmarks statistiks forskerservice: <http://dst.dk/da/TilSalg/Forskningsservice.aspx>

Danmarks statistik - Statistikbanken: <http://statistikbanken.dk/>

Surveybanken (Valgundersøgelserne og ISSP): www.surveybanken.aau.dk

Dansk Dataarkiv: samfund.dda.dk

European Social Survey: www.europeansocialsurvey.org

European Values Study: www.europeanvaluesstudy.eu

International social Survey Programme: www.issp.org

Center for Samtidsreligion: samtidsreligion.au.dk/

Litteratur

- Andersen, Peter B. og Peter Lüchau 2011: Individualisering og aftraditionisering af danskernes værdier", i: Peter Gundelach (red.): *Små og store forandringer: Danskernes værdier siden 1981*. København: Hans Reitzel. s. 76-96.
- Bruce, Steve 2002: *God is Dead: Secularization in the West*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Center for Samtidsreligion 2009: *Religion i Danmark 2009*: En E-årbog fra Center for Samtidsreligion. Århus: Center for Samtidsreligion.
- Hansen, Erik Jørgen og Bjarne Hjorth Andersen 2000: *Et Sociologisk værktøj. Introduktion til den kvantitative metode*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lüchau, Peter og Peter B. Andersen 2012: "Socio-Economic Factors Behind Disaffiliation from the Danish National Church", i: *Nordic Journal of Religion and Society* 25. årgang, nr. 1, s. 27-45.
- Lüchau, Peter 2005: "Danskernes gudstro siden 1940'erne. Sekularisering eller individualisering?", i: Morten Thomsen Højsgaard og Hans Raun Iversen (red.): *Gudstro i Danmark*. Frederiksberg: Anis, s. 31-58.
- Lüchau, Peter 2011: "Religiøse politikere og sekulære vælgere?: Den religio-nationale dimension i dansk politik", i: *Politica* årgang 43, nr. 1, s. 111-134.
- Lüchau, Peter 2012: "Seks teser om danskernes medlemskab af folkekirken", i: Lisbet Christoffersen, Hans Raun Iversen, Niels Kærgaard og Margit Warburg (red.): *Fremtidens danske religionsmodel*. København: Forlaget Anis, s. 311-328.
- Lüchau, Peter 2013a: "The Spiritual Revolution and Social Capital in Denmark", i: Joep de Hart, Paul Dekker og Loek Halman (red.): *Religion and Civil Society in Europe*. Dordrecht: Springer, s. 189-202.
- Lüchau, Peter 2013b: "Grænser for religion", upubliceret paper fremført på konferencen: Den danske religionsmodels grænseflade, Københavns Universitet: 9. oktober 2013.
- Rasmussen, Steen Marqvard 2012: Meninger med menighedsråd. Hvad rådsmedlemmer vil, synes og tror på, i: *Perspektiver på folkekirken* nr. 3, 2012. Sabro: Landsforeningen af Menighedsråd.

Når kirken tæller.

Aktivitets- og deltagerstatistik på baggrund af kirkens egne tællinger

Af Sidsel Vive Jensen

Den nationale kirkestatistik siger ikke meget om det kirkelige liv, forstået som menighedsaktiviteter og deltagelsen heri. Der findes til gengæld en mængde lokale tællinger, der belyser dette område. Disse tællinger er som oftest foretaget af det lokale sogn, stift eller provsti og har svingende kvalitet. Spørgsmålet er, om dette materiale kan anvendes i videre analyser af de, der gerne vil vide mere om kirkens aktiviteter. Det generelle svar er ja, ganske enkelt fordi det er det eneste materiale, der er til rådighed. Der er dog en række forbehold, man må tage, af hensyn til kvaliteten både af de data, der er indsamlet og de analyser, der er foretaget på baggrund af det indsamlede materiale. Særligt bør man være opmærksom på baggrunden for de etablerede tællinger og undersøgelser, måden aktiviteter og deltagere er opgjort på, kategoriserings- og variabeldefinitioner samt fejlsøgning og generaliserbarhed.

Kortlægning af lokale tællinger

Det er langt fra fast praksis i hvert sogn i Danmark at tælle og registrere alle den lokale kirkes aktiviteter. Alligevel er der en del steder både gamle traditioner og nye indsatser for at indsamle data om både medlemmernes brug af kirken og kirkens skiftende aktiviteter. Disse data bruges i enkelte sogne til at følge udviklingen i sognets kirkelige liv eller samles på provsti- og stiftskontorer, hvor de indgår i samtællinger og sammenligninger af oplysninger fra flere sogne.

Formålet med dette kapitel er at give et indtryk af, hvad Folkekirkens egne tællinger kan bruges til, og hvad man bør være opmærksom på, hvis man ønsker at inddrage materiale fra disse tællinger i videre analyser eller at drage konklusioner på baggrund af de analyser, kirkerne selv har gennemført. Det er i den sammenhæng vigtigt at bemærke, at de tællinger, som dette kapitel beskriver, alle er lokale. Det vil sige, at de kun dækker et udvalgt sogn, provsti eller stift og kan således ikke bruges til generelle undersøgelser af alle danske kirkers aktiviteter. Nationale data er indtil videre kun tilgængelige om kirkelige handlinger samt ind- og udmeldelser af Folkekirken, som det beskrives i Peter Lüchaus kapitel i denne bog. De lokale tællinger er naturligt nok meget forskellige i både indhold, omfang og kvalitet. Denne variation kan ikke gengives her, hvor jeg vil forsøge at fremhæve nogle generelle fællestræk og problemstillinger, der kendetegner flere af kirkens egne tællinger.

Kapitlets beskrivelser er baseret på en kortlægning af kirkens egne tællinger foretaget i efteråret 2013. I notatet ”Kirkens egne undersøgelser”, der indgår i denne bogs appendix, beskriver jeg alle de undersøgelser og tællinger, som var en del af kortlægningen. Kortlægningen er på ingen måde udtømmende men baseret på materiale tilsendt fra sogne, provstier og stifter, der svarede på en opfordring sendt ud via mail om at dele eventuelle undersøgelser eller tællinger af kirkelige aktiviteter. Besvarelsene synes at afspejle, at der generelt ikke er lavet mange tællinger eller undersøgelser af kirkelige aktiviteter, og i kapitlet her beskriver jeg således et materiale, der i højere grad er undtagelsen end reglen for, hvordan kirken tæller egne aktiviteter.

I det kortlagte materiale indgår både tællinger foretaget på sogne-, provsti- og stiftsniveau, og der er klare forskelle på materialet på de tre niveauer. I sognene har man primært registreret afholdte gudstjenester og antallet af deltagere og eventuelt nadvergæster. I enkelte sogne er der desuden foretaget brugerundersøgelser. I det eneste provsti, hvis tællinger indgår i kortlægningen, har man specifikt koncentreret sig om menighedsaktiviteter og ikke gudstjenester. I stifterne har man til gengæld lavet større samtællinger af både gudstjenester og andre aktiviteter og antallet af deltagere heri.

Som nævnt ønsker jeg i dette kapitel at beskrive de særlige træk, kvaliteter og mangler ved kirkens egne aktivitetsstatistikker, som man skal være opmærksom på, hvis man vil benytte dette materiale. Jeg beskriver først de meget forskelligartede baggrunde, der motiverer kirkerne til at producere aktivitetsstatistik, og som er afgørende for, hvordan oplysninger indsamles og behandles. Herefter diskuterer jeg de særlige udfordringer, der er forbundet med at tælle kirkelige aktiviteter og deltagere i disse, og introducerer kort andre relevante undersøgelser. På baggrund af de analyser, kirkerne har lavet af de indsamlede oplysninger, samler jeg dernæst erfaringer og anbefalinger i forhold til betydningen af kategoriseringer, variabelbevidsthed og fejlsøgninger. Kapitlet afrundes med en opfordring til, at man er bevidst om rækkevidden af de konklusioner, der kan drages på baggrund af materialet.

Baggrund for at tælle kirkelige aktiviteter

Baggrunden for at tælle kirkelige aktiviteter har stor betydning for de konkrete tællingers udformning og indhold og dermed også for muligheden for at benytte de indsamlede materialer i andre sammenhænge. Som forsker, studerende eller anden interesseret bør man derfor gøre sig klart, med hvilket formål en given statistik er etableret, og hvilke konsekvenser dette har for statistikens indhold og kvalitet.

Kortlægningen af de eksisterende tællinger viser, at baggrundene for at indsamle og analysere kirkelig aktivitetsstatistik varierer naturligt efter, om tællingen foregår på sogne-, provsti- eller stiftsniveau. Man kunne forestille sig, at det ville kræve en særlig motivation at tælle kirkelige aktiviteter, når det ikke er gængs praksis i danske kirker. En sådan stærk motivation er dog langt fra kendetegnende for de sogne, der har indsendt statistikker til kortlægningen. Sognenes statistikker er netop (tilsyneladende) ikke drevet af et specifikt formål. Således oplyser flere sogne, at tællingen af antallet af deltagere i hver eneste gudstjeneste er en tradition snarere end resultatet af et behov for statistik. Optællingerne benyttes dog i disse sogne til at erindre hvor mange, der deltager i særlige gudstjenester hen over året, og i nogle tilfælde annonceres årlige samtællinger i sognebladet.

Opfattelsen af, at optællinger af gudstjenester og deltagere i gudstjenester, ikke er egentlig statistik, kan muligvis forklare uoverensstemmelsen mellem de få tilkendegivelser fra sogne, der tæller gudstjenester og deltagere og flere sognes beskrivelser af, at sådanne tællinger er en udbredt praksis i mange kirker. I enkelte sogne har man dog en mere aktiv udnyttelse af deltager- og aktivitetstællinger, idet at disse er indgået i forhandlinger med provstiet om øget finansiering, der matcher aktivitetsniveauet. Der er også eksempler på sogne, som har etableret en fast tælling af gudstjenestedeltagere inden for de seneste år, og det er således en mulig udvikling, at flere og flere kirker etablerer tællinger. Deltagerstatistikker er formodentlig generelt mere synlige, hvis de afspejler stor eller voksende deltagelse i det lokale kirkelige liv.

På provstiniveauet synes aktivitetsstatistikker at være anderledes målrettede evaluering og udvikling af kirkens arbejde. I kortlægningens eneste provstitælling er der ikke tale om etableringen af en egentlig statistik, der følger udviklingen i aktiviteter over tid, men om en undersøgelse af det aktuelle niveau og omfang af kirkelige aktiviteter i provstiets sogne. Resultater af sådanne undersøgelser kunne være relevante i videre analyser af hvilket spænd af aktiviteter, der er i sognene, og hvilke eventuelle sammenhænge der er mellem forskellige typer af aktiviteter.

På stiftsniveau er det overordnede indtryk, at man flere steder er i færd med at etablere, eller har etableret, egentlige aktivitetsstatistikker. I flere tilfælde har udviklingen af aktivitetsstatistikker været forbundet med overvejelser om kirkelukninger, og generelt fungerer statistikker på stiftsniveau som et styringsredskab, fordi det leverer sammenlignelig information om, hvad der foregår i alle stiftets sogne. Det gør dog ikke stiftsstatistikkerne uegnede til videre analyser, men det er klart, at de indsamlede oplysninger er dem, der er umiddelbart relevante for stiftet. Der synes dog at være et stort potentiale i at analysere stiftsstatistikkerne, fordi de indeholder oplysninger

fra et stort antal sogne, og fordi stifterne ofte ikke har ressourcer til at behandle dem systematisk selv. I sådanne analyser ville man kunne undersøge forskelle mellem forskellige typer af sogne (land/by) eller deltagelse i forskellige former for aktiviteter på tværs af sogne. Fordi man indsamler oplysninger løbende, giver stiftsstatistikkerne desuden mulighed for at undersøge udviklingen i aktiviteter over tid.

Tælling af aktiviteter

Der er stor variation i de former for kirkeaktiviteter, der tælles i de lokale statistikker og undersøgelser. I sogne og stifter er den mest udbredte praksis, at man tæller gudstjenester. Nogle steder skelner man mellem gudstjenester med og uden altergang. Fordi antallet af gudstjenester i en vis udstrækning afspejler antallet af søn- og helligdage hen over året, er der ikke nødvendigvis meget ekstra information i optællinger af gudstjenester. Eksempler fra Københavns Stift illustrerer dog, at der kan være stor forskel på antallet af afholdte gudstjenester mellem sognene (Rådgivende Sociologer 2011). Dette skyldes både, at nogle kirkers samarbejde med fx det lokale plejehjem bevirker, at der afholdes ekstraordinært mange gudstjenester, og at man i nogle kirker holder særgudstjenester.

Særgudstjenester dækker både over søndagsgudstjenester med et særligt tema (fx høstgudstjeneste eller musikgudstjeneste) og gudstjenester på andre tidspunkter (fx hverdagsgudstjeneste eller spaghettigudstjeneste). Særgudstjenesterne er generelt kendetegnet ved at have flere deltagere end de almindelige gudstjenester, og de fleste steder, hvor man tæller gudstjenester, har man en særlig markering ved registrerede særgudstjenester.

I sognene tæller man generelt set ikke andet end gudstjenesterne (ud over de kirkelige handlinger som indberettes til den landsdækkende statistik). Der er kun ganske få eksempler på, at man i længere perioder har opgjort andre aktiviteter i den enkelte kirke, selvom alle aktiviteter i mange tilfælde fremgår af den kalender, der offentliggøres i sognebladet eller på sognets hjemmeside. Disse aktiviteter omfatter blandt andet koncerter, udflugter, læsekreds og andagter.

I Aarhus Vestre Provsti har man lavet en omfattende optælling af samtlige aktiviteter, der arrangeres i sognets lokaler (og altså ikke i kirken). Aktiviteterne er her inddelt i fem kategorier: Kirkelig undervisning, klubber og samvær, som menighedsrådet står for, andre sogneaktiviteter, møder i udvalg, menighedsråd og sognearbejde, mindesamvær og udefrakommende aktiviteter. Som tidligere nævnt giver dette materiale ikke mulighed for at vurdere udviklingen i aktiviteter, men til gengæld er der mulighed for at udforske den

store variation i aktiviteter, der er i Aarhus Vestre Provsti, og for at sammenligne udbredelsen af forskellige former for aktiviteter.

Tælling af deltagere

Et af de mest interessante mål for arrangørerne af kirkelige aktiviteter er, hvor mange personer der deltager i de forskellige aktiviteter. I langt de fleste sogne hvor man tæller antallet af gudstjenester, tæller man derfor også antallet af deltagere heri. Antallet af deltagere i gudstjenesten opgøres ganske enkelt ved, at kirketjeneren, en kirkesanger eller graveren tæller, hvor mange der sidder bænket til hver eneste gudstjeneste. I de tilfælde hvor der er mange til gudstjeneste fx til højtider, anslås antallet af deltagere ud fra viden om, hvor mange der kan sidde på hver bänk. Selvom der således er lidt større usikkerhed forbundet med deltagerantallet til de velbesøgte gudstjenester, må antallet af deltagere i gudstjenester generelt forventes at være ret præcist. En udfordring kan være (specielt hvor der er få deltagere), at der er forskellig praksis i forhold til, om ansatte tælles med som deltagere eller ej. Det er også forskelligt, hvordan optællingerne af deltagerantal registreres. I nogle sogne noteres dato, antal deltagere og bemærkninger i en lille bog. I andre sogne, hvor optællinger indberettes til stiftet, registreres deltagerantallet også elektronisk fx via kirkekalenderen på sogn.dk (se Thue Raakjær Jensen og Trine Kofoeds artikel i denne bog). Ønsker man at sammenligne antallet af deltagere i gudstjenester i forskellige sogne, bør man derfor tage højde for, at der kan være både forskellige optællingspraksisser og forskellige måder at organisere data på.

Tællinger af deltagere i andre aktiviteter som de kirkelige handlinger, kor, andagter og udflugter kan generelt set ikke forventes at have samme præcision som tællinger af gudstjenestedeltagere. Dette skyldes både aktiviteterens karakter og den manglende tradition for at tælle og registrere antallet af deltagere i disse aktiviteter. I nogle tilfælde registreres antallet af deltagere i de kirkelige handlinger på linje med antallet af deltagere i gudstjenester. Her er deltagerne også bænket i kirken, så de kan tælles og registreres efter tilsvarende praksis. For de øvrige aktiviteter gælder det, at tællingens præcision afhænger af, hvor mange der deltager, om deltagerne kommer og går (fx til julemarked), og om antallet af deltagere registreres for hver aktivitet. Der er stor variation mellem sognene i forhold til, hvor udviklede teknikker man har til at imødekomme disse forhold. Man bør derfor ved videre analy-

ser vurdere, hvordan de forskellige tællinger af deltagere i aktiviteter har indflydelse på resultaterne, hvis man sammenligner på tværs af sogne, provstier og stifter¹.

Andre undersøgelser

Ud over tællinger af gudstjenester, aktiviteter og deltagere heri, foretager enkelte sogne også deciderede brugerundersøgelser. Selvom disse undersøgelser naturligt er designet specifikt efter det enkelte sogns ønske og behov, kan der være meget interessant information at hente fra sådanne undersøgelser. Netop fordi de øvrige tællinger tager udgangspunkt i kirkens aktiviteter og beskriver hvilken tilslutning, der er til disse, kan brugerundersøgelserne bidrage med beskrivelser af de oplevelser, konkrete brugere har af kirkens aktiviteter. Selvom man hverken kan drage generelle eller præcise konklusioner på baggrund af brugerundersøgelserne, kan de være en nyttig kilde til inspiration i forhold til videre undersøgelser af brugeres, medlemmers eller kirkegængeres oplevelse af og forhold til kirken. Brugerundersøgelserne prioriterer generelt set ikke at dataindsamlingsprocedurer eller analyser skal leve fuldt op til forskningsmæssige kvalitetskriterier. Det er derfor en fordel, hvis man kan få adgang til de ubehandlede data fra undersøgelserne, så man selv kan foretage analyser, samt få oplyst hvilke procedurer, der har været anvendt til dataindsamlingen.

Kategoriseringer

De kategoriseringer af aktiviteter og brugere, der nødvendigvis etableres i forbindelse med tællinger af aktiviteter og brugerundersøgelser, har afgørende betydning for de analyser, det er muligt at lave på baggrund af de indsamlede data. Også på dette område er der stor variation mellem praksisser i de forskellige sogne, provstier og stifter: Nogle steder arbejder man målrettet med udvikling af kategorier, andre steder opstår de tilfældigt og umærkeligt. En oplagt overordnet kategorisering af kirkelige aktiviteter, der går igen også i dette kapitel, er opdelingen i gudstjenester, kirkelige handlinger og andre aktiviteter. Denne kategorisering findes i stort set alle tællinger i sogne, stifter og provstier – nogle steder indirekte, fordi tællingen kun vedrører en af disse typer af aktiviteter. Etableringen af de tre kategorier er i høj grad defi-

¹ Sådanne analyser kan sammenlignes med dem, man laver på kommunale data, hvor oplysninger om ensartede forhold også tælles og registreres på forskellig vis fra kommune til kommune (se fx Dalsgaard *et al.* 2014).

neret ved skellet mellem kirkelige handlinger og gudstjenester som aktiviteter, der enten er personcentrerede eller menighedscentrerede, og den manglende markering af et overordnet sigte med de 'andre aktiviteter'. De primære kategoriseringsudfordringer består i skellet mellem gudstjenester og andre aktiviteter og i yderligere kategoriseringer af begge disse kategorier.

Eftersom der efterhånden findes en række forskellige former for (sær-) gudstjenester, er det relevant at skelne mellem disse forskellige typer, også når der tælles antal deltagere. Den store udfordring er i denne sammenhæng at placere hver enkelt gudstjeneste i den rigtige kategori. I langt fra alle tællinger af gudstjenester er det klart, hvad kategoriseringskriteriet består i, og man må derfor forvente, at gudstjenester, der ikke klart falder inden for en af de beskrevne kategorier, enten ikke tælles med eller indberettes i en forkert kategori. I andre tilfælde er det svært at se relevansen af de definerede kategorier som fx gudstjeneste uden altergang. Derudover kan det være svært at skelne mellem etablerede kategorier, sådan at en enkelt gudstjeneste kan placeres flere steder. Hvad er fx forskellen mellem familiegudstjeneste, spaghettigudstjeneste og hverdagsgudstjeneste? Denne problemstilling er naturligvis kun aktuell, hvis tællingen af gudstjenester vedrører et helt stift eller provsti. I det enkelte sogn vil man have ret præcis information om hver enkelt gudstjeneste og indholdet af den frem for en overordnet kategorisering af samtlige gudstjenester. Under alle omstændigheder må man ved sammenligninger af forskellige former for gudstjenester være varsom med at konkludere på tværs af sogne uden at tage hensyn til skævheder, der skyldes uoverensstemmelser mellem gudstjenestekategorier og de faktiske forhold i sognene.

Kategoriseringen af 'andre aktiviteter' er endnu mere udfordret end kategoriseringen af gudstjenester, fordi den potentielt spænder over alt fra babysalmesang til møder og udlån af kirkens lokaler til lokale foreninger eller andre trossamfund. Det er i den forbindelse afgørende, at den overordnede kategori 'andre aktiviteter' afgrænses, så den reelt afspejler aktiviteter, der er arrangeret for menigheden eller har et religiøst indhold, alt efter hvad man er interesseret i at undersøge. Derudover gælder det som for gudstjenestekategoriseringerne, at aktivitetskategorierne kan være mere eller mindre passende i forhold til det enkelte sogns aktiviteter, og det er svært at sammenligne på tværs af forskellige kategoriseringer (både over tid og imellem sogne/stifter/provstier).

Variabelbevidsthed

Generelt gælder det for de tilgængelige lokale aktivitetsstatistikker, at de ikke er tænkt ud fra forståelser af foruddefinerede variable. Det betyder ikke

andet, end at tællingerne ikke typisk er etablerede med henblik på at følge variable som fx det kirkelige liv eller menighedens involvering i et bestemt sogn, og at man derfor ikke har gjort sig overvejelser om, hvordan de indsamlede informationer kan relateres til de givne variable. Tællingerne afspejler snarere de aktiviteter, som nu engang er i sognet, provstiet eller stiftet, og som det er muligt at tælle. Dette er ikke i sig selv et problem, men det kræver, at man er særligt bevidst om, hvad tællingernes indhold egentlig afspejler, når man benytter dem i videre analyser. Det er i den forbindelse også afgørende, at man respekterer de enkelte variables begrænsninger i forhold til, hvad de kan sige noget om.

Et efterhånden klassisk eksempel er tællingen af deltagere i gudstjenester. Det har været fast praksis i flere sogne at lave årlige opgørelser for, hvor mange deltagere, der har været i samtlige gudstjenester. Denne praksis synes at være overført til provsti- og stiftsstatistikker, der også offentliggør opgørelser af antallet af deltagere for et givent år. Problemet med denne variabel, årligt antal deltagere i samtlige gudstjenester, er at den er resultatet af både antal gudstjenester og antal deltagere i den enkelte gudstjeneste. Eller rettere er problemet, at denne variabels sammensatte karakter ofte ikke respekteres i kommenterede offentliggørelser af aktivitetsstatistikker. Særligt når det samlede årlige antal deltagere præsenteres på en måde, der skal afspejle, at kirkerne besøges af mange mennesker eller en stor del af befolkningen, respekteres det ikke, at det netop ikke er unikke deltagere, der er tale om. Antallet af årlige deltagere i gudstjenester er desuden ikke specielt interessant, ud over at man over tid kan følge udviklingen på et meget overordnet plan. Mere interessant er det givetvis at følge udviklingen i antallet af deltagere i gudstjenester hen over året, udviklingen i antallet af afholdte gudstjenester fra år til år og udviklingen i det gennemsnitlige antal deltagere i gudstjenester fra år til år.

Fejlsøgning

Det er vigtigt, at materialet fra lokale aktivitetsstatistikker gennemses efter helt banale registreringsfejl, inden analysearbejdet påbegyndes. Særligt hvis der er tale om en stifts- eller provstitælling, kan der ske flere fejl i indberetningsproceduren, ganske enkelt fordi de, der indberetter oplysninger ikke efterfølgende viderebehandler dem. I disse tællinger som i alle større tællinger er der ofte både manglende indberetninger, dobbeltindberetninger og fejlindberetninger. Sognetællingerne er formodentlig behæftet med færre fejl, men det afhænger naturligvis af registreringsproceduren i det enkelte sogn.

Konklusioners rækkevidde

Spørgsmålet om hvor langt konklusioner rækker, når de er baseret på lokalt indsamlede aktivitetsstatistikker, er allerede berørt flere gange i det ovenstående. Jeg har fremhævet, at både kvaliteten og typen af data bør være afgørende for de konklusioner, man er i stand til at drage på baggrund af data. På samme måde bør man sikre sig, at konklusioner, som det lokale stift, provsti eller sogn har draget på baggrund af egne analyser, også afspejler bevidsthed om kvalitet og type af data, inden man bringer sådanne konklusioner videre i andre analyser. Spørgsmålet om konklusioners rækkevidde vedrører ud over typen og kvaliteten af data også den population, som undersøgelsen vedrører.

De forskellige undersøgelsers eller tællingers population er ikke kun afhængig af det område, tællingerne er foretaget i. De vedrører også de typer af aktiviteter eller deltagere, der er genstand for tællingerne. Spørgsmålet er altså ikke blot, om man kan drage generelle konklusioner på baggrund af resultater fra et bestemt sogn, men også om man kan drage generelle konklusioner på baggrund af specifikke aktiviteter eller specifikke deltagere heri. Aktiviteterne er som nævnt ofte kategoriseret i gudstjenester, kirkelige handlinger og andre aktiviteter, og ikke alle tællinger dækker alle tre typer. Man bør i den forbindelse overveje, hvilke generelle konklusioner man kan drage om kirkelige aktiviteter udelukkende på baggrund af oplysninger om fx kirkelige handlinger.

De lokale tællinger af deltagere i kirkens forskellige aktiviteter er sjældent optaget af hvem, der deltager. Udgangspunktet er i stedet den enkelte aktivitet og det kvantitative mål for interessen for denne aktivitet. Den manglende viden om deltagerne er ikke noget problem for aktivitetsstatistikken, men den gør det vanskeligt at drage konklusioner om deltagerne. Det vides fx ikke, hvor mange af gudstjenestedeltagerne, der kommer jævnligt, og hvor mange der kommer sjældent. Det vides heller ikke, hvor store andele af fx folkekirkemedlemmer i et bestemt område, der reelt deltager i de kirkelige aktiviteter i dette område. Derfor bør man heller ikke konkludere noget om 'Folkekirkens opbakning' i befolkningen på baggrund af aktivitetsstatistikken, hvis ikke man forholder sig til, hvor mange unikke deltagere, der er i aktiviteterne, og hvem disse deltagere er (fx folkekirkemedlemmer, ældre, børnefamilier eller andre relevante kategorier). Brugerundersøgelserne, der jo netop koncentrerer sig om deltagerne eller de potentielle deltagere i kirkens aktiviteter, kan i nogle tilfælde råde bod på dette forhold. Under alle omstændigheder åbner brugerundersøgelserne op for den store variation, der er imellem de forskellige kategoriseringer af deltagere som enten kirkegængere, folkekirkemedlemmer, sognebeboere, medarbejdere, frivillige, menighedsmedlemmer og forskellige typer af kristne. Selvom fordelingen af

deltagere i disse forskellige kategorier ikke kan generaliseres fra et lokalt sogn til hele landet, kan selve kategoriseringerne tjene til en øget bevidsthed om, at konklusioner på baggrund af deltagerstatistik ikke nødvendigvis kan generaliseres til alle danskere, kristne, folkekirkemedlemmer eller sågar kirkegængere i et bestemt område.

Litteratur

- Dalsgaard, Camilla, Kathrine Nøhr og Anne Line Tenney Jordan 2014: *Personale og børn i kommunernes dagtilbud. En undersøgelse af perioden 2007-2012*, København: KORA Det Nationale Institut for Kommuner og Regioners Analyse og Forskning
- Rådgivende Sociologer 2011: *Analyse af folkekirkedata. En analyse af data indsamlet vedrørende københavnske folkekirker*, København: Rådgivende Sociologer Ap

Den relevante kirke – demografisk viden giver mening

Af Sille M. Fusager

I starten af 1980'erne lagde Kirkefondet grunden for en sognestatistik med registerbaserede demografiske og socioøkonomiske oplysninger, og i 1990 mandede det tidlige arbejde ud i en egentlig database med tal leveret af Kirkeministeriet og Danmarks statistik. Siden da er statistikken blevet opdateret ca. hvert 3. år. Statistikken giver sogne og provstier den nødvendige viden om deres befolkning til gennem visions- og målsætningsarbejde at kunne skabe en relevant og vedkommende folkekirke. Kirkefondet omformer tallene til håndgribelige redskaber i sogne- og provstianalyser.

Sognestatistikken bliver til

I 1890 stiftede kirkesagsbevægelsen Det Københavnske Kirkefond (senere Kirkefondet) med det formål at skaffe den voksende hovedstad de nødvendige kirker i overkommelige sogne på ikke over 10.000 indbyggere. Blandt stifterne var den kendte økonom og statistiker Harald Westergaard, som qua sit speciale i befolkningsstatistik mente, at befolkningsudvikling og sognestørrelser måtte belyses statistisk, før man igangsatte kirkebyggeri og overvejelser om placering af præster og andre kirkelige medarbejdere. Hermed var Kirkefondets statistiske indgangsvinkel til sogne- og menighedsopbygning lagt. I adskillige år var Kirkefondets hovedopgave således at sørge for kirkerum til københavnernes. Men da behovet for flere kirkebygninger klingede af, udtalte daværende generalsekretær i Kirkefondet Jens Bagh Leer Andersen i 1953, at Kirkefondet nu havde opfyldt sin mission for så vidt angik bygning af kirker, altså rammen om menighedslivet. Nu startede den virkelige mission, nemlig menighedsopbygningen. Der blev nedsat en arbejdsgruppe under navnet Sogn og Samfund, hvis opgave blev at hjælpe sognene med at planlægge deres aktiviteter med udgangspunkt i en analyse af sognets befolkningssammensætning.

I starten af 1980'erne påbegyndte en medarbejder ved Kirkefondet et møjsommeligt arbejde med manuelt at udarbejde statistikker for enkelte sogne i Storkøbenhavn på baggrund af tal indhentet fra bl.a. Folke- og boligtællingen i 1981, Befolkningen i Hovedstadsregionen pr. 1.1.1984, Københavns Statistiske Årbøger og CPR-registret, og således så de første sognestatistikker dagens lys. I 1985 henvendte Københavns Universitets kirkesociologiske projekt, med bl.a. Hans Raun Iversen i spidsen sig til Kirkefondets Sogn og Samfundsudvalg med henblik på et samarbejde omkring formidlingen af tilgængelige sognestatistiske oplysninger. Dette førte til etableringen af Kirkesociologisk Service (SOS), som menighedsråd kunne henvende sig til for at

få foretaget en statistisk og kirkesociologisk analyse af deres sogn. Tallene til sognestatistikkerne blev hentet flere steder fra: Befolkningsstatistik og til en vis grad socialstatistiske oplysninger, som fandtes i forskellig form i landets kommuner, CPR-registret for Folkekirkens medlemstal- og procenter fordelt efter alder, køn og statsborgerskab samt fra kirkebøgerne vedrørende folks brug af og tilknytning til deres sognekirke, herunder antallet af dåb, navngivninger, konfirmander, vielser, døde m.v.

Mod slutningen af 1980'erne blev Kirkefondet, Kirkeministeriet og Danmarks Statistik enige om, at statistikken var et nødvendigt værktøj for alle sogne i landet, og Danmarks Statistik leverede for første gang demografiske og socioøkonomiske tal for alle landets sogne i 1990. Tallene lagde man i et accessbaseret program "Sognestatistik", som Kirkefondet fik udviklet til formålet, og den dag i dag benyttes samme skabelon for de sognestatistiske tal. Kilderne til den nye sognestatistik er herefter:

CPR-registret
Den Registerbaserede Arbejdsstyrkestatistik (RAS)
Befolkningens uddannelse og erhverv (BUE)
Boligregistret (BBR)

De registerbaserede data konverteres til følgende syv tabeller og kan trækkes såvel i absolutte tal som i procent på hhv. sogne-, provsti- og stiftsniveau samt på landsplan:

- Befolkning og medlemskab – opgjort i 16 aldersgrupper og efter herkomst
- Befolkningsbevægelser – fødte, døde, til- og fraflyttede, indvandrede, udvandrede og nettotilgang
- Børn og unge 0-15 år – årgang for årgang, i dag 0-17 år
- Husstande – husstandstyper, husstandsindtægter
- Arbejdsstillinger – lønniveau, arbejdstype, arbejdsstyrke, pensionister mv.
- Erhvervsstillinger – antal beskæftigede branchefordelt, uddannelsessøgende
- Erhverv og pendling – ind- og udpendling, dag- og natbefolkning

Indtil 2000 fandtes i øvrigt en ottende tabel, der indeholdt oplysninger om antal gudstjenester i og uden for kirkerummet, døbte, konfirmerede, vielser,

kirkelige begravelser, altergæster og et altergangsindex. Desværre fandt den siddende kirkeminister i 2001 ikke tælling af Folkekirkens aktiviteter relevant, og den del af statistikken ophørte fra 2002. Først i 2006 genoptog man tælling af Folkekirkens aktiviteter delvist, og i dag kan man i den offentligt tilgængelige statistikbank fra Danmarks Statistik hente tal for visse kirkelige handlinger.

Vedligeholdelse af sognestatistikken

På Kirkefondets foranledning blev de sognestatistiske tal fornyet i 1993, 1996 og 2000, og det var helt eller delvist finansieret af Kirkeministeriet. Men i 2004 da tallene igen skulle opdateres, ønskede Kirkeministeriet ikke at støtte fornyelsen, hvorfor Kirkefondet søgte og fik penge af Ole Kirks Fond (LEGO-fonden) til formålet. Det var derfor op ad bakke, da Kirkefondet i 2008 gerne ville have opdateret sognestatistikken på ny, men det lykkedes at fange den siddende departementschef Jacob Heinsens interesse ved at udarbejde en sogneprofil for hans hjem sogn og overlevere den, da han i november 2008 holdt et oplæg ved Kirkefondets repræsentantskabsmøde i forbindelse med udgivelsen af Folkekirkens grønne betænkning. Heinsen forstod vigtigheden af sognestatistikken som redskab for menighedsrådene og gav grønt lys til, at de nye tal blev lagt i en dertil oprettet onlinedatabank hos Danmarks Statistik, så alle landets sogne kunne få adgang til dem. Kirkeministeriet betalte således de økonomiske udgifter til udvikling af databanken og kørslen af tallene for 2008, mens Kirkefondet leverede viden og arbejdstimer til i tæt parløb med Danmarks Statistik at gøre databanken til en realitet. I maj 2009 var den nye sognestatistikbank klar, og herefter havde samtlige sogne mulighed for at hente oplysninger om deres indbyggere for årene 2004 og 2008.

I 2011 tog Kirkefondet atter kontakt til Kirkeministeriet med henblik på en opdatering af tallene, og efter et lidt længere tilløb blev også disse tal en realitet. I skrivende stund har Kirkeministeriet atter på Kirkefondets foranledning bekræftet at ville sørge for en opdatering af sognestatistikken til 2014-tal, og landets sogne vil i løbet af efteråret 2014 igen have helt aktuelle tal at arbejde med. Hos Kirkefondet er der et ønske om, at Kirkeministeriet tager sognestatistikken så meget til sig, at der vil blive lagt en langsigtet plan for opdatering af tallene, så det fremover vil ske automatisk med fx tre års mellemrum. Men indtil da fortsætter vi med at holde snor i sognestatistikken, så der ikke opstår huller i den unikke viden om sognenes befolkning, som vi har helt tilbage fra 1990.

Kirkeministeriets statistikbank er ikke offentligt tilgængelig. Kirkeministeriet har som ejer af databanken naturligvis adgang til databasen, mens Kirkefondet har status som part med adgang til statistikken på lige fod med landets sogne. Ingen øvrige har adgang til materialet, men man kan måske forestille sig, at fx forskere burde have lov til at benytte databanken.

Statistikken vækkes til live

Hvert eneste tal i sognestatistikken dækker over et menneske og fortæller om, hvilken etnisk baggrund vi kommer fra, hvordan vi bor, om vi har lidt eller mange penge at leve for, om vi bor alene eller deler livet med en partner eller er en del af en familie med børn. Tallene fortæller også, om befolkningen er tæt knyttet til lokalområdet eller måske bare er der på midlertidigt stop, og om sognets indbyggere går fra at bestå af børnefamilier til overvejende ældre indbyggere eller omvendt. Alt sammen noget, der betyder meget for, hvilke aktiviteter, det giver mening at have i kirken, hvilke hensyn der skal tages, og hvordan budskaber skal kommunikeres. I Kirkefondets kvantitative analyser omsættes den registerbaserede statistik til diagrammer med tilhørende forklaringer og giver i et let tilgængeligt sprog menighedsrådet en klar viden om indbyggerne, om deres livsvilkår og om befolkningsudviklingen i netop deres sogn. Det betyder, at kirkens aktiviteter kan tilrettelægges efter de faktiske forhold og ikke efter fornemmelser og gisninger. Menighedsrådene kan bestille forskellige sognestatistiske produkter enten som selvstændige køb eller i forbindelse med afholdelse af fx målsætnings- eller visionsdage.

Siden 1990 har Kirkefondet produceret *Talsæt* bestående af en udskrift af de syv tabeller jf. side 2, *Nøgletal*, som er en oversigt over udvalgte tal for Danmark, stift, provsti og provstiets sogne samt *Sogneprofiler* og *Sogneanalyser*. En sogneprofil er på ca. 23 sider og giver i 16 diagrammer med tilhørende tekst en kort og kontant gennemgang af sognets befolkningssammensætning efter alder og herkomst, befolkningsudviklingen siden 1996, børneårgangenes størrelse, husstandstyper og indkomstniveau samt tilknytning til arbejdsmarkedet og folkekirkemedlemskab. Til profilen hører også bilagsmateriale i form af sognets talsæt for 1996 og fremefter. En sogneanalyse er på ca. 75 sider og giver i 29 diagrammer en gennemgribende analyse af sognets befolkning i demografisk forstand, og indeholder altså en mere dybdegående gennemgang af samme og flere oplysninger end sogneprofilen. Dertil kommer oplysninger om kirkelige handlinger og ind- og udmeldelser af Folkekirken. Sogneanalysen perspektiverer til betydningen for sognet og giver et bud på at være kirke og menighed i dag samt inspiration til det kirkelige arbejde i sognet.

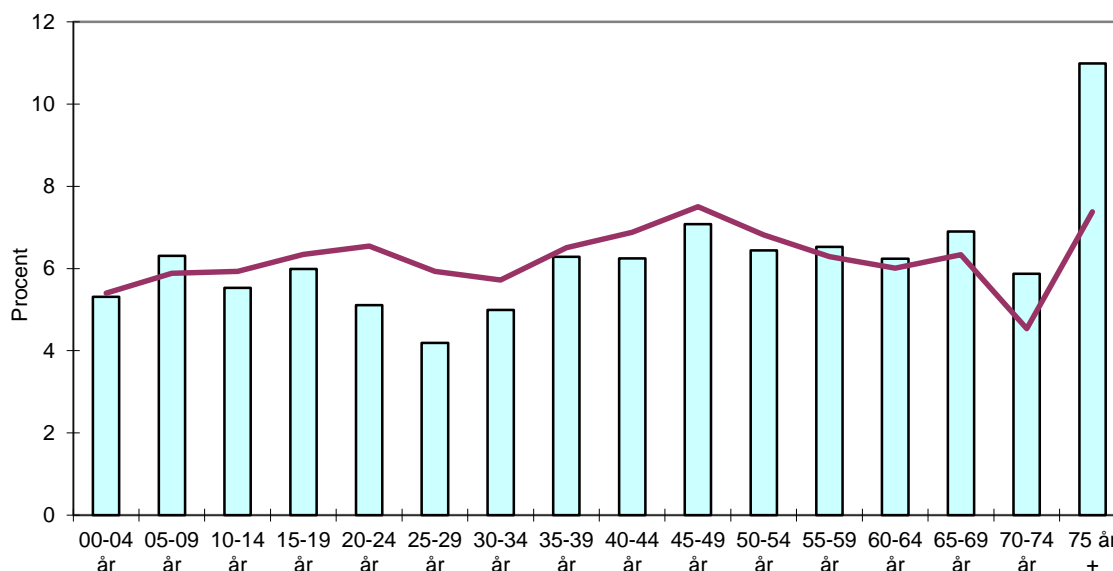
Hvis sognets kirke ikke skal ende som en øde ø i et ocean af uforudsigelige og uforståelige bølger af omvæltninger, skal vi have nogle fakta på bordet om vores omgivelser. Kirkefondets sogneprofil hjalp os med at få et aktuelt still-billede af den virkelighed, der omgiver os. Vi må og skal vide, hvordan virkeligheden ser ud for bedre at kunne håndtere den. Citat: udviklingschef Anders Michael Hansen, Fredens & Nazaret kirker, København

Eksempler fra en sogneanalyse

For at give en bedre fornemmelse af hvor godt et redskab sognestatistikken er, skal vi i det følgende se på nogle af de typiske diagrammer fra en sogneanalyse. Diagrammerne er anonymiserede, og sognet er repræsenteret i de blå søjler, mens landsgennemsnittet er markeret ved den røde linje.

Diagrammet nedenfor viser befolkningsprofilen i et stort sogn i Nordjylland, som ligger med et større opland af små og mellemstore landsogne. Som det ses af diagrammet, har sognet en nogenlunde aldersmæssigt jævnt fordelt befolkning dog med undtagelse af et lille underskud af unge voksne fra 20 til 34 år og et massivt overskud af indbyggere over 75 år. Underskuddet af unge voksne er typisk for et sogn med begrænsede uddannelses- og erhvervs-muligheder, og den store overvægt af ældre tyder på et sogn, hvor der ligger flere plejehjem, beskyttede boliger og ældreboliger.

Befolkningsprofil sammenholdt med landstallene 2014

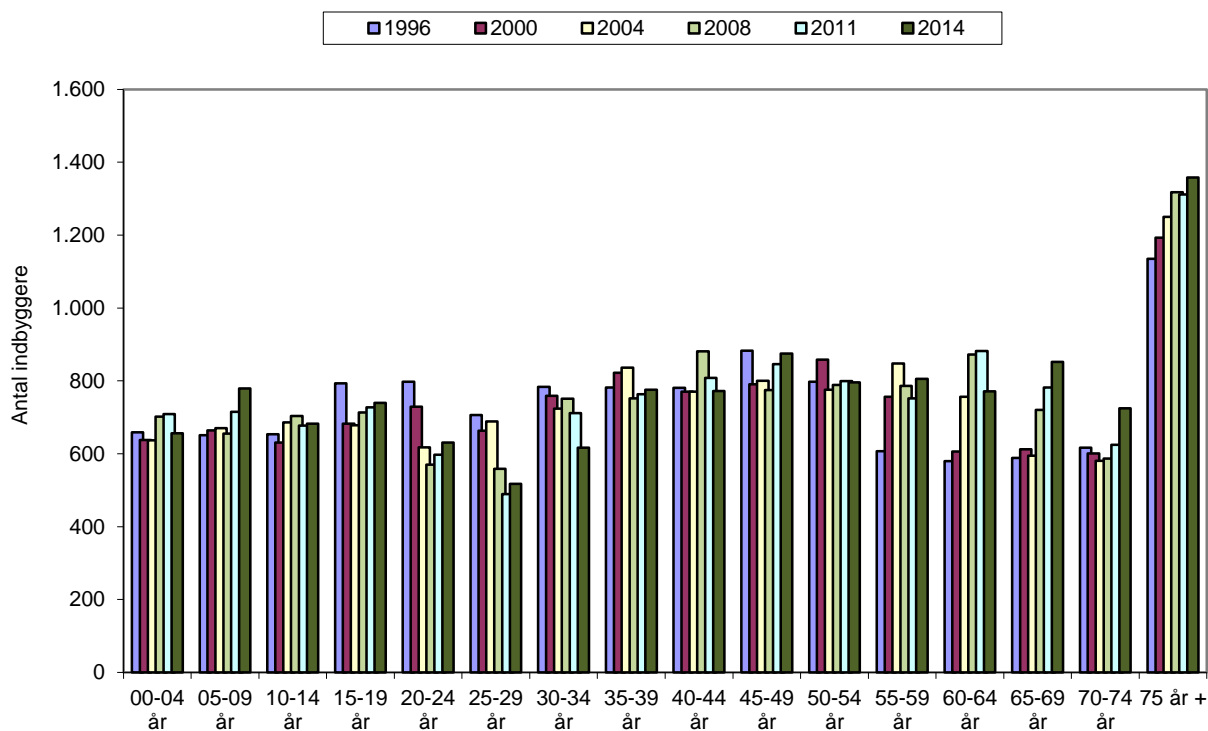
Sognets i alt 12.354 indbyggere fordeler sig således:

Børnegruppen 0-19 år:	2.858 personer	23,1 % af befolkningen
Unge voksne 20-34 år:	1.765 personer	14,3 % af befolkningen
Voksne 35-59 år:	4.025 personer	32,6 % af befolkningen
Ældre 60-75 + år:	3.706 personer	30,0 % af befolkningen

Kirken har således et rigtig fint antalsmæssigt grundlag for at lave aktiviteter, især hvis de rettes mod børnefamilierne og ældregruppen. Sammenholdes befolkningsfordelingen med et folkekirkemedlemsskab i sognet på 87,5 pct. generelt og på 94,7 pct. blandt indbyggere af dansk herkomst, står det klart, at kirken har rigtig gode forudsætninger for at få brugere til sine tilbud.

I næste diagram ser vi på den befolkningsudvikling, som sognet har været gennem i perioden 1996 til 2014, og som har betydet en vis forskydning i befolkningssammensætningen. I perioden har sognet fået 537 flere indbyggere svarende til en stigning på 4,5 pct. Umiddelbart giver en så beskeden stigning ikke anledning til at tro, at det kan have den store betydning for kirkens aktiviteter, men faktisk dækker befolkningstilgangen over forskydninger aldersgrupperne imellem, som kirken bør være opmærksom på.

Befolkningsudviklingen i sognet 1996 - 2014

Skemaet nedenfor opsummerer den forskydning, der er sket i befolkningsgrupperne i perioden. Vi ser her en børnegruppe og en voksengruppe, som er meget stabil i den andelsmæssige størrelse, mens der har været en stor nedgang af unge voksne og en markant fremgang i ældregruppens andel af den samlede befolkning.

Befolkningsgruppe	Sognet 1996	Sognet 2014	Danmark 2014
Børnegruppen (0-19 år)	23,7 % 2.757 pers	23,1 % 2.858 pers	23,1 %
Unge voksne (20-34 år)	19,4 % 2.288 pers	14,3 % 1.765 pers	18,2 %
Voksne og midaldrende (35-59 år)	32,6 % 3.851 pers	32,6 % 4.025 pers	34 %
Ældre og gamle (60 år +)	24,7 % 2.921 pers	30,0 % 3.706 pers	24,3 %

I absolutte tal har udviklingen betydet ca. 100 flere børn og unge op til 19 år, en reducere i antallet af unge voksne med 523 personer, en stigning af voksne på 174 personer og 785 flere ældre indbyggere over 60 år. Kirken skal altså i 2014 forholde sig til nogenlunde samme antal børn og voksne som tidligere, mens der er væsentligt færre unge voksne, som potentielt kunne benytte sig af kirkens tilbud. Sognet skal altså være bevidst om målgruppens ringe størrelse, før de planlægger ungdomsrettede alternative tilbud som fx rock-gudstjeneste. Derimod er ældregruppen vokset med næsten 1/3 i forhold til 1996. Kigger man nærmere på diagrammet, ses det, at der er sket store stigninger i antallet af 60 – 69 årige og i antallet af over 75 årige. Dermed har sognet dels har fået mange formodentlig sunde og raske ældre indbyggere, hvoraf nogle netop vil være gået på efterløn eller pension og dermed har tidsmæssige ressourcer til enten at benytte kirkens tilbud eller har mulighed for at stille tid og arbejdskraft til rådighed som frivillige i kirken, og dels er der blevet væsentligt flere gamle indbyggere, som af fysiske årsager kan have svært ved at komme til kirken eller kan have behov for diakonale tilbud. Hvis kirken i lokalområdet skal blive ved med at være relevant og vedkommende, bør den altså følge med i befolkningsudviklingen og indrette sig efter den til en hver tid aktuelle befolkningssammensætning.

Diagrammet fortæller også noget om tendenser i befolkningsudviklingen i sognet, altså hvordan befolkningen vil udvikle sig fremadrettet. I dette sogn er det en klar tendens, at de unge voksne flytter væk fra området. Spørgsmålet er så, om det på sigt vil give en nedgang i antallet af nyfødte i sognet, eller om boligområdet i sognet er attraktivt nok til, at de unge voksne flytter tilbage, når de er blevet forældre, eller der kan tiltrækkes børnefamilier fra andre områder. Den anden klare tendens, som kan udledes af diagrammet, er

en markant vækst i antallet af indbyggere over 55 år. Såfremt denne udvikling fortsætter, vil det stille krav til fremtidens kirke om evt. øget adgang for handicappede eller gangbesværede til kirkens lokaler, der skal måske iværksættes besøgstjeneste, afsættes flere præstetimer til sorgsamtaler og begravelsessamtaler, og i sidste ende stiller det måske også krav til bedre planlægning af antallet af gravpladser på kirkegården.

Sogneanalysen viste sig meget hurtigt at være et fremragende værktøj i strategiprocesen, fordi den tegner sognet for os, så man får et næsten fysisk billede af det. Vi opdagede, hvor mange unge og enlige, der bor her. Vi glædede os over, at det stadig er de fleste, der bliver kirkeligt begravet, når de dør. Vi blev bekræftede i vores fornemmelse af, at sognet er ved at skifte fra at være et sogn med mange ældre til at blive et sogn med mange børn og børnefamilier. Og meget mere ... Sogneanalysen blev ikke vores Bibel - trods alt. Men den er blevet læst og brugt, og bliver det stadig, og har fået æselører og kaffepletter og er blevet fyldt med post-its. Det er en rapport og analyse, vi nødtigt ville undvære. Citat: Sognepræst Tine Lindhardt, Fredens Sogn, Odense.

Sognestatistikken kan ikke stå alene

Sognestatistikken i sig selv giver ikke svar på, hvad man bør igangsætte eller overveje at sløjfe eller hvilken sognemedhjælper eller præst, der bør ansættes. Når vi leverer en profil eller analyse, pointerer vi altid, at det er vigtigt at gøre sig klart, at analysen alene bygger på skriftligt og statistisk materiale, og hvad man kan udlede af dette. Det er derfor nødvendigt, at sogneanalysen vurderes i forhold til de faktiske forhold i lokalområdet. Nogle eksempler kan belyse dette:

- Når statistikken taler om “flerfamiliehuse”, fremgår det ikke, om der er tale om højhuse eller lave boligblokke
- Når der er en stor andel af enlige, fortæller det ikke, om der også er en stor ensomhed
- Statistikken fortæller ikke noget om den geografiske placering inden for sognet, og mange aktiviteter kan være betinget af placeringen i lokalområdet, buslinjerne, skolerne, institutioner osv.
- Et sogn kan være delt op i meget forskellige enkeltdele, socialt, kulturelt og kirkeligt
- Et sogn med mange kirkelige og folkelige aktiviteter kan statistisk set være identisk med et sogn, hvor disse aktiviteter mangler
- Et sogn er altid en del af en større lokal helhed – det er ikke en isoleret enhed

En sogneanalyse kan rejse nye spørgsmål, som man må søge besvaret ad andre veje f.eks. ved at få yderligere statistisk materiale fra kommunen eller Danmarks Statistik. Man kan også supplere analysen med egne undersøgelser, der f.eks. kan omfatte en samtale med sundhedssygeplejersker, viceværter i større bebyggelser eller ved brug af spørgeskemaer, interviews m.m. En sogneanalyse giver med andre ord et overblik over de befolkningsmæssige, økonomiske og sociale strukturer i sognet samt fremhæver dets karakteristika i forhold til andre sogne i provstiet eller i forhold til tallene på landsplan. Derved er der dannet et fundament for en fælles overvejelse af, hvordan man kan eller ønsker at være kirke og menighed i netop det pågældende sogn. En samtale, der gerne skulle fortsætte og give muligheder for gode vilkår til liv og vækst i menigheden.

Hvis et sogn deltager i Kirkefondets tilbud om Lokal Kirkeudvikling, indgår sogneprofiler også som et naturligt og vigtigt redskab, når menighedsråd, ansatte og frivillige udfordres til at fokusere på, hvad det er for en virkelighed, de skal agere i med henblik på at være en nutidig, relevant og nærværende kirke.

Statistikken på provstiniveau

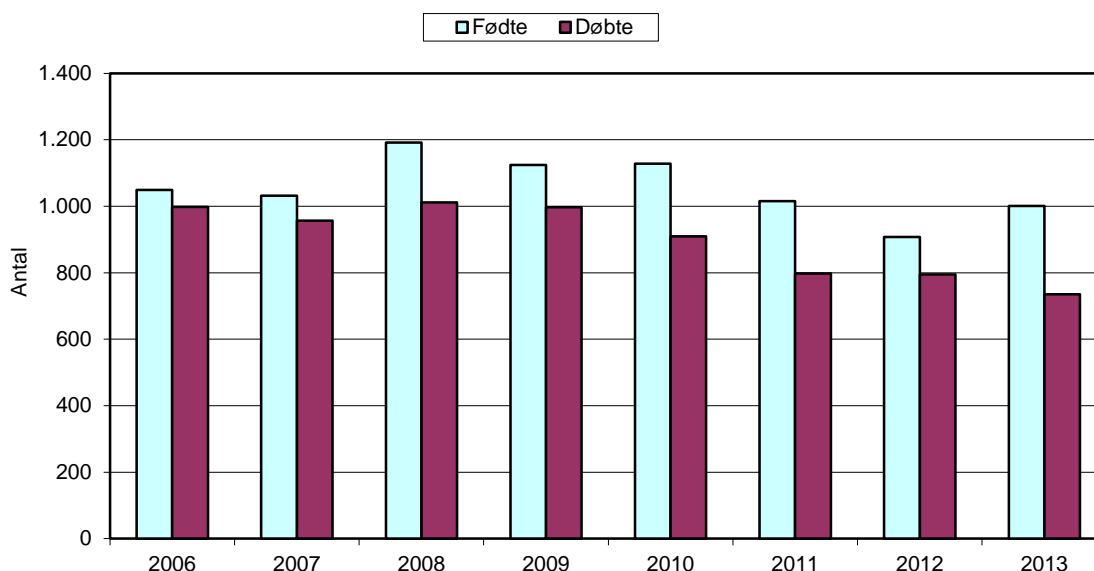
I forlængelse af takterne i den blå og den grønne betænkning udarbejdede Kirkefondet i 2011 den første demografiske analyse på provstiniveau. Provstiprofilen er tænkt som et konkret arbejdsredskab til provstiudvalgets arbejde med planlægning og fremtidsvisioner for kirkelivet i provstiet, men også provstiernes sogne har fået glæde af at få udleveret tal fra bilagsmaterialet. Provstiprofilen er opbygget omtrent som sogneprofiler og -analyser men altså baseret på talsættene for det samlede provsti. Foruden talsættene indeholder bilagsmaterialet også fem oversigtsskemaer med udvalgte demografiske tal for hvert af sognene i provstiet samt oversigter over ind- og udmeldelser af Folkekirken og kirkelige handlinger i provstiets sogne. Provstiprofilen kan godt købes separat, men provstierne anbefales altid at tilkøbe en mundtlig gennemgang af materialet for at få fuldt udbytte af profilen og især det omfattende talmateriale.

Provstiprofilerne er blevet rigtig godt modtaget, og der var allerede adskillige gode erfaringer med dem, da Roskilde Stiftsråd i slutningen af 2012 bestilte en provstiprofil inklusive en mundtlig fremlæggelse til hver af stiftets tretten provstier som en gave til de nye provstiudvalg, der skulle tiltræde d. 1. november 2013. Provstiprofilerne blev leveret d. 1. maj 2013, og de fleste af provstierne har benyttet sig af muligheden for at få gennemgået materialet enten i forbindelse med et seminar for provstiudvalget eller ved et

arrangement med deltagelse af repræsentanter fra provstiets sogne. Ved seminarerne er selve analysen af provstiet gennemgået nøje, og der har været spændende dialoger om provstiets fremtidige rolle som mulig facilitator for forskellige tiltag med henblik på at give sognene de bedste betingelser for et indholdsrigt kirkeliv. Ved arrangementer med deltagelse af repræsentanter fra provstiets sogne er hovedlinjerne i provstiprofilen gennemgået, og sognene har fået lidt indspark til, at samarbejde på tværs med provstiet som samlende enhed giver muligheder, som man ikke har, når man står alene sogn for sogn. Både i økonomisk og i indholdsmæssig forstand. Tilbagemeldingen fra såvel provstierne i Roskilde Stift som de andre provstier, der har fået udarbejdet en provstiprofil, er, at materialet bliver brugt igen og igen og til mange forskellige ting, herunder handlings- og helhedsplaner og udarbejdelse af kirkegårdskort, oprettelse af kirke-skole-tjenester, som udgangspunkt for samarbejde sognene imellem, til overvejelser af omfordeling af præstetimer eller tilførsel af yderligere ressourcer og meget mere. I sognene er talmaterialet blevet brugt bl.a. i visions- og målsætningsarrangementer som et vigtigt redskab til planlægningen af, hvor ressourcerne skal sættes ind.

Nedenfor ses et eksempel på et diagram over dåbshandlinger fra en provstiprofil. Det fremgår tydeligt, at der har været et fald i såvel dåbstallet som dåbsandelen i perioden 2008-2013. Faktisk er der hele 277 færre dåb i 2013 i forhold til fem år før, og det svarer til en nedgang på 27 pct. I det pågældende provsti var der flere demografiske forklaringer på det faldende dåbstal bl.a. en stor tilgang af børn med udenlandske rødder, og det er selvfølgelig ude af kirkens hænder at ændre på. En ting er diskussionen om faldende dåbstal, men diagrammet fortæller os også, at der har været væsentligt mindre arbejde for såvel præster som øvrigt personale i hvert fald i forhold til at afholde dåbshandlinger i kirkerne. I det bagvedliggende materiale kan provstiet undersøge, hvilke sogne som er mest berørt af faldet, om befolknings-sammensætningen i sognet giver anledning til at tro, at dåbstallet vil stige igen, eller om man kan forvente fortsatte fald. Det kan også vise sig, at faldet i dåbshandlinger arbejdsmæssigt opvejes af andre kirkelige handlinger. På den måde kan provstiet få et meget konkret billede af tilstanden i deres sogne og dermed bedst muligt støtte op om dem.

Dåbshandlinger - XX Provsti 2007-2013

I Salling Provsti supplerede man provstiprofilens demografiske materiale med en indsamling af aktivitetsstatistik i provstiets 33 kirker. Der blev talt deltagere ved de kirkelige handlinger og ved alle aktiviteter arrangeret i kirkeligt regi i og uden for kirkens rum. Man valgte at tælle i en marts måned uden store højtidere for at få et bud på den reelle brug af kirkerne i provstiet. Indsamlingen af statistik var på ingen måde videnskabelig. Den blev alene anvendt til at give et øjebliksbillede eller et fingerpeg om status af kirkelivet i provstiet. Resultatet af indsamlingen blev så sammenholdt med de demografiske oplysninger i provstiprofilen, og på den baggrund blev der lavet et oplæg, som anbefalede at se ud over sognegrænserne og benytte kirkerne til det, som giver mening i forhold til befolkningssammensætningen. Det kunne fx betyde, at man tænkte mere i funktionskirker end i sognekirker, således at man samlede minikonfirmand- og konfirmandundervisning i de kirker, som lå placeret umiddelbart i nærheden af skolerne, at man lavede ”sommerkirke” i de kirker, som lå i udprægede sommerhusområder, og at kirker i områder med særligt mange ældre specialiserede sig i at være diakoni-kirker. Denne kortlægning af kirkerne i Salling Provsti har bl.a. spillet ind på beslutningen om at sammenlægge flere sogne i storpastorater.

I Glostrup Provsti har provstiudvalget efter at have arbejdet med materialet fra provstiprofilen bestilt yderligere en rapport, hvor de demografiske udfordringer og muligheder listes op sogn for sogn. Rapporten skal bruges i forbindelse med provstiets udviklingssamtaler med sognene. Der peges i rapporten fx på demografiske fællestræk ved nogle sogne, hvilket kan lægge op til forskellige former for samarbejde sognene imellem. Og der er sogne, hvor demografiske forhold gør det naturligt at overveje forskellige former for mere markante profiler på det kirkelige liv i sognet. Endelig bliver der givet konkrete ideer og forslag til at arbejde videre med. Fx er der sogne med en

meget stor andel af indvandrere, hvor det foreslås, at man igangsætter et bredere anlagt dialogarbejde med kontakt til især de muslimske indvandrere og efterkommere. I et sogn, hvor statistikken fortæller, at der er mange ældre og mange socialt dårligt stillede, er ideen, at man etablerer en genbrugsbutik evt. i samarbejde med en kirkelig diakonal organisation, mens et andet sogn foreslås at arrangere sommerferietilbud for enlige med børn.

Statistik for den relevante Folkekirke

I Kirkefondet er der ingen tvivl om nødvendigheden af statistisk materiale for at bevare en relevant og vedkommende Folkekirke. Det er nødvendigt dels at se tilbage på historikken og dels skue fremad, hvis Folkekirken skal udvikle sig i takt med befolkningen. Ovenstående eksempel med Salling Provsti viser tydeligt, hvordan demografisk statistik og aktivitetsstatistik spiller sammen og giver os redskaberne til at udvikle Folkekirken. Heldigvis lader det også til, at tidligere års tilbageholdenhed i forhold til at indsamle aktivitetsstatistik er under forandring, og at flere og flere kirkelige aktører i forskellige niveauer får øjnene op for statistikens anvendelighed. Siden 2009 har Kirkefondet udarbejdet demografiske analyser til 111 sogne og 24 provstier, og der er en klar tendens til en stigning i efterspørgslen af analyserne. Den dag, hvor det bliver muligt at kombinere demografien med valide aktivitetstal, vil Folkekirken for alvor have et kvalificeret redskab i hånden og dermed have de bedste forudsætninger for at holde sig på rette kurs i forhold til en befolkning i konstant udvikling.

Relevant litteratur

- Kirkefondet, Sogn og Samfund Udvalget 1985, red. A. Hjerrild, H.R. Iversen, M. Mi-land, E.N. Svendsen: *Kirke i forandring. Menighedens liv og vækst i det moderne bysamfund*, København: Kirkefondet
- Kirkefondet, Sogn og Samfund Udvalget 1986: "Hvad er "Kirkesociologisk Service"?", i: *Studier i forholdet mellem folk og kirke på sogneplan*, Hæfte 1, København: Kirkefondet
- Kirkefondet, Sogn og Samfund Udvalget 1993: "Kend dit sogn", i: *Kirkefondets skriftserie Liv og Vækst*, temahæfte nr. 14, København: Kirkefondet
- Kramp, Flemming 1990: "Sogneanalyser – et værktøj for menigheden", i: Kirkefondets årbog 1990, s. 91-93
- Fusager, Sille M. 2014: "Demografisk analyse med kirkeligt perspektiv 2014", www.kirkefondet.dk
- www.kirkefondet.dk: Sognestatistik: *Sognet i tal og Provstiet i tal*
- Rasmussen, Steen Marquard 2008: "Kirkefondets sognestatistik", i: *Menighedsrådsvalgets betydning og tilslutning, Perspektiv på folkekirken* nr. 1, s. 20

Folkekirken for alle subkulturer

Af Steen Marquard Rasmussen

Efter godt 15 år med målsætningsarbejde i Folkekirken er tiden nu moden til at træde et skridt tilbage og reflektere over, hvad dette arbejde sociologisk set er udtryk for. Der er tale om folkekirkens svar på, at befolkningen er blevet mere kræsen med, hvad den vil bruge sin tid på, fordi det moderne liv indeholder mange valgmuligheder. For at matche dette må kirkens svar dog udvikles på to måder: Den må øge sin forståelse for de forskellige livsformer, og dertil er de demografiske analyser af befolkningen utilstrækkelige, hvorfor de må suppleres med brugerundersøgelser, der kan opspore de forskellige kulturelle og religiøse orienteringer. Og den må formulere folkekirkebegrebet på en ny måde – som ”den dobbelte Folkekirke”.

Ikke hvordan, men hvorfor

Det centrale spørgsmål i denne artikel er, hvad det er for en udfordring, der har fået menighedsrådene til at arbejde med målsætninger, og hvad denne udfordring betyder for en aktivitetsstatistik for Folkekirken? Hvad skal en sådan kunne for at understøtte dette arbejde? Selvom man i Folkekirken – især på menighedsrådsniveau – har beskæftiget sig med målsætningsarbejde i de seneste 15-20 år, så har man af praktiske grunde fokuseret på ”hvordan” og undladt at svare grundigt på spørgsmålet ”hvorfor”. For at løfte sin opgave som kirkelig ledelse har især menighedsrådene benyttet forskellige ledelsesværktøjer som f.eks. at formulere egne værdier, visioner eller målsætninger. Fokus har da været, *hvordan* man kunne løfte opgaven, mens man naturligt nok har været mindre optaget af, *hvorfor* man netop i disse år har valgt at gribe ledelsesopgaven an på netop denne måde.

Jeg vil i det følgende flytte fokus til det sidstnævnte for at komme på sporet af den dybere og objektive begrundelse, som gør målsætningsarbejde til mere end en ledelsesteoretisk modedille. Jeg vil argumentere for, at dette arbejde er en sociologisk nødvendighed for en folkekirke, der vil være på højde med situationen, fordi dette arbejde afspejler kirkens svar på en objektiv udvikling i det moderne samfund.

For at begrunde det har jeg fundet det nødvendigt at foretage en principiel gennemtænkning af det sociologiske grundlag for, at menighedsrådene og med tiden også andre organer som f.eks. budgetsamråd, provstiudvalg og stiftsråd er begyndt at arbejde med målsætninger. En sådan afklaring kan også bidrage til at belyse, hvad den tendens, som målsætningsarbejdet er et udtryk for, betyder for Folkekirkens selvforståelse, og hvordan en aktivitetsstatistik og brugerundersøgelser kan bidrage til arbejdet. Det er altså min opfattelse, at tiden nu er moden til at træde et skridt tilbage, reflektere over de senere års målsætningsarbejde og spørge til, hvad dette sociologisk set er

udtryk for. Kun på den måde er det muligt at formulere en sammenhængende forståelse for de forandringer, der finder sted i Folkekirken i disse år.

Jeg har forsøgt at give et omfattende svar på dette i bogen ”Den relevante folkekirke – et sociologisk grundlag for målsætningsarbejde, aktivitetsstatistik og brugerundersøgelser” (Rasmussen 2014), og da det følgende blot er en kort præsentation af de centrale pointer derfra, må jeg henvise interesse-rede i den dybere argumentation og dokumentation til Rasmussen 2014.

Det juridiske grundlag

Menighedsrådenes arbejde med målsætninger er blevet intensiveret i de senere år som følge af to ændringer i menighedsrådsloven: Pr. 1. juli 2007 blev lovens §1 ændret til, at ”sognets kirkelige og administrative anliggender styres af menighedsrådet ...”. Hermed blev menighedsrådet opgraderet til at være kirkelig ledelse i sognet, og pr. 1. oktober 2010 blev dette fulgt op af en lovændring som betød, at menighedsrådet en gang om året skal indkalde til et menighedsmøde, hvor man drøfter ”... rådets virksomhed i det forløbne år og ... den planlagte virksomhed i det kommende år” (Menighedsrådsloven § 41, stk. 2). I bemærkningerne ved fremlæggelsen af sidstnævnte lovforslag hedder det, at

Det er i alle parter interesse at få en bred debat om *målsætningerne* i sognet og de praktiske aktiviteter i tilknytning til budgetprocessen. Det er særlig vigtigt, at der finder en drøftelse sted i forlængelse af menighedsrådsvalgene for, at man både i det enkelte menighedsråd og i provstiet som helhed *får tegnet en retning* for det kirkelige arbejde i de næste fire år (Menighedsrådsloven, mine kursiveringer).

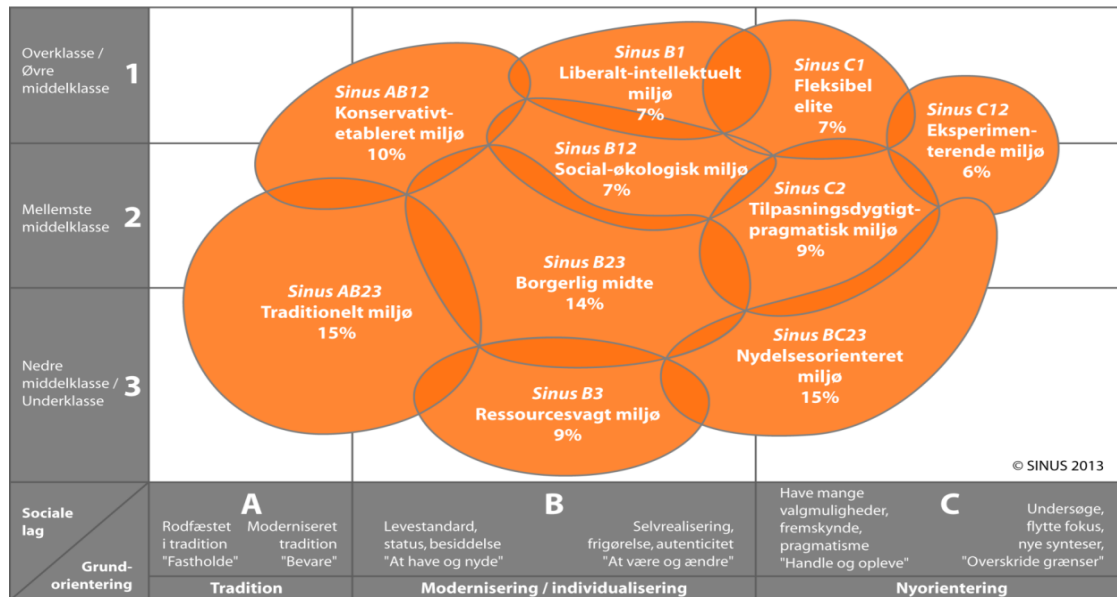
Det er her tale om et lovgivningsmæssigt nybrud, for ser vi på Folkekirken historie fra dens start med grundloven i 1849 og frem til i dag, må vi sige, at man i de første ca. 150 år har kunnet klare sig helt uden at formulere målsætninger for sit arbejde. Spørgsmålet er derfor, hvorfor der i de seneste år er opstået et sådant behov. Et behov, der endda er blevet så stort, at det er blevet reflekteret i den kirkelige lovgivning.

Den kulturelle mangfoldighed som udfordring

Som det vil fremgå nedenfor, er der en direkte sammenhæng mellem befolkningens opsplitning i mange subkulturer og kirkens arbejde med målsætninger. Spørgsmålet er derfor, om det er praktisk muligt at overskue den kulturelle pluralisme i det moderne samfund? Jeg vil i det følgende nævne to sådanne forsøg.

Sinus-modellen med tilbygninger

Det tyske Sinus Institut har siden 1970'erne arbejdet på at udvikle en socio-kulturel model, som efterhånden har vundet anerkendelse bl.a. af kirkerne i Tyskland og Schweiz, hvor både katolikker (Calmbach, Flaig og Eilers 2013) og evangeliske (Hempelmann 2013) har brugt modellen til undersøgelser af befolkningens forhold til kirkerne. I den seneste version af modellen fra 2010 opererer man med følgende ti sociokulturelle miljøer:

Figur 1: Sinus-modellen fra 2010 med angivelse af miljøernes udbredelse i Tyskland
Kilde: Calmbach, Flaig und Eilers 2013, 51.

Note: Figuren og artiklens øvrige materiale fra tysk er oversat af Steen Marquard Rasmussen.

I kort form kan miljøerne karakteriseres på denne måde:

Overklassen (30 pct.):

Det konservativt-etablerede miljø (10 pct.) er det klassiske establishment: Ansvarligheds- og succesetik, forventninger om det eksklusive og om at være førende, standsbevidsthed, afgrænsning fra ”dem, der ikke er os”

Det liberalt-intellektuelle miljø (7 pct.) er den oplyste dannelseselite: Liberal grundholdning og forankret i postmaterielle værdier, ønsker et liv præget af selvbestemmelse, mangeartede intellektuelle interesser

Den fleksible elite (7 pct.) er orienteret mod præstation og effektivitet og har mange valgmuligheder: Tænker globalt-økonomisk, er avantgarde med hensyn til forbrug og livsstil, har gode kompetencer inden for it og multimedier

Det eksperimenterende miljø (6 pct.) er den ambitiøse kreative avantgarde: Mentalt og geografisk mobil, indgår i netværk online og offline og er grænsesøgende og orienteret mod nye løsninger

Middelklassen (30 pct.):

Den borgerlige midte (14 pct.) er parat til at yde noget og tilpasse sig: Tilslutter sig generelt den samfundsmæssige orden, ønsker at etablere sig socialt og erhvervsmæssigt, tilstræber sikre og harmoniske forhold

Det tilpasningsdygtige og pragmatiske miljø (9 pct.) er samfundets moderne unge midte, der i udpræget grad er orienteret mod det nyttige og pragmatiske: Er målrettet og klar til kompromisser, er konventionel og orienteret mod nydelse, fleksibilitet og sikkerhed, har stærkt behov for forankring og tilhørsforhold

Det Sociale og økologiske miljø (7 pct.) er bevidst og kritisk i forhold til forbrug og har normative forestillinger om det "rigtige" liv: Har en udpræget social og økologisk samvittighed, er skeptisk overfor globalisering og bannerfører for politisk korrekthed og mangfoldighed

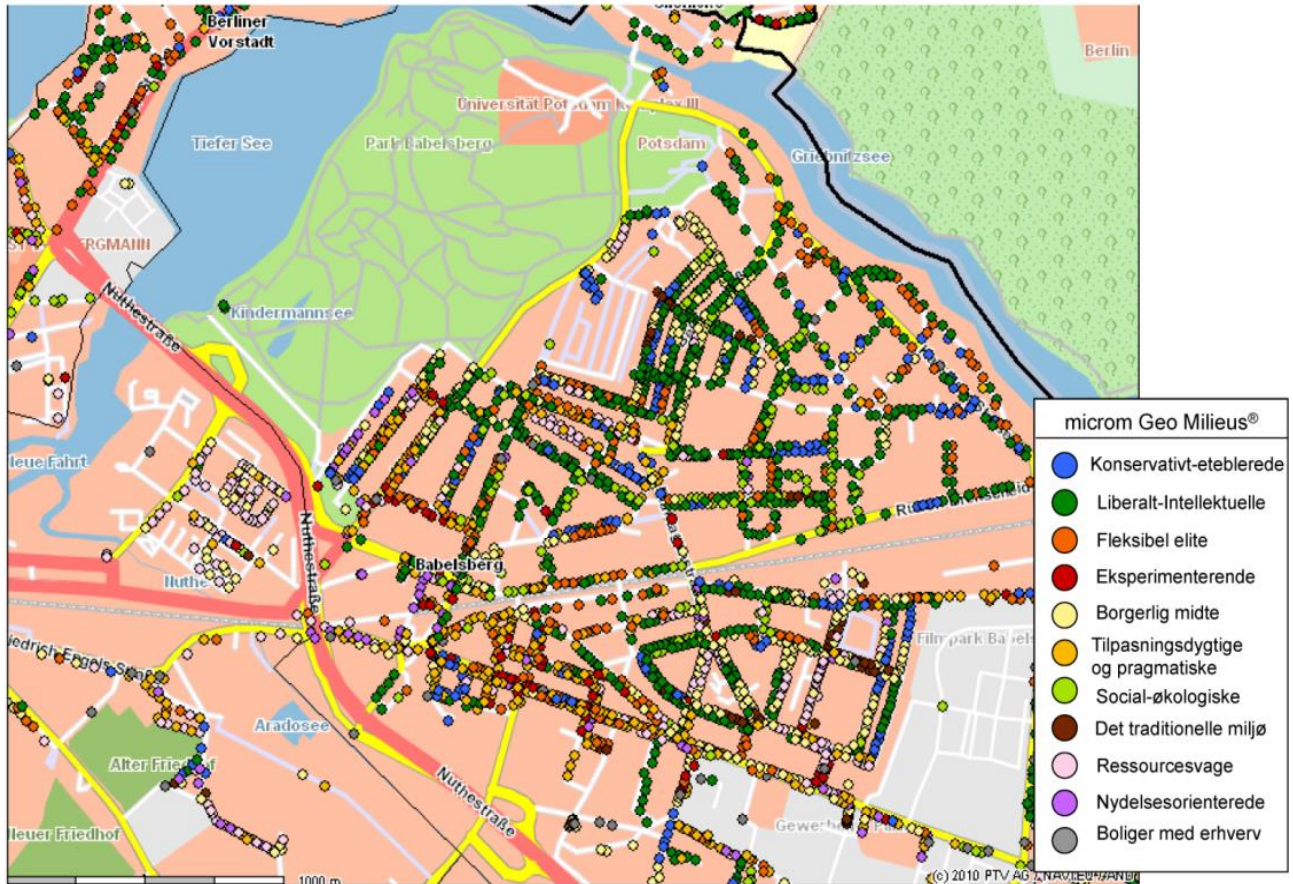
Underklassen (39 pct.):

Det traditionelle miljø (15 pct.) er krigs- eller efterkrigsgenerationen, der lægger vægt på sikkerhed og orden: Er bundet til den gamle småborgerlige verden hhv. den traditionelle arbejderkultur, sparsommelighed, konformitet og tilpasning til det nødvendige

Det resourcesvage miljø (9 pct.) er den del af underklassen, som anstrenger sig for at have den rette indstilling og en følelse af delagtighed, og som har stor angst for og modvilje mod fremtiden: Er underprivilegeret på en lang række punkter, har få perspektiver for social opstigning og en reaktiv grundholdning, anstrenger sig for at leve op til forbrugsstandarden i den brede midte

Det nydelsesorienterede miljø (15 pct.) er den moderne underklasse, der er orienteret mod sjov og oplevelser: Livet drejer sig om her og nu, afviser konventioner og præstationssamfundets forventninger til adfærden (Calmbach, Flaig og Eilers 2013, 54-56).

I samarbejde med firmaet microm-Geo-Milieus® er det lykkedes at estimere subkulturernes udbredelse helt ned på gadeplan jf. dette eksempel fra byen Potsdam, der er hovedstad i den tyske delstat Brandenburg:

Figur 1: Fordelingen af Sinus-miljøerne i Potsdam

Kilde: microm-Geo-Milieus®, u.å., s. 7

Note: Hver prik med en bestemt farve repræsenterer et nærmere bestemt antal husstande fra det bestemte miljø, der fremgår af figuren.

Sinus-modellens sociokulturelle miljøer er ikke defineret på baggrund af religions- eller kirkesociologiske undersøgelser, men bygger på generelle kulturstudier gennem mange år, hvilket betyder, at modellen er funderet i et omfattende datagrundlag. Eksempelvis ligger oplysninger fra ca. 300.000 spørgeskemaer og fra ca. 3.000 kvalitative interviews til grund for den seneste ændring af modellen i 2010 (Hempelmann 2012, 47). Dertil kommer, at modellen trækker på oplysninger om befolkningens fjernsynsforbrug fra AGF/GfK-Fernsehpanel (Calmbach, Flaig og Eilers 2013, 48).

Heraf følger både modellens styrker og svagheder. At modellen er brugt gennem flere årtier betyder, at man kan se, hvordan det sociokulturelle landkort har flyttet sig over tid, ligesom det giver mulighed for rimeligt sikre

prognoser over, hvilke miljøer der vil vokse eller skrumpe i de kommende år. Det skal vise sig at være særdeles relevant i en kirkelig sammenhæng. At modellen bliver brugt i utallige sammenhænge har endvidere den fordel, at det bliver muligt at sætte de kirkelige analyser ind i en større samfundsmæssig og kulturel sammenhæng. Modellens svagheder har først og fremmest at gøre med, at den ikke er designet til at opfange de nuancer, som kan være vigtige i en kirkelig sammenhæng. Derfor giver det god mening at kombinere modellen med resultater fra specifikt kirkelige undersøgelser. Dette sker dels med de ovennævnte medlemsundersøgelser, der bygger på modellen, dels i metastudier over Sinus-modellen og kirkelige undersøgelser, der er gennemført helt uafhængigt af modellen (jf. Rasmussen 2014). Som et resultat af de modelbaserede medlemsundersøgelser ses i Rasmussen 2014, tabel 2, en oversigt over Sinus-miljøernes billeder af og forventninger til kirken.

En anden måde at overvinde modellens svagheder på er ved at udbygge den med en religiøs dimension som supplement til de to, der fremgik af Figur 1 dvs. den sociale lagdeling (lodret akse) og den kulturelle orientering (vandret akse). Jeg præsenterer et forslag til en sådan udvidet model i Rasmussen 2014, kapitel 3.

Livsstilsundersøgelser inspireret af Gunnar Otte

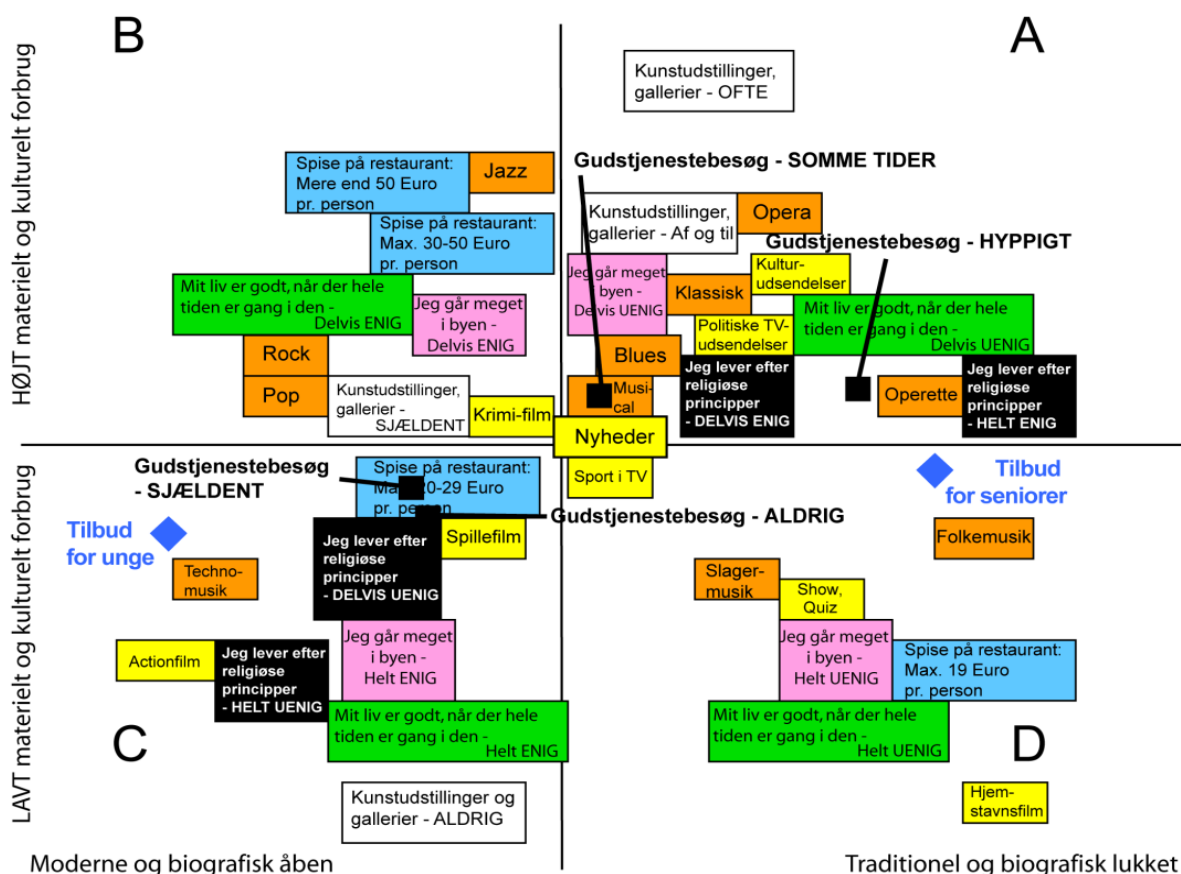
En anden tilgang til spørgsmålet, om det er praktisk muligt at overskue den kulturelle pluralisme i det moderne samfund, er at trække på livsstilsforskeren fra Leipzig Universitet Gunnar Ottes arbejde med at finde essensen i de mange livsstilsundersøgelser og omsætte denne til et overkommeligt operationelt design for sådanne undersøgelser. I en metaanalyse af 17 tyske livsstilsundersøgelser – heriblandt Sinus-modellen – når han frem til, at følgende tre dimensioner er de mest robuste og dermed de væsentligste, hvis man vil opdele befolkningen i forskellige subkulturer med hver sin livsform (Otte 2005, 447):

- *En moderniseringsdimension*, der bevæger sig fra forankring i traditionen over moderne selvrealiserings- og nydelsesværdier til postmaterielle værdier.
- *En rangordningsdimension*, der indeholder hierarkiserbare egenskaber som indkomst, uddannelse, statussymboler o.l.
- *En dimension vedrørende aktionsradius i livsførelsen*, hvor yderpolerne er hhv. en centrering om hjemmet eller hjemstavnen og en bredere orientering i retning af det offentlige liv og det globale eller kosmopolitiske.

Inspireret af Ottos arbejde har Den tyske evangeliske kirkes (EKD's) Socialvidenskabelige Institut i 2006 gennemført en medlemsundersøgelse for den evangelisk-lutherske kirke i Hannover, hvor man ved hjælp af bl.a. faktor-, regressions- og korrespondanceanalyser når frem til fire idealtypiske livsformer (jf. Rasmussen 2014, 265ff.). Livsformerne kan vises med fire felter, der opstår ved at kombinere disse to dimensioner (Ahrens og Wegner 2013, 55-59):

- Vandret: Fra moderne og biografisk åben til traditionel og biografisk lukket. Forskellen mellem de biografisk åbne og lukkede udtrykkes, hvor villig man er til at tage nye impulser ind i sit liv med den konsekvens, at man forandrer sig og får ændret sin identitet. Denne faktor er i et vist omfang aldersbestemt forstået på den måde, at yngre mennesker generelt er mere biografisk åbne end ældre.
- Lodret: Fra lavt materielt og kulturelt forbrug til højt materielt og kulturelt forbrug

Følgende figur giver et indtryk af, hvordan et udvalg af svarene fra undersøgelsen er fordelt på de fire felter:

Figur 2: Social og kulturel orientering fastlagt af EKD's Socialvidenskabelige Institut
Kilde: Ahrens og Wegner 2013, 187 og Rasmussen 2014, 270.

Note: Om den nærmere tolkning af figuren se Rasmussen 2014, 270f.

Spørgsmålet er herefter, hvordan korrespondanceanalysens resultat fra figur 1 kan relateres til vores sammenhæng, hvor de sociokulturelle orienteringer er blevet bestemt ved hjælp af Sinus-modellen? At der er en sammenhæng, gør forskerne bag figur 1 selv opmærksom på (Ahrens og Wegner 2013, 59), og jeg vil beskrive den på denne – ret grove – måde:

Det konservativt-etablerede miljø hører hjemme i felt A, mens jeg vil placere det social-økologiske og det liberalt-intellektuelle miljø samt den fleksible elite i felt B. Det eksperimenterende og det nydelsesorienterede miljø vil jeg placere i felt C, der indeholder de moderne og biografisk åbne, som har et forholdsvis lavt materielt og kulturelt forbrug. Det traditionelle miljø har en del fælles træk med de ressourcetsvage, som begge hører hjemme i felt D.

Tilbage har vi den borgerlige midte og det tilpasningsdygtig-pragmatiske miljø, som jeg vil placere i den nedre del af figurens midterområde, således at disse livsformer især findes i felterne C og D. Der er typisk tale om børnefamilier, der har så store omkostninger til den daglige drift af familien, at

de har et relativt lavt materielt og kulturelt forbrug ud over det, der hører dagliglivet til. Gennemsnitsalderen (for de voksne) i denne livsform er godt 40 år, hvilket indikerer, at de biografisk set hverken er helt åbne eller lukkede, men netop i midterfeltet af C og D.

På denne baggrund samt med henvisning til argumentationen i Rasmussen (2014, 259-273) vil jeg vurdere, at det giver mening at forsøge at anvende det af Gunnar Otte foreslåede undersøgelsesdesign (Otte 2005, 456ff.) i en dansk sammenhæng, hvis man ønsker at overskue den kulturelle mangfoldighed i et givent lokalområde eller blandt brugerne af Folkekirken.

1. konklusion:

Hvis alle folkekirkens medlemmer havde de samme ønsker til kirken, og disse udelukkende var at deltage i højmessen og de kirkelige handler (dåb, konfirmation, vielse og begravelse), så var der ingen grund til at beskæftige sig med målsætningsarbejde.

Man beskæftiger sig altså kun med målsætningsarbejde i Folkekirken, fordi dens medlemmer har forskellige ønsker til kirken. Til at analysere disse forskelligheder kan man gøre brug af forskellige sociokulturelle modeller som f.eks. Sinus Instituttets eller den Tönnies-Berger-model, jeg udvikler i "Den relevante folkekirke" (Rasmussen 2014, Kapitel 3).

En håndtérbar måde at overskue de forskellige subkulturer på i et givent lokalområde eller blandt brugerne af Folkekirken kunne være at anvende det af Otte foreslåede undersøgelsesdesign.

Hvorfor kigge til Tyskland?

Inden jeg forfølger det tyske spor yderligere, er det dog nærliggende at stoppe op og spørge, om det nu også virkelig er nødvendigt at kigge til Tyskland, for hvorfor ikke trække på danske eller skandinaviske medlemsundersøgelser i stedet for?

Med hensyn til Danmark er svaret ganske enkelt, at der endnu ikke er foretaget en eneste landsdækkende undersøgelse af den karakter. Det er derimod sket en enkelt gang i både Norge og Sverige. Den norske kirke gennemførte i 2000 en undersøgelse af

... kirkemedlemmernes relasjon til kirkeinstitusjonen. Utgangspunktet er det paradoksale at flertallet (85 prosent) av den norske befolkningen er medlemmer av Den norske kirke, samtidig som bare et mindretall av denne store majoriteten i særlig grad gjør seg bruk av de tjenester og aktiviteter som kirken tilbyr medlemmerne (Lande og Winsnes 2005, 11).

Med dette afsæt er det allerede antydnet, at der hovedsageligt er tale om et majoritetsstudie, da det vigtigste formål er at finde ud af "... hvorfor en så stor del af befolkningen holder fast på kirkemedlemskapet" (Lande og Winsnes 2005, 11). Dette sigte viser sig ved, at man ikke forsøger at segmentere medlemskredsen i forskellige subkulturer. Man foretager blot en opdeling i aktive overfor mere passive medlemmer, der følger af det formulerede paradoks, en opdeling efter graden af oplevet tilhørsforhold til den lokale kirke og en sammenligning af bestemte aldersgrupper (Lande og Winsnes 2005). Dermed kan undersøgelsen ikke bidrage væsentligt til min problemstilling, der handler om de forskellige subkulturers eller livsformers forskellige præferencer i forhold til kirken.

Anderledes tæt på mit sigte er Svenska kyrkans medlemsundersøgelse fra 2004, da dens formål er

... att förstå Svenska kyrkans medlemskår utifrån *olika målgruppsperspektiv*. Därmed är det angeläget att hitta metoder för att ur det omfattande frågamaterialet generera vad som är att betrakta som målgrupper. ... Som första steg används en *explorativ* faktoranalys ... Utifrån resultaten i faktoranalysen har som ett andra steg en icke-hierarkioskt klusteranalys genomförts. Syftet med denna är att generera de mest distinkta (mål)grupper som datamaterialet låter oss erhålla (Bromander 2005, 19, mine kursivering).

Når man står på bar bund med hensyn til, hvilke målgrupper der findes og er vigtige, kan jeg helt tilslutte mig den foreslåede kombination af faktor- og klyngeanalyser. Det var da også denne fremgangsmåde, jeg benyttede, da jeg ønskede at bestemme forskellige typer af menighedsrådsmedlemmer (Rasmussen 2012, 123ff.). Og selvom der bestemt er mange pointer at hente i Bromanders analyser, så er deres afgørende svaghed deres eksplorative karakter. Det viser sig ved, at Bromander i hvert hovedafsnit starter forfra med at undersøge, hvilke målgrupper eller klynger der findes inden for det pågældende afsnit med det resultat, at han ikke når frem til ét sæt af målgrupper eller livsformer men et nyt sæt for hvert emneområde. Der er således syv medlemsprofiler, fem grupper med hver sit billede af kirken, syv forskellige kirkesyn, syv livssynsprofiler og otte fritidstyper. Selvom han derefter forsøger at relatere de mange forskellige målgruppebestemmelser til hinanden (Bromander 2005), ender det op med et relativt flimrende billede, som gør, at den samlede undersøgelse vurderet ud fra et livsformsperspektiv fremtræder med en foreløbig karakter. Hermed mener jeg, at Bromander præsenterer et vigtigt forarbejde, men mangler en overbevisende sammenbinding af de mange forskellige ansatser. På den måde illustrerer han samtidig, hvor svært

det egentlig er at skabe gode og velfunderede typologier, hvad enten det drejer sig om målgrupper, subkulturer eller noget helt tredje.

På den baggrund er det værd at nævne Den evangeliske kirke i Tyskland (EKD), som mig bekendt er den kirke i Europa, der mest systematisk og grundigt har fået undersøgt dens forhold til sine medlemmer. Det er sket hvert tiende år siden 1972. Specielt den fjerde undersøgelse fra 2002 påkalder sig opmærksomhed i denne sammenhæng, da det dér er lykkedes at inddele medlemmerne i seks forskellige livsformer med hver sit forhold til kirken (Huber, Friedrich og Steinacker 2006, 216). Siden den første offentliggjorte undersøgelse er der udkommet en omfangsrig litteratur, hvor man i mange forskellige sammenhænge har arbejdet videre med livsformerne og deres forhold til kirken. Set i forhold til Sinus-modellen er denne undersøgelse interessant af to grunde. Dels kan de seks livsformer uden videre placeres i denne models todimensionale rum (jf. Rasmussen 2014), dels giver EKD's undersøgelse en meget mere kirke-nær beskrivelse af livsformerne, end det lykkes for Sinus Instituttet at give sine sociokulturelle miljøer. Dette betyder, at EKD's livsformer kan bruges til at præcisere subkulturernes præferencer i forhold til kirke og kristendom samtidig med, at den repræsenterer en forenkling ved kun at operere med seks livsformer i stedet for Sinus-modellens ti miljøer. I Rasmussen 2014 benytter jeg mig af disse gevinster, men for ikke at skulle præsentere endnu et begrebsapparat i form af de seks livsformer i denne artikel, vil jeg i det følgende nøjes med at referere til Sinus-modellen, når talen er om subkulturer.

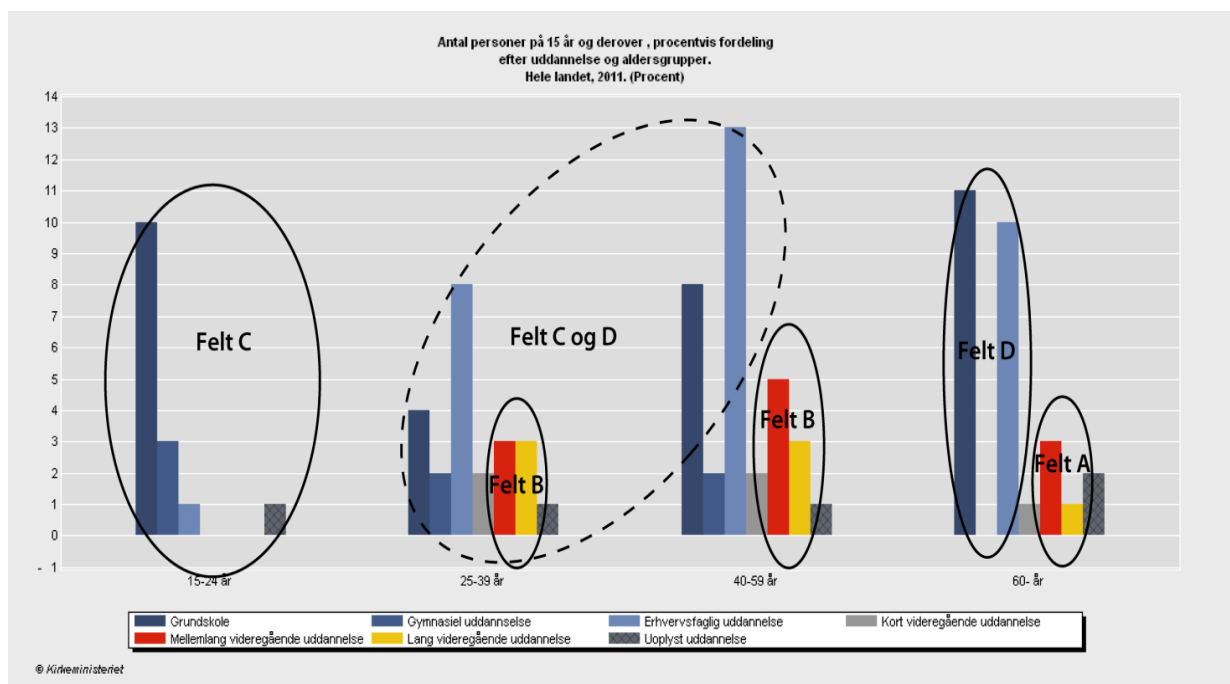
Den danske statistik over befolkningen i sognene

Sinus-modellen bliver især anvendt i Tyskland, Østrig og Schweiz, og i alle tre lande har man i samarbejde med microm-Geo-Milieus® mulighed for at estimere de sociokulturelle miljøers udbredelse i lokalområderne jf. Figur 1. Denne mulighed står ikke til rådighed i en dansk sammenhæng, og da der som nævnt ikke er gennemført undersøgelser i Danmark, der betragter forholdet mellem folk og kirke ud fra et livsformsperspektiv, står man på ret bar bund, hvis man her ønsker at anvende dette perspektiv.

Det bedste ville naturligvis være at gennemføre sådanne undersøgelser, som kunne klarlægge, hvordan befolkningens præferencer i forhold til kirke og kristendom har sammenhæng med deres livsform. Men vi har dog også en anden og billigere mulighed, som er værd at overveje, selvom den er langt mere upræcis, fordi den umiddelbart står til rådighed for alle menighedsråd,

provstiudvalg og stiftsråd. Det er at anvende de socio-demografiske data, som den såkaldte ”Kirkestatistik”¹ stiller til rådighed.

Jeg har andetsteds (Rasmussen 2014, 105-114) peget på de vigtigste analysemuligheder fra denne statistik, og skulle jeg her fremhæve den vigtigste set ud fra et livsformsperspektiv, så bliver det følgende figur, der viser befolkningen fordelt efter alder og uddannelse.

Figur 3: Kernegrupperne i felterne A, B, C og D fra Figur 1 skønsmæssigt relateret til befolkning på 15+ år fordelt på aldersgrupper og den senest afsluttede uddannelse
Kilde: Danmarks Statistik

I figuren har jeg markeret felterne A, B, C og D for blot at antyde, at kernegrupperne i felterne A-D fra Figur 1 kan identificeres i den rå socio-demografiske statistik, som derfor med betydelige forenklinger kan lægge op til livsformsperspektivet. Men da kirkestatistikken aldrig kan nå frem til et præcist billede af de forskellige livsformer (Rasmussen 2014, 114f.), må det naturligvis overvejes, om det nu også er vigtigt for Folkekirkens ledelse i

¹ Dette er pt. den officielle betegnelse for den statistik over befolkningerne, som menighedsråd, provstiudvalg og andre kirkelige aktører i dag har til rådighed, men da den stort set ikke indeholder oplysninger om kirkelige forhold, men om befolkningerne, foreslår jeg i Rasmussen 2014,106, at den omdøbes til ”Befolkningsstatistik”.

menighedsråd, provstiudvalg og stiftsråd at bevæge sig fra denne let tilgængelige statistik til egentlige livsstilsundersøgelser. Hvad står på spil?

Kirkens livsstilsfangenskab

Den katolske kirke i Tyskland har fået gennemført to undersøgelser af dens forhold til befolkningen med baggrund i Sinus-modellen. Den seneste fra 2012 viser, at Den katolske kirke reelt kun er godt forankret i tre af de ti subkulturer, og det er den konservativt-etablerede, den traditionelle og den borgerlige midte (Calmbach, Flaig og Eilers 2013, 67). Prognosen siger, at det netop er disse tre miljøer, der vil skrumpe i samfundet i de kommende år. F.eks. vil det traditionelle miljø skrumpe frem til 2025 fra de nuværende 15 pct. til 6 pct., hvilket er en nedgang på 60 pct. (Hempelmann 2012, 63).

Vi kan ikke vide, om Den danske Folkekirke er i en lignende situation, da der som tidligere nævnt ikke foreligger tilsvarende undersøgelser for Danmark, men noget tyder på, at det er tilfældet. I 2003 foretog jeg en analyse af Den danske værdiundersøgelses data fra 1999, hvor jeg sammenlignede to grupper af kristne, nemlig dem der brugte kirken meget, og dem der stort set aldrig brugte den, til trods for at de var kristne med et aktivt tros- og bønsliv. Det viste sig, at de to grupper var påfaldende forskellige med hensyn til f.eks. etiske holdninger, hvor de kirkekristne var langt mere værdi-konservative end de ukirkelegt kristne (Rasmussen 2003, 53-55). Det tyder på, at Folkekirken især er forankret i traditionsbundne konservative miljøer ligesom Den katolske kirke i Tyskland. Da Folkekirken samtidig er en stærk repræsentant for klassisk kultur, er det også nærliggende at antage, at den ligeledes er godt forankret i finkulturelle miljøer.

Hvis man er fristet til at sige ”nåh ja, selvfølgelig, sådan må det nødvendigvis være”, vil jeg lige henvise til en medlemsundersøgelse af de evangeliske og lutherske kirker i Baden og Württemberg fra 2012, som også bygger på Sinus-modellen. En sammenligning med den tilsvarende undersøgelse for den katolske kirke viser ganske vist, at de evangeliske kirker også er overrepræsenterede blandt de konservativt-etablerede og i den borgerlige midte. Men det er for det første påfaldende, at de *ikke* er overrepræsenterede i det traditionelle miljø. For det andet er det påfaldende, at det ressourcetsvage miljø er ekstremt underrepræsenteret. Mens det udgør 8 pct. af befolkningen, udgør det kun 1 pct. af medlemmerne i de evangeliske og lutherske kirker i Baden og Württemberg. Og for det tredje er det påfaldende, at det mest overrepræsenterede miljø af dem alle er det social-økologiske miljø, der er overrepræsenteret med faktoren 2,25 (Hempelmann 2013, II), i og med at dette miljø udgør 18 pct. af kirkernes medlemmer, mens det kun udgør 8 pct. af befolkningen. Det tyder på, at de evangeliske kirker har fået god kontakt med

de samfundskritiske lag, som lægger vægt på social retfærdighed og økologisk bæredygtighed, og det hænger givetvis sammen med kirkernes tradition for at markere sig stærkt i den sociale og etiske samfundsdebat. Der er her tale om et specifikt tysk fænomen, hvor den ”politiserede” kirke er en reaktion på kirkernes svigt under nazismen.

Da kirkens forhold til de forskellige subkulturer i Danmark som nævnt ikke er belyst, vil jeg slutte dette afsnit med følgende retoriske spørgsmål fra Wolfgang Huber, der var biskop i Berlin fra 1994 til 2009:

Betyder det at være kristen ikke alene en omvendelse til Kristus, men også en omvendelse til en borgerlig, mere eller mindre moderne eller endda førmoderne livsstil? Er det at være eller blive kristen igen forbundet med uevangeliske betingelser? (Hempelmann 2012, 11).

Det udfordrende spørgsmål, som her må stå åbent, er altså, om kirken befinder sig i et livsstils-fangenskab, som den må frigøre sig fra, hvis den vil være en kirke for hele folket?

2. konklusion:

Tyske undersøgelser viser, at både Den katolske kirke og de evangeliske kirker er særligt forankret i bestemte subkulturer, og der er grund til at tro, at Folkekirken deler skæbne med den katolske i den forstand, at den især er forankret i subkulturer, som skrumper i takt med samfundets stigende modernisering.

Det udfordrer kirken til at overveje, om den kan styrke sin forankring i befolkningen ved at blive attraktiv for flere subkulturelle miljøer.

Spørgsmålet er herefter, om Folkekirken bevæger sig i retning af en sådan forankring i nye miljøer?

Et nyt folkekirkebegreb

Folkekirken har i de seneste ca. 25 år har været inde i en proces, hvor den ændrer sig fra at være en samling af relativt selvstændige sognekirker til at blive, hvad jeg kalder ”den dobbelte Folkekirke”. Denne udvikling har ikke fundet sted tilsigtet og planmæssigt men er sket i praksis, hvor der tegner sig et entydigt mønster i den retning (Rasmussen 2013b). Dette trænger dog til at blive begrebsliggjort med det formål at kunne løfte udviklingsperspektivet op til en egentlig strategi, som også indeholder svar på de organisatoriske

udfordringer, der endnu er uløste. For at kunne beskrive denne udvikling vil jeg benytte mig af følgende tre nøglebegreber:

Sognekirke, regionalkirke og den dobbelte Folkekirke

Den rene sognekirke definerer jeg som en kirke, der alene retter sine aktiviteter mod indbyggerne i det lokale sogn, og som alene gør brug af sognets egne ressourcer i den forbindelse. Målsætningen for en sådan kirke er at samle flest mulige af sognets indbyggere, og de begrænsede ressourcer betyder, at den koncentrerer sig om de kirkelige kerneydelser (højmesse og kirkelige handlinger som dåb, konfirmation, vielse og begravelse) samt om brede sognearrangementer. De grupper, man reelt får kontakt med, er den klassiske kernemenighed (som bliver mindre), børnefamilierne (som har travlt) og de ældre.

Denne kirkeform har stort set været totalt dominerende i Folkekirken siden dens oprettelse i 1849 og frem til omkring 1989, hvor "sognemuren" begyndte at falde som følge af vedtagelsen af den såkaldte samarbejdslov (Menighedsrådslovens kapitel 8). Styrken ved den rene sognekirke er, at den tilbyder at være et samlingspunkt i nærområdet, mens svagheden er, at den ikke kan forholde sig til subkulturenes mere specielle ønsker til kirkelige aktiviteter som f.eks. natkirke, ungdomskirke, og brug af utraditionel liturgi inspireret af Taizé, keltisk kristendom m.v.

Dette ville ikke være noget problem, hvis alle Folkekirkens medlemmer havde de samme ønsker til deres kirke, og hvis ønskerne udelukkende var de ovennævnte kerneydelser og de bredt anlagte sognearrangementer. Dette er imidlertid ikke situationen, og det skyldes kort sagt, at moderne mennesker både er individualister og meget kræsne, når de skal vælge, hvad de vil bruge deres sparsomme fritid til blandt de mange tilbud, der findes i dagens samfund. Som individualister udvikler de deres ønsker og forventninger til kirken i flere forskellige retninger, hvilket oven for et blevet antydnet med Sinusmodellens forskellige subkulturelle miljøer.

Resultatet er, at den rene sognekirke er nødt til at forsømme de små grupper i sognet, som nok er religiøse men ønsker noget andet af kirken end det traditionelle. Det problem er siden årtusindskiftet blevet italesat på den måde, at der var en religiøs søgen, som gik uden om Folkekirken. Man forsøgte i første omgang at løse det ved at skruer op for aktivitetsniveauet i det enkelte sogn. Derfor så vi i 00'erne en del annoncer, hvor man søgte en sognepræst, der som en blæksprutte og superhelt både kunne være ung med de unge, gammel med de gamle, og som kunne nyudvikle de kirkelige aktiviteter i alle mulige retninger. Denne overanstrengelse førte naturligvis til udbrændthed og skuffede forventninger.

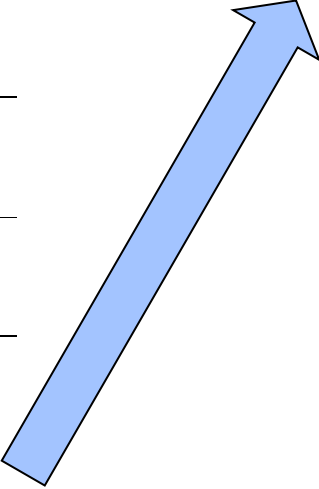
Spændingen mellem det stigende forventningspres og sognets begrænsede ressourcer føder derfor det, jeg kalder regionalkirken – et begreb, der første gang blev præsenteret i Rasmussen 2012b. Det er i sin rene form den kirke, der udvikler specialtilbud til snævre målgrupper, og som ved, at disse niche-menigheder er så små i hvert enkelt sogn, at tilbuddene må henvende sig til et større område for at være bæredygtige. Et tydeligt eksempel er Broder Bendts Kapel fra Farum Sogn, der med annoncer i *Kristeligt Dagblad* henvender sig til alle i Storkøbenhavn med interesse for gregoriansk sang (Rasmussen 2013).

Styrken ved denne kirkeform er, at det er muligt at udforme skræddersyede aktiviteter, som passer præcist til og derfor opleves som særdeles relevante for bestemte målgrupper. Men heraf følger også svaghederne, som er, at disse menigheder netop er dannet om bestemte særinteresser og derfor består af folk, som er meget ens. Og da interesser hurtigt kan ændre sig, vil flere af disse menigheder være flygtige.

Teologisk udtrykt passer sognekirken godt til billedet af kirken som Kristi legeme, da menigheden er bundet sammen af den fælles skæbne, det er at være bosat et bestemt sted over længere tid. Regionalkirken – især i dens midlertidige udtryk – svarer derimod bedre til Jesu ord om, at ”hvor to eller tre er forsamlet i mit navn, dér er jeg midt iblandt dem” (Matt. 18, 20). Da Jesus hermed legitimerer øjeblikkets kirke, er det en vigtig pointe, at både sogne- og regionalkirken er fuldgældige udtryk for en kristen kirke. De begrebsmæssige modpoler – den rene sognekirke versus den rene regionalkirke – kan sammenfattes på denne måde:

Tabel 1: Sognekirken og regionalkirken

Den rene sognekirke		Den rene regionalkirke	
Målsætning	At samle flest mulige fra sognet		At tilbyde de forsømte grupper et hjemsted i kirken
Målgruppe	Alle, der ønsker den stedlige kirke		Forsømte grupper i en region (fra få til mange sogne / et provsti)
Aktivitet	Traditionelle kirkelige kerneydelser		Specialtilbud til forsømte grupper i regionens sogne
Eksempler	Højmesse, kirkelige handlinger & brede sognearr.		Natkirke, ungdomskirke, gadepræst, værested/varmestue
Svaghed	Man overser de små grupper		Menigheder dannes (midlertidigt) om særinteresser
Nøgle-begreb	Den stedlige kirke		Kirkelige steder

Som vi ser, er formålet med regionalkirken at overvinde den svagthed ved den rene sognekirke, at den er tilbøjelig til at overse de små grupper i sognet, som har særlige ønsker til de kirkelige aktiviteter. Da dette fører til en anden form for svagthed, nemlig at den stedlige menighed opløses og erstattes af menigheder, der er dannet om midlertidige særinteresser, ligger det herefter lige for at sige, at en Folkekirke kun kan være kirke for alle, hvis den både er sogne- og regionalkirke, for kun på den måde sikres det, at ingen har langt til kirke. Hermed bygger jeg videre på følgende udtalelse af kirkeminister P. C. Kierkegaard i Folketinget den 16. december 1867 om, at "... der fra Skagen og til den sydlige spids af Bornholm, ikke [skal] kunne fødes eller opvokse noget menneske, uden at han føler sig omgivet af et tilbud – ikke en tvang, men et tilbud – af kristen tro og trøst" (Her citeret fra Kirkeministeriet 2009, 66).

Formuleringen er gået over i kirkehistorien som en meget prægnant bestemmelse af, hvad det vil sige, at den danske evangelisk-lutherske kirke er en Folkekirke. Eksempelvis citeres den i Kirkeministeriets Betænkning 1511 "Omlægning af statens tilskud til folkekirken til bloktilskud" som det afgørende karakteristikum for Folkekirken, at den skal være til stede overalt, og det er i den sammenhæng ensbetydende med, at Folkekirken skal være en

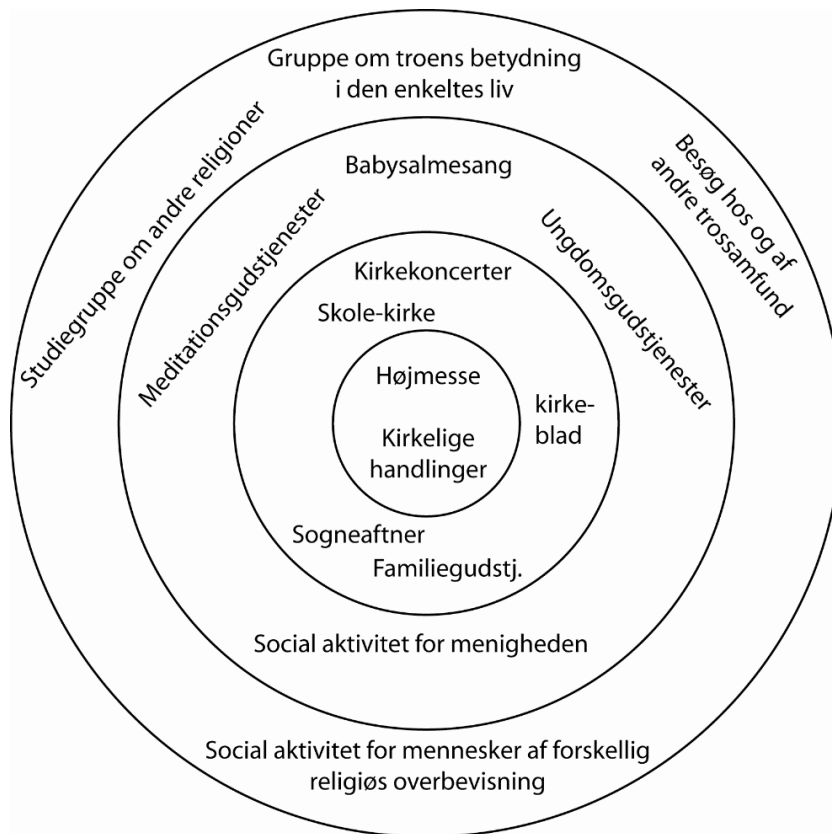
landsdækkende territorialkirke (Kirkeministeriet 2009, 66). Dette aspekt er naturligvis stadig rigtigt og vigtigt, men ved at gøre det til det hele overser man en vigtig pointe: I det moderne samfund er nærhed og afstand ikke alene geografisk bestemt. Nok så vigtig er den kulturelle afstand, som bl.a. kan illustreres med Sinus-modellen. Derfor må vi sige, at en Folkekirke, der vil være tæt på alle, er nødt til at overvinde både geografiske og kulturelle afstande. Mens sognekirken sikrer det første, er regionalkirken i mange tilfælde bedre egnet til at overvinde de kulturelle afstande. I det moderne samfund lever Folkekirken derfor kun op til sit begreb ved at være en dobbelt Folkekirke forstået som en kirke, der kan rumme, forene og understøtte begge de to søjler fra figur 1.

I første omgang har den dobbelte Folkekirke karakter af at være en vision, men spørgsmålet er, om den allerede er mere end det?

Faktiske aktiviteter mellem sogne- og regionalkirken

I 2008 gennemførte Landsforeningen af Menighedsråd en stor undersøgelse af menighedsrådsmedlemmernes syn på deres arbejde i rådene. Vi spurgte 1.000 tilfældigt udtrukne læge medlemmer om deres holdning til mere end 200 spørgsmål og fik svar fra 764 personer (Rasmussen 2012, 15). Med en svarprocent på 76 blev der tilvejebragt et solidt materiale, der er repræsentativt for hele landets valgte medlemmer af rådene.

En række af spørgsmålene handlede om, hvilke aktiviteter der faktisk fandt sted i sognet, og hvilke aktiviteter man ønskede at sætte i værk i de sogne, hvor den givne aktivitet endnu ikke fandt sted. Udbredelsen af 15 af de 25 aktiviteter, vi spurgte til, er sammenfattet i denne figur:

Figur 4: Kirkelige aktiviteter
Kilde: Rasmussen 2012, 97.

Figuren læses på den måde, at de mest udbredte aktiviteter findes i centrum, mens de mindre udbredte befinder sig i periferien. Endvidere er det sådan, at af de mindre udbredte aktiviteter viser figuren kun dem, man i særlig grad ønsker at sætte i værk. Tilbage bliver ti aktivitetsmuligheder, som hverken er udbredte eller har særlig tilslutning til at blive sat i gang, og som derfor ikke er med på figuren. En detaljeret opgørelse viser, at blandt de ti mest ønskede aktiviteter, handler de fire om religionsdialog eller -diapraksis (Rasmussen 2012, 92f.), jf. den yderste cirkel i figuren.

Jeg har indtil nu anvendt de tre nøglebegreber som idealtyper. Hermed menes, at de er blevet præsenteret i deres rene og mest konsistente form. Formålet med idealtyper er at skabe nogle klare pejlemærker eller målestokke, som den konkrete virkelighed herefter kan vurderes i forhold til (Rasmussen 2014, 27f.). Vurderingen er ikke normativ, men handler om, hvor tæt den givne virkelighed er på det ene eller andet begreb. De faktiske aktiviteter

kan altså være mere eller mindre regionalkirkelige. Dette kan endvidere ændre sig over tid, således at der i praksis er glidende overgange. Nogle steder kan en smal aktivitet starte som et forsøg i et sogn og efterhånden vokse sig så stor og gennemarbejdet, at den får regionalkirkelig appel. Andre steder kan bevægelsen være modsat. Som eksempler på dette kan nævnes babysalmesang og pilgrimsvandring, der i starten var regionalkirkelige nicheaktiviteter, men som efterhånden har bevæget sig ind i de større sognekirker, fordi de appellerer bredt nok dertil.

Det er derfor ikke muligt på forhånd at sige, om en given aktivitet er sogne- eller regionalkirkelig. Det afhænger af, om sognet selv har ressourcer nok til at løfte aktiviteten, og om der vil være deltagere nok fra det pågældende sogn selv. Det er dog påfaldende, at de fire aktiviteter om religionsdialog eller -diapraksis fra figur 1 på den ene side er meget ønskede, men på den anden side ikke er så udbredte endnu. Det tyder på, at de er svære at virkeliggøre i sognekirken. De er med andre ord tendentielt regionalkirkelige, fordi aktiviteterne kun kan løftes med kvalitet med en specialviden, som den alment praktiserende sognepræst ikke uden videre har. Dette bliver særligt tydeligt, hvis man konkretiserer religionsdialogen til bestemte samtalepartnere som f.eks. tidligere teosoffer eller elever af Bob More.

Man kan derfor sige, at nogle aktiviteter under alle omstændigheder er for specielle til at være sognekirkelige, og at en folkekirke, der kan gå på to ben, derfor vil være mest fleksibel og dermed bedst egnet til at møde de udfordringer, kirken står overfor i det moderne samfund.

3. konklusion:

Da nogle målgrupper er store og kan tilgodeses med sognets egne ressourcer (typisk børnefamilierne og de ældre), mens andre er små og kræver specialuddannede medarbejdere (f.eks. de spirituelle, de søgende, de sørgende og dem, der er til jazz- eller rockmusik), så må Folkekirken udvikle sig til at blive en ”dobbelt Folkekirke”.

Hermed menes, at en folkekirke, der vil være kirke for hele folket, er nødt til at være tæt på alle. Det medfører, at den er nødt til at overvinde både geografiske og kulturelle afstande, og mens sognekirken sikrer det første, er dens begrebsmæssige modpol, regionalkirken, i mange tilfælde bedre egnet til at overvinde de kulturelle afstande.

Succeskriterier for Folkekirken

Spørgsmålet er herefter, om det er muligt at vurdere, om Folkekirken har succes eller ej set i forhold til at være kirke på de ovenfor skitserede betingelser?

Inden jeg præsenterer mit forslag til egentlige succeskriterier, skal det pointeres, at Folkekirkens succes ikke alene afgøres af, om den formår at være til stede overalt i den dobbelte forstand, at den både skal overvinde geografiske og kulturelle afstande. Der må også tages højde for tre andre forhold:

Det første er økonomien, for i og med at kirkens aktiviteter skal finansieres, hører det med, at økonomisk ansvarlighed også spiller en væsentlig rolle i forbindelse med driften af det kirkelige liv. Dette fik kirkeminister Bertel Haarder til at efterlyse ”mere kirke for pengene” på årsmødet i Landsforeningen af Menighedsråd i 2007.

Det andet er menighedsrådsløftet, som de valgte medlemmer skal skrive under på, første gang de indtræder i rådet. Heri hedder det bl.a., at man vil udføre det ”... betroede hverv i troskab mod den danske evangelisk-lutherske folkekirke, så at den kan byde gode vilkår for den kristne menigheds liv og vækst” (Menighedsrådslovens § 7).

Nøgleordene for succes er her ”menighedens liv og vækst”. Det er da vigtigt at gøre sig klart, at dette ikke uden videre er målbart, da menighedens liv og vækst har to dimensioner, som begge er gyldige:

- En kvantitativ vækst, som viser sig ved flere deltagere til de kirkelige arrangementer, og som umiddelbart kan måles.
- En kvalitativ vækst, som betyder, at den enkelte deltager får en dybere forankring i kristendommen. Denne kan ikke direkte måles, og det skyldes både, at der er tale om en meget kompleks organisk proces, som den pågældende måske endda ikke selv kan gøre rede for. Men det skyldes også, at de dybereliggende spor, som en kirkelig aktivitet har sat sig, måske først viser sig lang tid efter, at den fandt sted. Hermed være dog ikke sagt, at man ikke kan registrere *indikatorer* på den kvalitative vækst ved at spørge personen om de indtryk, en given aktivitet har givet den pågældende.

Denne dobbelthed betyder, at menighedsrådets målsætningsarbejde kan bevæge sig i mange forskellige retninger, fordi de to dimensioner ikke nødvendigvis altid er forenelige. Man kan nemlig argumentere for, at ønsket om

kvantitativ og kvalitativ vækst godt kan trække i hver sin retning. Synspunktet kan da være, at en folkelig event sjældent er det bedste sted til fordybelse, og at visse aktiviteter bedst bliver en succes, hvis der kun møder få mennesker op. Som eksempel på sidstnævnte kan nævnes en sognepræst, der indkalder til en samtalegruppe i præsteboligen, hvor man skal tale om troens betydning i ens eget liv. Der lægges her op til en personlig og dybtgående samtale, som har de bedste vilkår, hvis der ikke møder ret mange op.

Det tredje og sidste forhold jeg vil nævne, er det faktum, at kristendom og kirke har præget det danske samfund på mangfoldige måder i mange hundrede år. Derfor har det været og er det fortsat også en vigtig del af Folkekirken funktion at bidrage til sammenhængskraften i samfundet, bl.a. ved at repræsentere den kristendom, der traditionelt har været en fælles reference-ramme i kulturlivet samt i etiske og eksistentielle debatter m.v. Det hører derfor også med til Folkekirkens succes, at den kan fastholde sin position som det dominerende religionssamfund i landet og i den forbindelse have kulturelle og integrerende funktioner for hele samfundet herunder de lokale samfund.

4. konklusion:

På den baggrund vil jeg pege på følgende seks succeskriterier for Folkekirken (Rasmussen 2014, 212-215):

- A. At Folkekirken er til stede i alle geografiske områder
- B. At Folkekirken er til stede i alle betydelige subkulturer
- C. At menigheden lever og vokser kvantitativt, dvs. at der kommer flere deltagere til arrangementerne
- D. At menigheden lever og vokser kvalitativt, dvs. at den enkelte får en dybere forankring i kristendommen
- E. At de kirkelige aktiviteter drives med færrest mulige omkostninger.
- F. At Folkekirken kan fastholde sin funktion som bidragsyder til sammenhængskraften i samfundet.

Aktivitetsstatistikens relevans

Spørgsmålet er herefter, om det er muligt at udforme en statistik over Folkekirkens virksomhed, som kan give et grundlag for at vurdere, om den er en succes eller ej? Spørgsmålet er altså, om det er muligt at måle, i hvilken grad de seks succeskriterier bliver tilgodeset? Det ligger dog helt uden for denne artikels rammer at give et fyldigt svar på dette omfattende spørgsmål. Jeg vil derfor indledningsvis blot markere, at jeg på forhånd ser bort fra kriterium

F, da en behandling af dette bl.a. ville kræve en analyse af Folkekirken's placering i medierne, dens funktion som civilreligion i forbindelse med katastrofer m.v. og kristendommens placering i uddannelsessystemet. Jeg vil her også se bort fra hele den økonomiske side af sagen (kriterium E), da dette forudsætter en redegørelse for Folkekirken's økonomiske system og regnskabsvæsen på såvel sogne-, provsti-, stifts- og nationalt niveau samt en kobling af dette til aktiviteterne.

Tilbage bliver kriterierne A-D, og det er her påfaldende, at disse fire kriterier bygger på to forskellige analyseenheder:

- For at kunne belyse, om Folkekirken har aktiviteter overalt i landet (A) samt antallet af deltagere til aktiviteterne (C), skal vi have oplysninger om *den enkelte aktivitet*: Hvor fandt den sted, hvilken karakter havde den, og hvor mange deltog?
- For at kunne belyse, hvilke subkulturer, der deltog (B), og om deltagelsen gav den enkelte deltager en dybere forankring i kristendommen (D), skal vi have oplysninger om *den enkelte person, der deltog*: Oplysninger, som kan belyse, hvilken subkultur personen tilhører og dennes udbytte af deltagelsen.

Allerede nu kan vi konkludere tre ting: For det første må en opgørelse, der skal kunne belyse alle fire succeskriterier, nødvendigvis bestå af to forskellige statistikker:

1. *En aktivitetsstatistik*, der belyser A og C: Hvilke arrangementer fandt sted hvor og hvornår, og hvor mange deltog?
2. *En brugerundersøgelse*, der belyser B og D: Hvilke kulturelle og religiøse karakteristika havde den enkelte deltager, og hvad var dennes udbytte af deltagelsen?

For det andet er det meget mere simpelt at indhente oplysninger om kriterierne A og C, end det er at kaste lys over kriterierne B og D, men der er ingen vej uden om de to sidstnævnte, da det er kriterierne B og D, der beskytter Folkekirken mod en rent kvantitativ fiksering. Sat på spidsen er det ikke nok, at der kommer mange til arrangementerne, hvis disse kommer fra nogle meget få sociokulturelle miljøer (B er ikke opfyldt) og ikke får andet udbytte end underholdning (D er ikke opfyldt).

For det tredje kan vi konkludere, at aktivitetsstatistikken og brugerundersøgelsen er væsensforskellige ikke alene med hensyn til analyseenhed men

også med hensyn til design, indhold og dataindsamlingsmetode, hvorfor de må behandles særskilt. I Rasmussen 2014, kapitel 5, ser jeg nærmere på succeskriterierne A og C, idet jeg diskuterer, hvordan en aktivitetsstatistik, der belyser kirkens udbud af aktiviteter og efterspørgslen efter disse, kan se ud. Jeg viser også eksempler på, hvordan data om gudstjenesterne kan analyseres og sammenfatter disse til et samlet forslag til analyser af de tællinger af kirkegængere, der i øjeblikket finder sted i flere stifter (Rasmussen 2014, Tabel 23).

Herefter retter jeg blikket mod succeskriterierne B og D (Rasmussen 2014, kapitel 6), der forudsætter, at man gennemfører brugerundersøgelser, der er designet til at indfri ovenstående formål. Jeg kaster mig i den forbindelse ud i den svære opgave – som endnu ingen i Danmark har prøvet kræfter med – at foreslå et design for en sådan undersøgelse, der på den ene side tager højde for, at det er et meget ”blødt emne”, der skal belyses, men at det på den anden side må ske med ”hårde metoder”, hvis det skal lykkes med tiden at standardisere sådanne brugerundersøgelser.

Litteratur

- Ahrens, Petra-Angela og Gerhardt Wegner 2013: *Soziokulturelle Milieus und Kirche: Lebensstile - Sozialstrukturen - kirchliche Angebote*, Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer
- Bromander, Jonas 2005: *Medlem i Svenska kyrkan. En studie kring samtid och framtid*, Verbum Förlag
- Calmbach, Marc, Berthold Bodo Flaig og Ingrid Eilers 2013: *MDG-Milieuhandbuch 2013: Religiöse und kirchliche Orientierungen in den Sinus-Milieus*, München: MDG Medien-Dienstleistung GmbH.
- Hempelmann, Heinzpeter 2012: *Gott im Milieu. Wie Sinusstudien der Kirche helfen können, Menschen zu erreichen*, Gießen: Brunnen Verlag
- Hempelmann, Heinzpeter 2013: *Kirche im Milieu. Der Sinus-Kirchenstudie „Evangelisch in Baden und Württemberg“*, Gießen: Brunnen Verlag
- Huber, Wolfgang, Johannes Friedrich und Peter Steinacker (Hg.) 2006: *Kirche in der Vielfalt der Lebensbezüge. Die vierte EKD-Erhebung über Kirchenmitgliedschaft*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus
- Kirkeministeriet 2009: Betænkning 1511. *Omlægning af statens tilskud til folkekirken til bloktilskud*, København: Kirkeministeriet
- Lande, Helga og Ole Gunnar Winsnes 2005: „Medlemmer i Den norske kirke rundt århundredskiftet” i: Winsnes, Ole Gunnar (red.) 2005: *Tallenes tale 2005*, Rapportserie fra Stiftelsen Kirkeforskning nr. 28, Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, s. 11-81

Menighedsrådsloven:

www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=121506 [hentet 30.12.13]

microm-Geo-Milieus®, u.å.: *Lokalisierung psychographischer Zielgruppen zur operativen*, Neuss

Otte, Gunnar 2005: „Entwicklung und Test einer integrativen Typologie der Lebensführung für die Bundesrepublik Deutschland“ i: *Zeitschrift für Soziologie*, Jg. 34, Heft 6, Dezember 2005, s. 442-467

Rasmussen, Steen Marqvard 2003: „Det nære forhold til kirkelig kristendom – og det fjerne” i: Karen Schousboe og Steen Marqvard Rasmussen: *Menigheder og mennesker*, Aros Forlag, s. 23-75

Rasmussen, Steen Marqvard 2005: *Religiøse grundfarver – Peter L. Bergers sociologi i anvendelse på folkekirken*, Frederiksberg: Aros Forlag

Rasmussen, Steen Marqvard 2012: Meninger med menighedsråd. Hvad rådsmedlemmerne vil, synes og tror på, skriftserien *Perspektiv på folkekirken* nr. 3, 2012. Viby Jylland: Landsforeningen af Menighedsråd

Rasmussen, Steen Marqvard 2012b: „Motoren bag folkekirkens reformer” i: *Dansk Kirketidende* 2012, nr. 5, Grundtvigsk Forum, s. 6-10

Rasmussen, Steen Marqvard 2013: „Spændende spændinger – på vej mod nye kirkepolitiske strømninger” i *Kirken i Dag* 2013, nr. 1, Kirkefondet, s. 8-10

Rasmussen, Steen Marqvard 2013b: „På vej mod den dobbelte folkekirke – med religionsmødet som eksempel” i: *Magasin om Religionsmøde* 2013, nr. 4, udgivet af Folkekirke og Religionsmøde, s. 4-12

Rasmussen, Steen Marqvard 2014: *Den relevante folkekirke – et sociologisk grundlag for målsætningsarbejde, aktivitetsstatistik og brugerundersøgelser*, København: Center for Kirkeforskning, Københavns Universitet

Sognets kirkestatistik i præstens perspektiv

Af Michael Rønne Rasmussen

Ud fra noteringerne i kirketællebogen for Jersie sogn, Roskilde stift, gør forfatteren et forsøg på at afdække den virkning, som etableringen og igangsætning af kirkelige aktiviteter i et Sognehus i et større sogn kan have på deltagelsen i søndagens gudstjenester i kirken. Resultatet antyder indenfor en kort årrække en svag stigning i den faste ”højmessemenighed”. I pastoratets noget mindre sogn er udviklingen den modsatte, nemlig at kirkegangen på det tidspunkt, da man en tid har haft mange gudstjenester med tre deltagere og derunder, simpelthen kolliderer med en markant stigning af antallet af messefald til følge. På trods af menighedsråd og præsters forsøg på at gennemføre mere målrettede gudstjenester, har Kirke Skensved kirke i dag status som lejlighedskirke med begrænset brug. Artiklen afsluttes med et udblik over sogne og kirker med sammenlignelige udfordringer.

Lokale tællinger af kirkegang

I perioden 1994-2014 var jeg sognepræst i Jersie og Kirke Skensved pastorat i Roskilde stift. Pastoratet består af 2 i størrelse meget ulige sogne, hvor Jersie sogn 1. januar 2000 havde 5831 beboere og Kirke Skensved 293, hvilket giver vidt forskellige vilkår for de to sognes kirkeliv. Her stødte jeg hurtigt på de små kolonnebøger, der lå i kirkerne til notering af ikke blot de forordnede altergangstal men også fremmødet ved afholdte gudstjenester. Disse *kirketællebøger* har jeg flere gange anvendt til at få indblik i de to sognes kirkeliv gennem tiden. Det har siden vist sig, at kirketællebøgerne i bogstavelig forstand er enestående kilder til belysning af det lokale gudstjeneste- og kirkeliv.

Da leder for Center for Kirkeforskning i København, Hans Raun Iversen, i *Menighedsrådenes Blad* december 2013 efterlyste lokale aktivitetsstatistikker og undersøgelser af kirkegang siden 1986, førte det kun til bidrag fra ni lokale sogne (Jensen 2014). Der findes dog flere lokale optællinger. Debat-ten i *Roskilde Stiftsavis* i kølvandet på kirketællingen i år 2000 viser, at der er en del flere sogne der tæller, end de sogne, der som følge af ovenstående har indsendt deres tal til arbejdsgruppen (jf. *Stiftsbladet* 2000, nr. 2 og nr. 3).

Kirketælling i Jersie 1965-2004

Kirketællebogen for Jersie kirke begynder 1. søndag i advent 1965 og er udskrevet i september 2004 men videreføres pt. i et nyt hæfte. Oprindeligt er bogens dobbelttopslag opdelt i 7 spalter med oplysning om: Dato, tidspunkt,

kirkegængere, altergæster, kollekter i kirkebøssen samt bemærkninger om f.eks. messefald, dåb, vielse, begravelse/bisættelser mv. Desværre er der ikke anført tal for deltagere ved de kirkelige handlinger før kirketællingen for hele Roskilde stift i 2000, men herefter sker det nogenlunde konsekvent. Fra 1987 anføres foruden dato også søndagens navn samt initialer for den tjenestegørende præst.

Kirketælling i Kirke Skensved 1978-2011

Kirketællebogen for Kirke Skensved er påbegyndt 1. søndag i advent 1978 og slutter i 2011. Fra november 2008 har kirken haft status som *lejlighedskirke* med begrænset brug. En ny bog med de efterfølgende noteringer bortkom i forbindelse med en indvendig renovering af kirken i 2012, hvorfor denne sidste vigtige del af perioden desværre ikke kan belyses. Bogen er hele vejen igennem opdelt i 6 spalter: Dato, tidspunkt, altergæster, kirkegængere og bemærkninger om messefald og kirkelige handlinger. Fra juli 1981 holder man en årrække op med at tælle kirkegængere men begynder igen i april 1986. Fra 1988 optræder navnet på den tjenestegørende præst.

Fremmøde og aktivitetsstatistik for Jersie Sognehus 2001-2011

I forbindelse med etablering af Jersie Sognehus har menighedsrådet fra indvielsen i august 2001 dokumenteret brugen gennem notering af dato, aktivitetens art og antallet af fremmødte, således at det efterfølgende var muligt at evaluere på husets brug. En sådan evaluering har jeg stået for over 2 omgange først i 2004 og dernæst ved sognehusets 10 års jubilæum i august 2011.

Første undersøgelse: Analyse af kirke- og menighedsliv i Jersie sogn 1990-2003

Da jeg i 2003 havde 3 måneders studieorlov, satte jeg mig bl.a. for at undersøge udviklingen omkring Jersie sogns kirkeliv over tid. Ikke mindst var jeg interesseret i, hvorvidt man kunne påvise en effekt af, at sognet i 2001 byggede sognehus midt i det boligområde, hvor langt den største del af befolkningen bor, dvs. Jersie Strand. Af særlig interesse var spørgsmålet, om aktiviteterne i sognehuset havde haft afsmittende virkning på kirkegangen i landsbykirken beliggende tre kilometer inde i landet? Interessen skete altså ud fra en lokal interesse og uden ambitioner om, at undersøgelsen skulle have mere generel eller videnskabelig validitet. Ikke desto mindre kan nogle af resultaterne måske have bredere interesse.

Som baggrund for mit projekt havde jeg befolknings- og medlemstal fra Danmarks Statistik, de årlige indberetninger af sognets kirkestatistiske oplysninger, en sogneanalyse fra Kirkefondet samt kirkeblade med oplysninger

om sognets kirkeliv og ikke mindst oplysningerne fra noteringerne i sognehus og kirke. På den baggrund kunne jeg dokumentere et jævnt stigende befolkningstal og parallelt hermed beskrive sognets kirkelige udvikling hen imod stadig flere og forskellige målgruppedifferentierede aktiviteter – en udvikling, sognehuset fra begyndelsen var tænkt ind i.

For gudstjenesternes vedkommende gælder det, at hvor der i perioden 1990 – 2003 blev afholdt 63 stigende – 82 gudstjenester årligt, lå antallet af ordinære højmesser i sognets middelalderkirke nogenlunde fast på de 60. En væsentlig del af væksten skyldes, at man på et tidspunkt også begynder at indberette de gennemsnitligt 10 – 12 årlige dåbsgudstjenester. Også gudstjenesterne i tilknytning til minikonfirmandundervisningen fra 1990 og særligt tilrettelagte gudstjenester for skoleklasser og børnehaver er med til at hæve gudstjenestetallet. Til at variere billedet hører tillige, at nogle af årets højmesser tillægges og afvikles med et særligt præg f.eks. fastelavn med tøndeslagning, samt 1. søndag i advent, Palmesøndag og høstgudstjeneste med spisning og Kyndelmisse, Skærtorsdag og Alle Helgen som aftengudstjenester. Netop omkring det tidspunkt, hvor sognehuset indvies, sker der en stor variation i gudstjenesteudbuddet i kirken, mens der i sognehuset indtil 2004 kun afholdes gudstjeneste 2 gange, nemlig ved indvielse i 2001 og en aften-gudstjeneste i 2003, men herefter ændrer det sig markant.¹

På baggrund af en lokal brugerundersøgelse gennemført, mens sognehuset endnu blev bygget, igangsættes efter indvielsen en række aktiviteter, som der hidtil ikke havde været tilfredsstillende fysiske rammer for i tilknytning til selve kirken. I den første opgørelse, jeg udarbejdede, optræder seks forskellige aktiviteter: TorsdagsTræf (sognemøde), KIG IND og Sommercafé (ældremøde), ferniseringer og udstillinger, koncerter, FredagsTræf med fælles spisning samt de to nævnte gudstjenester. Hertil kommer et i starten ikke anført udlån til lokale grupper og foreninger samt naturligvis sognets eget brug til undervisning af minikonfirmander og konfirmander, administration og møder i tilknytning til menighedsrådets arbejde.

¹ Se 10 års oversigten Tabel 4.

	2001	2002	2003
Indvielsesugen	5 arrangementer med 600 deltagere = 120 i gennemsnit	-	-
TordagsTræf	5 arrangementer med 525 deltagere = 105 i gennemsnit	11 arrangementer med 605 deltagere = 55 i gennemsnit	11 arrangementer med 760 deltagere = 70 i gennemsnit
KIG IND og Sommercafé	8 arrangementer med 100 deltagere ca. 12 i gennemsnit	25 arrangementer med 700 deltagere = 28 i gennemsnit	28 arrangementer med 600 deltagere ca. 21 i gennemsnit
Fernisering v. udstillinger	2 udstillinger med 90 til fernisering = 45 i gennemsnit	5 udstillinger med 200 til fernisering = 40 i gennemsnit	8 udstillinger med 108 til 4 x fernisering = 27 i gennemsnit
Koncerter	-	3 koncerter med 300 deltagere = 100 i gennemsnit	3 koncerter med 375 deltagere = 125 i gennemsnit
FredagsTræf	-	3 arrangementer med 120 deltagere = 40 i gennemsnit	12 arrangementer med 665 deltagere = 55 i gennemsnit
Gudstjenester	-	-	1 aftengudstjeneste med 35 deltagere
I alt	20 arrangementer med samlet 1315 deltagere	47 arrangementer med samlet 1925 deltagere	59 arrangementer med samlet 2543 deltagere

Tabel 1: Arrangementer i Jersie Sognehus 2001-2003

Sammentælling af ovenstående viser, at Jersie Sognehus på sine første 2,5 år dannede ramme om 125 arrangementer, som samlede i alt ca. 5.800 deltagere dvs. kun lidt mindre end sognets befolkningstal på knap 6000 beboere i 2003. Herefter vender jeg mig nu mod noteringerne af gudstjenesterne i midlalderkirken, hvor der ifølge kirkestatistikken i perioden 1990-2003 årligt er afholdt 63-82 gudstjenester. Antallet af gudstjenester med altergang ligger på 50-55 om året, hvilket resulterer i samlet 650-1400 altergæster.

	Gudstjenester total i flg. ind- beretning til Danmarks Stati- stik.	Gudstjenester m. altergang	Altergæster pr. år	Gennemsnitligt antal altergæster pr. altergang
1990	66	51	647	13
1991	71	57	724	13
1992	63	51	735	14
1993	63	52	636	12
1994	74	53	945	18
1995	68	55	934	17
1996	66	53	862	16
1997	82	52	889	17
1998	77	49	769	16
1999	75	50	1103	22
2000	80	64	1377	22
2001	80	56	1205	22
2002	71	50	972	19
2003	82	52	984	19

Tabel 2: Oversigt over årligt antal gudstjenester i Jersie Kirke uden og med altergang samt årligt antal altergæster og gennemsnitlig deltagelse i altergangen.

Set i sammenhæng med etableringen af Jersie Sognehus i strandområdet er det ikke blot bemærkelsesværdigt, at årene 2000 og 2001 topper med hhv. 64 og 56 altergangsgudstjenester, men også at deltagelsen til disse kulminerer med 1377 og 1205 altergæster dvs. 22 altergæster i gennemsnit. I de umiddelbart efterfølgende år 2002 og 2003 fastholdes niveauet på 19 altergæster i gennemsnit trods færre gudstjenester med altergang. Imidlertid er dette tal kun én deltager højere end den gennemsnitlige deltagelse i 1994, ligesom stigningen fra 12 deltagere i 1993 til 18 deltagere året efter er lige så markant som det, der sker omkring ibrugtagningen af sognehuset – faktisk stiger deltagelsen allerede fra 1999.

Til sammenligning blev der i 1993 afholdt 52 gudstjenester med altergang og samlet 636 altergæster, hvilket giver 12 eller i forhold til perioden 1999-2001 næsten det halve i snit. Selvom der ikke er særskilte tal gudstjenester med altergang for de forudgående tre år, så ændres dette nok ikke, da det totale antal altergæster ligger stabilt på ca. 700. Den umiddelbare slutning

kunne være, at der i det mindste er et tidsmæssigt sammenfald mellem forberedelserne til etablering af sognehuset ved Jersie Strand og det stigende altergangstal i den undersøgte periode. Der kan naturligvis også være andre forbehold, der spiller ind, men de modvirker ikke tendensen. Indtil 2000 var der ofte altergang ved konfirmationerne, men da der dels i stigende grad skulle være plads til flere konfirmationer på en dag, dels ofte var meget få altergæster ved disse anledninger, afholdes konfirmationerne herefter oftest uden altergang. Dette burde alt andet lige betyde færre altergæster, men gør det altså ikke. Sådanne slutninger bygger naturligvis alene på lokalkendskabet.

Festmenighed og højmessemenighed i Jersie Kirke

Jersie er et moderne forstadssogn med mange kirkelige handlinger herunder en del dåb, hvorfor der allerede fra midten af 1980'erne har været tilbud om dåbsgudstjenester på udvalgte lørdage. Der døbes imidlertid også stadig en del børn ved søndagens højmesser med deraf store dåbsfølger til følge. Jeg stillede mig derfor den opgave at skelne mellem den almindelige blandede søndagsmenighed inkl. festmenigheden og så den såkaldte højmessemenighed defineret eller afgrænset til altergæsterne. Det skete ved i kirketællebogen at identificere og fraregne de altergangsgudstjenester, hvor der enten var noteret dåb eller/og var en markant forskel mellem den samlede deltagelse og altergangstallet, hvilket førte til følgende oversigt:

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Antal kirkegængere i snit ved højmesser uden dåb	16,4	18,6	14,5	17,0	17,5	17,7
Antal altergæster i snit ved ditto	12,6	14,5	13,4	14,4	16,4	16,6

Tabel 3: Oversigt over den gennemsnitlige deltagelse i højmesser i Jersie Kirke uden dåb og altergangen ved samme

Af tabel 3 ser man for det første en kulmination af højmessemenigheden på 18,6 medlemmer i 1999 af efterfulgt af et brat fald det efterfølgende år til 14,5. Dernæst sker der atter en stigning og en stabilisering de følgende år på 17-17,7. Sammenligner man dette forløb med antallet af altergæster ved samme gudstjenester, konstateres samme men knap så bratte fald fra 14,5 i 1999 til 13,4 i 2000. Derefter stiger den gennemsnitlige deltagelse i altergan-

gen gradvist til et niveau på 16,6 hvilket faktisk er 4 personer over begyndelsesåret 1998. Højmessemenigheden har med andre ord været voksende gennem hele perioden!

Endelig kan vi for året 2003 også få et indtryk af hvor mange mennesker, der i løbet af et år kommer til hvilke kirkelige begivenheder i Jersie. Her har vi meget præcise noteringer i kirketællebogen pga. af videreførelse af den påbudte totale kirketælling for hele Roskilde stift i 2000:

Gudstjenester	Nadver med altergæster	Lørdagsdåb	Vielser	Begravelser/bisættelser
82 med 3709 deltagere = 45 i snit	52 med 984 altergæster = 19 i snit	14 med 536 deltagere = 38 i snit	18 med 1025 deltagere = 57 i snit	26 med 1260 deltagere = 48 i snit

Tabel 4: Det totale antal gudstjenester, altergæster og kirkelige handlinger i Jersie Kirke for 2003 efter art og den gennemsnitlige deltagelse i disse.

Sammentællingen af ovenstående viser, at der i 2003 været afholdt sammenlagt 192 gudstjenester og særskilte kirkelige handlinger i Jersie kirke. Den samlede deltagelse lå på ca. 7500 deltagere, hvilket er 1500 eller 25 pct. flere end sognets samlede befolkning på ca. 6000. Denne iagttagelse kan for perspektiveringens skyld sammenlignes med fremmødet til arrangementerne i Jersie Sognehus, hvor der i den optalte periode på 2,5 år var 5.700 deltagere svarende til lidt under sognets samlede befolkning (Tabel 1). Optælling af deltagelsen ved gudstjenester og kirkelige handlinger i Jersie kirke viser nogenlunde den samme deltagelse blot over et enkelt år. Og hvad der i den forbindelse er mest bemærkelsesværdigt: Til kirken kommer befolkningen som regel af enten tradition og/eller eget valg, mens det koster mange ressourcer til PR og annoncering at samle folk til målgruppedifferentierede tilbud i sognehuset. Alligevel opfatter vi umiddelbart sognehuset som en større succes end kirken, blot fordi der er tale om nye tiltag!

Aktiviteter og fremmøde i Jersie Sognehus 2001-2011

Ovenstående kan perspektiveres med den oversigt over aktiviteterne i Jersie Sognehus, jeg udarbejdede i forbindelse med sognehusets 10 års jubilæum i 2011. Optællingen er fordelt på 8 forskellige aktiviteter, idet jeg i forhold til 2003 har tilføjet *Gudstjenester* og *Andre brugere*:

Aktivitet	Antal 2001 – 2011	Samlet fremmøde 2001 - 2011	Gennemsnitligt fremmøde pr. gang
Gudstjenester	44	1915	44
Spaghettigudstjenester	23	531	23
TorsdagsTræf (Sognemøder)	91	4679	51
KIG IND og Sommercafé	299	5048	17
FredagsTræf med spisning	106	5907	56
Fernisering ved udstillinger	40	1234	35
Koncerter/musikarrangementer	28	2112	75
Andre brugere	206	6721	33

Tabel 5: Oversigt over aktiviteter i Jersie Sognehus 2001-2011 efter kategori og art samt totalt og gennemsnitligt fremmøde ved de enkelte arrangementer.

På baggrund af næsten fuldstændige noteringer kan jeg dokumentere, at Jersie Sognehus i løbet af de første 10 år udover almindelig brug til undervisning, administration og menighedsrådets møder også har dannet ramme om 837 offentlige møder med et fremmøde på 28.147 deltagere, der pga. enkelte ”huller” i noteringerne sagtens kan rundes op til 30.000.

Og hvad siger sådan et tal så egentligt? Vi forsøgte os i forbindelse med jubilæumsfesten med forskellige former for anskuelse: Selve listen med noteringer fylder næsten 30 A4-ark. Omregnet til gennemsnitligt 2 timer pr. arrangement svarer det til 70 hele døgn eller lidt over 2 måneders konstant samvær i Jersie Sognehus. Hvis hver deltager med sine arme rækker 1,60 meter, ville de 28.000 deltagere tilsammen kunne danne en kæde på 45 kilometer svarende til afstanden via motorvejen fra Jersie og til Holbæk eller i fugleflugtslinje til Sorø. Det sidste søgte vi at vise ved at lade alle de fremmødte til jubilæumsfesten gå ud og danne en menneskelig kæde omkring sognehuset. Da kæden rakte ca. 100 meter skulle den blot gentages 450 gange rundt om sognehuset for at det samlede besøgstal over 10 år var illustreret og markeret!

Fotograf: Michael Rønne Rasmussen

Gudstjenesterne i Jersie Sognehus

Den mest interessante iagttagelse finder vi omkring de 44 gudstjenester, som blev afholdt i Jersie Sognehus. I perioden september 2009 til september 2010 var Jersie Kirke lukket på grund af renovering, og sognets gudstjenester blev herefter fordelt mellem Kirke Skensved Kirke og Jersie Sognehus. Selvom der kun en enkelt gang blev afholdt dåb i sognehuset, så lå fremmødet til de forskellige gudstjenester her – men også de ordinære højmesser! - betydeligt højere end i Jersie kirke. Derfor fortsatte vi også efter renoveringens afslutning med at afholde en månedlig højmesse i Sognehuset, men her bliver noteringerne desværre usikre igen. Der er imidlertid ingen tvivl om, at vi ved at holde gudstjenester til Jersie Sognehus, der ligger midt i strandområde, nåede en ny målgruppe i sognet, nemlig dem der ikke kunne eller ville tage kirkebilen op til landsbyen. Derudover gav sognehuset nye muligheder for socialt samvær efter gudstjenesten – og det virker!

Anden undersøgelse: Kirkegang og messefald i Kirke Skensved (1891) 1971-2011

Hvor aktivitetsstatistikken for Jersie sogn danner ramme om det, man alt efter temperament og kirkesyn kunne kalde en succeshistorie, drejer mine undersøgelser af kirkegangen i Kirke Skensved sig om at afdække historien og beskrive fremtidsmulighederne for det lille sogn på under 300 beboere, der

delers skæbne med ca. 40 eller ca. 12,5 pct. af samtlige 332 sogne Roskilde stift.²

Baggrunden for nedenstående redegørelse er en uges studiefrihed i sommeren 2012 til at beskrive kirkegangen i Kirke Skensved så langt tilbage i tiden, som jeg kunne komme. Projektet tog sit udgangspunkt i sognets kirketællebog, der rækker helt tilbage til 1970'erne. Jeg har tidligere beskrevet udviklingen i Kirke Skensved i *Dansk Kirketidende* og *Menighedsrådenes Blad*, men sigtet var denne gang at komme et spadestik dybere, så man kunne se udviklingen omkring det lille sogn i et historisk bredere perspektiv. På baggrund af noteringerne i kirketællebogen for Kirke Skensved fik jeg udarbejdet nogle mere sammenlignelige årlige oversigter og krydstjekket med kirkebladene for samtlige 33 år, vore noteringer dækker, samt udarbejdet en samlet oversigt over de mest centrale oplysninger (Bilag 1).

Kilder til denne oversigt er meget spredte og forskelligartede. I den samlede oversigt finder man de tidligste angivelser af befolknings- og aldergangstal fra Paul Nedergaards "Danske præste- og sognehistorie" (Nedergaard 1948, 87-88), som derved kan danne baggrund for en vurdering af udviklingen, der rækker mere end 100 år tilbage. Peter Strunge Jensen har i slutningen af 00'erne udgivet en række lokalhistoriske bøger, hvor det også er muligt at finde spredte tal og oplysninger (Strunge 2008, 20; 2009, 147). Fra 1970 til 1990 udgav sognene i Solrød Kommune et fælles *Kirkeblad*, der i de første år blev redigeret af journalister. Disse havde åbenbart en særlig interesse for netop den "talmæssige" side af kirkens virke, hvorfor de i nogle år søgte at samle oplysninger om både kirkegang og økonomi. Derfor har vi faktisk også en kirketælling, der delvist dækker årene 1970-1973. Endelig har jeg brugt en del tid på at opsøge angivelser af sognets befolkningstal, men før 1976 er de meget svære at opdrive. Kirkeministeriet ligger således ikke inde med andet materiale end det, jeg har kunnet finde i vores egne årlige indberetninger fra 1993. Mest kontinuerlige tal findes først fra Kirkeministeriets oplysninger fra 2006 på www.sogn.dk. End ikke Danmarks Statistik har andre tal end de, der efter 1976 kun er opgjort hvert femte år. Først fra 1990 er det således muligt at samle årlige befolkningsopgørelser og fra 1994 også delvise opgørelser over, hvor mange medlemmer af Folkekirken, der er i sognet.

² Jf. opgørelsen pr. 1/1 1996 i Roskilde Stift (2000a, 75ff.).

Fra storhed til messefald

Allerede i 1555 stod Kirke Skensved kirke på listen over kirker, der i flg. Kongens Klemmebrev ikke var bæredygtige og derfor skulle rives ned, hvilket dog aldrig blev effektueret (Nationalmuseet 1946, 1102). Sognets befolkning omfattede ved folketællingen i 1801 161 personer, hvilket godt nok fordobles de følgende 100 år, men herefter stabiliseres befolkningstallet lige omkring eller under de 300. Det eneste, man tæller i kirken, er altergæster, hvis antal i begyndelsen af 1900-tallet nogenlunde svarer til befolkningstallet – bortset altså fra 1922, hvor det fordobles! Dette skyldes ifølge Paul Nedergaard den missionske præst Valdemar Blauenfeldt (1909-1939), der nok var meget afholdt, men også afstedkom så stor modstand, at grundtvigske kredse i sognet tilkaldte præster fra København til at prædike bl.a. den senere biskop Axel Rosendal (1883-1966). Både missionske og grundtvigske kom fra Kirke Skensved og de omkringliggende byer (Nedergaard 1948, 87). Det lokale IM-samfund blev stiftet i 1912 og havde allerede i 1915 60 familier tilknyttet (Jensen 2007, 106, 109). Der var altså konkurrence på det gudstjenestelige område, hvilket åbenbart var gavnligt for kirkegangen.

Næste pejlemærke er de optællinger fra begyndelsen af 1970'erne, der har været trykt i kirkebladet. I følge disse var kirkegangen på tidspunktet faktisk ret god nemlig på ca. 1200 til 1300 kirkegængere om året eller fem gange sognets befolkning! Dette ret høje antal afspejles også i de første tal fra 1979 og 1980 i kirketællebogen på hhv. 1028 og 924 årlige kirkegængere. Også antallet af altergæster ligger stadig nogenlunde stabilt på omkring 200-250 om året. Allerede i 1981 er dette tal dog halveret, og så indstiller man desværre tællingen af kirkegængere 5-7 år, hvor man kun tæller altergæster, hvis antal svinger mellem 200 og 350 årligt.

Fast grund under fødderne får vi atter fra 1988, hvorefter tallene med få undtagelser er konsekvente og dækkende. Jeg skal ikke gennemgå tallene, men har i de år, hvor jeg har en angivelse af både befolkningstal og kirkegang, anført tallet *Gudstjenestefrekvens*, som er antallet af kirkegængere divideret med befolkningstallet. Resultatet viser, at hvor hele sognets befolkning i 1980 var til gudstjeneste i sin kirke 3,5 gange om året, falder dette tal fra 1990 og et par år frem til 2,5 gange og igen til ca. 2 gange i perioden 1994-1999. Fra 2000 halveres det til én gang om året, hvorefter vi går ind i den periode, jeg har skildret i "Dansk Kirketidende" (Rasmussen 2005a, 8-10; Rasmussen 2005b, 142-144).

Da udviklingen i denne periode kræver en nøjere analyse, end jeg har haft tid til, må dette arbejde foreløbigt vente. Min fornemmelse er dog helt klart, at selvom det samlede antal kirkegængere med møje og besvær bl.a. gennem en masse særlige gudstjenestetiltag nok fastholdes og visse år endog øges, så

svinder den (tro)faste menighed lige så stille ind – vi begraver dem simpelt hen! En indikation finder man i udviklingen omkring altergangstallene, der i 1980erne ligger på gennemsnitligt 8 – 10, for i 1990erne at falde til 5-7 pr. gang. Selvom tallene fra 2001 og fremefter ser fine ud, dækker de i de fleste tilfælde også over en række *eventgudstjenester*, der trækker gennemsnittet op. Hvis de trækkes fra, ender vi med en fast menighed på omkring 3 – 4 jf. også de mange gudstjenester med kolonnen for deltagelse ” = eller < 3” i årene 2000-2002 og det efterfølgende massive messefald 2001-2003. Herefter begynder vi at reducere antallet af gudstjenester, hvilket både reducerer antallet af få besøgte eller aflyste gudstjenester. Fra omkring midten af 1990erne er antallet af altergæster i sammenligning med den forudgående periode halveret og i 2007 på en tredjedel af de ca. 300, der tidligere ret stabilt gik til alters.

Messefaldets genealogi

Hvordan opstår messefald? Et messefald er en gudstjeneste, der må aflyses, fordi der ikke er nogen menighed at fejre den sammen med, men også messefald har en baggrund og en historie (Bilag 1).

I begyndelsen af 2002 havde vi i Kirke Skensved på én måned 4 messefald i træk (Rasmussen 2005a, 8-10; Rasmussen 2012, 40-41). Hvad gjorde vi ved det? Første skridt var at få et overblik over, hvordan vi var endt med så mange messefald. Ved at se på kirkegangen fem år tilbage i tiden kunne vi helt præcist udpege, hvornår kurven knækkede. For hvor vi i årene 1997-1999 gennemførte 33 – 41 af de planlagte knap 50 årlige højmesser med sammenlagt 600-700 kirkegængere årligt, op til 9 messefald, men ingen gudstjenester med 3 deltagere eller derunder, så havde vi i 2000 nok kun 3 messefald men samtidig 15 gudstjenester med 3 deltagere eller herunder. Det efterfølgende år kollapsede kirkegangen med i alt 15 messefald og 16 gudstjenester med 3 deltagere og herunder. Ved årets slutning havde vi kun kunnet gennemføre ca. 50 pct. af årets gudstjenester med et samlet fremmøde på ca. 300 kirkegængere inkl. juleaften med 80 deltagere.

Forklaringen synes derfor oplagt: Hvis den gudstjenestefejrende menighed bliver alt for lille, bliver folk simpelt hen væk! I Kirke Skensved lå grænsen på 3 og derunder.

Menighedsråd og præster i arbejdstøjet

I løbet af sommeren 2002 satte menighedsråd og præster i Kirke Skensved sig derfor for at overveje, hvad man kunne stille op imod denne udvikling. Man besluttede sig for at gennemføre en række utraditionelle gudstjenester,

at koordinere kirkens arrangementer med det lokale landsbylaug samt sende postkort med personlig indbydelse direkte til hver enkelt af sognets 110 husstande.

Ved udgangen af 2002 så billedet således ud: 20 pct. forlods aflyste højmesser, 30 pct. messefald, 30 pct. gennemførte med 3 deltagere og derunder og slutteligt 20 pct. gudstjenester, der gennemførtes med en nogenlunde talstærk menighed. Det samlede antal kirkegængere var steget med 20 pct. til 398, hvoraf de 135 skyldtes et par nye familievenlige tiltag i december måned.

I løbet af sommeren 2003 søgte og fik menighedsrådet lov til kun at holde gudstjeneste 2 gange om måneden. Endeligt indkaldte rådet i oktober måned 2003 til et menighedsmøde med overskriften "Hvad er Kirke Skensved uden en kirke?" (Rasmussen 2005b, 142-144). 30 beboere mødte frem og diskuterede de ønsker og forventninger til kirken, der bl.a. pegede på mere målrettede gudstjenester samt en kobling til fællesskabet i landsbyen. Dette arbejdede vi så på de kommende år, hvor der kun skulle afvikles 25 gudstjenester – altså 2 om måneden – hvoraf den ene skulle være en højmesse, mens den anden kunne være en familie-, børne- eller musikgudstjeneste. Resultatet udeblev ikke. Hvor vi i 2003 havde oplevet 13 messefald ud af 39 mulige, var det i 2004 blevet til 8 ud af 26 mulige, hvilket procentvis nok er den samme andel på ca. 32, så er der dog undervejs alligevel indtrådt en ændring, der dels smitter af på et markant antal færre gudstjenester med færre end 3 deltagere og dels kan aflæses på den gennemsnitlige deltagelse, der de følgende år stabiliserer sig på et lidt højere niveau end i 2000-2001. Fra 2005 er vi med to messefald nede på det færreste antal messefald siden 1990 – og dette billede holder nogenlunde til 2008. På den baggrund kan man måske godt påstå, at ved at halvere og målrette antallet af gudstjenester fik vi næsten afskaffet messefaldene! Hvad angår det samlede antal kirkegængere, forblev det trods halveringen i perioden 2003 til 2008 på de ca. 400 om året, ja, året 2008 var der faktisk 500 deltagere til 20 gudstjenester i sognets kirke, hvilket giver et gennemsnitligt fremmøde på 27 pr. gang inkl. juleaften og en konfirmation!

Kræfterne slipper op

Ikke desto mindre var der undervejs fremvokset en erkendelse af, at bestræbelserne på at holde liv i det lille sogns kirkeliv havde en pris, ikke mindst for de 6 og efterhånden kun 5 medlemmer af menighedsrådet. I efteråret 2006 søgte menighedsrådet om at omdanne kirken til lejlighedskirke uden fast gudstjenestefrekvens, og i foråret 2007 ansøgte man om at blive sammenlagt med Jersies menighedsråd i et fælles pastoratsråd. Begge dele faldt

på plads op til menighedsrådsvalget 2008, hvorefter alle administrative opgaver varetages af det fælles råd, mens et lokalt aktivitetsudvalg tager sig af lokale kirkelige arrangementer.

Tilbage er blot konstateringen af, at med denne ordning har de 2 sogne fundet frem til en løsning, som begge kan leve med. I Kirke Skensved gennemføres der nu kun de gudstjenester og kirkelige handlinger, som der lokalt er ønske om og behov for. De ressourcer, der hermed er frigjort, er i samme periode anvendt til afholdelse af gudstjenester i Jersie Sognehus. Her er der i årene 2001-2011 afholdt 44 højmesser og forskellige gudstjenester med i alt knap 2000 deltagere eller næsten 45 deltagere i gennemsnit (Tabel 5). Udover enkelte højmesser er der tale om musik- og spaghettigudstjenester mv. Dvs. tjenester der er specifikt rettet imod afgrænsede grupper i sognet. Det synes jeg personligt, er en god anvendelse af ressourcerne.³ Hvis nogen ud over de allerede planlagte gudstjenester ønsker at holde én mere, så gør vi hellere end gerne det. For det er nu engang de gudstjenester, der holdes i fællesskab og med glæde, der er de bedste!

Andre småsogne og lejlighedskirker i hele landet

Som baggrund for en bredere perspektivering af erfaringerne fra Kirke Skensved sendte jeg medio april 2014 en mail til landets 10 stifter, hvor jeg efterspurgte 1) hvor mange sogne de havde med under 300 beboere og 2) hvor mange kirker i stiftet, der pt. havde status som lejlighedskirke.

Af 10 stifter har de 9 reageret på min mail. Heraf henviste de 5 mig til enten Statistikbanken.dk, sogn.dk eller Folkekirkens IT-kontor med hensyn til oplysninger om sognestørrelse. Fra Helsingør Stift oplyses, at man ikke har nogen sogne med under 300 beboere. Københavns Stift har kun ét, nemlig Christiansø, mens Fyens Stift har 40 sogne med et *medlemstal* under 300, og Aalborg Stift har 64 sogne med under 300 beboere. Hvad angår kirker med status som lejlighedskirke, har hverken Århus, Viborg, Helsingør eller København stifter sådanne, med mindre man anser Christiansborg Slotskirke for en lejlighedskirke, som en kontormedarbejder lunefuldt bemærker! I Viborg oplyser man, at der findes en del kirker, hvor der ikke så ofte er højmesse, ligesom der findes kirker, der er taget ud af regelmæssig brug i vinterperioden. I Ribe Stift er der 2, i Roskilde 3 og i Lolland-Falster Stift 6 kirker, der har status som lejlighedskirker. Dette giver altså samlet et tal på 11 lejlighedskirker på landsplan, men det ser samtidig ud til, at der pt. endnu

³ Hvorfor jeg også har tilladt mig at skrive en artikel med titlen ”Det gode ved messefald” i *Menighedsrådenes Blad* (Rasmussen 2012).

ikke er etableret en fælles forståelse omkring anvendelsen af betegnelsen lejlighedskirke. Hvad angår antallet af sogne, der kan sammenlignes med Kirke Skensveds ca. 300 beboere, kan det pga. af debatten omkring de små sogne undre, at stifterne ikke har konkret overblik disse.⁴ Henvisningerne til sogn.dk og Folkekirkens IT-kontor er umiddelbart ikke den store hjælp, mens Danmarks Statistik naturligvis har materialet i en mere eller mindre tilgængelig form. I begyndelsen af 2014 udsendte man ”Statistiske Efterretninger 2014:1” om ”Befolkning og valg”, hvori man på side 2 finder en tabel over ”Sogne fordelt efter folketallets størrelse pr. 1. januar 2013”. Her går opdelingen imidlertid fra 0-200 (153 sogne) beboere og 200-400 beboere (457 sogne), hvorefter man manuelt kan gennemgå listen over samtlige sogne og selv finde tallet for sognene med under 300 beboere. Lidt nemmere er det at gå direkte til www.statistikbanken.dk og finde frem til Tabel KM 5 ”Folketal 1. januar efter køn, alder og folkekirkemedlemskab”. Herfra kan man trække oplysningerne ud på et regneark og så sortere efter størrelse. På den måde kom jeg med hjælp fra Kirkefondet frem til, at der pt. findes 369 sogne i Danmark med 300 beboere og derunder, hvis situation befolkningsmæssigt kan sammenlignes med Kirke Skensved. At de så pr. historie og tradition alligevel repræsenterer deres helt egen virkelighed og dermed også fremtid, er naturligvis en anden sag.

Afslutning

Hermed afslutter jeg denne redegørelse for, hvad jeg på egen hånd, manuelt med papir og lommeregner, har kunnet finde frem til af oplysninger, når jeg i et par konkrete anledninger har haft brug for at belyse en situation eller en sammenhæng i de 2 sogne, jeg har beskrevet. Det har været sjovt men hårdt, så det kunne være en hjælp, hvis en kommende kirkestatistik dels kunne give nemmere adgang til oplysninger, dels gav redskaber til at samkøre oplysninger f.eks. på tværs af kirkeårene, så man med forskellige parametre kunne sammenligne kirkegang og deltagelse på en ganske bestemt søndag over flere år. Ingen af ovenstående oversigter og beregninger vil sandsynligvis kunne stå for en rent videnskabelig/statistisk kritik, men set i lyset af et vist lokalkendskab kan de sagtens give god mening. I hvert fald kan de fungere som pejlemærker for en løbende diskussion af mål og prioritering af kirkens midler – økonomiske såvel som menneskelige.

⁴ I Betænkning 1491 ”Folkekirkens lokale økonomi” (Betænkning 1491 2007, 160) finder man dog en grafisk fremstilling af sognestrukturen i Danmark, der afspejler sammenhængen mellem antallet af medlemmer og sognenes størrelse.

Litteratur

Betænkning 1491 2007: Kan findes på <http://www.statensnet.dk/betaenknin-ger/vis.cgi?nummer=1491-2007>

Danmarks Statistik: www.statistikbanken.dk

Jensen, Sidsel Vive 2014: *Kirkens egne undersøgelser – et udsnit*. Forskningsrapport udarbejdet for den kirkestatistiske arbejdsgruppe. Se forskningsrapporter i denne bog.

Jensen, J.C. Strunge 2007: *Solrød Kommunes 5 sogne 1900 – 1939*, Forlaget Ådalen.

Jensen, J.C. Strunge 2008: *Solrød Kommunes 5 sogne 1956 – 1969*, Forlaget Ådalen.

Jensen, J.C. Strunge 2009: *Solrød Kommunes 5 sogne 1970 – 1980*, Forlaget Ådalen.

Nationalmuset 1946: *Danmarks Kirker III* Bind 3 eller <http://danmarkskirker.nat-mus.dk/koebenhavns-amt/kirke-skensved-kirke/>

Nedergaard, Paul 1948: *Danske præste- og sognehistorie II Roskilde Stift*.

Rasmussen, Michael Rønne 2005a: ”Når småt ikke længere er så godt og ting tar’ tid” i: *Dansk Kirketidende* nr. 1, s. 8 - 10.

Rasmussen, Michael Rønne 2005b: ”Med skriften på væggen og ryggen mod muren”, i: *Dansk Kirketidende* nr. 9, s.142 - 144.

Rasmussen, Michael Rønne 2012: ”Det gode ved messefald”, i: *Menighedsrådenes Blad* aprilnummeret, s. 40 - 41.

Roskilde Stift 2000a: *Tegn et stift - Roskilde Stift fra Arilds til vor tid*

Roskilde Stift 2000b: *Stiftsbladet – om kirken i Roskilde Stift* (Årgang 2000)

Bilag 1: Befolkningstal og kirkegang mv. for Kirke Skensved sogn og kirke 1801 – 2011

Årstal	Befolkning	Medlemmer/ medlem-%	Planlagte/ gennemførte guds- tjenester	Årlig kirke- gang/ gen- nemsnit	Årlig Alter- gæster/ gennem- snit	Forlods aflyste	Mes- sefald	Med = 3 el. > 3	Frekvens: Deltagere/ befolkning
1801	161 ¹				-				
1850	271 ²				-				
1891	-				230				
1896	-				210				
1901	319				-				
1921	366				-				
1922	-				711				
1934	-				267				
1942	-				307				
1945	350				-				
1949	-				334				
1965	308 ³				-				
1970	289 ⁴				-				
1971	-			(1760) ⁵	(360)				-
1972	(290)			1338/24 ⁶	239				(4,6)
1973	(290)			1258/23 ⁷	228				(4,4)
1974	-	-							-
1975	-	-							-
1976	279	-							-
1977	-	-							-
1978	-	-							-
1979 ⁸	-	-	55/54	1028/21	206/9	7	1	0	-
1980	259	-	54/54	924/10	233/10	8	0	0	3,6

¹ Folketællingen 1801 jf. Roskilde Stift (2000, 76).

² Tallene for 1850 – 1945 stammer er fra Nedergaard (1948, 86-88).

³ J.C. Strunge Jensen (2008, 20)

⁴ J.C. Strunge Jensen (2009, 147).

⁵ Kirkeblad for Solrød Kommune Feb. 1972 s. 3. Tallet er angivet for 4. kvartal og derefter omregnet til hele året, men da juleaften falder i dette kvartal, er tallet naturligvis sat alt for højt. På baggrund af de to følgende år skønnes tallet snarere at ligge på 1200 – 1300.

⁶ Kirkebladet for Solrød Kommune April (1973, 3).

⁷ Kirkebladet for Solrød Kommune December (1973, 3).

⁸ Tallene 1979 – 2011 stammer fra ”Kirketællebogen i Kirke Skensved”.

1981	-	-	57/57	507/ 16 ⁹	251/10	4	0	0	-
1982	-	-	50/50	-	188/9	11	0	-	-
1983	-	-	53/52	-	299/8	8	1	-	-
1984	-	-	53/53	-	352/8	8	0	-	-
1985	252	-	52/51	-	258/7	11	1	-	-
1986	-	-	50/49	311/9 ¹⁰	220/7	11	1	7	-
1987 ¹¹	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1988	-	-	46/42	492/12	279/9	14	2	11	-
1989	-	-	43/43	450/11	224/7	16	0	9	-
1990	268	-	55/50	706/14	257/7	7	5	4	2,5
1991	273	-	26/22 ¹²	387/18	72/5	(6)	2	0	-
1992	(275)	-	48/40	694/17	162/6	13	8	0	(2,5)
1993	281	-	50/41	503/12	132/6	12	6	1	1,8
1994	266	236/88,7	46/39	569/15	204/6	14	6	3	1,9
1995	(275)	-	55/48	633/13	195/5	6	6	2	(2,3)
1996	279	229/82,1	51/40	639/16	183/6	10	9	0	2,3
1997	285	242/85,0	47/33	682/21	194/6	13	5	0	2,4
1998	293	243/83,0	48/41	596/15	151/6	14	9	0	2,0
1999	288	245/85,1	46/39	626/16	170/6	14	5	0	2,2
2000	293	253/86,3	47/43	669/16	298/9	15	3	13	1,0
2001	295	247/83,7	49/29	317/11	185/12	13	15	14	1,0
2002	295	-	51/33	398/12	182/10	11	18	19	1,3
2003	291	-	39/23	453/20	117/10	22	13	7	1,6
2004	293	244/83,2	26/18	416/23	76/8	34	8	2	1,4
2005	284	-	26/17	405/24	117/8	35	2	5	1,4
2006 ¹³	276	235/85,1	26/17	396/23	163/9	36	3	6	1,4
2007	272	236/86,8	25/19	403/21	102/7	37	4	4	1,5
2008	271	232/85,6	20/19	510/27	129/10	43	1	3	1,9
2009 ¹⁴	283	237/83,7	-	-	-	-	-	-	-
2010	286	233/81,5	-	-	-	-	-	-	-
2011	272	210/77,2	5/4	261/65	0/0	57	0	0	0,96
201	270	207/76,7	-	-	-	-	-	-	-

⁹ Der er kun talt kirkegængere i første halvår – de følgende år og indtil 1986 tæller man kun altergæster.

¹⁰ Dette år er der kun talt kirkegængere fra 1. april

¹¹ Nabokirken Havdrup er lukket og menigheden bruger Kirke Skensved Kirke. Noteringer for dette år er meget mangelfulde og tillader derfor ingen konklusioner, der dækker Kirke Skensved sogn alene.

¹² Kirke Skensved Kirke er lukket pga. restaurering fra medio maj til ultimo november.

¹³ Alle opgivne tal fra 2006 og frem stammer fra Kirkeministeriets årlige opgørelser, der bygger på udtræk fra Den Elektroniske Kirkebog.

¹⁴ Jersie kirke er lukket pga. indvendig renovering fra september 2009 – august 2010, hvor Kirke Skensved Kirke og Jersie Sognehus bruges til gudstjenester og kirkelige handlinger. Det anførte tal for 2009 dækker derfor kun indtil 1. september og for 2010 efter 1. september.

Tilgængelige data som dialogredskab mellem sogn og provsti

Af Esben Andersen og Poul Langagergaard

Kvalificeret kirkeledelse og dialog i et provsti forudsætter relevant belysning af sognestørrelse, økonomi og omfang af ”skal-”opgaver såvel som de valgfrie ”kan”-aktiviteter, som det enkelte sogn gennemfører. Et forsøg på at gennemføre sådanne undersøgelser i Aarhus Vestre Provsti afslører, at der i dag savnes en række data til formålet. I ledelsesarbejdet i Folkekirken er klargørende statistik et nødvendigt redskab, der dog ikke kan stå alene, men må bruges som grundlag for en kvalificeret dialog. Tilgængelige data skal på den ene side tegne et bredt billede og på den anden side begrænses til det nødvendige. Artiklens forfattere foreslår nogle få forbedringer i eksisterende datakilder og en mere omfattende obligatorisk statistik hvert 4. år suppleret med en IT-løsning, der giver sogne mulighed for valgfrit at indmelde yderligere informationer og til gengæld få nyttige analyser for indsatsen.

Provsti og statistik

Efter gældende regler er provstiudvalgets vigtigste opgaver og kompetencer: 1) at fastsætte rammebevilling for kirkekassernes driftsudgifter samt bevilge anlægsudgifter og 2) at udøve tilsyn med bygninger, drift, legalitet m.v. Af flere betænkninger (1477, 1491 m.fl.) udleder vi endvidere som hovedopgave 3) at bistå og understøtte menighedsrådene som sognenes ledelse. Endelig må varetagelsen af alle opgaverne foretages ud fra den fælles ”formålsparagraf” i betænkning 1477, s. 7, om at al folkekirkelig virksomhed har sin berettigelse i og sigter mod forkyndelse, undervisning, diakoni og mission.

Kirkestatistik er i hvert fald relevant og vigtig i provstiudvalgets arbejde med opgavefeltene 1 og 3. Enhver belysning af virkeligheden skaber grundlag for mere kvalificeret dialog om ledelse og udvikling af det kirkelige arbejde i det enkelte menighedsråd, mellem råd indbyrdes og mellem råd og provstiudvalg såvel som i de øvrige tværgående fora og samarbejdsrelationer, som provstierne har oplagte muligheder for at etablere.

Samtidig skal det til enhver tid gøres klart for alle, at uanset hvor meget man mellem provsti og sogn kan undersøge og drøfte af data for at få et samlet billede af det enkelte sogn og dets udvikling, kan dette af provstiudvalget alene bruges som grundlag for kvalificeret rammestyring. Al detaljstyring og beslutninger om prioritering inden for rammen ligger i menighedsrådet.

Egne undersøgelser ad hoc

Når man indsamler data, er det vigtigt, at man på forhånd informerer bidragyderne om, hvordan de indsamlede data efterfølgende skal bruges, så ingen oplever at indlevere til én kontekst men efterfølgende se dem brugt i en anden. I Aarhus Vestre Provsti har vi de seneste år gennemført tre undersøgelser, der alle var ad hoc og dermed udsprang af konkrete, øjebliksaktuelle begrundelser og mål.

I 2012 gennemførte vi en undersøgelse af samtlige aktiviteter gennem 12 måneder i alle sognelokaler i provstiet, deltagelsen og forbruget af ansat og frivillig arbejdskraft ved aktiviteterne. Målene med denne undersøgelse var selv at blive klogere på udnyttelsen af sognenes ressourcer (bygninger og medarbejdere), at belyse kirkens folkelige gennemslagskraft og betydning samt at skabe en gennemsigtighed, så sogne fik mulighed for at lære af hinanden. Undersøgelsen kommenteres særskilt i Sidsel Vive Jensens bidrag i denne bog og skal derfor ikke omtales yderligere her.

I 2013 gennemførte et fælles diakoniudvalg i provstiet en kvalitativ undersøgelse af alle diakonale aktiviteter i sognene: Hvad er indholdet, med hvilke formål og begrundelser gennemføres aktiviteterne, hvordan udføres de i praksis og hvordan skønnes betydning og udbytte af den enkelte aktivitet at være? Formålet med denne undersøgelse var at sprede inspiration og viden om *best practice* mellem rådene samt at muliggøre øget koordination og samarbejde. Derudover skabte undersøgelsen et grundlag for diakoniudvalget til at kunne give anbefalinger til hvert enkelt sogn om, hvordan man netop dér og i lyset af eksisterende aktiviteter bedst kunne videreudvikle den lokale diakonale indsats. Så langt denne undersøgelse var fra at være statistik, illustrerer den, at der altid kan være konkrete begrundelser for at søge et tema belyst. Det er derfor vigtigt, at generel indsamling af kirkestatistik ikke får et sådant omfang eller karakter, at det i praksis kan bremse eller umuliggøre lokale ad hoc-undersøgelser.

Endelig har vi i 2014 samlet et analysemateriale, hvis formål er at tegne et samlet billede af det enkelte sogn eller pastorat belyst ud fra flest mulige relevante parametre i hhv. 2002 og 2012 og sammenligneligt med andre sogne. Sammen med provstiudvalgets tekstbeskrivelse af hvert sogn (opgaver, udfordringer og ressourcer) skal denne undersøgelse korrigeres, suppleres og nuanceres i tæt dialog med de enkelte råd, før provstiudvalget tager stilling til evt. fremtidige omprioriteringer. Undersøgelsen tjener således et meget konkret formål, som vi nærmere redegør for i næste afsnit, men netop *dialogen* med det enkelte menighedsråd om, hvad virkeligheden er i dag og hvori udfordringer, muligheder og prioriteringer for fremtiden kan og bør ligge, er for os det allervigtigste!

Provstiudvalgets dilemma

I arbejdet med at bistå og understøtte menighedsrådene som sognenes ledelse (opgave 3) er provstiudvalgets dilemma, at kompetencen som overordnet bevilgende og prioriterende myndighed gør det vanskeligt at få en udviklingsdialog på lige fod. Det dilemma kan vi ikke afskaffe, men vi har reduceret det mærkbart gennem to tiltag: Dels at holde budgetproceduren forholdsvis kort, så man den øvrige del af året kan drøfte udvikling mere på lige fod uden forstyrrende overvejelser om ressourcefordeling, dels ved at vi på en temadag i 2007 lovede rådene, at hvad de selv kunne skabe af budgetforbedringer på driften ville være midler, som de selv kunne disponere over og uden at det ville få konsekvenser for størrelsen af fremtidige driftsrammer.

Dette valg traf vi for bedst muligt at kunne følge op på betænkning 1491 om Folkekirkens lokale økonomi. Hvis menighedsrådene skulle motiveres til virkelig at tage fat i de udfordringer, som betænkningen pegede på, så var det vigtigt, at de kunne regne med selv at råde over de indhøstede gevinster til brug efter egen prioritering, frem for at pengene ville gå tilbage i en fælles kasse eller til andre sogne.

For at styrke menighedsrådenes motivation, afskar provstiudvalget sig fra at kunne foretage større ændringer i fordelingen af rammebevillinger. Med årene bliver det imidlertid mere og mere presserende at gennemføre en revision af fordelingen og af flere grunde: 1) Den fordeling, som med mindre tilpasninger er videreført siden overgangen til rammestyring i 2005, var ikke nødvendigvis fra begyndelsen den mest rimelige, retfærdige eller hensigtsmæssige. 2) Det generelle fald på op mod 0,5 pct. pr. år i Folkekirkens medlemsandel skærper løbende behovet for effektiv anvendelse af midlerne. 3) Udviklingen i demografi, opgaver, aktiviteter og struktur kan variere meget fra sogn til sogn, hvilket de økonomiske midler naturligvis må prioriteres i forhold til.

Vi kan derfor ikke blive ved med blot at fremskrive driftsrammerne for de enkelte sogne for at fastholde ovennævnte incitament. Især udviklingen i demografi, opgaver, aktiviteter og struktur kræver, at der sker en revision af fordelingen mellem sogne.

Rent skøn, matematisk model eller en tredje vej?

Vores indtryk er, at fordeling og prioritering af driftsmidler traditionelt har været baseret på skøn og historisk udvikling sammenholdt med meget få statistiske data og indikatorer (typisk især befolknings- og medlemstal).

I de senere år har behovet for at møde de skærpede udfordringer på en kvalificeret måde i flere provstier ført til udvikling af objektive modeller for ressourcefordeling, hvor man på basis af et antal specifikke data for hvert

sogn eller pastorat får en konkret tildeling eller fordelingsnøgle ud som resultat. Sådanne regnearksmodeller er blandt andet udviklet i Vejle og Varde provstier.

Studier af disse modeller har dog overbevist os om, at de i forhold til vores provstis behov rummer betydelige svagheder. Grundproblemet er, at fordelingen sker ved rent mekanisk beregning baseret på en voldsomt reduceret udgave af virkeligheden, og hvordan skal de forskellige typer af reduceret virkelighed vægtes i forhold til hinanden. I disse modeller er det særlig vanskeligt at indtænke dynamik og udvikling på en måde, så også effektive, aktive og udviklingsorienterede sogne tilgodeses. Brugen af objektive ensartede kriterier som inddata synes for os at få som konsekvens, at modellerne bliver driftsbaserede og konserverende på en måde, så de mindre aktive sogne tilgodeses bedre end de aktive. Videre er risikoen ved sådanne modeller, at rådene fokuserer mere på de parametre, der indgår i beregningen, end på hvad der giver mening i at være kirke hos os. Endelig gør modellerne det vanskeligt på en kvalificeret måde at tage højde for sognenes forskelligartede karakter, også ud over de fire hovedkategorier (Land, Land-by, By-land og By¹), som man overordnet bør kunne skelne imellem.

Efter mange overvejelser endte vi derfor med at droppe tanken om at indføre en mekanisk fordelingsmodel og besluttede i stedet at forsøge at gå en tredje vej: Belysning af hvert sogn, dets vilkår, opgaver, udvikling og ressourcer ud fra så mange relevante parametre, som vi er i stand til at fremskaffe. Efterfølgende skal informationerne suppleres og udbygges i dialog med menighedsrådene for at nå en så dækkende beskrivelse af hvert sogn eller pastorat som muligt. Tanken er, at resultaterne af den samlede proces

¹ De fire hovedkategorier forstår vi således: "Land" er landsogne med lavt befolkningstal og en udgiftsstruktur altovervejende præget af kirke- og kirkegårdsdrift, samt at alle medarbejdere ud over præsten er deltidsansatte. "Land-by" markerer en udgiftsstruktur stadig med hovedvægt på kirker og kirkegårde, men med et volumen så der også er eller bør findes sognegårdsfaciliteter og en eller flere fuldtidsansatte. "By-land" markerer et stort sogn/pastorat med altovervejende bybebyggelse, en række fuldtidsansatte og vægt på sognegårdsaktiviteter, men stadig med både kirke og kirkegård. "By" markerer et sogn/pastorat i altovervejende bybebyggelse og alene med kirke og sognelokaler men uden kirkegård. De fire hovedkategorier afspejler både fire hovedtyper af udgiftsstrukturer og samtidig den ramme, som et sogn har for udvikling af kirke og menighedsliv. Særligt kategorien "Land-by" giver udfordringer, idet den ofte vil rumme både store elementer af landkultur med forventninger og stort fokus på præsten som person såvel som bymæssige bebyggelser med forventninger til mødevirksomhed og samværskultur. Menighedsrådene i sådanne sogne står med helt særlige udfordringer også i udviklingen af lokal frivillighedskultur.

kan give provstiudvalget mulighed for at udøve skøn på et så oplyst grundlag som overhovedet muligt, samtidig med at det også kan give læring for menighedsrådene og konstruktiv dialog med rådene og udvalget. Som biformål ønskede vi også belyst, i hvilken grad det var lykkedes at implementere anbefalinger fra betænkning 1491 og med hvilke resultater. Endelig har vi med denne undersøgelse også ønsket at samle læring til nærværende projekt om statistisk belysning af Folkekirken.

Data og parametre i undersøgelsen

Undersøgelsen omfatter data fra følgende kilder, der i forvejen var tilgængelige:

- Kirkekassernes regnskaber for årene 2002 og 2012
- Lokale data fra Præsteforeningens strukturundersøgelse 2002
- Sogndata (befolkningstal, medlemstal m.v.) fra CPR via Den elektroniske Kirkebog

Derudover har vi til undersøgelsen indsamlet følgende data, der ikke forelå:

- Reelt antal kirkelige handlinger i sognet samt konfirmand- og minikonfirmandhold
- Personalekvoter til diakoni, undervisning, kommunikation og ledelse af andre kor end kirkekor
- Data fra kirkegårdene om personale og opgaveomfang (kirkegårdsareal, øvrige pasningsarealer, aktive og tomme hhv. kiste- og urnegrave, antal legater og antal grave, der passes efter årsfaktura
- Kirkegårdsdata fra en tidligere lokal undersøgelse i 2007
- Data fra provstiets 2012-undersøgelse af alle aktiviteter i sognelokalerne

Det materiale, som vi har indsamlet og sammenholdt alle data med samt videreformidlet til provstiets menighedsråd som basis for videre dialog, omfatter følgende parametre: 1) Opgørelse af udviklingen i kirkegårdsøkonomien for hver kirkekasse 2002 – 2012 inkl. opgørelse i hovedgrupper af udgifter, indtægter og underskudsgrad. 2) Opgørelse af kirkegårdenes pasningsarealer, antal tomme og aktive kiste- og urnegrave inkl. legater og vedligehold efter årsregning samt personaleforbrug udmålt i forhold til hver af disse parametre. 3) Udviklingen sogn for sogn i ligningsbeløb til drift og i reel nettoøkonomi til sogneaktiviteter, dvs. kirkekassens ligning fradraget kirkegården(e)s nettounderskud. 4) Opgørelse af samlet aktivitetspersonale i hvert sogn 2002 og 2012, defineret som præster, sognemedhjælpere, betalt

korledelse af andre kor end kirkekor samt personalekvoter afsat til undervisning, diakoni og kommunikation. 5) Opgørelse af udviklingen i kirkeopgaver ("skal"-opgaver) relateret til præstekvoter 2002 og 2012 på parametrene befolkningstal, medlemstal, gudstjenester og kirkelige handlinger. 6) Nøgletal for kirkelige aktiviteter ("kan"-opgaver) i 2012 sammenholdt med aktivitetspersonale.

Ud over at der på alle parametre er beregnet procentvis udvikling i perioden, er tallene for præste- og aktivitetsmedarbejderkvoter såvel som opgaver og aktiviteter tillige sat i relation til de samlede gennemsnitstal i provstiet.

Data, som savnes i dag

Den basale idé i undersøgelsen er på den ene side at få belyst, hvilket opgaveomfang det enkelte sogn stod med i hhv. 2002 og 2012, og på den anden at få klarhed over, hvilke ressourcer sognet havde til rådighed og brugte på at løse disse opgaver – udtrykt såvel i økonomi som personaleressourcer.

Særligt iøjnefaldende er her de data, som vi fandt afgørende for undersøgelsen, men selv måtte indhente, da de ikke fandtes i en tilgængelig og anvendelig form. Det manglende datagrundlag i eksisterende statistik og tilgængeligt materiale er for os at se:

- 1) Retvisende statistik for "skal"-opgaverne i form af de gudstjenester, kirkelige handlinger, konfirmand- og minikonfirmandhold, der faktisk varetages i det enkelte sogn eller pastorat. Oplysningerne om kirkelige handlinger m.v. på www.sogn.dk er utilstrækkelige eller ligefrem misvisende som udtryk for, hvad der faktisk løses af det enkelte sogn, idet tallene på www.sogn.dk kun omfatter indensogns boende, mens betjeningen af udensogns boende i virkeligheden spiller en væsentlig og stigende rolle også som følge af liberaliseringer i lov om kirkers brug.² For at give et retvisende billede bør statistikken oplyse både samtlige kirkelige handlinger foretaget ved en given kirke, uanset om de er foretaget for personer boende i eller uden for sognet, og alle kirkelige

² Jf. LBK 572 af 17/6 2009, der markant udvidede folkekirkemedlemmers ret til at blive betjent ved en anden kirke i folkekirken end pågældendes sognekirke. Ændringen har betydet, at kirkelige handlinger tværs over sognegrænser fylder langt mere i det samlede billede. Det gør det endnu vigtigere end før 2009 at få betjeningen af udensogns boende hhv. lokal sognepræsts betjening af indensogns boende i udensogns kirke med i statistikken.

handlinger foretaget andetsteds med præst og kirkelig betjening leveret fra den pågældende kirke.

- 2) Personalekvoter afsat til kirkelige aktiviteter ("kan"-opgaver). Vi savner en personaleoversigt fra hvert sogn, der gør det muligt at skelne mellem personaleressourcer afsat til hhv. "skal-" og "kan"-opgaver. Ligeledes er det en svaghed, at vi som provsti alene kan se den samlede lønudgift til et aktivitetsfelt, hvilket umuliggør en skelnen mellem personaleressourcer anvendt til basisopgaver (rengøring m.v.) hhv. til aktivitetsopgaver.
- 3) Kirkegårdsdata. Umiddelbart har provstiudvalget kun adgang til kirkegårdenes regnskaber. Det burde imidlertid være muligt i samarbejde med Brandsoft at etablere en statistik med både grunddata (kirkegårdsareal + andre pasningsarealer) og aktuelle årsdata på de parametre, som vi har brugt. Det vil være særdeles nyttig og vigtig viden både for de enkelte menighedsråd og for ethvert provstiudvalg, fordi det vil klargøre relationen mellem på den ene side opgaver og aktivitetsniveau og på den anden side forbruget af ressourcer hertil. Disse informationer kan bruges af provstiudvalget som basis for tildeling af rammebevilling og for menighedsrådet til prioritering eller driftstilpasning inden for rammen.
- 4) Statistik for kirkegang og sogneaktiviteter. Både af hensyn til menighedsråd, provstiudvalg og omverden bør der etableres statistik for kirkegang og sogneaktiviteter målt i både antal aktiviteter, antal deltagere og investerede ressourcer af betalte og frivillige medarbejdere. En sådan statistik kunne med fordel være obligatorisk hvert 4. år (dvs. én gang i hver valgperiode), mens vi skønner, at det vil være alt for arbejdskrævende og flytte fokus fra det væsentlige i arbejdet, hvis den skulle gennemføres hvert år.

Provstiudvalgets læring af undersøgelsen til nu

Ud over at vise hvilke data vi som provstiudvalg savner for på kvalificeret grundlag at kunne løse bevillingsopgaven og opgaven med at bistå og sparre med menighedsrådene, har undersøgelsen belyst en række forhold:

Kirkegårdene

Som anbefalet i betænkning 1491 er kirkegårdenes økonomi blevet drastisk forbedret. I løbende kroner er det samlede underskud på bysognenes kirkegårde nedbragt fra 4,1 mio. kr. i 2002 til 2,3 mio. kr. i 2012 (-43 pct.), mens det ved almindelig fremskrivning efter løn- og pristal ville være steget med

ca. 24,4 pct. Underskudsgraden er i perioden halveret fra 75,8 pct. i 2002 til 39,5 pct. i 2012. Landkirkegårdenes underskud er nedbragt fra 1,894 mio. kr. i 2002 til 1.419 mio. kr. i 2012 (-25 pct.), og underskudsgraden er nedbragt fra 85,3 pct. til 69,2 pct.

Bag disse tal ligger, at der i mellemtiden på alle kirkegårde er indført højere og fælles takster. Variansen mellem land og by og mellem sogne enkeltvis afspejler, dels om og i hvilken grad man i det enkelte sogn har effektiviseret kirkegårdsdriften, dels nettoudviklingen i tilgang og afgang af aktive grave. Materialet giver basis for en kvalificeret dialog med det enkelte menighedsråd om den videre kirkegårdsdrift, fordi det ikke alene belyser økonomien, men også opgaveomfanget set i forhold til personale og ressourceforbrug.

Som konsekvens af udviklingen på kirkegårdene har en stribe sogne trods uændret relativ driftsligning reelt fået væsentligt flere midler at drive sognearbejde for, mens sogne uden kirkegård ikke har fået andel i denne forbedring. Et muligt princip i provstiudvalgets videre arbejde kunne være, at den økonomiske fordel ved højere takster er skabt i og af fællesskabet og dermed bør komme alle relativt lige meget til gode, mens gevinsterne ved effektivisering af kirkegårdsdrift i overvejende grad bør blive i det enkelte sogn.

Resultaterne fra hhv. by- og landsogne fremgår herunder:

	Åby			Brabrand-Aarslev			Hasle			Skjoldhøj			Tilst		
År	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.
Løn	1.589	1.553	-2,3%	1.485	1.452	-2,2%	432	0		288	387	34,6%	302	320	6,1%
Øvr. udg.	568	535	-5,8%	405	953	135,2%	218	544	150,2%	61	67	9,4%	92	126	37,1%
I alt	2.157	2.088	-3,2%	1.890	2.405	27,3%	649	544	-16,2%	349	454	30,2%	393	446	13,3%
Indtægt	536	1.174	114,8%	483	1.761	259,0%	192	331	71,9%	10	61	531,2%	98	265	154,2%
Under- skud	1.621	914	-43,6%	1.407	644	-54,2%	457	213	-53,4%	339	394	16,0%	295	181	-38,8%
Undersk. -grad	<u>75,2%</u>	<u>43,8%</u>	-31,4%	<u>74,5%</u>	<u>26,8%</u>	-47,7%	<u>70,4%</u>	<u>39,2%</u>	-31,3%	<u>97,2%</u>	<u>86,6%</u>	-10,6%	<u>75,0%</u>	<u>40,5%</u>	-34,5%

	Harlev-Framlev			Borum-Lyngby			Fårup-Sabro			Kasted		
År	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.
Løn	604	612	1,2%	270	300	11,0%	567	506	-10,7%	116	89	-23,3%
Øvrige udgifter	393	191	-51,2%	93	139	48,7%	132	148	12,3%	46	69	49,2%
Udgifter i alt	997	803	-19,4%	363	438	20,6%	698	654	-6,3%	162	156	-3,9%
Indtægter	140	274	96,1%	70	159	126,3%	113	185	64,1%	4	13	231,9%
Underskud	857	529	-38,3%	293	279	-4,7%	586	469	-19,9%	158	142	-9,9%
Underskudsgrad	86,0%	65,8%	-20,1%	80,7%	63,7%	-16,9%	83,8%	71,7%	-12,1%	97,5%	91,5%	-6,1%

Til belysning af udviklingen i sognenes realøkonomi skal tilføjes, at Moderniseringsstyrelsens faktor for løn- og prisstigninger 2002 – 2012 er 24,41 pct. (baseret på 60 pct. løn og 40 pct. øvrige priser.)

Realudviklingen i sognenes økonomi eksklusive kirkegårde kan herefter opgøres således:

Kategori	Aaby			Brabrand-Aarslev			Gellerup			Hasle			Helligånd			Møllevang		
År	2002	2012		2002	2012		2002	2012		2002	2012		2002	2012		2002	2012	
Ligning i alt	5.366	6.347	18,3%	5.226	5.789	10,8%	3.924	3.666	-6,6%	4.001	3.735	-6,6%	3.365	3.902	16,0%	3.842	3.664	-4,6%
Søjle-Sognsudg.	0	0		120	425	254,2%	0	0		0	63,5		125	160	28,0%	0	0	
Afdrag lån	288			475			419			431			488			497		
Anlæg	142			183			484			36			137			536		
Kirkegård	1.610	914	-43,2%	1.407	644	-54,2%	0	0		456	213	-53,3%	0	0		0	0	
Netto til sogn	3.326	5.433	63,3%	3.041	4.720	55,2%	3.021	3.666	21,3%	3.077	3.459	12,4%	2.616	3.742	43,1%	2.809	3.664	30,4%

Kategori	Skjoldhøj			Tilst-Kasted			Harlev-Framlev			Borum-Lyngby			Fårup-Sabro			Kasserer Vest	
År	2002	2012		2002	2012		2002	2012		2002	2012		2002	2012		2002	2012
Lign. i alt	2.990	3.567	19,3%	3.722	3.176	-14,7%	2.823	3.590	27,2%	2.042	1.948	-4,6%	2.122	2.369	11,6%	0	1.027
Søjlesogn	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0		0	0
Afdrag lån	366			1.211			300			425			139			0	
Anlæg	89			128			104			0			294			0	
Kirkegård	339	394	16,0%	443	325	-26,7%	854	529	-38,1%	292	279	-4,5%	584	469	-19,7%	0	0
Netto til sogne	2.196	3.173	44,5%	1.940	2.851	46,9%	1.564	3.061	95,7%	1.325	1.669	26,0%	1.106	1.900	71,9%	0	1.027

Aktivitetspersonale

På baggrund af de indsamlede oplysninger om personalekvoter til aktivitetsformål i de enkelte sogne har vi i nedenstående graf sat den faktiske lønudgift i relation til gennemsnitslønnen for præster i det pågældende år oplyst af Præsteforeningen – Derved kan vi beregne en samlet ”aktivitetskvote” af personale i det enkelte sogn forstået som lønudgiften omregnet til kvote på basis af gennemsnitlig præsteløn. Det er således et *økonomisk* udtryk for, hvad sognet råder over af aktivitetspersonale, men vi har også indsamlet de faktiske timetalskvoter, som ligger bag.

Opgørelsen af aktivitetspersonale er vigtig, fordi den giver et begreb om, hvad sognet har af ressourcer til andet og mere end basisfunktioner og ”skal”-opgaver. Nedenfor ses et skema over resultaterne. Det giver et andet billede af sognenes ressourcer i indbyrdes sammenligning, end man får ved kun at sammenligne præstekvoter eller ved kun at sammenligne sognenes økonomi, der jo ikke omfatter præsternes løn. Det skal dog bemærkes, at opgørelsen af aktivitetspersonale i 2012 ikke reelt kan sammenlignes med 2002, da man dengang havde en anden regnskabsstruktur.

Kategori	Skjoldhøj			Tilst-Kasted			Harlev-Framlev			Borum-Lyngby			Fårup-Sabro		
År	2002	2012		2002	2012		2002	2012		2002	2012		2002	2012	
Præster	2,00	2,00	0,0%	2,00	2,00	0,0%	1,00	1,35	35,0%	0,75	0,65	-13,3%	1,00	1,00	0,0%
á løn i alt	800	1.000	25,0%	800	1.000	25,0%	400	675	68,8%	300	325	8,3%	400	500	25,0%
SMH/Diakoni				0						0					
á løn i alt	0	320		0	21		0	36		0	0		6	6	1,1%
Komm-arb. kv.				0			0			0					
á løn i alt	17	85	401,8%	23	21	-9,1%	0	28		0	0		0	13	
X-kor leder, kv.				0			0			0					
á løn i alt	0	0		0	149		0	43		0	0			91	
Undervisning															
á løn i alt	24	91	282,7%	16	3	-83,0%	18	132	646,8%	6	44	631,6%	3	102	3475,4%
Total akt.løn	841	1.496	77,9%	839	1.194	42,3%	418	914	118,9%	306	369	20,7%	409	713	74,2%
= kvote i alt	2,102	2,992	42,3%	2,097	2,387	13,9%	1,044	1,829	75,1%	0,765	0,739	-3,4%	1,023	1,425	39,4%

	Aaby			Brabrand-Aarslev			Gellerup			Hasle			Helligånd			Møllevang		
År	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.	2002	2012	Ændr.
Præster	3,00	3,00	0,0%	2,00	2,50	25,0%	2,50	1,90	-24,0%	2,00	2,00	0,0%	2,25	2,05	-8,9%	2,25	2,25	0,0%
á løn i alt	1.200	1.500	25,0%	800	1.250	56,3%	1.000	950	-5,0%	800	1.000	25,0%	900	1.025	13,9%	900	1.125	25,0%
SMH/Diakoni	1,00	1,67	67,0%	1,00	0,07	-93,0%												
á løn (043)	234	472	101,5%	182	33	-81,6%	259	264	2,1%	270	146	-46,1%	179	153	-14,7%	373	220	-40,9%
Kommunikation				0	0,05													
á løn i alt	22	250	1017,9%	20	23	15,0%	30	99	228,8%	17	201	1054,5%	22	42	86,2%	16	33	106,1%
X-kor leder	0,00	0,27		0,25	0,25					0	0							
á løn i alt	0	0		83	107	27,9%	0	0		0	0		0	0			0	
Undervisn.																		
á løn i alt	9	116	1249,6%	10	22	111,3%	0	47		4	110	3032,2%	8	28	233,6%		14	
Akt.løn TOTAL	1.465	2.338	59,5%	1.095	1.434	31,0%	1.289	1.360	5,5%	1.091	1.456	33,5%	1.110	1.248	12,4%	1.289	1.393	8,1%
= kvote	3,663	4,675	27,6%	2,738	2,869	4,8%	3,223	2,72	-15,6%	2,727	2,912	6,8%	2,775	2,495	-10,1%	3,222	2,786	-13,5%

Kirkeopgaver vs. præster

Sammenstillingen af befolkningstal, medlemstal, ”skal”-opgaver som gudstjenester, kirkelige handlinger og konfirmand- og minikonfirmandhold med præstekvoter giver os mulighed for dels at følge udviklingen over tid, dels at sammenholde præstekvoten i det enkelte sogn med gennemsnittet i provstiet:

Relative præstekvoter	Aaby		Brabrand-Årlev		Gellerup		Hasle		Helligånds		Møllevang		Skjoldhøj		Tilst-Kasted		Harlev-Framlev		Borum-Lyngby		Fårup-Sabro	
	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012	2002	2012
Befolkningen/ Præst	0,99	0,92	0,91	0,79	1,31	1,50	0,93	0,93	1,05	1,09	1,20	1,08	1,10	1,04	0,90	1,11	0,79	0,89	0,30	0,28	0,79	0,94
Medlemmer/ præst	1,13	1,11	1,09	0,96	0,64	0,62	0,83	0,89	1,01	0,95	1,26	1,15	1,26	1,04	1,00	1,14	1,00	1,25	0,37	0,38	0,98	1,23
Gudstjenester/ præst	0,78	0,80	1,56	1,46	0,81	0,70	1,18	0,95	0,92	1,01	0,73	0,80	0,62	0,72	0,77	0,77	1,25	1,36	2,02	1,61	1,65	1,64
Kirkelige handling/ præst	1,17	1,03	1,58	1,25	0,61	0,51	1,04	1,03	1,15	1,42	1,15	1,04	0,46	0,49	0,82	1,40	1,24	1,15	0,61	0,45	0,92	0,60

Denne oversigt viser, hvor meget den enkelte præst er bundet af ”skal”-opgaver, og dermed hvor meget eller lidt overskud den pågældende præst kan formodes at have til også at løse ”kan”-opgaver. Dette er vigtigt for vurderingen af og dialogen om sognets behov for aktivitetspersonale ud over ansat(te) præst(er).

Sogneaktiviteter vs. præster og aktivitetspersonale

Denne sammenstilling af både ”skal” og ”kan”-opgaver (med nøgletal fra aktivitetsundersøgelsen 2012) med såvel præste- som samlede aktivitetsmedarbejderkvoter belyser den totale aktivitet i sognet i relation til de særlige personaleressourcer hertil.

Oplysningerne giver basis for både sammenligning mellem sognene og en kvalificeret drøftelse med det enkelte menighedsråd om lokale behov og udviklingsmuligheder både for så vidt angår ansatte, frivillige og aktiviteter.

Total aktivitet pr. uge	Aaby	Borum	Brabrand, Årslev	Fårup-Sabro	Gellerup	Harlev-Framlev	Hasle	Helligånd	Lyngby	Møllevang	Skjoldhøj	Tilst, Kasted
Antal gange	11,29	0,98	22,88	7,55	13,20	5,55	15,55	18,40	2,93	14,78	12,58	12,48
Antal brugere	338,28	13,28	407,08	169,15	179,65	137,23	406,85	739,38	43,33	402,88	321,83	366,88
Timer	26,88	2,80	46,85	16,33	23,25	13,80	20,53	44,36	8,18	32,18	25,56	30,55
Ansatte involveret	17,38	0,45	35,31	8,18	19,80	4,60	8,43	26,71	3,05	14,98	15,68	16,90
Frivillige ledere	11,79	0,80	34,49	3,43	7,03	4,28	20,83	37,08	2,10	26,10	21,30	14,58

Herefter kan de relative kvoter (beregnet i kroner og ører) af aktivitetsmedarbejdere opgøres. I dette skema er de dog kun målt i relation til sogneaktiviteter og ikke gudstjenester og kirkelige handlinger, da vi ikke har tal for antal brugere og antal forbrugte personaletimer for sidstnævnte.

Relative aktivitetsmedarbejderkvoter	Aaby	Brabrand-Årslev	Gellerup	Hasle	Helligånds	Møllevang	Skjoldhøj	Tilst-Kasted	Harlev-Framlev	Borum-Lyngby	Fårup-Sabro
Sogneaktiviteter i forh. til provstiet: Antal brugere	9,6%	11,5%	5,1%	11,5%	21,0%	11,4%	9,1%	10,4%	3,9%	1,2%	4,8%
Sogneaktiviteter i forh. til provstiet: Antal timer	9,2%	16,1%	8,0%	7,0%	15,2%	11,0%	8,8%	10,5%	4,7%	2,8%	5,6%
Sognets størrelse i forh. til provstiet: Befolkningen	13,4%	9,5%	13,8%	9,0%	10,8%	11,5%	10,1%	10,7%	5,8%	0,9%	4,5%
Sognets størrelse i forh. til provstiet: Medlemmer	16,1%	11,6%	5,7%	8,6%	9,4%	12,2%	10,1%	11,0%	8,1%	1,2%	6,0%
Aktivitetsmedarbejdere i forhold til ANTAL BRUGERE	19,8%	38,9%	18,1%	38,3%	81,2%	39,6%	29,5%	42,1%	20,6%	21,0%	32,5%
Aktivitetsmedarbejdere i forhold til ANTAL TIMER	1,6%	4,5%	2,3%	1,9%	4,9%	3,2%	2,3%	3,5%	2,1%	4,1%	5,9%

Videre proces lokalt

I skrivende stund er arbejdet med at indsamle og systematisere data afsluttet, og hele materialet er rundsendt til alle menighedsråd og præster i provstiet. Næste fase er, at provstiudvalget i tekstform skriver sit udkast til sognebeskrivelse, der derpå gennem et halvt års dialog med menighedsrådene skal korrigeres, udbygges, tilrettes og nuanceres. Vores forventning er, at denne dialog i sig selv vil vise sig meget frugtbar, fordi vi har fået langt bedre belysning af sognene som grundlag for samtalen. Til sidst vil provstiudvalget

anvende materialet og de endelige sognebeskrivelser til revision af den hidtidige budgetfordeling såvel som tilrettelæggelsen af fremtidig dialog og samarbejder.

Provstiets syn på og ønsker til kirkestatistik

Statistisk information om sognenes udvikling i befolkning, opgaver og aktivitetsniveau er vigtig viden både for provstiudvalget og i allerhøjeste grad menighedsrådene i indsatsen for at udvikle det kirkelige liv og arbejde såvel som at udnytte ressourcerne bedst muligt, og få dem placeret dér, hvor der er størst behov, og hvor de gør størst nytte.

Det grundlæggende behov er ikke alene at kunne finde ud af, hvad sognene bruger kirkeskattemidlerne til, men lige så meget omfanget og karakteren af det enkelte sogns ”skal”- og ”kan”-aktiviteter samt endelig hvad sognets befolkningsudvikling og -sammensætning kan pege på af behov og muligheder. På dette grundlag kan vi føre en kvalificeret dialog om fremtidige behov, ressourcer og muligheder i det enkelte sogn.

Udfordringen er at finde balancen mellem nødvendig statistik og det forbrug af ressourcer og muligt tab af motivation, som indhentning af data kan medføre, idet overdreven indsamling af statistik kan risikere at flytte fokus fra kernen i det kirkelige arbejde eller virke demotiverende. Vi anbefaler derfor en forsigtig tilgang til universel og obligatorisk kirkestatistik, der indebærer manuel indsamling.

Fra et provstisynspunkt ville vi foreslå en dybere undersøgelse af lokale aktiviteters omfang inkl. deltagertal og forbruget af personale og ressourcer gennemført hvert 4. år. Denne ene gang i hver valgperiode kan man så efterfølgende tage en dialogrunde om udviklingen i det kirkelige arbejde samt revidere rammefordelingerne, mens det kirkelige arbejde i de øvrige år kan foregå upåvirket af tælleri og omfordelinger. Eventuelt kan lokale undersøgelser tilrettelægges som vores i 2012, således at optælling af alle aktiviteter i både kirke og sognelokaler gennem et år kombineres med et på fællesmøde udøvet medarbejderskøn over deltagertal og ressourceforbrug. Dette resulterer efter vor erfaring i tal, der uden at være præcise giver et fornuftigt og anvendeligt billede af virkeligheden og uden den ulempe, at kirkelige medarbejdere bliver negativt motiverede af altid at skulle tælle.

Uanset hvad modellen for obligatorisk statistik bliver, ser vi et stort perspektiv i at supplere den med et online statistikredskab som i Sverige, hvor sogne ved valgfrit at indlevere yderligere data får et analysemateriale retur fra systemet med bearbejdede data, som de dermed selv kan have gavn af i det videre arbejde.

De statistiske oplysninger i www.sogn.dk bør forbedres, så der både er en opgørelse af alle kirkelige handlinger i det enkelte sogn/kirke og en opgørelse af kirkelige handlinger foretaget andetsteds ved sognets præst og evt. øvrig betjening.

Ligeledes bør kirkegårdsstatistikken forbedres i samarbejde med Brandsoft, så menighedsråd og provstiudvalg både sikres tilgængelige grunddata for den enkelte kirkegård inkl. opgørelse af pasningsarealer såvel som årsdata vedr. antal aktive og tomme grave (hhv. kiste- og urne-) samt antal legater og antal vedligeholdelser efter årsregning.

Endelig bør der i forbindelse med kirkekassernes regnskaber sikres menighedsråd og provstiudvalg et klarere billede af, hvad det enkelte sogn har af aktivitetskvoter på personalesiden.

Tal om kirken i Viborg Stift

Af Trine Kofoed og Thue Raakjær Jensen

Artiklen tager udgangspunkt i den aktuelle tælling af deltagere i alle folkekirkelige aktiviteter i Viborg Stift, kaldet kirketælling. Vi gennemgår den historiske udvikling fra den spæde begyndelse med IT i Folkekirken til det nuværende sammenhængende system samt mulighederne for at anvende hjemmesideportalen sogn.dk. Slutteligt fortæller artiklen om de aktuelle tal fra de første år med tællinger og beskriver perspektiver for eventuel videre forskning og formidling.

Tællinger i Viborg Stift

Siden 1. april 2013 er der blevet talt deltagere i alt, hvad der foregår i folkekirkeligt regi i Viborg Stift. Det betyder, at man nu ved, hvor mange der kommer til babysalmesang i x-by sogn samtidig med, at der er plejehjemsgudstjeneste i y-købstad og begravelse i Domkirken. Biskop for Viborg Stift Karsten Nissen har været helt klar i sin holdning til, at kirken skal tælle. Der skal tælles, fordi ”vi alle arbejder med til stadighed at skabe gode, og stadig bedre vilkår for evangeliets forkyndelse i folkekirken” (Nissen 2013). Biskop Karsten Nissen anfører fire gode grunde til at tælle:

- Tællinger giver et nutidigt billede af kirken.
- Tal for, hvad kirken bruges til, og hvor meget den bruges, bør ikke være hemmelige.
- Når ikke Folkekirken selv tæller, sender medierne folk ud for at foretage egne tællinger efter eget for godt/befindende.
- Tallene skal bruges til at tilrettelægge og planlægge det daglige arbejde

Det er en gammel tradition, at kirken tæller deltagere eller registrerer, hvem der kommer til gudstjeneste og altergang. I tidligere tider havde dette sin baggrund i kirketugt. I dag er formålet med at tælle som beskrevet ovenfor et helt andet. Ligesom argumentet for at tælle har ændret sig, har metoden også ændret sig fra kugleramme til regneark. Selv om visse forskere nok kunne ønske sig en chip indopereret i alle kirkegængere, så man kan registrere adfærd over sognegrænser o. lign., er dette næppe noget, som nogensinde bliver gennemført, da det vil være det samme som gammeldags kirketugt men dog med et andet formål.

En vigtig medspiller i det nuværende tællesystem er Kirkeministeriets it-kontor Folkekirkens IT. Da Kirkeministeriet udviklede Kirkenettet i midten af 1990'erne og begyndte digitaliseringen af personregistreringen, blev der også åbnet nye muligheder for kommunikation og netværkssamarbejde. I sognene blev der udviklet hjemmesider med større eller mindre succes.

Nogle ønskede et stærkt styret system, hvor alle Folkekirkens hjemmesider så at sige hang sammen; andre, at mangfoldigheden også skulle trives her som i den øvrige del af Folkekirken. Det blev den sidste holdning, som vandt.

Der har været en rivende udviklingen af it i Folkekirken, og Folkekirkens IT har forsøgt at udvikle et sammenhængende system, både hvad angår hjemmeside, promotion og de interne systemer såsom økonomi og journalisering. Fra at anvende it som et nødvendigt hjælpemiddel har Folkekirkens IT taget udfordringen op og selv været med til at præge udviklingen. I Kirkeministeriets it-strategi fra 2008 hed det, at Kirkeministeriets opgave med it var: ”at administrere folkekirken på grundlag af den gældende lovgivning” (Kirkeministeriet 2008). I strategien fra 2013 har det udviklet sig til: ”at skabe gode rammer for folkekirkens virke” (Kirkeministeriet 2013). Kirketællingen må ses som en konsekvens af netop denne ændring – at være med til at skabe rammer frem for bare at være understøttende for den faktiske lovgivning.

Som en konsekvens af mangfoldigheden udviklede Folkekirkens IT hjemmesideportalen sogn.dk, der blev offentliggjort i 2001. Portalen er løbende blevet udviklet mht. layout og indhold, men en fornyelse af teknikken bagved er først sket i efteråret 2014. Sogn.dk er blevet portalen, hvor alle sogne præsenteres. Den kan blandt andet bruges til opslag om ansatte, statistiske oplysninger og økonomi. Næsten fra begyndelsen har der været et ønske om at udvikle sogn.dk til en landsdækkende kalender med gudstjenester og arrangementer i Folkekirken. Sognene har imidlertid ikke været gode til at indtaste gudstjenester og arrangementer. Først med muligheden for at sammenkøre egne hjemmesider og elektroniske kalendere med sogn.dk er portalen blevet til en reel landsdækkende kirkekalender. Folkekirkens IT udviklede derfor i 2012 mobilapp'en Kirkekalender til alle gængse platforme. Samtidig blev stifterne tilbudt muligheden for at anvende kirkekalenderen til at tælle deltagere ved alle arrangementer. Dette var en måde at gøre kirkekalenderen endnu mere interessant ikke kun for eksterne brugere men også internt i det administrative kirkelige system.

Rent praktisk er der en meget stor arbejdsbesparelse ved at bruge sogn.dk som omdrejningspunkt i det daglige arbejde i sognene. Tidligere sendte sognene gudstjenestelister til flere aviser, hjemmesider, landsdækkende medier, provst og biskop. I dag sker indtastningen kun ét sted.

Viborg Stift er det eneste stift, som fra begyndelsen har anvendt tællesystemet i fuldt omfang. Biskoppen har pålagt den kirkebogsførende sognepræst i alle sogne, at alle deltagere, som ikke får løn for at være med, skal tælles til alle arrangementer, kirkelige handlinger og gudstjenester, som Folkekirken afholder. Konfirmander og minikonfirmander tælles ikke, hvorimod deltagere i forældrearrangementer til disse tælles. Lolland-Falster Stift

har fra begyndelsen talt deltagere til gudstjenester og kirkelige handlinger. Fra foråret 2014 tæller Ålborg Stift på lige fod med Viborg Stift. En del af de øvrige stifter tæller under andre former, og ultimo 2014 begynder endnu flere stifter at anvende sogn.dk til tælling.

At tælle for tallenes egen skyld har ikke noget formål. Tal skal bruges og kunne bruges, for at arbejdet med at tælle skal have et formål. Det er oplagt at bruge kirketællinger til at skrive den ”gode historie”; at kirken ikke er tom, men at kirken bliver brugt – ikke bare søndag men hele ugen igennem. Den gode historie kan fortælles på mange måder, men det er ikke det blivende formål med at tælle år efter år. Tallene skal kunne bruges i kirkens eget planlægnings- og visionsarbejde. Når der kan sættes tid, sted og dag på ethvert arrangement, kan kirkens brug og medarbejdernes arbejdstid bedre planlægges. Det har f.eks. ikke noget formål at aflønne en organist eller en kirketjener for at være til rådighed for en begravelse, som stort set aldrig kommer. Ugedage kan sammenholdes med evt. lukkedage. Opvarmning og rengøring hænger sammen med rummenes faktiske brug og deltagernes antal.

Det er let at opstille skrækscenarier for kirketællingers sammenkobling af kvantitet og kvalitet. Dette ligger meget fjernt fra kirkens væsen. Men Folkekirken har ansvar overfor betroede midler – herunder også økonomiske midler. Kirketællingerne er et redskab, som kan bruges til at fortælle om kirken af i dag, men også et redskab, som kan være med til at udvikle kirken i fremtiden, så kirken måske lærer af egne erfaringer. Det kan kirketællingerne være med til at anskueliggøre.

Om at bruge hjemmesideportalen sogn.dk til tælling ud fra annonce-rede arrangementer – hvordan gør man??

X-købing sogn vil gerne afholde en gudstjeneste en søndag. Gudstjenesten skal annonceres. Den, som står for annonceringen, har flere muligheder. Enten kan gudstjenesten tastes direkte ind på kalenderen i sogn.dk eller også kan gudstjenesten tastes ind i sognets elektroniske kalender, som så automatisk overfører annonceringen til sogn.dk. Fra sogn.dk eller fra sognets elektroniske kalender overføres annonceringen af gudstjenesten automatisk til sognets hjemmeside.

Den lokale ugeavis, det lokale dagblad eller den landsdækkende avis modtager en e-mail den dag, hvor avisen opsætter gudstjenestelisten til den følgende søndag. Denne tjeneste er gratis, og avisen kan selv bestemme, i hvilket område man ønsker oplysningerne, det kan være byen, kommunen eller hele landet.

Provst og biskop skal ikke længere have tilsendt lister med gudstjenester. Disse lister kan trækkes automatisk fra sogn.dk. Annonceringen af en gudstjeneste sker altså vha. sogn.dk på mange platforme: hjemmeside, avis, myndigheder osv. men kun ved at skulle taste oplysningerne én gang.

Kort før gudstjenesten begynder, får kirketjeneren, eller den, som man har valgt til at tælle deltagere i gudstjenesten, en sms med en erindring om, at nu skal der snart tælles. Efter gudstjenesten kan den, som tæller, sende en sms tilbage med antallet af deltagere. Det er den kirkebogsførende sognepræsts ansvar, at dette sker. Sms-tjenesten er et tilbud. Hvis man hellere vil notere antal deltagere på en liste eller i en tællebog, er der mulighed for at indtaste deltagere efterfølgende. Dette kan ske samme sted, hvor man fra begyndelsen noterede gudstjenesten i sogn.dk eller vha. et lille program/hjemmeside, som man kan have på en smartphone. Hermed er arbejdet med tællingen fuldført, og tallene er registreret til videre brug.

Hvad fortæller første års tal i Viborg Stift?

Viborg Stift har talt deltagere i over et år. For perioden maj 2013 til april 2014 er der udarbejdet en årsrapport. Perioden er valgt, da den rummer et helt kirkeår med alle kirkelige højtider samt konfirmations-sæsonen.

1,3 mill. deltagere har der været til de 26.700 arrangementer i Viborg Stift. Det svarer til knap 50 deltagere pr. arrangement. I stiftet er der 361.500 medlemmer af Folkekirken. Det kunne foranledige, at man sagde: ”Det betyder, at alle kommer godt tre gange”. Enhver ved, at det ikke er tilfældet, da der i sådanne tal selvfølgelig gemmer sig mange gengangere. Af gode grunde kan man ikke tælle unikke deltagere, som man gør, når man måler trafik på f.eks. en hjemmeside.

De overordnende tal kan bruges til at skrive den gode historie: Kirken er ikke tom, for der kommer mange mennesker til mange arrangementer.

Indimellem bliver det sagt, at gudstjenesten er kirkens kerneydelse. I dag må man nok udvide begrebet til, at gudstjenesten ikke kun er søndagens gudstjeneste, men at der holdes gudstjeneste også til kirkelige handlinger. Denne holdning har biskop Karsten Nissen, og derfor er det blevet udregnet, at der i Viborg Stift har været godt 1 mill. deltagere i gudstjenester og kirkelige handlinger. Der har været et gennemsnit på knap 60 til disse. Der er ret stor spredning i det gennemsnitlige deltagerantal fordelt mellem provstierne. I det provsti, hvor der kommer flest, er der et gennemsnit på 75,8 deltagere. I det provsti, hvor der kommer færrest, er der et gennemsnit på 35,5. I perioden er der registreret ti messefald ud af godt 13.000 gudstjenester. Historien om de tomme kirker, hvor ingen kommer, kan altså være svær at skrive i Viborg Stift. De tomme kirker findes, men det er ikke ret ofte.

Der er naturligvis også mulighed for ud fra kirketællingen at hente enkelte dage ud af det samlede tal. F.eks. kan man tælle sig frem til, at der var 88.500 mennesker til gudstjeneste juleaften. Her må man regne med unikke deltagere, da det nok kun er kirkeligt personale, som går i kirke flere gange juleaften (og disse tælles ikke med i statistikken, da de får løn for at deltage). Det svarer til, at knap 25 pct. af folkekirkemedlemmerne i Viborg Stift går i kirke juleaften. Nu ved man selvfølgelig ikke, om alle deltagere er medlemmer. Der kan også være personer, som bor i andre stifter, som går i kirke i Viborg Stift. Men som et sammenligningsgrundlag kan man sige, at ca. hver fjerde folkekirkemedlem i stiftet i det mindste bruger kirken juleaften. Hvordan ser der så ud en sommersøndag i juli måned? Her kommer ca. 5.000 til gudstjeneste. Det svarer til, at 1,4 pct. af medlemmerne går i kirke.

Hvad kan man udlede af disse tal? Det er svært umiddelbart ud fra tallene at sige noget, men der kunne være baggrund for en forskningsopgave. Når der kommer ca. 25 pct. af medlemmerne juleaften, mens der kun kommer 1,4 pct. hen over sommeren, er den potentielle menighed så de mennesker, som kommer juleaften? Altså de mennesker som Folkekirken kan appellere til med arrangementer og gudstjenester ud over kirkelige handlinger, som de fleste kommer til "af pligt"? Er det de 88.500 mennesker, som Folkekirken i Viborg Stift skal rette sine arrangementer imod, eller er det alle 361.000 plus ikke-medlemmer, som man også gerne vil have til at deltage? Kan det "betale sig" at prøve på at kommunikere budskabet ud til alle, eller er det nok at kommunikere til "juleaftensmenigheden"? De 5.000 mennesker, som kommer til gudstjeneste en sommersøndag, er det Folkekirkens hårde kerne? Er kernen de mennesker, som sidder i kirke søndag efter søndag uanset vejr og præst, eller er det kun gamle, som ikke har andet at lave?

Der er stor spredning i gennemsnitsdeltagere i gudstjenester i Viborg Stift. Fra 76 til 36 fordelt mellem provstierne. En del af denne forskel skyldes naturligvis købstæderne i stiftet. Men der er også historiske forklaringer, som stammer tilbage fra vækkelsernes tid. Det underlige er, at når man sammenligner gennemsnitsdeltagerantal til andre arrangementer end gudstjenester, så svinger gennemsnitsdeltagerantallet ikke ret meget. I det provsti, hvor der kommer færrest til andre arrangementer end gudstjenester, kommer der 29, mens der i det provsti, hvor der kommer flest, deltager 36. Her er også mulighed for videre forskning. Er det i de egne, hvor Indre Mission har stået stærkest, at der kommer flest til gudstjeneste, hvorimod der kommer forholdsvis flere til foredrag og andet i de egne, hvor grundtvigianismen har stået stærkest?

Søndag er Vorherres dag, men kirken bliver også brugt til gudstjeneste de andre ugedage. Under halvdelen af alle gudstjenester holdes om søndagen.

Der holdes rigtig mange andre gudstjenester end traditionelle søndagshøjmesser. Over tid vil det vise sig, om der holdes flere og flere gudstjenester på hverdage frem for om søndagen.

”Tallene skal bruges til at tilrettelægge og planlægge det daglige arbejde” sagde Karsten Nissen (2013). Dette arbejde er langsomt ved at komme i gang, idet provstierne er begyndt at bruge kirketællingerne i deres samtale med sognene om mål og visioner. Frygten kunne være, at hvis kirketællinger viser dårlige tal for et sogn, så skulle det resultere i kirkelukning. Biskoppen har gjort meget ud af at understrege, at kirketællinger alene naturligvis ikke lukker en kirke, men at tællinger indgår som en af mange parametre, når man eventuelt skal træffe den svære beslutning at lukke en kirke.

Med tallene fra kirketællingen får sognene mulighed for bedre at planlægge deres eget arbejde. Når et sogn f.eks. kan se, at kirken og kirkens lokaler stort set ikke bliver brugt om mandagen, så må det være den dag, man gør til lukkedag, hvis en sådan skal indføres. Eller hvad betyder f.eks. en omlægning af gudstjenestetidspunkt for antallet af kirkegængere? Det vil kirketællingen kunne give et direkte svar på. Derimod vil en tælling aldrig kunne give et kvalitativt svar på indhold. For måske kommer der færre til gudstjeneste, fordi tidspunktet er blevet flyttet, men der kommer en bredere gruppe af mennesker, end der gjorde tidligere. Der er godt nok færre deltagere pr. gudstjeneste, men der kommer flere (forskellige) mennesker.

Det bliver spændende fremover at følge kirketællingerne. Kvantitet og kvalitet følges ikke altid ad. De kan ind i mellem endda være hinandens modsætninger. Derfor skal kirketællingernes tal behandles med stor omtanke. Først når tallene får krop – når tallene bliver til mennesker, får de mening. Med andre ord: der skal tælles – for som alt andet i kirkens arbejde – at give liv og vækst. Kunsten er at gøre tal til indhold. Det sker ikke ved bare at tælle. Det sker først, når tal bliver bearbejdet, tolket og forklaret.

Litteratur

Kirkeministeriet 2008: *IT-strategi 2008-2012 for Kirkeministeriet og folkekirken*.

Kan findes på <http://www.kirkenettet.dk/strategi.html>

Kirkeministeriet 2013: *It-Strategi 2013-2015 for Kirkenettet*. Kan findes på

<http://www.kirkenettet.dk/strategi.html>

Nissen, Karsten 2013: ”Kirketælling: Biskop Karsten Nissen: Hvad skal det nu til for?”. Kan findes på www.viborgstift.dk

Hvorfor forstår vi kirkestatistik, som vi gør? Historien om den danske kirkestatistik

Af Hans Raun Iversen

Dette bidrag skitserer det kirkestatistiske arbejdes historiske baggrund i Danmark til og med de senere årtiers mange tilløb til at udbygge dataindsamlingen og i mindre grad også analysevirksomheden omkring kirkestatistikken. Samtidig fremhæves det, at den hidtidige debat om kirkestatistik, der stort set kun har handlet om gudstjenestedeltagelsen, har haft et meget skævt blik på det faktiske forhold mellem folk og kirke i Danmark. Præster kan have teologiske – og journalister overskriftmæssige – grunde til at fokusere opmærksomheden omkring gudstjenestedeltagelsen. Men den folkekirkelige virksomhed og deltagelsen i den har altid været og er især i de seneste år blevet langt mere mangfoldig, hvad der selvsagt bør afspejles i kirkestatistikken.

Tempelkristendom og synagoge-kristendom

Kirkestatistik er en speget affære i Danmark. På den ene side har Danmark 'altid' været et kristent land, hvor man har forudsat, at folk gik i kirke. På den anden side har det kun været sporadisk og i kortere perioder, at kirkerne har været fulde. Kirkerne har aldrig været bygget til at rumme hele befolkningen; i dag kan der højst være ti pct. af danskerne i kirkerne ad gangen, når alle kirker er fulde, som de er det juleaften. Selv på enevældens tid, hvor kirkegang var påbudt med bødestraf for udeblivelse uden god grund, har gudstjenestedeltagelsen været moderat, sjældent meget over ti pct. af befolkningen på en gennemsnitlig søndag (Bregnsbo 1993; Iversen 2000).

Den kirkelige deltagelse har i Danmark gennem ca. 1000 år primært været magthavernes religion fra oven, og det er folk, som de er flest, aldrig blevet glade kirkegængere af. Oftest har de dukket hovederne og klaret sig, som de bedst kunne det ved at opfylde krav og forventninger til kirkelig adfærd i mindst muligt omfang. Vækkelserne, der begyndte med pietisterne i 1700-tallet og kulminerede med de folkelige vækkelser i slutningen af 1800-tallet, har i Danmark stort set altid i lige grad satset på kirkegang og egne forsamlinger. Vækkelserne har derfor haft og har den dag i dag en tydelig betydning for kirkegangen. Men de berørte aldrig det store flertal i befolkningen. Endnu langt op i det 20. århundrede var det vanligt i landsogne, at man måtte vise sognefællesskabet respekt ved at sende én fra hver gård i kirke pr søndag. At man skulle komme alle mand af hus, var utænkeligt. Også efter afskaffelsen af feudaltidens hoveriarbejde var og er der andet at se til søndag formiddag end lige kirkegang.

Det er en plausibel hypotese, at Den katolske kirke havde et stærkere greb i befolkningen før reformationen, end den lutherske kirke nogensinde har fået trods mange pædagogiske overvejelser. Allerede det forhold, at Den katolske kirke havde hele syv sakramenter, som var i respekt i befolkningen, og som omgav enhver fra vugge til grav,¹ siger noget om et tæt om end ikke særligt frit eller kun positivt forhold mellem folk og kirke. Reformationen medførte et opgør mod de mekanisk-magiske sider af det religiøse greb, som Den katolske kirke holdt befolkningen i. Den moderne tankegang, hvor forholdet til Gud ikke afhænger af forholdet til kirken, ligger i svøb allerede i reformationen.

Grundmønsteret i middelalderen har været tempelkristendom. Folk er kommet til kirken, som man kommer til et tempel: Når det er nødvendigt, fordi man skal have noget gjort, som man ikke tør lade være ugjort. Man har ikke siddet i kirken søndag efter søndag, som man gør i en synagoge (jf. Skarsaune 1993; 1997). Derfor var det heller ikke så stort et problem, at gudstjenesten foregik på latin. Reformatorerne satte imidlertid gudstjenester med salmesang, liturgi og prædikenen på modersmålet i centrum for kirken. Endelig (gen)opfandt pietisterne og vækkelserne menigheden som en afgørende kristen forsamlingsform, hvis rette udfoldelse kunne aflæses mere eller mindre kontant på gudstjenestedeltagelsen søndag formiddag. Et klart udtryk herfor finder vi i formuleringen ”menighedens liv og vækst”, som kom ind i menighedsrådsløftet i 1912, da Folketinget mente, at vækkelsesfolkene havde ret i deres kristendomssyn. I dag taler sekulariseringshistorikere om, at ”we have come back to normal” (Smith 2008). Akkurat som i middelalderen er det nu igen tydeligt, at danskerne og nordeuropæere, som de er flest, går i kirke, når de skal have noget ordnet – eller når de føler, at de har brug for eller lyst til det. I den henseende er danskerne i dag børn af romantikken og vækkelserne: Man skal jo kun gøre det, som er ægte for én selv fx gå i natkirken, når det er for tidligt at gå lige hjem. Man går i kirke, ligesom man går på museum: Når man tænker, at der kunne være noget at komme efter for én selv.

Vil man forstå kristendommens betydning i Danmark, må man begynde med at forstå, at dansk og i det hele taget nordeuropæisk kristendom for de fleste mennesker til de fleste tider har været en tempelreligion. På trods af både reformatorerne, enevældens og vækkelsernes fremhævelse af søndags-

¹ De seks sakramenterne, dåb, konfirmation, nadver, ægtevielse, skriftemål og den sidste olie kunne kun administreres af de præster, der var indviende ved det syvende sakramente, ordinationen (*Den Danske Kirkes Historie* I, 342-46).

kristendommen i kirken, har størstedelen af danskerne aldrig taget den regelmæssige kirkegangs kristendom til sig. Danskerne har holdt sig til den ikke-kirkelige udlægning af Kingo, når han siger: "...du i dit kald og stand din Gud og Fader kan tilbørligt dyrke" (*Den Danske Salmebog*, 743, 4). Den regelmæssige kirkegangskristendom hører opbruddene til fx vækkelsen, krisen og udvandringen. Udvandrede danskere har historisk samlet sig om deres 'synagoger' i det fremmede, og gør det i et vist omfang den dag i dag. Vel hjemme igen har de fleste det igen bedst med tempelkristendommen.

Kirkelig deltagelse i enevældens tid

Dåb og kirkemedlemsskab

Med kun to sakramenter tilbage efter reformationen kom der i den lutherske kirke så meget des mere fokus på disse to, dåb og nadver. Dåben var fundamental for det kristne samfund, *Corpus Christianum*. Spædbørns dåb var derfor ikke blot en kristelig men også en borgerlig pligt, som politiet indtil Grundloven i 1849 indfangede børnene til, hvis forældrene ikke frivilligt kom til kirken med dem (Iversen (red.) 2000). Bortset fra baptisternes modstand mod spædbarnedåben i de sidste år forud for Grundloven, var det standende problem, at alle, der havde råd til at betale præsten for det, hellere ville have barnet døbt hjemme end i de uopvarmede og alt andet end hjemlige kirker. Pligten til at bringe spædbørn til kirken senest otte dage efter fødslen blev senest indskærpet i Dåbsforordningen af 30. maj 1828.

Dåbs- og medlemsstatistikken var praktisk talt identisk med befolkningsstatistikken indtil grundloven. Først i 1880 var der ca. én procent af befolkningen, der stod uden for Folkekirken, idet de som regel i stedet var medlemmer af en frikirke (Westergaard 1887). Frikirkernes medlemstal var forsat én procent af befolkningen i 1984, men nu var der kun 92,9 procent af befolkningen, der var medlemmer af Folkekirken. Indtil 1984 kendtes det nøjagtige tal for folkekirkemedlemmer ikke, da det ikke fremgik af CPR-registeret. Man måtte derfor nøjes med statistikken over kirkeskattebetalere (Uddannelse og Kultur 1986, 3, 1; Munch i Iversen og Thyssen (red.) 1986, 55ff). Her som i øvrigt er det differentieringen i befolkningens adfærd, der gør registrering og statistiske analyser interessant.

Altergang

Mens dåben er en engangshandling i den enkeltes liv, er nadveren – uanset, hvilken nadverteologi, man gør gældende – et gentageligt, symbolsk måltid. Luther anbefaler i fortalen til "Den Lille Katekismus", at man går til alter efter behov, men dog mindst fire gange om året. I Danmark har kravet helt op til 1800-tallet været, at alle skulle gå til alters 'nogle gange om året' i

praksis oftest forår og efterår. Afholdt man sig fra det var den yderste konsekvens landsforvisning, da altergang ligesom barnedåb var et ufravigeligt krav til enevældens undersåtter. Fra Danske Lov af 1683 til 1885 var lovens krav, at man skulle møde op til (i princippet individuelt) skriftemål med syndsforladelse, før man kunne gå til alters. Grunden var dels hensynet til sakramentets rette modtagelse dels enevældens behov for effektiv kirketugt, som man i praksis bandt op på altergangen. Altergang forsvandt med Kirkeritualet af 1685 fra den ordinære søndagsgudstjeneste, og i praksis var altergangen godt på vej mod afskaffelse i oplysningstiden. Den ideelle ordning, som man søgte opslutning til bl.a. i København, var særlige altergangsgudstjenester indledt med fælles skriftemål på bestemte ugedage (Cappelørn 1995). I København faldt andelen af befolkningen, der havde været til alters blot én gang om året fra 38 procent i 1800 til 20 procent i 1850 (Iversen 2002, 29).

I kølvandet på vækkelsesfolkets kirkegang og det langsomme opgør med altergangens tvangskarakter har der været en voksende altergangsdeltagelse i Danmark gennem mere end 100 år. Først i 1992 blev altergangen forordnet som et fast led i enhver højmesse. Som en følge af nadverens binding til den strengt regulerede kirketugt har man i næsten alle sogne talt altergæster (siden ca. 1920 alterbægre til opvask). Dette tal er blevet indsamlet siden 1958 i Hovedstadsregionen og i 1974 og fast siden 1984 på landsplan sammen med andre kirkeaktivitetsoplysninger, indtil denne faste statistik blev sparet væk af kirkeminister Tove Fergo i 2002.

Den samlede udvikling afspejles i følgende tal: År 1800 gik ca. halvdelen af befolkningen til alters ca. én gang om året. Der var således op mod halv million nadveraktive og lige så mange altergæster på et år. I år 2000 var antallet af altergæster femdoblet til 2,5 millioner, men alle disse altergæster rekrutteredes antageligt ud af en flok kirkegængere, der omfatter i alt ca. 250.000 mennesker, svarende til ca. fem procent af befolkningen.² Dermed var Folkekirkens nadverpraksis kommet fra asken i ilden. Hvor altergang tidligere var en regelmæssig (to gange årligt) påtvunget handling for alle, er den nu blevet et led i et fast gudstjenesteritual for de få nogenlunde trofaste gudstjenestedeltagere. Nadveren er i praksis langt fra et sakramente for alle kirkens medlemmer. At den situation ikke overvejes aktivt i en luthersk kirke, kan nok undre: Hvordan promoverer man kirkens andet sakramente med frivilligheden som vilkår?

² Allerede i 1885 gik kun ca. 5 pct. af befolkningen til alters i København (Westergaard 1887, 43).

Ekskurs: Nadverstatistik som kirkegangsstatistik

I perioden fra 1984 til 2002 har jeg frejdigt fastholdt, at jeg har kendt kirkegangs-frekvensen i Danmark, som langt fra er identisk med den, medierne når frem til, når de bygger nye ”tal” på interviewundersøgelser med resultater, der er 50-100 procent for høje (jf. nedenfor).³ Mit regnestykke har været det simple, at nadvergæsternes antal i perioden har svaret til en procent af befolkningen pr. uge. Når man så ved, at ca. halvdelen af kirkegængerne går til alters, er det ikke så svært at nå frem til de berømte to procent (eller ca. 100.000), der sidder i kirken en given søndag. Jeg ved dels fra egne dels fra mange andre flittige kirkegængeres kirkegang i mange forskellige kirker, at det er ca. halvdelen af gudstjenestedeltagerne, der gik til alters i gennemsnit i de sidste årtier af det forrige århundrede. Mere systematisk belagt ved jeg det fra Kirke- og altergangstællinger udført i kirkerne i Århus af elever fra Diakonhøjskolen. De optalte kirke- og altergang tre søndage årligt 1967-71 samt to søndage i 1975 og endelig igen en uge i 1989 til brug for en teologisk BA-opgave. Det samlede resultatet er, at der er en altergangs-frekvens på 75,2 procent ved gudstjenester med altergang og på 48,4 procent ved alle gudstjenester tilsammen (Iversen 1986, 327; Petersen 1990, 14).

Når spørgsmålet falder på kirkegangen i Danmark, er det sandfærdige svar, at den kender vi ikke. ”Hvordan kunne man finde ud af det”, spørges der så? ”Du kan jo gå hen og tælle efter, og så er der jo også én mere i kirke”, svarer jeg. ”Men ved vi da ingenting”, er tredje spørgsmål? ”Jo, jeg ved, hvad der kan vides”, svarer jeg. Der går 100.000 mennesker i kirke i Folkekirken på en gennemsnitssøndag. Det ved jeg, fordi der er 50.000 altergæster pr. søndag”. Det svar er jeg sluppet afsted med, sågar i DR2’s detektor i 2012. Den slags kirkestatistisk ”viden” holder imidlertid ikke rigtigt længere. Ikke kun fordi vi ikke længere kender altergangstallet, men dels fordi kravet til verifikation skærpes, dels fordi kirkens aktivitetsudbud er eksploderet, så ”kirkegangstallet” efterhånden er en ret lille brik i en meget større sammenhæng, som i øvrigt ikke mindst i dag også omfatter andre kirkesamfund end Folkekirken. I Københavns Kommune finder mindre end halvdelen af søn-

³ Det hører til kirkeforskerens mindre muntre gøremål at skulle kommentere på de regelmæssige kirkegangsundersøgelser fra diverse interviewbureauer, som systematisk kommer frem til for høje tal (jf. Iversen 1982). Også journalisterne står imidlertid i et dilemma: Deres aviser har betalt for undersøgelser, hvis tal de allerede derfor helst skal tro på. Og journalister skal tilmed helst fortælle en dramatisk historie. I hvert fald skal tallene enten gå op eller ned for, at der kan komme en historie ud af det. Sandheden er desværre, at kirkegangen i Folkekirken har ligget utroligt stabilt i snart 40 år fra midten af 1970’erne! Men det er der ingen overskrifter i.

dagskirkegangen i dag sted i Folkekirken. Den største del findes i frikirker, frime-nigheder og migrantkirker. Så der er nok at tage fat på, hvis man vil forbedre kirkegangsstatistikken i Danmark.

Kirkegang

Større undersøgelser af sognenes kirke- og kommunionbøger kunne givetvis kaste mere lys over den historiske udvikling omkring altergangen og antageligt også over kirkegangen. Men de er ikke gennemført i Danmark.⁴ Det lå i det lutherske gudstjenestesyn, og måske endnu mere i det forhold at gudstjenesten fik status af folkeligt og offentligt tingsted (inkl. lysning til ægteskab til og med 1969). Derfor – og fordi søndagen principielt var hvile- og kirkedag i den lutherske kultur – satte enevælden meget ind på at fremme kirkegangen. Sådan kunne de enevældige konger holde kontakt med og i bedste fald styr på undersåtterne via den af kongen lokalt ansatte og bosatte præst. Kravet om kirkegang gjaldt alle i henhold til Chr. VI's sabbatsforordning af 12. marts 1735, men praksis var helt anderledes. Præsterne holdt hånden over de forsømmelige, dels var præsten selv en bonde blandt bønderne, dels ville han gerne sikre sig velvilje og dermed følgende fuld betaling i form af tiende og afgifter. Herremændene havde heller ingen interesse i at påtvinge folk kirkegang. Jo mere bønderne arbejdede på deres egen lod om søndagen, jo mere hovarbejde kunne de udføre hos herremanden ugens øvrige dage.

For – på næsten moderne vis – at få mere kontrol med tingene indkaldte kongen i 1773 indberetninger om kirkegangen i alle sogne. Historikeren Michael Bregnsbo har i sin ph.d.-afhandling gennemgået alle disse indberetninger og regner sig frem til kirkegangsprocenter mellem 10 og 35, sjældent over 20 uden for højtiderne. Realistisk set ligger kirkegangsprocenten generelt ikke meget over 10, når det tages i betragtning, at præsterne havde gode grunde til at berolige kongen med, at de skam havde styr på deres sogne (Bregnsbo 1993, 58 ff.). Lige så interessant er det, at Bregnsbo må konstatere, at bøndernes opførsel ved kirkegangen under 1700-tallets tvangsregime lader vor tids urolige skoleklasser fremstå som de rene engle!⁵

⁴Jf. dog Baagø 1960 og Cappelørn 1995. I Norge og Sverige er der foretaget flere kirkebogsundersøgelser jf. Brilioth 1951, Eckerdal 1970, Lindquist 1947 og Sandvik 1998.

⁵Bregnsbos afhandling er den bedste samlede kirkegangsanalyse, vi har fra enevældens tid. Kirkestatistiske oplysninger fra enkelte sogne findes i Wiberg 1870 og for tiden efter 1849 i Nedergaard og Thyssen 1951-91, jf. Thyssen i Iversen og Thyssen (red.) 1986, 11-29.

Hvilken kristendom kom der ud af kirketvangen? Kommunikationsteoriene siger, at man lærer meget lidt ved at lytte især ved at være tvunget til at lytte, mens man lærer og modtager mere, jo mere man selv er engageret i et stof og jo mere frivilligt, man deltager i en bestemt praksis. Det er een af flere grunde til, at man kan overveje, om der var mere kristendom i Danmark i enevældens tid end i dag? John Lockes iagttagelse, at der aldrig var tvang i Jesu virke, resulterede i den vestlige verdens første kampskrift for religionsfrihed. Friheden i betydningen valgfrihed uden løftede øjenbryn, har vi først fået for alvor gennem de seneste årtier, hvor end ikke 'tante Anna' aktivt vogter over familiens religiøse liv. Hvis kristendommen kun kan leve i fuld frihed uden ydre pres, har den bedre vilkår i dag end nogensinde før i Danmark!

Den kirkelige opdragelse

I modsætning til Den katolske kirke har substansen i Den lutherske kirke været knyttet til de kirkelige handlinger. Substansen i middelalderens forhold mellem kirke og folk var de seks af den katolske kirkes syv sakramenter, der var knyttet til menneskers livsløb. I den lutherske kirke har det tilsvarende været de kirkelige handlinger (dåb, konfirmation, bryllup og begravelse), men siden 1736 ganske særligt konfirmationen, der har holdt kristendommen i hævd i befolkningen i Danmark. Konfirmationsforberedelsens opdragelse af børnene til kirkekristendom og personlig bekendelse var ikke mindst begrundet i kongens behov for trofaste undersåtter og loyale soldater. Konfirmationsforberedelsen og skolernes kristendomsundervisning, der kom til at omfatte alle fra 1814, har antageligt mere end noget andet præget den danske befolkning til og med den kulturkristendom, som er fremherskende i dag. Konfirmationsforberedelsen og den efterfølgende overhøring af alle konfirmander før konfirmationen indtil 1909 havde tvangskarakter ligesom kirketugten. Men på trods af dette, har den dog ofte sat sig positive spor i kraft af det forhold mellem konfirmanderne og "deres" præst, inklusive dennes kristendom, som konfirmationsforløbet kunne formidle. En af Folkekirkens positive statistikker er fortsat i disse år tallene for konfirmander, der ser således ud:

Konfirmander i pct. af alle unge	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001
Hele landet	71	71	73	70	70	71	72	73	72	73	-	-	77

Det er bemærkelsesværdigt, at dåbsprocenten er gået ned fra 75,5 til 65,6 i perioden 2004-2013, mens konfirmationsprocenten har holdt sig næsten stabilt i perioden. Det kan være udtryk for, at der er gjort en stor indsats for at komme de unge i møde med nye former for konfirmandarbejde, mens der ikke er taget initiativer til at komme forældrene i møde m.h.t. dåb (bortset fra adgang til lørdagsdåb). Hvis der ikke gøres en ekstra indsats omkring dåb, må man regne med, at den faldende dåbsprocent snart vil slå igennem i form af en voldsomt faldende konfirmationsprocent. Den plejer at ligge ti procent under årgangens procent for barnedåb.

Kirkestatistik i det 20. århundrede

1960er-undersøgelser fra Københavns Universitet

Religionssociologiens og kirkestatistikens pioner på Københavns Universitet 1963-1973, Per Salomonsen, nåede at fremlægge især to vigtige kirkestatistiske forskningsresultater, før han flyttede til samfundsfag på det nye universitet i Aalborg. For det første fik han optalt og efterprøvet præsternes oplysninger om kirkegang til ”Kirkelig Håndbog” hvert fjerde år 1927-67. Resultatet er, at kirkegangen i Danmark svinder ind fra ca. ti til ca. to procent af befolkningen fra det 20. århundredes begyndelse, hvor vækkelserne kulminerede, til ca. 1970 (Salomonsen 1969, 250). Vil man tale om sekularisering i Danmark i konventionel betydning, er det den periode, den foregår i.

Salomonsens andet vigtige resultat er en grundig påvisning af, at interviewundersøgelser systematisk peger på en kirkegang, der ligger ca. 100 procent højere end den faktiske (Salomonsen 1969, 240). Den tendens er der øjensynligt ikke ændret på siden (Iversen 1986, 326-28). Ikke desto mindre bliver aviserne trofast ved med at lave interviewundersøgelser og bruge folks svar, som var de udtryk for faktisk adfærd, selv om de snarere er udtryk for ønsketænkning og positive holdninger til kirken. Det gælder eksempelvis *Kristeligt Dagblads* ofte gentagne spørgsmål i december måned, hvor 30-40 procent af svarerne leverer den glade overskrift, at de skal i kirke juleaften. Det nævnes ikke, at der højst kan være ti procent af befolkningen i landets kirke, når de i propfulde, og at der ikke holdes mere end to gudstjenester i gennemsnit i landets kirker.

Salomonsens medarbejder ved Religionssociologisk Afdeling⁶, Jørgen Thorgaard gennemførte bl.a. en spørgeskemaundersøgelse i Ålborg Stift i slutningen af 1960'erne til brug for strukturkommissionen. Han konkluderede bl.a.:

Kirkegangsprocenten er høj i pastorater og sogne, som tæller få indbyggere, ligger på landet, har et lavt gennemsnitligt indtægtsniveau, befolkningsmæssigt nærmest stagnerer, har en væsentligst af Indre Mission præget kirkelig tradition blandt indbyggerne, tæller mange landbrugere, mange selvstændige, mange gamle og børn, mange politisk borgerlige (Thorgaard 1971, 112).⁷

Så at sige alle de her nævnte faktorer, som tidligere korrelerede med og måske også fremmede kirkegang, står i dag betydeligt svagere i de allerfleste landsogne. Det gælder også sognepatriotismen, hvor man tidligere sluttede op om ens eget sogn. Den er i dag mange steder afløst en tendens til regionalisering, hvor mange kommer til kirkelige arrangementer på regionalt plan, så kirkelivet mere og mere samles i de lokale byer. Tydelige eksempler på dette er sognene omkring Nykøbing Falster og Haslev. Ikke desto mindre gælder det fortsat, at den andel af befolkningen, der går i kirke en gennemsnitlig søndag, er højere, jo højere en andel af landsogne med mange kirker og gudstjenester og missionsfolk, man har. Steen Marquard Rasmussen har regnet på antallet af kirkegængere pr. indbygger i de stiftsbaserede kirkegangstællinger, som vi har valide tal for gennem de senere år (Rasmussen 2014):

Roskilde	2000	0,9
Viborg	2001-02	2,2
Aalborg	2002-03	1,6

⁶ Religionssociologisk Afdeling blev senere til et helt Religionsvidenskabeligt Institut, senere igen Afdeling for Praktisk Teologi og Religionsvidenskab og i 1980'erne til Afdeling for Praktisk Teologi (Thyssen 1979). I 2011 oprettedes Center for Kirkeforskning i tilknytning til, hvad der nu er Sektionen for Praktisk teologi på Københavns Universitet.

⁷ I en kritisk analyse af Strukturkommissionens forhold til og brug af samfundsvidenskab fremhæver Tine Reeh, at kommissionen konkluderede i strid med resultaterne af dens egen undersøgelse, når den ønskede større sogne (Reeh 2012, 17). Man kunne også argumentere for, at kommissionen var kommet til den indsigt, at empiriske undersøgelsesresultater ikke dikterer efterfølgende politiske og teologiske beslutninger.

Kirkesociologisk Projekt og den officielle kirkestatistik

Det tidlige og generelt resultatløse arbejde med kirkestrukturen i Københavns stift førte til afholdelsen af den første konference om kirken i København, der omfattede alle kirkelige grupperinger. Konferencen fandt sted den 18.-20. november 1983 (jf. Langhoff (red.) 1984). Herefter fulgte etableringen af Det Kirkesociologiske Projekt på Københavns Universitet 1984 – 86 og ligeledes en udvidet kirkestatistisk indsats fra Danmarks Statistik.

Fra 1956-1978 indsamlede Københavns Statistiske Kontor aktivitetsstatistik fra alle sogne i Hovedstadsområdet på grundlag af spørgeskemaer til præsterne. Ud over årlige opgørelser foreligger der enkelte oversigtsanalyser herfra (Orientering 1964; Salomonsen 1970). Efter 1978 indsamlede bispekontoret i København fortsat aktivitetsstatistiske oplysninger om den kirkelige aktivitet (antal gudstjenester, konfirmander, vielser, begravelser etc.) fra sognepræsterne men uden at behandle de indkomne oplysninger. En sådan opgørelse blev foretaget af Kirkesociologisk Projekt, der nu kunne lave manuelle analyser på den kirkelige aktivitet i Københavns Kommune 1956-1984 (Kristensen, Møller og Bollmann i Iversen og Thyssen (red.) 1986, 87-169).

Fra 1985 overtog Kirkefondet, hvis daværende generalsekretær Erik Norman Svendsen var med i styregruppen for Det Kirkesociologiske Projekt, det opfølgende analysearbejde på grundlag af de standarder for brug af demografiske og kirkestatistiske oplysninger, der var opbygget. Menighedsrådsformand, tidligere højskoleforstander og MF Poul Dam⁸, Kirkefondets landssekretær cand. mag Ane Hjerrild og tidligere sognepræst og lektor Victor Møller var sammen med undertegnede aktive i udviklingen af den virksomhed med sogne- og provstianalyser, som Kirkefondet siden har arbejdet med. Victor Møller brugte de sidste fem år af sit otium til at udarbejde over 200 historiske og aktuelle sogneanalyser.⁹

Danmarks Statistik kom nu også for alvor på banen primært i kraft af et personligt engagement i sagen fra kontorchef Henrik Munch, der også var med i Det Kirkesociologiske Projekts styringsgruppe. Efter en henvendelse fra Kirkefondet havde man allerede i 1974 gennemført en enkelt landsdæk-

⁸ Poul Dam var også tidligere medarbejder på Københavns Statistiske Kontor og sekretær for den af Hal Koch ledede Ungdomskommission efter anden verdenskrig.

⁹ Med professor i statskundskab, inkl. statistik og økonomi, Harald Westergaard som formand 1896-1936 har Kirkefondets virksomhed fra første begyndelse været støttet af grundige sociologiske analyser jf. senest Andersen 2012.

kende kirkelig aktivitetsundersøgelse på grundlag af spørgeskema til præsterne. Biskoppernes repræsentant i styregruppen, Bertil Wiberg, bragte via bispemødet en henvendelse til Kirkeministeriet, der resulterede i en ganske omfattende årlig kirkestatistik på grundlag af CPR-registeret suppleret med aktivitetsstatistiske oplysninger fra spørgeskemaer til alle præster. På flere måder havde Danmark dermed en både sikker og relativt avanceret kirkestatistik 1984-2002, hvor kirkeminister Tove Fergo afbrød samarbejdet med Danmarks Statistik. Derfor opstod de huller i kirkestatistikken i 2002 og 2003 omkring bl.a. konfirmation, som fremgår af Kirkeministeriets hjemmeside <http://www.km.dk/kirke/kirkestatistik/>. Efter lange forhandlinger blev kirkestatistikken reetableret igen fra 2005-6 i en noget ændret skikkelse bl.a. uden altergangstallene.

Det har hidtil været næsten umuligt at få Folkekirkenes aktivitetsstatistik udvidet til en deltagerstatistik. Siden begyndelsen af 1980'erne har jeg sammen med den statistikansvarlige i Kirkefondet, Ane Hjerrild, siden Sabine Kleinbeck og i de senere år også konsulent Steen Marquard Rasmussen fra Landsforeningen af Menighedsråd ofte siddet i Kirkeministeriet og argumenteret for en mere omfattende og brugbar indsamling af oplysninger. Især Præsteforeningen har betragtet deltagelse i den kirkelige aktivitet som en slags branchehemmelighed for præster, som man sandelig ikke kunne lave undersøgelser af. Nu er tiden en anden, så det er Kirkeministeriet, der – med større eller mindre tilslutning fra biskopperne, menighedsrådene og præsterne – ønsker totaltælling af alt og alle, der rører sig omkring Folkekirken. Det lyder voldsomt for ikke at sige DDR-agtigt. De enevældige konger ville have glædet sig. Det lyder også som noget, der kan indebære en hel del arbejde i indsamlingskæden. Endelig må man spørge, om vi så også får de analyser af tallene, som kan gøre os klogere, blot fordi vi får mange data indsamlet? Det vil tiden vise! Mulighederne er der med de kolossale investeringer, Folkekirken har gjort gennem snart 20 år i IT og med den unikke opkobling på CPR-registeret, som (dele af) kirkestatistikken har i Danmark.

Konklusion

Når kirkeledere, præster og ikke mindst journalister har været og den dag i dag er fokuserede på kirkegangstallet i Folkekirken, ligger de under for en

historisk forståelig men sagligt uhensigtsmæssig misforståelse omkring danskernes kristendom, som kun sjældent har haft sin primære kilde og udtryk i kirkegang.¹⁰

Vi lever i et samfund, hvor man kun tæller, hvis man tæller (!). Er det det, der skal til, er det mest oplagte at tælle i Folkekirken kirkegængere, så man oven i købet kan lave cost-benefit analyser på kirkens omkostningsniveau sat i forhold til kirkegængernes antal. Dermed går kirkestatistikken grundigt galt i byen, hvis det er danskernes – kirkeligt formidlede – kristendom, man ville vide noget om.

Ingenting lever af eller i ingenting. Heller ikke kristendom. Kristen tro og praksis falder ikke uformidlet ned i den enkeltes turban hverken ved fødslen eller senere. I længden lever kristendommen ikke uden rammer for kristen tro og praksis, der rækkes videre fra generation til generation. Den vigtigste faktor bag kristendommens styrke i folket er opdragelse eller socialisering. Der findes enkelte entusiastiske gudstjeneste-kristne, som er blevet og bliver ved med at være kristne, fordi de trives med at gå til gudstjeneste. Men der er tale om et mindre antal af Folkekirken medlemmer og øjensynligt også om et bestemt segment.

Selv om der langt fra er et 1-til-1-forhold mellem mængden af kirkelig deltagelse og kristendom i folket, så er der en sammenhæng mellem de to størrelser, hvis vi ser på bredden i alle former for kirkelig deltagelse. En gennemtænkt kirkelig deltagerstatistik kan ikke blot bruges til mere eller mindre kløgtige cost-benefit analyser, men kan også danne baggrund for en besindelse på, hvordan kristendommen er til stede blandt folk – og hvorfor eller hvorfor ikke? Det kan deltagerstatistikken dog kun, hvis man stiller relevante spørgsmål og får korrekte svar. *I en tid, hvor man kun tæller, hvis man tæller, er det afgørende, hvad og hvordan man tæller.*

¹⁰ I sine afgørelser omkring kirkenedlæggelser i København brugte kulturminister Marianne Jelved i breve til de 14 berørte menighedsråd samt biskoppen den 14. september 2013 konsekvent det nysprogligt, luthersk klingende udtryk ”kerneydelse” om gudstjenesten i Folkekirken. Folkeligt og dermed folkekirkeligt set er det noget vrøvl. At gudstjenestefejring – ligesom bibelbrug – teologisk set er nødvendig som kirkens rygrad, er en anden sag. Kirken kan ikke fastholde sin identitet uden at fejre gudstjeneste, men medlemmernes opslutning om kirke og kristendom beror ikke primært på gudstjenesten. To YouGov undersøgelser fra 2013 og 2014 viser samstemmende, at kun syv-otte procent af befolkningen var til gudstjeneste sidste gang, de var i kirke, jf. <http://teol.ku.dk/cfk/undersoegelser/>.

Litteratur

- Andersen, Lars Schädler 2012: *Balancekunstneren. Harald Westergaard, kirkesagen og det sociale spørgsmål 1878-1907*, Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Bregnsbo, Michael 1993: *Samfundsorden og statsmagt set fra prædikestolen. Udviklingen i præsternes syn på samfundsorden og statsmagt i Danmark 1750-1848, belyst ved trykte prædikener*, Ph.D.-afhandling, Institut for Historie, Københavns Universitet.
- Brilioth, Yngve 1951: *Nattvarden i evangelisk gudstjenstliv*, Stockholm.
- Baagø, Kaj 1960: *Vækkelse og Kirkeliv i København og Omegn*, København.
- Cappelørn, Niels Jørgen 1995: "Kommer til mig. Med Kierkegaard til alters i Vor Frue Kirke", i: *Årbog for Københavns Stift* 1995, s. 21-42.
- Eckerdal, Lars 1970: *Skriftemål som nattvardsberedelse*. Lund.
- Gulbrandsen, Birger 1948. *Nattverden i norsk kirkeliv*. Oslo.
- Iversen, Hans Raun 1982: "Kirkestatistik og kirkesociologi". Kronik i *Kristeligt Dagblad* den 28. december 1982.
- Iversen, Hans Raun 2002. "Folkekirkens nadverpraksis historisk belyst", i: Kirsten Busch Nielsen (red.): *Nadver og folkekirken*, København: Anis, s.
- Iversen, Hans Raun 2000: "Hvad vi ved om kirkegang", i: *Roskilde Stiftsbog* 2000, s. 31-44.
- Iversen, Hans Raun (red.) 2000: *Dåb og medlemskab i folkekirken*, København: Anis.
- Iversen, Hans Raun og A. Pontoppidan Thyssen (red.) 1986: *Kirke og folk i Danmark. Kirkesociologisk dokumentation*, Århus: Anis.
- Langhoff, Johs. 1984: *Glæden for hele folket. Foredrag og debatter på konference om folkekirken i København 18.-20. november 1983*, Københavns Stifts Bispekontor.
- Lindquist, David 1947: *Nattvarden i Svensk Kulturliv*.
- Nedergaard, Paul og A. Pontoppidan, Thyssen 1951-1991: *Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste- og sognehistorie, (kirkelig geografi) 1849-1949*.
- Orientering fra Københavns Kommunes Statistiske Kontor: "Kirkebesøget i Hovedstadsområdet i 1964".
- Petersen, Erling 1990: *Kirkestatistik: En undersøgelse af kirkegang og nadverbesøg i Århus, Danmark og Norden*, Lille emnekreds i Praktisk Teologi, Århus Universitet.
- Reeh, Tine 2012: "... i pagt med tidens udvikling og den rivende ændring af samfundets struktur". Kirkesyn og anvendelsen af samfundsvidenskab i den af

- Bodil Koch nedsatte Strukturkommission, i: *Dansk Teologisk Tidsskrift*, s. 2-19.
- Sandvik, Bjørn 1998: *Det store nattverdfallet. En undersøkelse av avsperring og tilhørighet i norsk kirkeliv*, Trondheim.
- Salomonsen, Per 1969: "40 års kirkegang i Danmark", i: *Kirkehistoriske Samlinger 1969*.
- Salomonsen, Per 1970: "Folkekirkens status i hovedstaden", i: *Kirkehistoriske Samlinger 1970*.
- Severinsen, P. 1916. *Om Skriftemaal og Skriftemaalsskik*. København.
- Skarsaune, Oskar 1993: "Noen overveielser om norsk folkereligiøsitet", i: *Halvårsskrift for Praktisk Teologi* 2/1993, s. 13-18.
- Skarsaune, Oskar 1997: "Hvor mange typer menigheter huser folkekirken?", i: *Kvartalsskrift for Praktisk Teologi* 1/1997, s. 20-25.
- Skjøt-Pedersen, H. 1996: Var kirkegangen større i gamle dage? *Dansk Kirkeliv*, s. 97-105.
- Skjøt-Pedersen, H. 1967: Hvorfor er københavnernes så sløje kirkegjengere? *Dansk Kirkeliv*, s. 76-86.
- Smith, Graeme 2008: *A Short History of Secularism*, London: I.B. Tauris.
- Thyssen, A. Potoppidan 1979: "Den religionssociologiske forskning i Danmark", i: *Kirken i samfunnet. Konferencerapport*, Oslo, s. 41-49.
- Thorgaard, Jørgen 1971: "Kirkeligheden i Ålborg Stift", i: *Folkekirken i det moderne samfund*, 2. del. Betænkning 610, København, s. 53-113.
- Uddannelse og Kultur. Statistiske Efterretninger*, med årlige beretninger om Kirkestatistik 1981-2001.
- Westergaard, Harald 1887: *Kirkelig Statistik med særligt Henblik paa Danmark*, Karl Schønberg.
- Wiberg, S.W. 1870: *Personalhistoriske, Statistiske og Genealogiske Bidrag til en Almindelige Dansk Præstehistorie*, Odense

Sådan gør man i Norden – kirkestatistikken i de nordiske lande

Af Sille M. Fusager

I Finland, Norge og Sverige indsamles der årligt store mængder statistik om kirkens aktiviteter, ansatte og frivillige. Statistikken benyttes dels som ”puls måler” på kirken og som hjælpemiddel til planlægning og overblik på såvel nationalt niveau som på sogneplan. Adgangen til kirkestatistikken varierer fra land til land, og kun den svenske kirke har en egentlig rapportgenerator, så sognene udskrive en profil af eget sogn. I Danmark indsamles kun ganske sparsom aktivitetsstatistik fra landets kirker, men til gengæld har danske menighedsråd adgang til demografiske og socioøkonomiske oplysninger på indbyggerne i deres sogn.

Indledning

Såvel forskere som flere kirkefolk i Danmark efterspørger officiel tælling af kirkens aktiviteter som basis for viden om Folkekirkens tilstand og udvikling og som planlægningsværktøj for menighedsrådene. Vores nordiske naboer har længe været bevidst om værdien i indsamling af aktivitetsstatistik.

Finland – 466 sogne, der tæller alt

”Statistik formidler information i tal om samfundets tilstand og udvikling. Pålidelig og omfattende statistik er et godt hjælpemiddel, når det gælder om at varetage de fælles opgaver effektivt. Præcis som andre offentlige samfund kan kirkens virksomhed og økonomi analyseres” (jf. www.sacrista.evl.fi). Sådan lyder introen til den finske kirkestyrelses statistikinformationer på nettet. Det er en meget fornuftsbetonet og pragmatisk tilgang til kirkens arbejde, og dette skinner klart igennem i nedenstående diagram hentet fra samme hjemmeside.

KYRKANS STATISTIK

Finnerne er da også i førersædet i forhold til omfanget af indsamling af statistiske data på kirkens virke. Den finske kirke *Suomen evankelis-luterilainen kirkko* indsamler data fra sognene ved årlige indberetninger, og dertil kommer en udvidet indsamling foretaget af kirkens forskningscenter hvert fjerde år. Ved den årlige indberetning udfylder og indsender sognene 12 omfattende excelspørgeskemaer med udgangspunkt i hovedområderne: befolkning, økonomi og kirkelige aktiviteter. Fire af disse spørgeskemaer vedrører forskellige befolkningsmæssige oplysninger, herunder også om ægteskab og skilsmisse samt økonomiske oplysninger, mens de resterende otte omhandler kirkens virke. Finnerne tæller i detaljer alt, hvad man kan forestille sig kan foregå i kirkeligt regi: gudstjenester af enhver slags, kirkelige handlinger, missionsarbejde, kor- og musikensembler, børne- og ungdomsarbejde, studiegrupper, bønnegrupper, samtalegrupper og diakonalt arbejde i alle tænkelige afskygninger. Ved hver aktivitet tælles antallet af gange, aktiviteten er afholdt, antallet af deltagere og antallet af frivillige ledere. I forbindelse med diakonale samtaler tælles længden på samtalen, og man registrerer også deltagernes livsvilkår som civilstand, antal søskende, uddannelse, børn, økonomisk status og meget mere.

Uddrag fra spørgeskema fra Den finske kirke

30. Övriga församlings-sammankomster	31.	Bibelstudier						
	32.	Bönmöten						
	33.	Andakter						
	34.	Regionala, prostieromspännande och riksomfattande evenemang						
	35.	Övriga församlingssammankomster						
40. Regelbundet sammankommande grupper					Grupper	Frivilliga ledare	Medlemmar totalt	
	41.	Bibel- och bönegrupper						
	42.	Samtalsgrupper						
	43.	Smågrupper inom parrelationsarbetet						
	44.	Andra grupper inom vuxenarbetet						
50. Musik-grupper och musik-evenemang	Körer				Grupper	Medlemmar	Framträdanden	
	51.	Barnkörer						
	52.	Ungdomskörer						
	53.	Körer för vuxna						
					Grupper	Medlemmar	Framträdanden	
	Musikensembler							
	54.	Musikensembler för barn (inkl. musikleksskolor)						
	55.	Musikensembler för unga						
	56.	Övriga musikensembler						
					Antal evenemang	Deltagare totalt		
60. Besök av anställda	57.	Musikevenemang						
			I hem	I församling-ens lokaler	I skolor	I dagvården	På institutioner	På annan plats
	61.	Präster o. lektorer						
	62.	Kantorer						

Den finske kirke har i alt fire ansatte, der beskæftiger sig med kirkestatistikken: to står for indsamlingen af data fra sognene, mens to andre har ansvaret for hhv. finansielle analyser og kirkelige analyser. Med basis i det indsamlede materiale udgives der en statistisk årbog på hhv. finsk og svensk. Årbogen for 2012 er alene udgivet online, mens tidligere årbøger også er udgivet i bogform. Derudover offentliggøres forskellige statistiske oplysninger på den finske kirkes hjemmeside www.sacrista.evl.fi.

Den finske kirkes forskningscenter indsamler yderligere informationer fra sognene hvert fjerde år om nogenlunde de samme emner som ved den årlige indsamling og dertil kommer spørgsmål om ændringer i antallet af kirkens ansatte samt om kirkens fremtidsplaner. Spørgeskemaerne har en helt ufatteligt detaljeringsgrad og har samlet set mere end 1.000 variabler. De udsendes til hvert af de 466 sogne i papirform, og dette enorme materiale udfyldes i hånden af de ansatte i sognene og returneres til forskningscenteret, hvor medarbejderne manuelt indtaster alle svarene i en database. I forskningscenteret beskæftiger i alt seks ansatte sig dagligt med den indsamlede statistik.

Ud over direktøren er der ansat tre forskere og to assistenter. I forbindelse med indtastning af de mange data hvert fjerde år, ansættes der yderligere to til tre assistenter, som kun arbejder med indtastningen i op til tre måneder. Det skal dog tilføjes, at forskningscentret arbejder på en elektronisk løsning for fremtidens indberetninger. På baggrund af det massive datamateriale udgives hvert fjerde år "Mångfaldens kyrka", som er en grundig analyse af den finske kirke på ca. 400 sider. Derudover producerer forskningsinstituttet flere mindre udgivelser, analyser mm.

De finske menigheder har ingen direkte adgang til den indsamlede kirkestatistik, men kan på forespørgsel få udarbejdet en slags sogneprofil af forskningscentret. Den finske kirkestatistik går tilbage til ca. 1964 men betragtes som valid fra 1999.

Norge – 1.260 sogne, der tæller en del

I *Den norske kirke* indsamler man hvert år aktivitetsstatistik fra sognene. Statistikkenes oplysninger benyttes af bispekontorerne til brug for udarbejdelse af rapporter for stiftet, af Kirkerådet til analyser, overblik over sammenhænge, udregninger og planlægning, af kirkens forskningscenter KIFO (Stiftelsen Kirkeforskning) til mere dybdegående analyser og af menighederne selv.

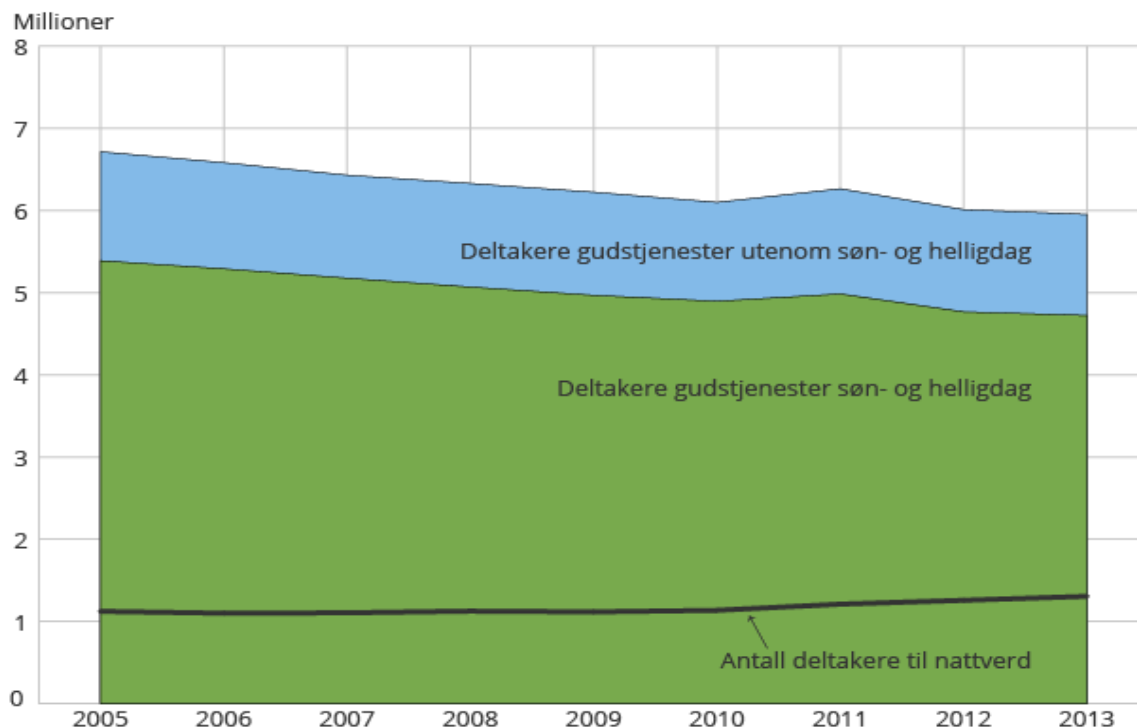
Indsamlingen af data foregår i et onlineskema, som menighedsråd og præster er ansvarlige for at indsende til SSB (Statistisk Sentralbyrå). Her kobles tallene sammen med enkelte demografiske data og med medlemsregistret for den norske kirke, som Kirkerådet har ansvaret for. Der kobles også til arbejdstagerstatistik med henblik på at se antal stillinger i kirken og kommunøkonomiske tal for at se på kirkens økonomi. Kirkestatistikken samles herefter endeligt af NSD (Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste). Oplysningsskemaet for den norske kirke er på otte sider og omfatter spørgsmål vedrørende ind- og udmeldelser, antallet af kirkelige handlinger, antallet af gudstjenester og oplysning om, hvilken slags gudstjenester der har været, hvornår og hvor disse har fundet sted samt antal deltagere. Der indsamles desuden oplysninger om kontakten til skoleklasser og børnehaver, omfanget af undervisning og diakonalt arbejde for såvel børn, unge og voksne i detaljer, om sognet har vedtaget lokale planer for trosoplæring og diakoni, om antal og deltagerantal i korgrupper, ved koncerter, musikandagter og kulturarrangementer i sognet. Dertil kommer spørgsmål om missionsarbejde, om samarbejde med andre sogne, om indsamlinger og kollekt samt om engagementet fra frivillige medarbejdere.

Uddrag af spørgeskema fra Den norske kirke

6.A Opplæring og diakoni - barn 0-12 år		Antall som mottok bok	Antall deltakere	Antall tilbud
6.A.1 Arrangerte menigheten <u>babysang</u> eller <u>småbarnsang</u> for barn 0-5 år?	☐ Ja ☐ Nei		<input type="text"/>	
6.A.2 Ble det utdelt 4-årsbok?	☐ Ja ☐ Nei	<input type="text"/>		
6.A.3 Ble det utdelt bibel/Det nye testamentet til barn og unge? Utenom konfirmanter.	☐ Ja ☐ Nei	<input type="text"/>		
6.A.4 Arrangerte menigheten dåpsskole/bibelkurs for 6-åringer?	☐ Ja ☐ Nei		<input type="text"/>	
6.A.5 Arrangerte menigheten dåpsskole/bibelkurs for andre aldersgrupper mellom 4-12 år?	☐ Ja ☐ Nei		<input type="text"/>	
6.A.6 Drev menigheten søndagsskole?	☐ Ja ☐ Nei		<input type="text"/>	
6.A.7 Drev menigheten klubb eller forening for barn 0-5 år?	☐ Ja ☐ Nei		<input type="text"/>	
6.A.8 Drev menigheten ulike verksted for barn 0-5 år?	☐ Ja ☐ Nei			Antall tilbud <input type="text"/>
6.A.9 Arrangerte menigheten Tårnagenthelg?	☐ Ja ☐ Nei		<input type="text"/>	
6.A.10 Arrangerte menigheten Lys Våken?	☐ Ja ☐ Nei		<input type="text"/>	
6.A.11 Drev menigheten klubb eller forening for barn 6-12 år?	☐ Ja ☐ Nei		<input type="text"/>	
6.A.12 Drev menigheten ulike verksted, leirer o.l. for barn 6- 12 år?	☐ Ja ☐ Nei			Antall tilbud <input type="text"/>

På baggrund af alle disse oplysninger udgiver Kirkerådet hvert år en årbog for den norske kirke, mens KIFO står bag udgivelsen ”Tilstandsrapport for Den norske kirke”. Udgivelsen findes fra 2002 og fremefter på www.kirken.no, hvor man også finder den aktuelle årbog.

På den norske kirkes hjemmeside kan man bl.a. hente lands- og stiftsstatistik for medlemstal, dåb, konfirmationer, vielser, begravelser, ind- og udmeldelser og deltagerantal ved gudstjenester. Nedenstående diagram er udarbejdet af SSB og giver et billede af antallet af årlige deltagere i gudstjenester på alle dage undtagen søn- og helligdage samt særskilt på søn- og helligdage. Som det fremgår, er der væsentligt flere deltagere ved gudstjenesterne uden for søn- og helligdage, og det fortæller noget om, at nordmændene i høj grad bruger kirken på andre tidspunkter end ved den traditionelle søndagsgudstjeneste. Diagrammet er et godt eksempel på, hvordan kirkestatistikken kan bruges til at give et klart billede af befolkningens brug af kirken.

Figur 1. Gudstjenestedeltakelse

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

De norske sogne har direkte adgang til kirkestatistikken via NSD's kirke-database www.kirkedata.nsd.uib.no. Her findes statistik for landsplan, stifter, provsti og sogne fra 1998 i form af nøgletal, der fx kan udskrives, hentes til excel, omdannes til diagrammer foruden flere muligheder. Kirkerådet har desuden et ønske om at etablere en brugerflade, hvor der kan udskrives en enkel rapport, der indeholder såvel statistik som en kort beskrivelse af denne. Efter dansk forbillede arbejder Kirkerådet derudover på at koble endnu flere demografiske data sammen med den kirkelige aktivitetsstatistik for at give et bedre totalbillede af den norske kirkes virkelighed til brug for planlægning. I Kirkerådet er der op til tre personer ansat til arbejdet med statistikken men dog med begrænset tid til dette, og i KIFO er der pt. tre ansatte, som arbejder med analyser for den norske kirke. I Norge har man indsamlet kirkestatistiske oplysninger siden 1950'erne og betragter datamaterialet som validt.

Sverige – 1.465 sogne, der tæller en del

I den svenske kirke *Svenska Kyrkan* indsamler man også hvert år aktivitetsstatistik fra sognene. Statistikens oplysninger benyttes af en særlig afdeling i Kyrkokansliet, som er ansvarlig for udarbejdelse af analyser til brug for planlægning, udredning, udvikling og overblik over sammenhænge.

Indsamlingen af data foregår til dels ved udtræk fra det nationale befolkningsregister og den elektroniske kirkebog samt via et online spørgeskema, hvor menighedsrådene taster aktivitetsstatistik direkte ind i den svenske kirkes statistikdatabase. Oplysningsskemaet for den svenske kirke er på 11 sider og omfatter spørgsmål vedrørende bl.a. antallet af ansatte og frivillige, antal gudstjenester og oplysning om, hvilken slags gudstjenester der har været, om det var i forbindelse med en kirkelig handling, om antallet af deltagere og om hvor mange af disse, der modtog nadveren. Der indsamles oplysninger om sognets konfirmandaktiviteter, herunder bl.a. hvor mange der har deltaget i en sognearrangeret konfirmandlejr, konfirmerede, som ikke er sognebørn, og om antallet af deltagere i konfirmationsundervisning, som besluttede sig for ikke at blive konfirmeret. Dertil kommer oplysninger om korarbejde, indsamlinger og kollekter, fremvisninger af kirken, koncerter, diakonalt arbejde, samtalegrupper, retræter, pilgrimsvandring, undervisning af børn og unge op til 25 år og opsøgende arbejde i forhold til børn og unge. Det elektroniske spørgeskema indeholder allerede før menighedernes indtastning registerbaserede oplysninger om medlemskab, dåb, konfirmationer, vielser, begravelser samt ind- og udmeldelser i sognet. Det giver menighederne mulighed for at tjekke, om registeroplysningerne stemmer overens med egne optællinger.

I Kyrkokansliet er der ansat fem personer til arbejdet med analyse af de indsamlede data, heraf er en enkelt ansvarlig for indsamlingen af data og vedligeholdelse af databasen, dog i samarbejde med afdelingen for it-systemer i den svenske kirke. På baggrund af alle de indsamlede oplysninger udgiver Svenska kyrkan hvert år "Nyckeln till Svenska kyrkan" såvel som en egentlig udgivelse og online, hvor den aktuelle kan downloades på www.svenskakyrkan.se/omoss.

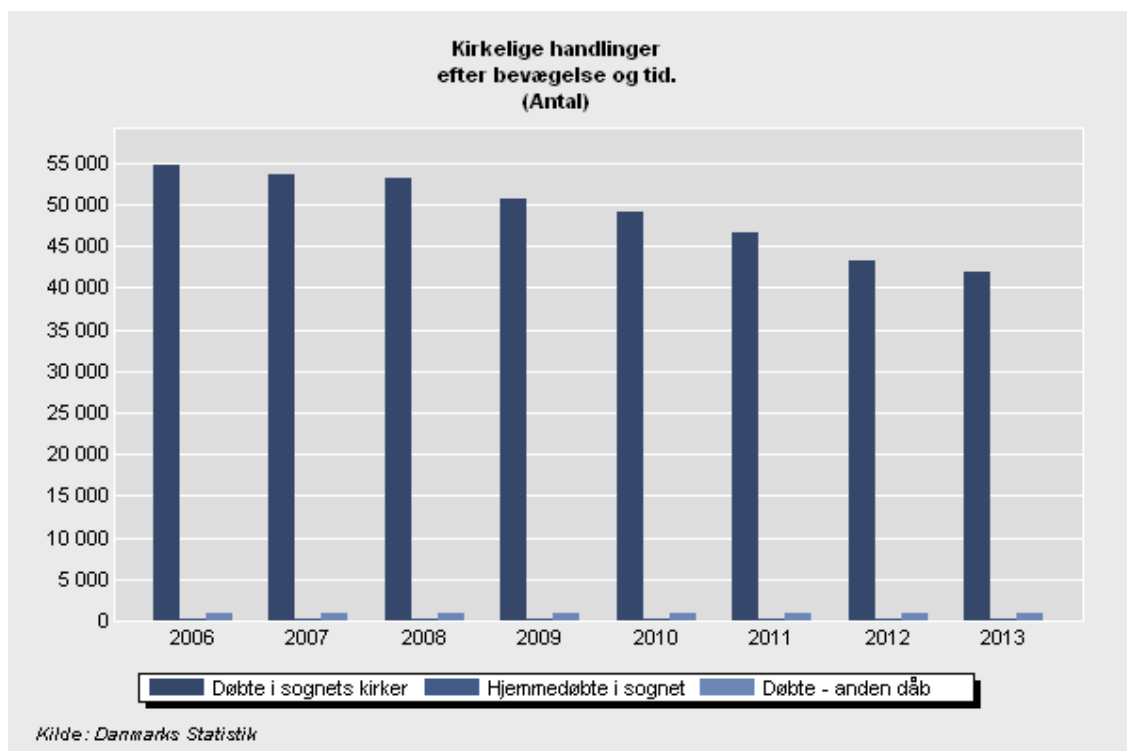
På Svenska kyrkans hjemmeside kan man downloade de mest almindelige kirkestatistiske landstal samt enkelte oplysninger på stifts- og sogneniveau alt sammen i pdf-form. Der er bl.a. tale om tal for medlemmer, ind- og udmeldelser, døpte, konfirmerede, vielser og begravelser, men også omfanget af børne- og ungearbejde og antallet af hhv. børne- og voksenkor. De svenske sogne har direkte adgang til det fulde statistikmateriale via et særligt lukket web-interface. Her findes statistik for landsplan, stifter, provsti og sogne, og der kan trækkes en slags sogneprofil på ca. 40 sider, som indeholder diagrammer og beskrivende tekst for det pågældende sogn. Der kobles i mindre omfang til demografiske data. Alle forskere i Sverige har i øvrigt også adgang til gratis at få udleveret statistikmaterialet. I Sverige har man indsamlet kirkestatistiske data siden 1970, og alt materialet betragtes som validt.

Uddrag af spørgeskema fra Svenska kyrkan

		År	År	Instruktioner
Antal sön- och helgdagar då huvudgudstjänst ej anordnats				
Högmässor (A)				Enligt kyrkohandboken.
Antal högmässor				
Antal deltagare				
Antal kommunioner				
Högmässogudstjänster (B)				Enligt kyrkohandboken samt julotta och långfredagsgudstjänst.
Antal gudstjänster				
Antal deltagare				
Söndagsmässor (C)				Enligt kyrkohandboken.
Antal söndagsmässor				
Antal deltagare				
Antal kommunioner				
Söndagsgudstjänster (D)				Enligt kyrkohandboken.
Antal söndagsgudstjänster				
Antal deltagare				
Familjemässor (E)				Enligt kyrkohandboken.
Antal familjemässor				
Antal deltagare				
Antal kommunioner				
Familjegudstjänster (F)				Enligt kyrkohandboken.
Antal familjegudstjänster				
Antal deltagare				
Temamässor som huvudgudstjänst (G1)				Mässa som firats som veckans huvudgudstjänst, men följt kyrkohandbokens gudstjänstordning för temamässa.
Antal temamässor				
Antal deltagare				
Antal kommunioner				

Danmark – 2.194 sogne, der tæller ganske lidt

I Den danske Folkekirke indsamler man fra officiel hold ikke særlig mange oplysninger om Folkekirkens aktiviteter og virke. De danske sogne registrerer antallet af visse kirkelige handlinger direkte i Den elektroniske kirkebog (DKN), som administreres af Kirkeministeriet. Her registreres antallet af fødte, døbte i kirke, hjemmedøbte, anden dåb, fremstillinger, konfirmationer, vielser i sognet af hhv. egen præst eller udensognspræst, kirkelige velsignelser, lysninger, døde og begravelser hhv. af egen præst eller udensognspræst i hjem sognet, i andet sogn af egen eller udensognspræst og antallet af afdøde begravet af andre trossamfund eller helt uden gejstlig medvirken. Disse oplysninger videresender Kirkeministeriet til Danmarks Statistik, som sammenkører dataene med oplysninger om folkekirkemedlemsskab, ind- og udmeldelser af Folkekirken samt fødte og døde fra CPR-registret. Kirkestatistikken lægges herefter til dels ud i tabelform på Kirkeministeriets hjemmeside www.km.dk samt i den offentligt tilgængelige www.statistikbanken.dk, hvor enhver kan trække oplysninger om folkekirkemedlemsskab, fødte og døde, ind- og udmeldelser samt de nævnte kirkelige handlinger for hhv. hele landet, stift, provsti eller sogn. Der er mulighed for at trække tallene på forskellig vis fx til Excel, eller de kan med et enkelt klik omdannes til diagrammer, som det ses af nedenstående eksempel:

Danmarks Statistik har udgivet kirkestatistikken i papirform i perioden 1974 – 2001. I perioden 2002 – 2005 indsamledes ingen statistik på kirkelige handlinger, men fra 2006 og frem er tallene udgivet online hhv. pr. kvartal og pr. år. Da Den danske Folkekirke ikke har et egentligt samleorgan sva- rende til de øvrige nordiske lande, betyder det, at den indsamlede statistik ikke bearbejdes overordnet af og for Folkekirken, men benyttes af et ukendt antal interesserede formentlig fra kirkens egen verden, medierne, forskere og andre.

Ud over den indsamlede kirkestatistik findes der også en anden type stati- stik, som sogne og provstier med stor fordel kan benytte sig af for at få viden om deres nuværende befolkning samt om udviklingstendenser i befolknin- gen. Denne statistik binder sig historisk til Kirkefondet, idet en medarbejder i Kirkefondet (tidl. Det Kjøbenhavnske Kirkefond) i starten af 1980'erne på- begyndte et møjsommeligt arbejde med manuelt at indsamle og bearbejde demografiske tal på sogneniveau. Dette arbejde mandede i 1990'erne ud i et accesbaseret program kaldet ”Sognestatistikken”, hvor man kan trække op- lysninger om et sogns, provstis eller stifts befolkning fx om folkekirkemed- lemsskab fordelt på herkomst og alder, uddannelse, erhverv og indkomster mm. Kirkefondet købte sig på det tidspunkt til demografiske oplysninger for hele landet, stifter, provstier og sogne. Nogle år støttede Kirkeministeriet kørslen af tallene økonomisk, og andre år blev der søgt penge til kørsel af statistikken fra fonde. Siden 2004 har Kirkeministeriet betalt for kørslen af de sognedemografiske tal, og i 2008 blev der oprettet en særlig online stati- stikbank med disse oplysninger, som i dag er tilgængelig for ministeriet, sogne, provstier, stifter og enkelte andre interessenter. I denne statistikbank ligger der i dag tilgængelige tal for 2004, 2008 og 2011, og forventeligt i løbet af efteråret også for 2014. I Kirkefondets gamle program ”Sognestati- stikken” kan der hentes tal for 1990, 1993, 1996, 2000 og 2004, og for nogle af disse årstal er der til en vis grad også aktivitetsstatistik for sognene.

Men der findes altså ingen central aktivitetsstatistik for Den danske Fol- kekirke, og dermed er det vanskeligt for såvel kirkerne, forskere og andre interesserede at tage temperaturen på danskernes tilknytning til Folkekirken. For en ting er at måle på folkekirkemedlemsskab og brug af kirkens traditi- onelle overgangsritualer i form af dåb, konfirmation, vielser og begravelser, men det giver mest af alt et billede af, i hvor høj grad vi danskere holder fast i vores tilhørsforhold til Folkekirken. Vi er utrolig traditionelle, hvis vi måler os med de øvrige nordiske lande, hvor tilslutningen til Folkekirken ikke står mål med Danmark. Hvis vi skal have en chance for reel viden om, hvordan de danske kirker faktisk bruges både til hverdag, ved gudstjenester, i forbin- delse med højtidere og ved overgangsritualer, er tællinger af antal aktiviteter

og deltagere i såvel kirkerummet som udenfor kirkerummet et must. Vi behøver ikke at opfinde den dybe tallerken selv men kan med fordel skæve til vores nordiske naboer og overveje, om der kan skydes genvej til en indsamlingsmodel, der giver mening i Den danske Folkekirke, for de kirkelige aktører såvel som for forskere o.a. En relativt ny funktionalitet på www.sogn.dk gør det nu muligt for sognene at indtaste aktivitets- og deltagerstatisik via sms, app eller direkte på hjemmesiden. Adgangen til den indtastede statistik er så vidt vides begrænset til sognet selv og stiftet. Foreløbig har Viborg Stift, Aalborg Stift og Fyens Stift pålagt deres sogne at tælle aktiviteter og deltagere, og det bliver rigtig spændende at følge dels tællingerne i de tre stifter, men også menighedernes egen brug af tallene til planlægning af kirkelivet i deres sogn.

Fælles nordisk statistik

Kirkefondet arbejder sammen med hhv. Svenska kyrkan, den finske kirkes forskningscenter og Den norske kirke på en fælles udgivelse om kirkestatistik i de nordiske lande. Her vil de fire landes hovedtal for henholdsvis hovedstadsområdet og samlede landstal i perioden 1990 og frem til i dag blive præsenteret side om side i diagrammer med forklarende tekst for hvert land. Det har været en udfordring at finde sammenlignelige tal, men det er nu lykkedes for så vidt angår fx folkekirkemedlemsskab, antallet af dåbshandlinger, konfirmationer, vielser og begravelser samt antal præster, antal folkekirkemedlemmer pr. præst, årsbudget for de nationale kirker og prisen på, hvad det koster at drive de nationale kirker pr. folkekirkemedlem. De øvrige lande vil også sammenligne fx antallet af højmesser og andre gudstjenester, men i og med at denne type statistik ikke er indsamlet for Den danske Folkekirke, vil Danmark ikke være repræsenteret i disse afsnit. Udgivelsen er den første af sin slags og ser forventeligt dagens lys i foråret 2015.

Relevante links:

www.sacrista.evl.fi

www.kirken.no

www.kifo.no

www.nsd.uib.no

www.svenskakyrkan.se

www.km.dk/kirke/kirkestatistik

www.statistikbanken.dk

www.sogn.dk

Tal mere om kirken:

Konklusioner og anbefalinger

Af Marie Vejrup Nielsen og Hans Raun Iversen

Der er mange grunde til, at man gerne vil vide mere om Folkekirken. Medierne har i de senere år oftere og oftere taget historier op om Folkekirken. Og universitetsforskningsmiljøer både inden for og uden for teologi interesserer sig i stigende grad for Folkekirken som et særskilt felt. Folkekirken tager også selv del i denne udvikling i form af både store og små undersøgelser af de mange forskellige dimensioner af kirkens hverdag. "Tal om kirken" er resultatet af en proces, som på en måde har været rigtig lang tid undervejs, som Hans Raun Iversens bidrag til denne udgivelse viser det. Men samtidigt er udgivelsen også resultatet af en meget koncentreret og konstruktiv proces, som vi har været igennem sammen i den gruppe, som har stået for arbejdet. Takket være bevillingen fra Videnspuljen kunne det lade sig gøre at samle mange af de personer og miljøer, som gennem længere og kortere tid har været engagerede i spørgsmålet om, hvordan vi kan tale om kirken ud fra tal om kirken.

I denne bog har vi søgt at kortlægge og analysere, hvilke perspektiver og tilgange der er i spil hos dem, der i dag undersøger Folkekirkens tal. Vi har set på niveauerne inden for Folkekirken: sogn, provsti og stift og tværgående initiativer fx fra Landsforeningen af Menighedsråd og Kirkeministeriet. Vi har kun i mindre grad kunnet se på de nye kirkestatistiske muligheder i det nationale tiltag i Kirkekalenderen på sogn.dk, som endnu kun anvendes i begrænset omfang. Ikke desto mindre håber vi med udgivelsen også at kunne bidrage til det videre arbejde med at implementere en national kirkestatistik.

Vi har set på tilgange, som er baseret på de oplysninger, der er tilgængelige for alle gennem Danmarks Statistik og det materiale, som foreligger i form af surveys og lokale undersøgelser. Ved at udbrede perspektivet til landene omkring os har vi også givet nogle bud på de forskellige modeller, som benyttes af de kirker, der ligner Folkekirken mest.

Vi har givet et billede af de mange forskellige måder, Folkekirken allerede i dag bliver analyseret på. Målet har ikke kun været at afdække, hvordan Folkekirken ser på sig selv gennem denne slags undersøgelser, men også hvordan disse undersøgelser ser ud fra et perspektiv, der lægger vægt på faglige kriterier for, hvordan man arbejder med tal og analyser af tal. Hvis der skal gennemføres solide analyser af, hvordan Folkekirken virker og forandrer sig, er det nødvendigt med en høj kvalitet af data og analyser. Det gælder

både, hvis vi ønsker at vide noget om fortiden, nutiden og som grundlag for diskussionen af fremtidsscenerierne. Det er nødvendigt at vide noget om den måde, kirken har virket på, og hvor der findes data, som kan bruges til at sige noget om kirken før og nu. Det er nødvendigt, at nye projekter sættes i gang på en måde, der lever op til de krav, fagfolk har til god kvalitet, både i indsamlingen af tal og analyserne af tal. Projektet her handler derfor ikke primært om fortiden men om fremtiden. Det handler om, hvordan vi får sikret, at de undersøgelser, som udføres om Folkekirken, hvad enten de iværksættes af Folkekirkens egne aktører eller af forskere, er af en sådan kvalitet og tilgængelighed, at de kan bruges til flere forskellige formål i mange sammenhænge.

Vi kan med denne udgivelse pege på, at der allerede er en række erfaringer at trække på. Disse erfaringer har ikke hidtil været alment tilgængelige. De lokale undersøgelser har primært været kendt i sognet og stiftsundersøgelser i det pågældende stift. Landsforeningen af Menighedsråds undersøgelser har været gjort bredt tilgængelige, og også Kirkefondets arbejde er der et bredt kendskab til i det folkekirkelige landskab. Men her gælder det stadigvæk, at man skal kende til Folkekirkens forskellige aktører for at kunne vide, hvor undersøgelserne findes, og hvad de kan bruge til. Et af indsigterne fra vores projekt er, at Folkekirkens decentrale struktur, hvor sognet står som en vigtig enhed, også slår klart igennem, når det gælder tal om kirken. Folkekirkens hverdag ligger i sognene, og her finder vi eksempler på undersøgelser, som netop er rettet imod at forstå og udvikle sognets aktiviteter og liv. Det er derfor relevant at overveje, hvordan de igangværende forandringer i Folkekirkens struktur kan danne baggrund for en bedre udnyttelse af arbejde med kirkestatistik i Folkekirken.

Kvalitet, tilgængelighed og anvendelsesperspektiver

Der var ikke på vores undersøgelsestidspunkt endnu et samlet sted for data og analyser på de forskellige niveauer. Da der nu i 2014 er etableret et Folkekirkens Videns- og Udviklingscenter, er det oplagt at overveje vores anbefalinger i lyset af dette centers arbejde. Vores overvejelser sker med udgangspunkt i, at arbejdsgruppen afholdt sit sidste møde i september 2014. Anbefalingerne er således ikke primært tænkt ud fra nogen allerede eksisterende struktur eller målsætning for Folkekirkens Videns- og Udviklingscenter, herfra kaldet Videnscenteret.

Vores anbefaling er, at det nye Videnscenter skal koordinere og facilitere opgaven med at håndtere og analysere data om kirkens aktiviteter i samarbejde med relevante fagmiljøer. Vi anbefaler derfor, at Videnscenteret etablerer en hjemmeside og database over de mange forskellige projekter, som

Videnspuljen finansierer sammen med andre relevante projekter inden for Videnscenterets fokusområder. En sådan database skal i en optimal form indeholde både en kort rapport over gennemførte og igangværende projekter inklusive den metode, der er brugt, sammen med oplysninger om projektets data og analyseresultater. På den måde vil andre inden for kirken både kunne lade sig inspirere til at lave lignende undersøgelser, og forskere, studerende og andre vil kunne benytte materialet i deres sammenhæng.

Tilgængelighed er i det hele taget et af de hovedemner, som kom frem igennem projektet. Hvordan finder vi ud af, hvilket materiale der allerede findes, hvem der har det, og hvilken kvalitet det har? Vi anbefaler derfor, at den nye satsning på et Videnscenter for Folkekirken tager denne opgave på sig at sørge for at både det historiske materiale og det nye materiale bliver tilgængeligt for alle. Det kræver ressourcer at oprette og opretholde en sådan database, men der er erfaringer at hente med netop databaser over kirke og religion i fx de øvrige nordiske lande. Tilgængelighed handler ikke kun om at få adgang til det, der allerede er indsamlet, og til de analyser, som er lavet. Det handler også om at sikre, at det fremtidige arbejde bliver gjort på en måde, som giver os de bedst mulige tal om kirken.

Spørgsmålet om tilgængelighed i fremtiden bliver kun mere aktuelt i forhold til udviklingen af nye, større, kontinuerlige indsamlinger af data om Folkekirken fx gennem Kirkekalenderen på sogn.dk. Når en så stor institution som Folkekirken undersøger sig selv, er det ikke kun interessant for Folkekirkens selv, men det kan potentielt være af interesse for alle i det danske samfund. Det skyldes ikke kun spørgsmål om økonomistyring og effektivisering, men i langt større grad muligheden for at forstå, hvordan Folkekirken er en del af danskernes hverdag. Dette gælder selvfølgelig først og fremmest for Folkekirkens medlemmer, men der er også tale om en generel kulturel funktion, som vi får viden om, når vi kan se, hvad Folkekirken har af aktiviteter og opslutning i mange forskellige sammenhænge. Folkekirken og samfundet afspejler gensidigt hinanden.

Den viden, vi kan få om Folkekirken, er mest aktuel og relevant for dem, der arbejder med Folkekirkens hverdag. Det skinner igennem, når vi ser på bidragene fra sogne, provstier, stifter og også i Kirkefondets og Landsforeringen af Menighedsråds undersøgelser. Man vil vide for at kunne handle. For at kunne ændre på en aktivitet eller målrette sit arbejde eller videreudvikle sognet eller tage stilling til større spørgsmål om fx lokalebrug på provstiniveau. Fra et forskningsperspektiv er det interessant at vide mere for at kunne sige noget om den udvikling, som Folkekirken er i, både i en dansk sammenhæng, men også fordi mere viden om Folkekirken er vigtig, når vi ser på spørgsmålet om udviklingen af kirke og religion i Norden og i Europa. Her står vi i Danmark i en situation, hvor forskerne for tiden ikke har de

samme muligheder, som der er i landene omkring os, når det gælder dækkende information om Folkekirken's aktiviteter og opslutning.

I gennem projektet har vi lagt vægt på de mange indgange, der er til tal om kirken: Det lokale sogneperspektiv, som Michael Rønne Rasmussen skriver om fra sit perspektiv som sognepræst, og som også spiller en stor rolle i Kirkefondets arbejde beskrevet i Silles M. Fusagers bidrag. Provstiniveauet, som her er behandlet af Poul Langagergaard og Esben Andersen ud fra deres undersøgelser i Aarhus Vestre Provsti og erfaringer med at bruge en undersøgelse til at få overblik over brugen af lokaler. Stiftsniveauet, der er dækket af bidraget fra Trine Kofoed og Thue Raakjær Jensen fra Viborg Stift, om hvordan overgangen til tælling via sogn.dk kan bruges på stiftsniveau.

Både sogn, provsti og stiftsniveau spiller ind i Sidsel Vive Jensens artikel, som har baggrund i projektets målsætning om at undersøge, hvordan Folkekirken allerede ser på sig selv. De lokale perspektiver spiller også ind, når man bruger den mere generelle indgang til at vide mere om Folkekirken via de tal, der findes hos Danmarks statistik og diverse andre undersøgelser på nationalt niveau, som man kan læse om det hos Peter Lüchau. Her kan oplysningerne også brydes ned til sogneniveau og bruges i lokale sammenhænge. Vi har peget på, hvordan der er konkrete erfaringer at hente fra de forskellige institutioner, der arbejder med at indsamle og analysere viden om de nordiske lands folkekirker i deres sammenhæng, som det fremgår af Silles M. Fusagers bidrag "Sådan gør man i Norden".

For at den viden, der indsamles, ikke kun skal kunne bruges helt lokalt, må den være indsamlet efter generelle standarder. Her støder vi igen på de to temaer om kvalitet og tilgængelighed. Det er ikke kun i Folkekirken's interesse, og heller ikke udelukkende noget, der vedkommer forskere, når vi taler om, at tal skal indsamles på en måde, der sikrer kvalitet.

Det handler om at få den bedst mulige viden som grundlag både for det konkrete arbejde i sogne, provstier og stifter og for forskerne, der har brug for et solidt grundlag for at sige noget om udviklingen i Folkekirken generelt. Det handler om at få et dækkende billede af udviklingen i kirke og samfund i det tætte samspil mellem de to.

Når det gælder spørgsmålet om kvaliteten af analyserne, er det afgørende, hvilket perspektiv man ønsker at arbejde ud fra, herunder inddragelse af bestemte teorier og tilgange. Det giver Steen Marquard Rasmussen eksempler på i sit bidrag om "forstående sociologi" i forhold til menighedsrådenes arbejde med at forstå og videreudvikle kirken. Samtidigt lever vi i en tid med hurtige mediehistorier, hvor alle er meget fokuserede på at kunne fortælle den gode historie om netop deres institution, virksomhed eller organisation. Historierne i medierne er næsten altid fokuseret på tal og informationer om

fremgang og nedgang, om økonomiske forhold og sammenhæng mellem økonomi og aktivitetsniveau. Her er Folkekirken lige så sårbar som alle andre offentlige institutioner, hvis den ikke har solide tal, når et sogn, et stift eller hele kirken involveres i diskussioner om netop aktiviteter og økonomi.

En vigtig dimension af projektet har været at afdække hvilken praksis, der allerede er i Folkekirken, når det gælder tal. Her har projektet vist, at den traditionsbundne tælling af deltagere ved søndagens højmesse fortsat praktiseres i mange sogne. Men formen for dette, og for hvordan tallene opbevares og bruges, er meget forskellige. Vi kan primært konstatere, at der faktisk ligger en guldgrube af viden om netop denne aktivitet ude i skuffer, skabe og på kladdehæfter, bag orgler og i sakristier i de danske sognekirker. Selvom det selvfølgelig er ressourcekrævende, ville det være interessant og relevant at få afdækket, om man i hvert fald i nogle udvalgte sogne kunne få dette materiale ud i lyset, som det kun er lykkedes i beskedent omfang i dette projekt.

En af styrkerne ved vores projekt har været, at deltagerne i projektgruppen ikke kun har bidraget med deres egne erfaringer men også er indgået i en dialog om, hvordan deres lokalt anvendte tilgange og projekter ser ud fra en overordnet metodisk tilgang. Alt dette er reflekteret i Sidsel Vive Jensens arbejde med Folkekirkens undersøgelser, der både er fremlagt i en kort og en lidt udførligere form i bogen.

Ressourcer

Når vi taler om kvalitet og tilgængelighed i kirkestatistikken, handler det i bund og grund om ressourcer. Det er tidskrævende at indsamle, analysere og publicere resultater af undersøgelser. Som det fremgår af vores projekt, er det helt nødvendigt, at tal om kirken lever op til de generelle krav for, hvordan man indsamler, analyserer og deler viden. Derfor opfordrer vi til, at der både afsættes ressourcer ved det nye Videnscenter i form af minimum en ansat med ansvar for dette felt, og at der nedsættes et permanent arbejdsudvalg, som kan bidrage til dette arbejde. Der er brug for et netværk for de mange forskellige personer, som er involveret i det kirkestatistiske arbejde. Dette arbejde foregår allerede på Folkekirkens mange niveauer, i tilknyttede organisationer samt i universitetssammenhænge og andre uddannelses- og forskningssammenhænge med interesse for området.

Tilgængelighed af data er en af de måder, hvorpå forskellige hensyn kan tilgodeses. Når data af en god kvalitet gøres tilgængelig for alle, kan forskere, præster, stiftskonsulenter, menighedsråd og andre selv tage fat i det emne eller det perspektiv, de finder relevant for deres arbejde, og gå videre med de analyser, som giver mening i den konkrete kontekst.

I vores projekt lykkedes det at samle personer med interesse for aktivitetsstatistik fra en række perspektiver. Det har været en af styrkerne i processen. Vi har hørt på hinanden og diskuteret ud fra, hvordan tal om kirken ser ud for sognepræsten, provstiudvalget, stiftet, Landsforeningen af Menighedsråd, Kirkefondet og forskellige forskningsmiljøer. Dette er naturligvis ikke de eneste relevante stemmer, fx vil flere af de kirkelige organisationer være interesseret i at blive inddraget. Der er mange perspektiver på, hvad det vil sige at vide mere om kirken, når det gælder det specifikke spørgsmål om aktivitetsstatistik. I et fremtidigt arbejdsudvalg vil det være nødvendigt at overveje, for hvem, hvor og hvordan undersøgelser om kirken er relevante. Det handler i bund og grund om, hvem der er interesseret i hvad.

Det videre arbejde med at sikre kvalitet og tilgængelighed bør tage hensyn til de forskellige perspektiver og behov, som er til stede i de forskellige sammenhænge. Her er det vigtigt at få involveret alle de kræfter, som allerede er på banen på forskellige måder, når det gælder aktivitetsstatistik og tal om kirken generelt. Som andre steder i Folkekirken er vi også i dette projekt stødt på det fænomen, at rigtigt mange initiativer i Folkekirken løftes af ildsjæle med et højt engagement. Det vil være formålstjenstligt hvis disse mange ildsjæle fik bedre rammer for deres arbejde, og hvis det blev klart, hvor man kan gå hen, hvis man gerne vil vide mere om, hvordan man kan bruge de forskellige former for undersøgelser der, hvor man selv er.

Anbefalinger til fremtidens tal om kirken

Ved afslutningen af vores projekt har vi sammenfattet ni konkrete anbefalinger til, hvordan fremtidens tal om Folkekirken og dens aktiviteter kan blive indsamlet, analyseret og gjort tilgængelige. Anbefalingerne er baseret på hele arbejdsgruppens arbejde igennem projektets løbetid og er formuleret af Marie Vejrup Nielsen og Hans Raun Iversen. Da Folkekirkens Videnscenter er blevet etableret igennem den periode, hvor vi har arbejdet på projektet, har det været oplagt at overveje, hvordan Videnscenterets rolle skal være i forhold til at løfte de opgaver, som ligger for mht. statistik om Folkekirken. Vores primære mål med disse anbefalinger er at pege på, hvad der skal gøres og ikke nødvendigvis, hvor det skal gøres i den folkekirkelige organisation.

Vi anbefaler at:

1. Der i forhold til nye og fremtidige dataindsamlinger udvikles *fælles standarder* for de væsentlige problematikker inden for dataindsamling, opbevaring og analyse herunder: Hvad der forstås ved god datakvalitet, hvordan man får etableret dækkende, veldefinerede kategorier, som kan benyttes til både deskriptiv statistik og analyser af

sammenhænge: I hvor høj grad og på hvilket niveau skal data anonymiseres? Hvordan sikres det, at data fra forskellige tællinger kan sammenstilles (både over tid og på tværs af stifterne)? Hvordan sikres det, at eventuelt anonymiserede data kan kobles til andre oplysninger? Og generelt, at data, der indsamlet, kan sammenstilles? Det optimale ville være, at data indsamlet via Kirkekalenderen på sogn.dk kan tage en form som såkaldte registerdata.

2. Der afsættes ressourcer til *ansættelse af minimum én person med faglig ekspertise* inden for håndtering af data (indsamling, analyse og tilgængelighed) indsamlet via de tilgængelige kanaler, inklusive de nye tilgange som Kirkekalenderen på sogn.dk indebærer.
3. Der udarbejdes en *hjemmeside med en database* over projekter for at modvirke det løbende videnstab, som lige nu gør sig gældende i mange af Folkekirkens dataindsamlings- og analyseprojekter. Her bør både små og store projekter gøres tilgængelige herunder også fx kirkestatistisk baserede universitetsanalyser. Det er vigtigt at overveje, hvordan man vil sikre kvalitet og tilgængelighed af de større og mindre projekter, som allerede er udført på forskellige niveauer i Folkekirken. Herunder hører også spørgsmålet om opbevaring og tilgængelighed af historisk data, som fx Kirkefondet ligger inde med. Videnscenteret kan spille en afgørende en rolle i kvalitetssikring, opsamling og videreformidling af data og analyser af alle slags.
4. Der bør være minimum *én ressourceperson, som kan fungere som en facilitator for personer*, der skal i gang med at lave dataindsamlinger, særligt i forhold til projekter, hvor man ikke har mulighed for at have fagfolk involveret på lokalt niveau. Om denne funktion kan dækkes af den under punkt 2 nævnte fagperson, må komme an på en prøve.
5. Det må overvejes, hvordan det sikres, at *alle stifter har adgang til kvalificeret personale*, som kan bidrage til håndtering af data igennem hele arbejdsprocessen. Det er centralt, at der er adgang til kvalificeret arbejdskraft på dette niveau med henblik på kvalitetssikring og også videregivelse af praktiske erfaringer særligt i opstartsfasen. Stifterne medarbejdere kan med fordel samvirke med den ovennævnte fagperson i Videnscenteret.
6. Der bør nedsættes *et arbejdsudvalg af fagpersoner fra en bred kreds*, som kan fungere både som ressource for Videnscenteret og som kanal

ud i både universitære og kirkelige sammenhænge. En af de gode erfaringer fra dette projekt har været at have en bred kreds involveret i diskussionerne om, hvad Folkekirken skal med tal og hvilke legitime interesser, der er for disse tal.

7. Tællingerne fra Kirkekalenderen på sogn.dk må formidles i en række sammenhænge, og der må gives *adgang til data for de relevante parter*. Derudover opfordres der til, at der er en høj grad af samarbejde omkring dataanalyse. Der er behov for adgang til både datastruktur og indsamlet data. Det anbefales, at det overvejes, hvilke data, der gives direkte adgang til, hvornår og under hvilke vilkår. En fælles offentlig tilgang til data bør suppleres med, at de folkekirkelige niveauer også gør deres tællinger offentligt tilgængelige på deres niveau fx provsti og stiftsniveau.
8. Al ny data, som indsamles gennem Kirkekalenderen på sogn.dk, *indsamles løbende* for at undgå huller i de oplysninger, som skal bruges af både sogne, provstier, stifter, forskere og andre. Det vil sige, at der er en løbende indberetningsfrekvens. Dette er dog afhængigt af en stor grad af samarbejde med alle aktører i den lokale sammenhæng, som skal stå for den løbende indsamling af oplysninger. Der er store fordele ved årlig indsamling fx oparbejdelse af faste rutiner i alle led, en stabil datamængde, så bestemte år ikke ”falder ud” af statistikken (det er svært at forudse hvilke år, der kan være særligt interessante), lighed med indsamlingsmønstre i de øvrige nordiske lande, lighed med indsamlingsmønstre i Danmarks Statistik, der gør data mere brugbare i kirkelige og forskningssammenhænge.¹
9. Frekvensen af fælles analyser af tallene skal afgøres. Vi anbefaler, at *der årligt udgives en publikation* fra Videncenteret med tal om kirken indeholdende en række faste grundanalyser suppleret med udvalgte tematiske analyser.

¹ Som det fremgår i bidraget fra Esben Andersen og Poul Langagergaard, hælder de til at ønske generelle indsamlinger via Kirkekalenderen på sogn.dk hvert fjerde år for dermed at frigøre ressourcer til ad hoc dataindsamlinger og undersøgelser på lokalt plan.

*FORSKNINGSRAPPORTER OG
PROJEKTBEKRIVELSE*

Indmeldelse og dåb i Den danske Folkekirke

Af Peter Lüchau

Indmeldelser i folkekirken sker som oftest i den indmeldtes første leveår, og kun få melder sig ind efter de er fyldt femten. Folkekirkens primære medlemstilgang sker således gennem barnedåb. Andelen af en årgang som døbes er faldet siden midten af halvfjerdserne, og viser ingen tegn på at ville stige igen. Det altovervejende flertal af de døbte blev døbt i en kirke. Hvor stor en andel blandt en årgang som døbes svinger udover landet med de laveste dåbsprocenter i København, Århus og Odense samt en række af Københavns omegnskommuner. Generelt døbes der flest ud af en årgang i kommuner hvor indbyggerne er relativt højtuddannede og relativt ældre, i kommuner hvor kirkemedlemsandelen er relativt høj, hvor kirkeskatteprocenten er relativt høj og hvor gennemsnitsalderen for de fødende kvinder er relativt høj.

Indmeldelser i Folkekirken

Folkekirken lever i kraft af sine medlemmer. Det gør alle religiøse organisationer. Uden medlemmer er der ingen kirke. Ingen at holde gudstjeneste for, ingen at døbe, gifte eller begrave. Ingen der kan give en hjælpende hånd, og ingen til at betale, hvad det koster at drive kirken. Medlemmer er med andre ord en forudsætning for Folkekirkens overlevelse, og vil man vide noget om Folkekirkens fremtid må man begynde med at forstå, hvor medlemmerne kommer fra. Hvem er det, som vælger at blive medlemmer af Folkekirken, og hvorfor vælger de det.

Målet med denne artikel er at blive klogere på kirkens medlemmer ved at se på indmeldelser i Folkekirken. Fokus vil være sociologisk. De spørgsmål, som skal besvares, handler om, hvor mange som bliver meldt ind, hvornår og hvilke faktorer, som kan være med til at forklare, at netop de vælger at melde sig ind. Påstanden er, at indmeldelse ikke bare er en individuel beslutning, men også et resultat af de betingelser, som det omgivende samfund giver. Folkekirken eksisterer ikke i et vakuum men i et samspil med omgivelserne, og det samspil har en indflydelse på hvem og hvor mange, som melder sig ind. Vil man forstå Folkekirken, må man i lige så høj grad forstå samfundet udenfor.

Artiklen starter med en metodisk note og diskuterer derefter de to begreber indmeldelse og dåb. Dernæst vil der blive set på indmeldelse og alder for at undersøge, om medlemmerne selv har meldt sig ind, eller om de som børn bliver døbt ind i Folkekirken. Derpå følger en analyse af indmeldte og døbte i Folkekirken 2007 til 2013 for at vise udviklingen over tid, som suppleres

med en analyse af dåbsprocentens udvikling 1974 til 2012 for at give det længere tidsperspektiv. Derudover diskuterer artiklen typer af dåbshandlinger for at vise, om medlemmerne døbes ind i Folkekirken ved barne- eller voksendåb. Indmeldelses- og dåbstallene skal dog sættes ind i et større perspektiv gennem en analyse af Folkekirkens generelle medlemsudvikling, hvilket inkluderer en analyse af antallet af indmeldte over for antallet af udmeldte og døde. Til sidst laves en større analyse af dåbsprocenter i landets kommuner, som inkluderer flere forskellige forklaringer på, hvorfor dåbsprocenterne i danske kommuner er så forskellige. Analysen ender med at give et mere komplekst billede af, hvad som ligger bag dåb i Danmark i dag, når det ses fra en statistisk synsvinkel.

Metodisk note

Til at analysere indmeldelser i Folkekirken vil der primært blive anvendt data fra Danmarks Statistik. De mest detaljerede opgørelser findes af økonomiske årsager først fra 2007, og analyserne vil derfor koncentrere sig om perioden 2007 til 2013. Disse tal vil dog blive suppleret med statistikker over dåbsprocenter, der går længere tilbage, og med diverse socioøkonomiske statistikker. Fælles for disse data er, at de er på aggregeret niveau. Målet med artiklen er at få indsigt i, hvorfor den enkelte melder sig ind i Folkekirken, eller hvorfor forældre vælger at døbe deres børn, men der findes ganske enkelt ikke data på individniveau, som kan besvare spørgsmålet. Der er indtil videre ikke lavet hverken repræsentative spørgeskemaundersøgelser eller interviewundersøgelser, som belyser forældres motiver for at døbe deres børn eller undlade at døbe dem. Der findes derimod data om dåb og indmeldelse på sogne-, kommune- og landsniveau, som kan analyseres for derigennem, ad omveje, at besvare spørgsmålet om, hvorfor det enkelte forældrepar vælger at døbe deres barn. Det giver en vis usikkerhed, fordi dåb undersøges som et gruppefænomen i et forsøg på at forstå et fænomen på individniveau. Der skal ikke megen fantasi til at forestille sig, at motiver på gruppeniveau fx ønsket om at vise fælles religiøs eller national identitet gennem dåb, og motiver på individniveau fx at videreføre sin kristendom til sit barn eller gøre bedsteforældrene glade, kan være meget forskellige og sågar modstridende. Derfor skal alle resultater her tages med et vist forbehold. De står kun, indtil bedre data foreligger og kan be- eller afkræfte dem. Men det er der som sådan ikke noget odiøst i. Det er de vilkår, al videnskab fungerer under.

Indmeldelse og dåb

Der er grundlæggende to måder at blive meldt ind i Folkekirken på: med eller uden dåb. Døbes man i Folkekirken, bliver man samtidigt meldt ind. Er man

allerede blevet døbt i en kristen kirke, er det muligt at melde sig ind i Folkekirken uden at blive døbt der først.

Groft sagt kan der skelnes mellem to slags indmeldelser i et trossamfund som Folkekirken. Indmeldelse i den samme kirke som ens forældre og bedsteforældre og så indmeldelse i et andet trossamfund. Det førstnævnte foregår normalt ved dåb og det andet normalt ved konversion og evt. efterfølgende dåb, hvis vedkommende ikke har været kristen før. Indmeldelse i forældres og families trossamfund sker som oftest ved barnedåb som i fx Folkekirken eller ved senere dåb som fx blandt Amish (Hostetler 1993,77f). I begge tilfælde sker indmeldelsen i barndommen enten forholdsvis hurtigt efter fødslen eller senere fx i 15 års alderen. Indmeldelse vil dog yderst sjældent ske, efter det potentielle medlem er fyldt 18 år og dermed formelt blevet voksen. Ved konversion er der tale om at skifte fra én religion til en anden. Konversion kan betyde, at konvertitten skifter til en religiøs tradition som i bund og grund er vedkommende fremmed og fx skifter fra at være kristen til at være buddhist. I et samfund som det danske med en stor og allestedsnærværende majoritetskirke som Folkekirken, kan skift af religion også ofte være en tilbagevenden til barndommens religion. Folk døbes ind i kirken men melder sig ud i ungdomsårene for så at melde sig ind igen senere i livet, fx når de stifter familie og får børn. Både udmeldelse og senere indmeldelse er formelt set konversion, men kan næppe siges at repræsentere et voldsomt religionsskift, da man vender tilbage til en religiøs tradition som er én velkendt. Der findes adskillige studier af konversion, både af dem som konverterer til en fremmed religion, og også af dem som vender tilbage til deres oprindelige kirke. Fælles for disse studier er dog, at de viser, at de mennesker, som skifter religion, gør det efter at de er blevet voksne.

Hvad indmeldelse i Folkekirken symboliserer for den enkelte, kommer helt an på, hvornår individet indmeldes. Med hvad der står ovenfor betyder det også, at indmeldelse i folkekirken principielt set kan have forskellig betydning for det nye folkekirkemedlem, alt efter om der var dåb involveret eller ej. Hvis der er tale om indmeldelse i forbindelse med barnedåb, altså mens barnet er under et år gammelt, er indmeldelsen mest af alt et udtryk for forældrenes værdier og tradition. Der kan være tale om et ønske om direkte at videregive sin religiøsitet til sit barn, eller om en symbolsk handling for at vise at barnet er en del af det kristne og måske også det nationale fællesskab i Danmark. Dåbshandlingen foregår altså i et samspil mellem dåbsbarnets forældre og deres omgivelser, hvilket både er den nære familie men også samfundet som helhed. Sker indmeldelsen senere i barndommen fx ved dåb i forbindelse med konfirmation, er indmeldelsen et udtryk for det indmeldte individs egne ønsker. Officielt skal et barns værge give tilladelse til indmeldelse indtil det 18. år, men det virker usandsynligt, at nogen vil tvinge deres

børn til indmeldelse på et relativt sent tidspunkt i barndommen, når nu barnedåb er det normale. Det virker ligeledes usandsynligt, at nogen skulle ønske at forhindre deres barn i at melde sig ind i Folkekirken, når Danmark er et kristent majoritetssamfund, og det er normalen at være kristen. Derfor kan man påstå, at indmeldelse i den sene del af barndommen dvs. før det 18. leveår sker som resultatet af et samspil mellem den døbte og vedkommendes nære omgivelser, såsom familie, men formentlig i lige så høj grad omgangskredsen fx venner og skolekammerater. Indmeldelsen er således et udtryk for individets aktive overtagelse af den kristne tradition, som den indrammes af Folkekirken på det individuelle plan, og et offentligt signal om gruppetilhørsforhold. I et kristent majoritetssamfund som det danske kan indmeldelsen naturligvis også være et udtryk for en manglende lyst til at skille sig ud, og altså et udtryk for konformitet skabt af direkte eller indirekte gruppepres. For de, som melder sig ind i Folkekirken som voksne, er indmeldelsen nok primært et udtryk for deres egen snarere end omgivelsernes religiøse overbevisning. Deres nære omgivelser og samfundet som helhed har utvivlsomt udgjort en vigtig del af rammerne for deres beslutning, men man må formode, at voksne potentielt er mere selvstændige i forhold til deres omgivelser end børn er det.

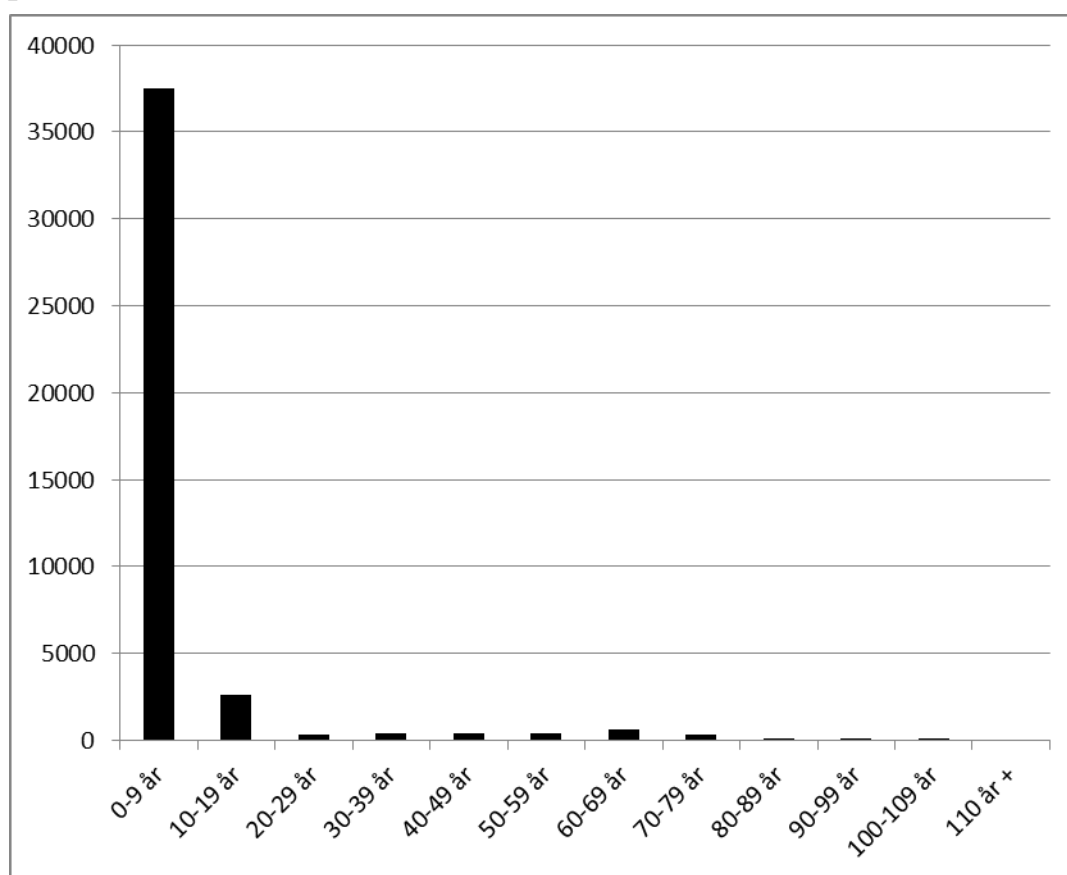
Hvad der ligger bag den enkeltes beslutning om at melde sig ind i Folkekirken, kan vi som nævnt ovenfor ikke få at vide ud fra det foreliggende datamateriale. Teorier om religiøsitet i postmoderne samfund (jf. Davie 2000) antyder, at beslutningen altovervejende er et udtryk for individets egne ønsker. Under individualisering er det ikke længere muligt for kirken at udøve pres på medlemmerne og tvinge folk til at melde sig ind. Selv hvis fx barnedåb er et udtryk for tradition ("det har vi altid gjort i min familie"), er der tale om et aktivt tilvalg af traditionen. Man kan ikke påstå, at der er tale om en mekanistisk eller ureflekteret traditionshandling. Ud fra individualiseringsteori må man antage, at indmeldelse i Folkekirken er en meningsgivende handling for den eller dem som tager beslutningen. Eller sagt på en anden måde så er der en grund, når folk melder sig ind i kirken, hvad enten den er religiøs eller knyttet til social eller national identitet.

Skal man analysere indmeldelser i Folkekirken, viser ovenstående, at der i hvert fald er to ting, man skal holde øje med. For det første er det vigtigt at skelne mellem indmeldelser blandt børn og indmeldelser blandt voksne. Dermed også sagt at det er vigtigt at skelne mellem barnedåb og voksendåb/konversion. De to handlinger er styret af forskellige faktorer og kan påvirkes af omgivelserne i forskellig grad. For det andet er det vigtigt at inddrage de nære og fjernere omgivelser. Beslutningen om indmeldelse tages ikke i et

vakuum men sker i et samspil mellem de individer, som formelt tager beslutningen, fx forældre, et barn eller en voksen og den nære familie, omgangskredsen og samfundet som helhed.

Indmeldelse og alder

Det kan påstås, at der er forskel på, om et individ melder sig ind i Folkekirken som barn eller som voksen. Forskellen ligger i, hvem der tog beslutningen, og hvor stor indflydelse omgivelserne kan have haft. Figur 1 viser derfor alle indmeldte i 2013 grupperet efter, hvor gamle de var ved indmeldelsen fordelt på tiårs intervaller

Figur 1: Antallet af indmeldelser fordelt på indmeldtes alder i 2013

Kilde: Danmarks Statistik

I alt blev 42.716 individer meldt ind i Folkekirken i 2013. Som det tydeligt ses af Figur 1, var langt størsteparten af de indmeldte børn. Faktisk var 36.293 individer eller ca. 85 pct. af de indmeldte i 2013 under ét år gamle. Ser man på figuren, er der reelt kun to toppe. Den mest markante er for de 0-9 årige og den anden er for de 10-19 årige. Disse to toppe svarer til børn, der døbes som spæde, altså barnedåb, og børn, som bliver døbt i forbindelse med konfirmation. Går man nærmere ind i tallene, dækker de to toppe over to

forholdsvist snævre aldersgrupperinger. Det drejer sig som nævnt om gruppen af 0 årige og gruppen af 13 til 15 årige, som udgjorde 2.105 individer eller ca. 5 pct. af alle indmeldte i 2013. Vælger man at betragte alle over 15 år som voksne, kan det konstateres, at 2.681 individer eller ca. 6 pct. af de indmeldte i 2013 var voksne.

Omkring 94 pct. af de indmeldte i Folkekirken i 2013 var altså børn, og kun omkring 6 pct. var voksne. Dermed også sagt at langt de fleste indmeldelser i Folkekirken, p.t. omkring 85 pct., var produktet af forældrenes overbevisning og ikke den indmeldtes egen. At Folkekirken i langt overvejende grad får nye medlemmer gennem barnedåb, er ikke overraskende. Det er forventeligt i en majoritetskirke som Folkekirken. Den er sociologisk set en kirke, altså et altinkluderende trossamfund, som ikke stiller voldsomme krav til medlemmerne, i modsætning til en sekt, som kun optager medlemmer, som den selv finder værdige, og det er sjældent særlig mange. Det betyder også, at Folkekirken primært er en selvsupplerende religiøs gruppe. Den skaber sine nye medlemmer selv gennem human reproduktion. Der kommer nye medlemmer ind ad andre veje, omkring 2.600 i 2013, men det er dog en relativt lille gruppe set i forhold til, at Folkekirken havde 4.430.643 medlemmer i 2013 og set i forhold til de 42.716 indmeldte samme år.

Ser man nærmere på Figur 1, kunne man fristes til at påstå, at der optræder en tredje top på figuren blandt de 60-69 årige. Blandt de indmeldte i 2013 var der 600 i alderen 60 til 69 år, hvilket er mere end 150 flere end i nogen anden aldersgruppe over 19 år. Blandt de voksne indmeldte var der altså en overvægt af 60-69 årige. Hvad denne lille overvægt skyldes, er svært at vide, men det giver nok ikke megen mening at tale om *deathbed conversions* som en trend inden for Folkekirken. Der var lidt flere blandt de 60-69 årige, som meldte sig ind, men det var ikke voldsomt, og igen skal de 600 indmeldte 60-69 årige ses i lyset af de 2.681 voksne, der meldte sig ind i Folkekirken i 2013. Det kan ikke ud fra tallene afvises, at indmeldelse for visse ældre var en form for begravelsesforberedelse, men man kan dog næppe påstå, at det var en trend, at folk meldte sig ind i Folkekirken, som de kom nærmere livets afslutning.

Figur 1 gemmer på endnu en interessant observation, der har at gøre med indmeldelsesmønstre. I USA falder individer sommetider fra kirken i deres ungdom, når de flytter hjemmefra, for så at melde sig ind igen, når de får børn (se fx Albrecht *et al.* 1988). Dette mønster kan ikke ses i Danmark. I så tilfælde skulle der have været en top blandt de 20-29 årige i Figur 1, men det var der ikke. At der hverken er *deathbed conversions* eller indmeldelser af nybagte forældre, skyldes formentlig danskernes forhold til Folkekirken og religion i det hele taget. Danskerne bliver meldt ind af deres forældre, når

de er spædbørn, men de bliver, fordi de finder medlemskab af Folkekirken meningsgivende.

Figur 1 viser aldersfordelingen for de indmeldte i 2013. At vise de tilsvarende aldersprofiler på de indmeldte i årene 2007 til 2012 ville ikke bidrage yderligere til analysen. Aldersprofilen for de indmeldte er ensartet på tværs af de år, som der er data for. Den eneste forskel er det konkrete antal indmeldte. I alle årene fra 2007 til 2013 var mindst 85 pct. af de indmeldte under 1 år gamle, og mindst 93 pct. var børn, hvilket her vil sige 15 år og nedefter.

Indmeldte og døbte i Folkekirken 2007 – 2013

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Indmeldte	53731	53257	51023	49831	47198	44387	42716
Døbte	54871	54417	51954	50264	47752	44309	42847
Fødte	64082	65038	62818	63411	58998	57916	55873
Dåbspct.	73	72	70	69	68	66	---

Tabel 1: Antal indmeldelser og dåbshandlinger i folkekirken samt antal levendefødte og dåbsprocenter 2007-2013

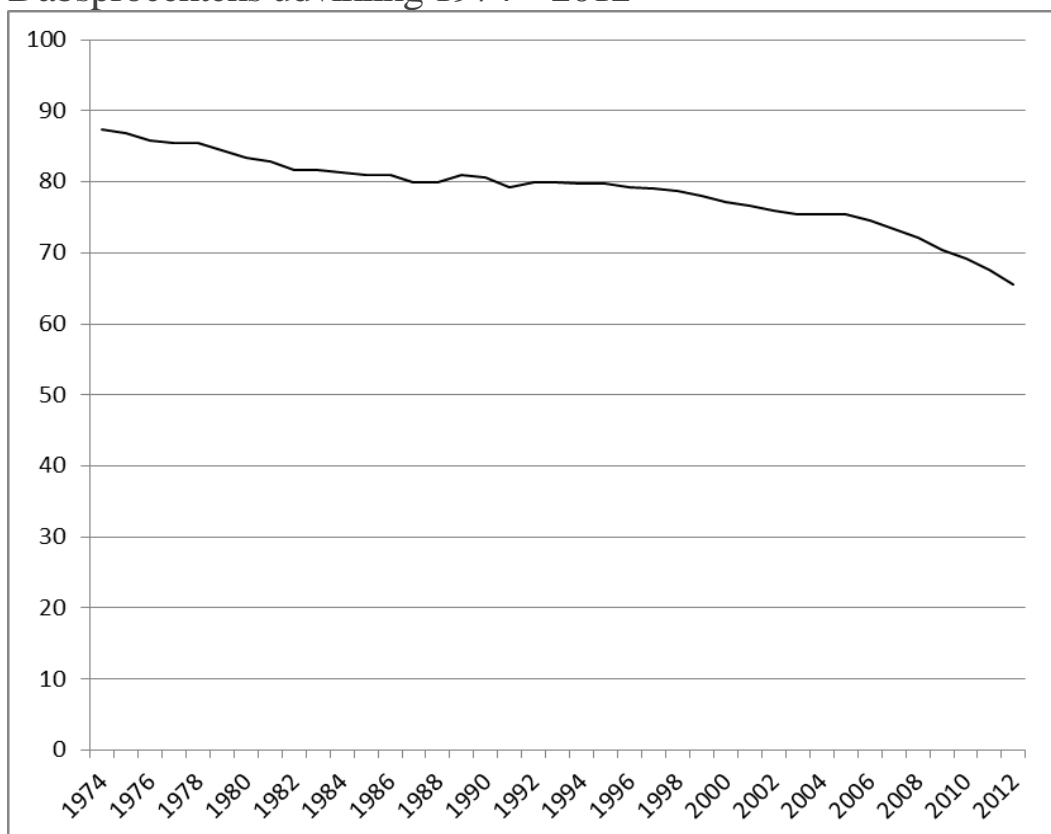
Kilde: Danmarks Statistik

I de seneste syv år er antallet af indmeldte i Folkekirken faldet fra år til år (se Tabel 1). Fra at der var 53.731, som blev meldt ind i Folkekirken i 2007, faldt det til 42.716 i 2013. Det årlige antal indmeldte faldt således med 11.015 over en periode på 7 år. I samme periode faldt også antallet af dåbshandlinger. Det er ikke overaskende, da Figur 1 viste, at de fleste indmeldelser sker via barnedåb. I 2007 blev 54.871 døbt i Folkekirken, mens det var faldet til 42.847 i 2013. Det er som nævnt muligt at blive meldt ind i Folkekirken uden samtidig at blive døbt. Ikke desto mindre viser Tabel 1, at der hvert år fra 2007 til 2013 dog med undtagelse af 2012, blev foretaget flere dåbshandlinger, end der blev indmeldt individer ind i Folkekirken. Selvom det er tvivlsomt, om der blev døbt flere i Folkekirken, end der blev meldt ind, må det antages, at alle indmeldelser i Folkekirken skete ved dåb. Misforholdet mellem antal indmeldte og antal dåbshandlinger skyldes, at de to tal kommer fra to forskellige kilder. Antal døbte kommer fra Den elektroniske Kirkebog og antal indmeldte fra Det Centrale Personregister, som opgøres på lidt forskellige tidspunkter af året.

Når antallet af indmeldelser faldt fra 2007 til 2013, kan det have flere årsager. De to mest oplagte årsager var et reelt fald i tilslutningen til Folkekirken eller et faldende børnetal. Da størstedelen af indmeldelserne, over 85 pct., i Folkekirken fra 2007 til 2013 skete i forbindelse med barnedåb, er det oplagt at sammenligne antallet af døbte med antallet af levendefødte. Som

det ses i Tabel 1, faldt fødselstallet i Danmark fra 2007 til 2013. I 2007 blev der født 64.082 nye individer i Danmark, mens det var faldet til 55.873 i 2013. Det antyder, at i hvert fald noget af faldet i antal indmeldelser kunne forklares af det dalende fødselstal. Spørgsmålet er blot, om det dalende fødselstal er den eneste forklaring på det faldende antal indmeldelser. Nederste række i Tabel 1 angiver dåbsprocenten for hvert år mellem 2007 og 2012. Dåbsprocenten udregnes fra officiel hold, dvs. af Danmarks Statistik på vegne af Kirkeministeriet, som procentdelen af en årgang levendefødte, der er blevet døbt i Folkekirken senest ét år efter deres fødsel. Af alle børn, som blev født i 2007, var de 73 pct. blevet døbt i Folkekirken ét år efter deres fødsel. Af de, som blev født i 2012, var det 66 pct. Da over 85 pct. af indmeldelserne i Folkekirken sker ved barnedåb, mere end antyder den faldende dåbsprocent, at det dalende antal indmeldelser fra 2007 til 2013 er et udtryk for en dalende tilslutning til Folkekirken og ikke et udtryk for dalende fødselstal.

Dåbsprocentens udvikling 1974 – 2012

Figur 2: Dåbsprocenter 1974-2012

Kilder: Kirkeministeriet, Danmarks Statistik, Munck 1986

Dåbsprocenten har generelt været faldende de senere år. Ved at samle data fra Kirkeministeriet, Danmarks Statistik og en tredje kilde (Munck 1986) kan der laves en graf over dåbsprocenten fra 1974 til 2012, undtaget 2001 og 2002 hvor der ikke blev udregnet dåbsprocenter fra officiel hold. Som Figur 2 viser, har dåbsprocenten været støt faldende siden midten af halvfjerdserne, med undtagelse af to forholdsvis små stigninger i slutningen 1980'erne og starten af 1990'erne. Faldet i dåbsprocent fra 2007 til 2012 er altså ikke et isoleret fænomen, men del af en længere historisk udvikling, der viser en faldende tilslutning til Folkekirken. Laver man en simpel lineær fremskrivning af dåbsprocenten på baggrund af tallene bag Figur 2, når man frem til, at dåbsprocenten vil dale med ca. 5,7 procentpoint om året, og at dåbsprocenten derfor vil være ca. 60 i år 2023. Fremskrivningen er naturligvis bekræftet med en vis usikkerhed. Dels antyder grafen i Figur 2, at faldet i dåbsprocent er accelereret efter 2005, og at fremskrivningen derfor kan undervurdere faldet i dåbsprocent. Dels beregnes dåbsprocenten af alle børn født i Danmark, hvilket gør den følsom overfor forandringer i andelen af ikke-kristne indvandrere og efterkommere. Da indvandrere fra ikke-vestlige, og må man formode ikke-kristne, lande generelt får flere børn end personer med dansk oprindelse (Hansen og Stephensen 2013, 85) kan fremskrivningen overvurdere faldet i dåbsprocent.

Typer af dåbshandlinger

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
I sognekirke	53640	53189	50793	49186	46699	43254	41818
Hjemme	290	296	240	246	213	203	201
Andet	941	932	921	832	840	852	828
Pct. Kirkedøbte	98	98	98	98	98	98	98
Fremstillede	125	115	89	105	96	80	68
Pct. fremstillede af hjemmedøbte	43	39	37	43	45	39	34

Tabel 2: Antal dåbshandlinger i folkekirken efter type 2007-2013

Kilde: Danmarks Statistik

I den officielle statistik skelnes der mellem tre typer af dåb: dåb i en sognekirke, hjemmedåb og "andet" (se Tabel 2). "Andet" dækker over dåb, som ikke foregår i en sognekirke eller i hjemmet fx nøddåb på et hospital. Ser man på de forskellige dåbstyper i forhold til hinanden, var dåb i en sognekirke langt det mest almindelige i perioden 2007 til 2013, idet ca. 98 pct. af de døbt blev døbt i en kirke. Hjemmedåb og "andet" udgjorde ca. 2 pct. af samtlige dåbshandlinger hvert år i samme periode. Forholdet mellem antallet

af kirkedøbte og individer, der blev døbt andre steder, var uændret gennem hele perioden. Antallet af fremstillede svingede fra år til år, men udviste et overordnet fald ligesom antallet af døbte generelt. Andelen af hjemmedøbte, som blev fremstillet efterfølgende, svingede fra år til år mellem 2007 og 2013 med en top på ca. 45 pct. i 2011 og med den laveste andel, ca. 34 pct., i 2013.

Folkekirkens generelle medlemsudvikling

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ind-							
meldte	53731	53257	51023	49831	47198	44387	42716
Døde	49675	47983	47605	48097	48254	47092	47322
Udmeldte	8810	9742	14325	11839	13587	21118	12212
Vækst	-4754	-4468	-10907	-10105	-14643	-23823	-16818

Tabel 3: Folkekirkens medlemsudvikling
2007-2013

Kilde: Danmarks Statistik

Tabel 3 viser et overblik over medlemsudviklingen i Folkekirken fra 2007 til 2013. Øverst ser vi antallet af indmeldte, som også fremgik i Tabel 1. I anden række ses antallet af medlemmer, som Folkekirken mistede, fordi de afgik ved døden. I tredje række er opgjort antallet af udmeldte år for år. I fjerde række ses væksten i antallet af folkekirkemedlemmer, og den var negativ i alle år. Antallet af ind- og udmeldte stammer fra kirkestatistikken hos Danmarks Statistik. Tallene for vækst er beregnet ud fra de officielle medlemstal fra år til år. I 2007 forsvandt således 4.754 medlemmer fra Folkekirken, idet der var 4.754 færre medlemmer i Folkekirken i 2008 end i 2007. Antallet af individer, hvis medlemskab af Folkekirken ophørte, fordi de afgik ved døden, findes der ingen officielle tal for. Her er antallet beregnet ud fra en antagelse om, at Folkekirkens årlige medlemstilvækst er antallet af indmeldte fratrukket antallet af døde og antallet af udmeldte.

Medlemstabet på grund af "naturlig afgang" svinger fra år til år, og der kan ikke umiddelbart ses nogen entydig udvikling andet end en svag tendens til fald (se Tabel 3). Som der bliver færre medlemmer af Folkekirken og danskerne lever længere, vil der helt naturligt blive færre, som forlader Folkekirken, fordi de afgår ved døden. Antallet af udmeldte steg samlet set fra 2007 til 2013, men det præcise antal af udmeldte svingede voldsomt fra år til år med et usædvanligt højt antal udmeldte i 2012.

Det første man kan konstatere ud fra Tabel 3 er, at Folkekirken i perioden primært mistede medlemmer gennem "naturlig afgang". Folkekirkens dalende medlemstal fra 2007 til 2013 skyldtes primært, at medlemmer afgik ved døden. I 2007 udgjorde de afdøde ca. 85 pct. af Folkekirkens brutto medlemstab. Den andel faldt dog til ca. 69 pct. i 2012, men her var antallet af udmeldelser som nævnt usædvanlig højt. I det mere "almindelige" år 2013 udgjorde de afdøde ca. 79 pct. af Folkekirkens brutto medlemstab. Når man diskuterer udmeldelser fra Folkekirken, er året 2012 skelsættende på grund af det usædvanligt høje antal udmeldelser. Ser man i stedet for på den generelle medlemsudvikling, er det 2011, som er det skelsættende år. 2011 var nemlig det første år, hvor antallet af indmeldte var lavere end antallet af afdøde. I 2007 til 2010 blev flere meldt ind i Folkekirken, end der var medlemmer, som afgik ved døden. Men i 2011, 2012 og 2013 var der henholdsvis 1.056, 2.705 og 4.606 flere medlemmer, der afgik ved døden, end der blev indmeldt.

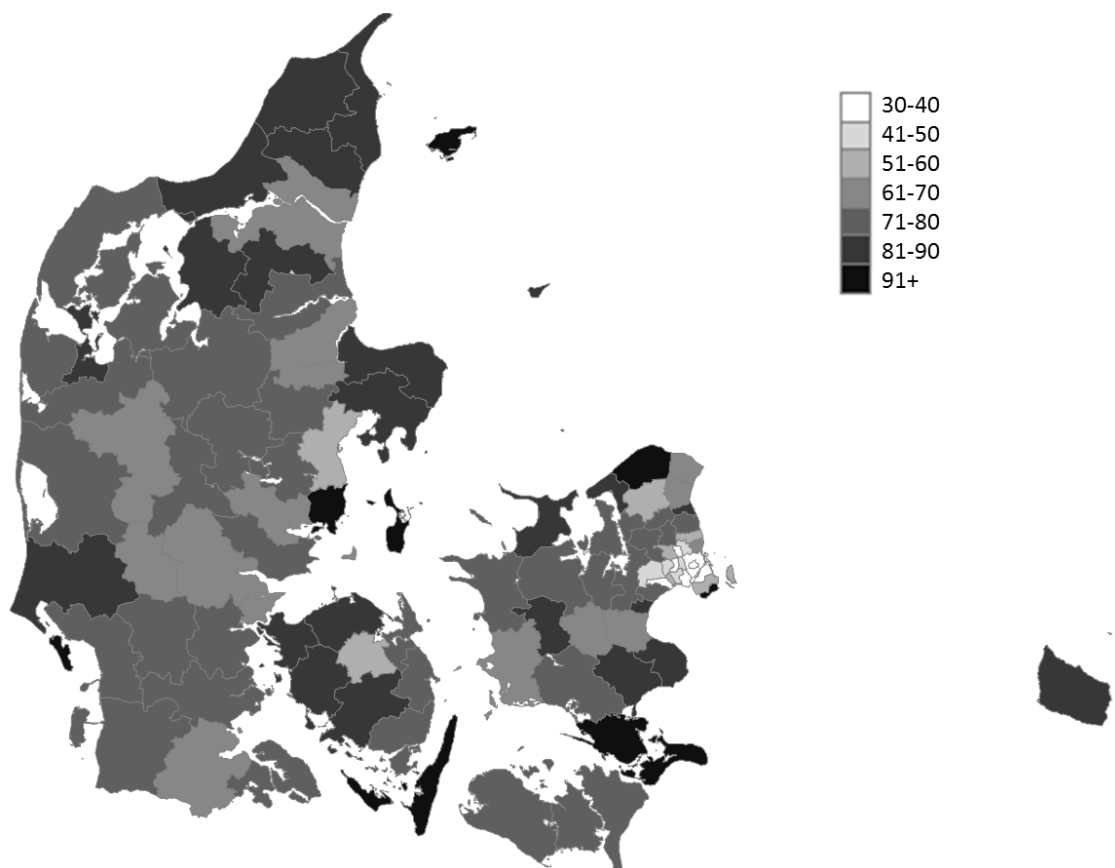
Tallene i Tabel 3 antyder, at Folkekirkens dalende medlemstal mere skyldes, at eksisterende medlemmer dør, end at de levende medlemmer melder sig ud. Tallene antyder også, at der kan være sket et vendepunkt i 2011, fordi der fra det år døde flere medlemmer, end der blev meldt nye ind. Siden 2011 har Folkekirken ikke kunne opretholde sit medlemstal, selv hvis det skulle være lykkedes at stoppe alle udmeldelser og altså holde alle eksisterende medlemmer i flokken. Hvad angår antallet af medlemmer i Folkekirken, er problemet ikke så meget, at kirken "skræmmer" medlemmer væk, som at den ikke formår at "lokke" nye til. Hvis det er korrekt, betyder det også, at det er vigtigt at forstå, hvad der ligger bag forældres beslutning om at døbe deres barn, hvis man ønsker at forstå Folkekirkens fremtidige medlemsudvikling.

Dåbsprocenter i landets kommuner

Over 85 pct. af alle indmeldelser i Folkekirken fra 2007 til 2013 skete via barnedåb i medlemmets første leveår. Derfor er dåbsprocenterne i landets kommuner en relativt simpel måde at måle Folkekirkens popularitet rundt om i Danmark på. Dåbsprocenten er et mål for, hvor stor tilslutning Folkekirken har blandt danskerne, i hvert fald blandt dem med nyfødte børn, men den er samtidig en indikator på kirkens fremtidige medlemstilslutning. Fordi Folkekirken primært får medlemmer gennem barnedåb, siger dåbsprocenten noget om, hvor mange procent af befolkningen, som kan forventes at være medlemmer af Folkekirken i fremtiden, idet kun relativt få af en årgang kan forventes at melde sig ud, og omvendt at kun relativt få voksne kan forventes at melde sig ind.

For at se Folkekirkens popularitet rundt om i Danmark vil de følgende analyser ske på kommuneniveau. På den måde vil det kunne vises, hvor i landet forældre er mest tilbøjelige til at lade deres børn døbe, og i hvilke dele af landet de er mindre tilbøjelige til at lade deres børn døbe. Ved at analysere på kommuneniveau vil billedet blive mere nuanceret, end hvis man analyserede på stiftsniveau. Danmark, fraregnet Grønland og Færøerne som er udelukket fra analysen, er opdelt i ti stifter, mens det er opdelt i 98 kommuner. Analysen kunne blive mere finmasket, hvis man analyserede på sogneniveau. Danmark er opdelt i ca. 2.201 sogne, men det ville give større statistisk usikkerhed i analysen. Fordi sogne er langt mindre, altså har færre indbyggere, end kommunerne, sker der markant færre fødsler pr. sogn, end der gør pr. kommune. Specielt i små sogne vil dette give uforholdsvist stor usikkerhed på beregningerne. At bruge kommune som analyseenhed har også den fordel, at det øger overskueligheden.

Desværre bliver der ikke beregnet dåbsprocenter på kommuneniveau fra officiel hold. En nem måde at beregne dåbsprocent kunne derfor være at beregne den som andelen af døbte ud af alle fødte et givent år. Det vil dog overvurdere dåbsprocenten, da omkring 15 pct. af alle døbte et givent år er over 1 år gamle. Som nævnt beregnes den officielle dåbsprocent som andelen blandt en årgang, der er døbt ét år efter fødslen. Da ca. 85 pct. af alle indmeldte et givent år mellem 2007 og 2013 var mellem 0 og 1 år gamle, er det tættere på de officielle tal at beregne dåbsprocenten, som den andel 85 pct. af de døbte udgjorde af alle fødte et givent år. Udregner man således approksimerede (beregnete) dåbsprocenter for årene 2007 til 2012, afviger de ikke meget fra de officielle dåbsprocenter, ca. 0-2 procentpoint alt efter det aktuelle år. De følgende analyser ser på år 2012. Her afveg den beregnede dåbsprocent på landsplan med ca. 0,6 procentpoint fra den officielle dåbsprocent. Usikkerheden ved at benytte en approksimeret dåbsprocent i analysen burde derfor være begrænset. Der er dog andre usikkerheder ved en beregnet dåbsprocent, som det er værd at være opmærksom på. Det drejer sig dels om individer, der blev født i ét år men først døbt det næste, dels er der utvivlsomt individer, som bliver født i én kommune men døbt i en anden. Sidstnævnte kan medføre, at visse kommuner kan få dåbsprocenter over 100.

Figur 3: Dåbsprocenter i danske kommuner 2012

Kilde: Danmarks Statistik

Figur 3 viser de beregnede dåbsprocenter for 2012 fordelt på kommuner. Dåbsprocentens størrelse er angivet ved en farve, som går fra hvid, der angiver en relativt lav dåbsprocent, til sort, der angiver en relativt høj dåbsprocent. Kortet er generelt mørkt med nogle karakteristiske lyse pletter. Ud af 98 kommuner i Danmark havde de 87 en dåbsprocent på over 50, mens 33 kommuner havde en dåbsprocent på mindst 80, hvilket er sammenligneligt med Folkekirkens medlemsandel i 2012, som netop var omkring de 80 pct. Ni kommuner havde en dåbsprocent på over 90. Spredningen i dåbsprocent var forholdsvis stor og gik fra ca. 30 pct. i Ishøj til ca. 147 på Fanø. Sidstnævnte er en konsekvens af, at børn sommetider døbes i den kirke, hvor deres forældre eller bedsteforældre blev døbt, snarere end i det sogn, hvor barnet selv blev født. I et flertal af danske kommuner blev mere end halvdelen af de nyfødte døbt i Folkekirken. I Figur 1 udgør de lyseste pletter på kortet primært de større byer som København, Frederiksberg og en række af omegnskommunerne. I alle disse kommuner var dåbsprocenten 40 eller under. De næstmest lyse pletter udgjordes af Århus og Odense kommuner samt de resterende københavnske omegnskommuner. I Ålborg var dåbsprocenten højere men dog ikke mere end ca. 61 pct. Figur 3 antyder, at dåben og dermed

Folkekirken var mest populær uden for de større byer. København og de omgivende forstæder var usædvanlige derved, at kun relativt få af de nyfødte i 2012 blev døbt ind i Folkekirken. I resten af landet uden for de større byer var dåbsprocenterne generelt over de 50. Det skal dog bemærkes, at kortet i Figur 3 har en svag tendens til at undervurdere dåbsprocenterne i danske kommuner. Fordi nogle nyfødte blev døbt uden for deres fødekommune, var der fire kommuner, som havde en dåbsprocent over 100 nemlig Fanø, Læsø, Samsø og Dragør kommune (se Tabel 4).

København	32	Holbæk	76	Horsens	65
Frederiksberg	40	Faxe	87	Kolding	73
Ballerup	56	Kalundborg	76	Vejle	70
Brøndby	44	Ringsted	67	Herning	69
Dragør	113	Slagelse	64	Holstebro	73
Gentofte	63	Stevns	90	Lemvig	79
Gladsaxe	46	Sorø	86	Struer	86
Glostrup	38	Lejre	77	Syddjurs	87
Herlev	39	Lolland	75	Norddjurs	82
Albertslund	46	Næstved	77	Favrskov	77
Hvidovre	36	Guldborgsund	79	Odder	95
Høje-Taastrup	41	Vordingborg	94	Randers	69
Lyngby-Taarbæk	60	Bornholm	82	Silkeborg	76
Rødovre	44	Middelfart	87	Samsø	101
Ishøj	30	Assens	81	Skanderborg	77
Tårnby	59	Faaborg-Midtfyn	85	Århus	53
Vallensbæk	56	Kerteminde	78	Ikast-Brande	73
Furesø	80	Nyborg	77	Ringkøbing-Skjern	79
Allerød	71	Odense	55	Hedensted	79
Fredensborg	61	Svendborg	77	Morsø	80
Helsingør	67	Nordfyn	83	Skive	75
Hillerød	56	Langeland	98	Thisted	75
Hørsholm	89	Ærø	92	Viborg	72
Rudersdal	78	Haderslev	75	Brønderslev	81
Egedal	79	Billund	68	Frederikshavn	86

Frederikssund	79	Sønderborg	75	Vesthimmerland	83
Greve	76	Tønder	79	Læsø	123
Køge	68	Esbjerg	71	Rebild	81
Halsnæs	82	Fanø	147	Mariagerfjord	80
Roskilde	72	Varde	83	Jammerbugt	82
Solrød	86	Vejen	73	Aalborg	61
Gribskov	96	Aabenraa	70	Hjørring	82
Odsherred	89	Fredericia	63		

Tabel 4: Dåbsprocenter i danske kommuner 2012

Kilde: Danmarks Statistik

Sekularisering som mulig forklaring på dåbsprocenter i danske kommuner

Figur 3 viser, at Folkekirken ikke var lige populær rundt om i landet. I visse kommuner var dåbsprocenten relativt lav, og i andre var den relativt høj. Danmarkskortet i Figur 3 antyder to mulige faktorer bag de svingende dåbsprocenter fra kommune til kommune. Den mest synlige faktor var urbanisering. De større byer i Danmark var generelt der, hvor dåbsprocenterne var lavest, og det var også der, hvor befolkningstætheden var størst. Det er kendt viden, at religiøsitet generelt har det sværere i urbane miljøer såsom større byer (jf. Lüchau og Andersen 2012). Noget sådan kunne være på spil her. Den anden faktor var mindre synlig. De allerlaveste dåbsprocenter var at finde i Købehavn og visse af omegnskommunerne. De næstlaveste var at finde i Århus, Odense og de resterende københavnske omegnskommuner. Udover at være urbane miljøer havde disse kommuner også det til fælles, at de var indvandrerunge. Det antyder, at det måske ikke kun var urbanisering, som spillede ind, men også tilstedeværelsen af større grupper af indvandrere. Selvom det måske var entydigt, hvor i landet dåbsprocenterne var lavest og højest i Figur 3, så var det ikke lige så entydigt, hvorfor de varierede, som de gjorde. Der er flere sociologiske forklaringer på udsvingene i dåbsprocent, men de afhænger af, hvordan man tolker dåbshandlingen. Det mest oplagte er at tolke dåb som en religiøs, her kristen, handling. Uanset om man døber sit barn som et udtryk for sin egen kristendom, eller fordi det nu en gang er en familietradition, kan man argumentere for, at dåben er en religiøs handling. Derfor skulle udsvingene i dåbsprocent kunne forklares af de samme faktorer som religiøsitet i al almindelighed. Den klassiske teori til at forklare religiøs forandring er sekularisering, og den er derfor oplagt til at forklare dåbsmønstret i Danmark i 2012. Med sekularisering menes her den proces,

hvormed religion mister sin betydning for samfundet, og folk holder op med at være religiøse (Bruce 2002, 3). Fordi religion får mindre betydning for samfundet og den enkelte holder folk i stigende grad op med at gå i kirke, tro på Gud og være medlemmer kirken. Man kan argumentere for, at barnedåb er udtryk for en tilslutning til Folkekirken på egne og sit barns vegne, og at barnedåb derfor kan forklares af de samme faktorer, som kan forklare fx udmeldelser fra Folkekirken (Lüchau og Andersen 2012).

Hvis dåbsprocenten er påvirket af sekularisering, må den forventes at være lavest i urbane kommuner med yngre, velhavende og højtuddannede borgere. Omvendt vil den være højest i landkommuner med ældre, mindrebemidlede, lavere uddannede indbyggere. Dåben vil stå stærkere i landkommuner, fordi religion understøttes bedre i små lokalmiljøer, end i urbane miljøer hvor de sociale relationer er mange og komplekse (Wilson 1982, 154). Den vil stå stærkere i kommuner med generelt ældre indbyggere, da ældre generationer er mere religiøse end yngre generationer. Det skyldtes, at religion lige som andre værdier styres af en generationseffekt (Gundelach 2011, 18-20). Dåben vil stå stærkere i relativt fattige kommuner, fordi religion bl.a. kan kompensere for den manglende fysiske og materielle sikkerhed, som relativ fattigdom ofte fører med sig (Norris og Inglehart 2004, 13-17). Og til slut burde dåben stå stærkere i kommuner med relativt lavt uddannelsesniveau, fordi videnskab via uddannelse spreder en rationel og instrumentel tankegang, som er hæmmende for religion (Bruce 1996, 48).

Sekularisering og dåb i Danmark

For at teste om sekularisering kan forklare udsvingene i dåbsprocenter rundt om i landet har jeg lavet en OLS multiple regression. Som alle andre multivariate modeller har den fordele og ulemper. Fordelen er, at den viser sammenhængen mellem den variabel, som skal forklares, her dåbsprocent, og en række forklarende variable, når der tages højde for alle variabelnes eventuelle indflydelse på én og samme tid. Ulempen er, at den antager, at alle forklaringer er lineære, fx at de fattige er religiøse, og de rige er irreligiøse. Problemet er bare, at det empirisk set kunne være sådan, at både de fattige og de rige var irreligiøse, mens alle dem i midten af indkomstskalaen var religiøse. I så fald ville modellen give et misvisende billede af virkeligheden. Ud fra eksisterende forskning om religion i Danmark er der ikke meget, der tyder på, at det skulle være et problem, men det skal som altid tages med som en mulig fejlkilde.

Analyseenheden er som nævnt de 98 danske kommuner, og data er fra 2012, da det er det seneste år, der foreligger officielle tal for dåbsprocent. At 2012 var et lidt usædvanligt år på grund af de mange udmeldelser, har ingen

betydning for analysen. Den viser nemlig sammenhængen mellem dåbsprocenten og andre variable og ikke antallet af døbte. Den afhængige variabel, altså den variabel som skal forklares, var som sagt den beregnede dåbsprocent for danske kommuner (se ovenfor). De uafhængige variable var henholdsvis urbanisering, uddannelse, velstand og alder. Urbanisering var målt som antallet af indbyggere per km². Uddannelse blev målt som andelen blandt de 15 til 69 årige, som havde gennemført en videregående uddannelse. Velstand blev målt som den gennemsnitlige personlige indkomst for kommunens indbyggerne. Alder var den gennemsnitlige alder for kommunens indbyggere.

Tabel 5 viser resultatet af den multivariate analyse. Første kolonne øverst angiver de forklarende variable fx urbanisering, uddannelse og velstand, men anden kolonne angiver resultaterne fra Model 1. Ud for hver forklarende variabel står en talværdi mellem nul og én, som kan være positiv eller negativ. Jo tættere værdien er på én, jo stærkere er sammenhængen mellem den forklarede variabel, her dåbsprocenten, og den uafhængige variabel. Ud for visse talværdier er der én eller flere stjerner. Stjernerne angiver, at talværdien og dermed sammenhængen mellem variablene er så stor, at den med sikkerhed kan siges ikke at være produktet af tilfældigheder. Nederst i tabellen er en række tekniske oplysninger om bl.a. antallet af analyseenheder (N), her de 98 kommuner, modellens forklaringssevne udtrykt ved den procentdel af udsvinget i dåbsprocent som de forklarende variable kan forklare (justeret R²) og sandsynligheden for at modellen blot er udtryk for tilfældigheder (signifikans).

	Model 1	Model 2
Urbanisering	-0,44 ***	-0,17 **
Uddannelse	0,27 *	0,14
Velstand	-0,06	
Alder	0,61 ***	0,42 ***
Alder for fødende		0,34 ***
Medlemsandel		0,45 ***
Kirkeskatteprocent		0,28 ***
Konstant	-127,354	-357,345
N	98	98
Justeret R ²	0,58	0,79
Signifikans (p værdi)	0,000	0,000

Tabel 5: Dåbsprocent regreret på urbanisering, uddannelse, indkomst, alder, alder for fødende, medlemsandel og kirkeskatteprocent

Analyseenhed: Alle danske kommuner (fraregnet Christiansø)

Sig.: * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Kun standardiserede koefficienter (beta'er) vist

Kilde: Danmarks Statistik

Om sekularisering kunne forklare dåbsmønstret i Danmark i 2012 er lidt usikkert. Der er ting som taler for, og der er ting som taler imod. Analysen viser, at der var tre variable, som havde en sammenhæng med dåbsprocenten i en given kommune (se Model 1 i Tabel 5). Den stærkeste sammenhæng var med alder, hvilket ses af, at værdien ud for alder var den, som var tættest på én af de fire værdier i Model 1. Jo ældre en kommunes indbyggere var i snit, jo større en andel af de nyfødte blev døbt. Dette passer fint med sekulariseringstesen, som netop forventede, at ældre generationer var mere religiøse end yngre generationer. Den næst stærkeste sammenhæng var med urbanisering. Jo færre indbyggere pr. km² jo større var andelen blandt de nyfødte, der blev døbt. Igen var sammenhængen præcis, som sekulariseringstesen forventede, da den påstår, at individer, her nybagte forældre, som bor i større byer, er mindre religiøse end individer, som bor på landet. Den tredjestærkeste sammenhæng var med uddannelse. Jo større en andel indbyggere med en videregående uddannelse, jo større en andel af de nyfødte blev døbt. Dette var det stik modsatte af, hvad sekulariseringstesen forventede. Individer med lange uddannelser burde alt andet lige være mindre religiøse end andre og derfor mindre tilbøjelige til at døbe deres børn, men det var ikke tilfældet her. Det interessante er, at det samme principielt kan siges om indkomst. Når velstand ikke havde nogen sammenhæng med dåbsprocenten i Model 1,

skyldtes det, at der var en stærk sammenhæng mellem uddannelse og velstand. Jo højere uddannelsesniveaue var i en kommune, jo højere var den gennemsnitlige personlige indkomst. Fjerner man uddannelse fra modellen, vil velstand have en positiv indflydelse på dåbsprocenten. Jo højere den gennemsnitlige indkomst var i en kommune, jo højere var dåbsprocenten. Igen er dette det stik modsatte af, hvad sekulariseringsteori forventede. Sekularisering kan altså ikke stå alene, hvis man ønsker at forklare forskellene i dåbsprocenter i danske kommuner. Der må suppleres med andre forklaringer.

Alternative forklaringer på dåbsprocenter i landets kommuner

Der er ikke umiddelbart nogen teorikomplekser, som kan være alternativer til sekulariseringsteori, når det gælder om at forklare dåbsprocenter i danske kommuner. Det antyder, at dåbsprocenten var et komplekst fænomen, som kræver en kompleks forklaring eller rettere en række af forklaringer, som ikke nødvendigvis er sammenhængende.

Danmarkskortet i Figur 3 pegede på, at indvandring kunne forklare noget af variationen i dåbsprocent rundt om i Danmark. Hvis det er tilfældet, kan der være i hvert fald to årsager. Den første kunne være, at den øgede indvandring til Danmark af især muslimske indvandrere, har gjort danskerne mere opmærksomme på deres religiøse traditioner heriblandt barnedåb. Der har været en stærkt stigende interesse for religion i danske medier gennem de sidste to årtier, bl.a. på grund af den politiske debat om islam og muslimer særligt efter 11. september 2001 (jf. Højsgaard 2005, 187). Ifølge antropologiske teorier om etnisk identitet kan etniske identiteter forstærkes netop ved at henvise til de særlige forskelle, der er mellem etniske grupper (MacKay 2000, 105). I så fald kunne religiøsitet, kristen overfor muslimsk, blive en sådan skillelinje. Hvis det er tilfældet, vil tilstedeværelsen af en synlig muslimsk minoritet i en given kommune gøre de etniske danskere i området mere opmærksomme på deres kristne traditioner og derved hæve dåbsprocenten. Jo større andel af indvandrere og efterkommere i en given kommune, jo højere burde dåbsprocenten være.

En anden årsag kunne være, at indvandrere og efterkommere ikke er "kulturelt til rådighed" for Folkekirken. Medlemmerne af Folkekirken er primært etniske danskere. Kun meget få indvandrere er medlemmer (Kleinbeck 2007, 105). Det antyder, at gruppen af indvandrere og efterkommere i Danmark er religiøst utilgængelige for Folkekirken, og at deres børn derfor heller ikke er til rådighed for dåb i Folkekirken. En forklaring kunne være, at de fleste indvandrere stammer fra lande og områder med en ikke-kristen majoritetskultur. Selv hvis der var tale om en kristen majoritetskultur, så var den næppe evangelisk-luthersk men snarere katolsk, ortodoks eller calvinistisk. Indlemmelse

i en majoritetskirke sker altovervejende gennem barnedåb eller lignende. Hvis fx en muslimsk indvandrer døber sit barn i Folkekirken, vil vedkommende lave et radikalt brud med sin egen kultur og tradition, og den slags sker sjældent. Tværtimod er der mange eksempler på, at individer holder fast i deres traditioner, selvom de kulturelt set har distanceret sig fra dem. Når en gruppe skifter fra at være en majoritet til at være en minoritet, som jo netop er, hvad der er sket for mange indvandrere i Danmark, vil de ofte forstærke deres traditioner for at opretholde en gruppeidentitet. Ikke-kristne indvandreres kulturelle og religiøse baggrund kan altså have den effekt, at de ikke kan forventes at døbe deres børn i Folkekirken. Hvis denne forklaring er korrekt, vil dåbsprocenten være lavere jo større en andel af en kommunes indbyggere, som er indvandrere eller efterkommere.

Model 1 i Tabel 5 viste, at alder var en vigtig faktor bag dåbsprocenten i en given kommune. Dette kan i hvert fald skyldes to ting. Når gennemsnitsalder hang sammen med dåbsprocenten, kunne det være et udtryk for, at når flere i en kommune var religiøse, så blev flere børn døbt. De mange religiøse skaber så at sige et indirekte krav om religiøs konformitet. Hvis alle andre omkring dig er religiøse, så taler alt for, at du opfører dig i overensstemmelse med det religiøse flertals normer. Hvis det er tilfældet, vil de nybagte forældres ønske om at døbe deres børn være uafhængig af forældrenes egen alder og dermed deres egen religiøsitet. En anden forklaring kunne være, at gennemsnitsalderen også udtrykte de nybagte forældres alder. I så fald burde beslutningen om at døbe det nyfødte barn være afhængigt af forældrenes egen alder. Jo ældre forældrene er, jo større sandsynlighed for at de døber deres barn. For at teste om den første eller den anden forklaring har størst betydning, har jeg indsat den gennemsnitlige alder for fødende kvinder i kommunen i analysen. Havde de fødende kvinders alder en selvstændig indflydelse på dåbsprocenten, antyder det, at forældrene forholdsvis selvstændigt tog beslutningen. Hvis ikke antyder det, at beslutningen om at døbe barnet i høj grad var influeret af de religiøse omgivelser eller mangel på samme.

Det er også en mulighed, at andelen af en kommunes indbyggere, som var medlemmer af Folkekirken, var en faktor bag dåbsprocentens størrelse. Det kan påvises, at mødre, som er medlemmer af Folkekirken, døber deres børn, og tilmed at omkring en fjerdedel af de mødre, som ikke er medlemmer, stadig vælger at døbe deres børn (Lüchau 2012, 325). Folkekirken får som vist primært nye medlemmer, ved at eksisterende medlemmer melder deres børn ind gennem dåb. Hvis der er mange folkekirkemedlemmer i en kommune, burde der også blive døbt flere børn. Har andelen af en kommunes folkekirkemedlemmer på den anden side ingen indflydelse på dåbsprocenten, ville det antyde, at dåben er blevet løsrevet fra den individuelle religiøsitet, som

dåbsbarnets forældre har. Dette ville fx kunne understøtte tesen om, at danskerne døber deres børn som reaktion på fx tilstedeværelsen af muslimske indvandrere eller primært som udtryk for en national identitet.

En sidste mulig faktor kunne være kirkeskatteprocenten. Kirkeskat betales som en procentdel af medlemmernes skattepligtige indkomst, og den svinger fra kommune til kommune. Med udgangspunkt i sekulariseringsteori burde der være en omvendt sammenhæng mellem dåbsprocent og kirkeskatteprocent. Jo højere kirkeskatten er i en given kommune, jo lavere burde dåbsprocenten være. Det må forventes, at mindre formuende individer er mere religiøse end mere velhavende, også selv om det ikke umiddelbart influerer dåbsprocenterne. I tilfælde af en økonomisk krise, som der jo har været i flere af de år, som er undersøgt her, kunne mindrebemidlede individer nødtvunget vælge at opgive deres medlemskab af økonomiske, og ikke religiøse, årsager. Man kunne også forestille sig, at de undlod at døbe deres børn for ikke at påføre børnene økonomiske byrder senere. I så fald må det forventes, at det ville ske i de kommuner, hvor kirkeskatteprocenten var højest og medlemskab af Folkekirken derfor dyrest.

Den mere komplekse forklaring bag dåb i Danmark

For at teste den mere komplekse forklaring bag dåb i Danmark blev den multivariate model udvidet med variable for fødende kvinders gennemsnitsalder, andelen der var medlem af Folkekirken og kirkeskatteprocenten (se Tabel 5, Model 2). Der blev oprindelig indsat en variabel for andelen af en kommunes indbyggere, som var indvandrere eller efterkommere, men den blev taget ud igen (se nedenfor). Indkomst blev fjernet fra modellen, da den ingen betydning havde i forhold til uddannelse og desuden gav risiko for multicollinearitet.

I den mere komplekse model var andelen af folkekirkemedlemmer blandt en kommunes indbyggere den variabel, som havde den stærkeste sammenhæng med dåbsprocenten. Jo flere procent som var medlemmer af Folkekirken, jo flere nyfødte børn i en årgang blev døbt. Dette skyldtes formentlig, at forældre, som er medlemmer af Folkekirken, døber deres børn. Jo flere medlemmer, der er i en kommune, jo flere børn er der at døbe.

Forklaringen er dog nok lidt mere kompleks end det. Andelen af indvandrere og efterkommere måtte fjernes fra modellen, fordi der var en ekstremt stærk sammenhæng mellem andelen af folkekirkemedlemmer og andelen af indvandrere (Pearson's $r = -0,93$). Som nævnt er indvandrere og efterkommere sjældent medlemmer af Folkekirken, og det er dét, som medfører den stærke sammenhæng. De to variable er dog ikke spejlinger af hinanden, da

der også er etniske danskere som ikke er medlemmer af Folkekirken fx erklærede ateister. Problemet er, at den stærke sammenhæng mellem andel folkekirkemedlemmer og andel indvandrere og efterkommere i en kommune skaber multicollinearitet i modellen, hvilket betyder, at det er umuligt at estimere effekten af de to variable korrekt. Vi kan altså ikke afgøre, om det er andelen af indvandrere og efterkommere eller andelen af folkekirkemedlemmer, der har den stærkeste sammenhæng med dåbsprocenten, fordi sammenhængen mellem de to forklarende variable giver regnefejl i modellen. Eller vendt på hovedet kan vi ikke afgøre, om det er andelen af ateister og fritænkere i en kommune eller andelen af indvandrere, som har den stærkeste sammenhæng med dåbsprocenten. Det er ikke til at sige, om fx tilstedeværelsen af en større gruppe af indvandrere i en kommune får individer til at døbe deres børn. Der kan heller ikke vides, om andelen af folkekirkemedlemmer påvirker ikke-medlemmer til at døbe deres børn i form af indirekte gruppepres. Den eneste måde at finde ud af det på, er ved at fjerne indvandrere og efterkommere fra analysen.

Ligesom i den simple model (Model 1, Tabel 5) havde alder en stærk sammenhæng med dåbsprocenten i den mere komplekse model. Sammenhængen var reelt set lige så stærk som sammenhængen med andelen af medlemmer af Folkekirken. At sammenhængen var svagere i den komplekse model (Model 2) i forhold til den simple (Model 1), skyldtes formentlig, at der var en vis sammenhæng mellem alder og medlemskab af Folkekirken. Gennemsnitsalderen for folkekirkemedlemmer var generelt højere end for resten af befolkningen dvs. ikke-medlemmerne, hvoraf en stor del var indvandrere og efterkommere. Gennemsnitsalderen for en kommunes indbyggere var den ene af de to største faktorer bag dåbsprocenten. Om det så skyldtes, at kommuner med ældre indbyggere havde flere religiøse indbyggere, som indirekte påvirkede nybagte forældre til at døbe deres børn, må komme an på en prøve.

Den komplekse model (Model 2 i Tabel 5) viser, at fødende kvinders gennemsnitsalder havde en stærk sammenhæng med dåbsprocenten. Jo ældre kvinderne var, da de fødte deres barn, jo større en andel af børnene blev døbt. Dette kunne betyde to ting. For det første, at der var en selvstændig effekt af religiøse omgivelser. Når alder har en sammenhæng med dåbsprocenten, skyldes det formentlig, at individer er mere tilbøjelige til at døbe deres børn, hvis de er omgivet af relativt flere religiøse individer. Jo højere gennemsnitsalder jo flere religiøse individer. For det andet antyder det, at de nybagte mødres egen religiøsitet er en faktor. Jo ældre en nybagt mor er, jo mere religiøs må hun antages at være. Jo mere religiøs moderen er, jo større sandsynlighed for at den nyfødte bliver døbt. Den komplekse model antyder, at

beslutningen om at døbe et barn er en vekselvirkning mellem såvel egen religiøsitet som omgivelsernes indirekte pres. Man kunne også sige, at de nybagte forældres beslutning om at døbe deres børn bliver forstærket af omgivelsernes religiøsitet. Og selv hvis de nybagte forældre overvejer ikke at døbe deres barn, vil de stadig kunne påvirkes til det af deres omgivelseres religiøsitet. En høj medlemskabsandel i en given kommune ville teoretisk kunne holde dåbsprocenten kunstigt oppe på trods af nybagte forældres manglende individuelle religiøsitet. Omvendt kunne man sige, at en lav medlemsandel ville fjerne omgivelsernes indirekte støtte til barnedåb, men at forældrenes egen religiøsitet stadig kunne føre dem til at døbe barnet. Det antyder også, at der burde blive døbt færre børn i Folkekirken i socialt marginaliserede kommuner, hvor der er mange indvandrere, og hvor kvinder får børn i en relativt ung alder.

I den komplekse model reduceredes sammenhængen mellem urbanisering og dåbsprocenten nærmest til det halve. Effektens retning var dog den samme, således at jo tyndere befolket en kommune var, jo højere var dåbsprocenten. Det antyder, at det mønster, som kan ses i Figur 3, primært var en effekt af andelen af ikke-medlemmer, det være sig indvandrere og efterkommere eller etniske danskere fx ateister, og kun sekundært en effekt af urbanisering. Ser man på de kommuner, som havde de laveste dåbsprocenter, dvs. her under 50 pct., så udgjorde indvandrere og efterkommere omkring to ud af tre ikke-medlemmer, altså et flertal. Dette kræver naturligvis, at man antager, at ingen indvandrere og efterkommere var medlemmer af Folkekirken, hvilket er en rimelig antagelse taget deres lave medlemsprocent i betragtning. Ser man på de kommuner, som havde de højeste dåbsprocenter, dvs. her over 80 pct., så udgjorde indvandrere og efterkommere omkring to ud af fem ikke-medlemmer, altså et mindretal. Det antyder, at de relativt lavere dåbsprocenter i København, Århus, Odense og visse københavnske omegnskommuner skyldtes, at disse kommuner var indvandrer-tunge, mere end at de havde en ateistisk kulturelite.

Betydningen af uddannelse forsvandt i den komplekse model. Det skyldes indføjelser af fødende kvinders alder. Jo højere uddannede indbyggerne var i en given kommune, jo ældre var de fødende kvinder. Det var med andre ord højtuddannede kvinder, som fik børn senere i livet. Her antydes det, at effekten af uddannelse, som normalt medfører lavere religiøsitet, blev neutraliseret eller direkte vendt af effekten af alder. Højere uddannelse førte til ældre mødre, men jo ældre mødrene var, jo mere religiøse og dermed dåbs-tilbøjelige var de. Det antyder igen, at dåbsprocenten i Danmark bliver holdt oppe af et skiftende fertilitetsmønster. Havde lægerne fået deres vilje, og danske kvinder sørget for at føde deres børn i starten og midten af 20'erne, kunne dåbsprocenterne måske have været lavere.

En sidste faktor bag dåbsprocenten i en given kommune var kirkeskatteprocenten. Sammenhængen gik dog den stik modsatte vej af, hvad som var forventet. Jo højere kirkeskatteprocenten var i en given kommune, jo højere var dåbsprocenten. Det var altså ikke udgifterne til medlemskab af Folkekirken, som gjorde dåbsprocenterne relativt lave i visse kommuner, tværtimod. Rent sociologisk kan sammenhængen mellem kirkeskatteprocent og dåbsprocent nok bedst forklares ved den tendens, at jo mere et individ investerer i et religiøst fællesskab, her meget bogstaveligt i form af kirkeskat, jo mere betyder det for vedkommende (Kanter 1972, 81). Jo mere det religiøse fællesskab betyder, jo større er sandsynligheden for, at man forsøger at videreføre sin religiøsitet til sine børn via dåben.

At gøre modellen for dåbsprocenter i danske kommuner mere kompleks viste et mere nuanceret billede, end den simplere sekulariseringsmodel gjorde. Det viste også et statistisk set mere præcist billede. I den simplere sekulariseringsmodel (Model 1 i Tabel 5) kunne de fire variable forklare omkring 58 pct. af variationen i dåbsprocent i de danske kommuner. I den mere komplekse model (Model 2 i Tabel 5) kunne de seks variable forklare omkring 79 pct. af dåbsprocentens variation i danske kommuner. At indføre bl.a. andelen af folkekirkemedlemmer og den gennemsnitlige alder for fødende kvinder forstærkede modellens forklaringskraft markant.

Den overordnede konklusionen må være, at dåbsprocenten i en given kommune primært blev styret af indbyggernes religiøsitet. Det gjaldt det generelle religiøse miljø, som en kommunes indbyggere udgjorde, her målt ved gennemsnitsalder og andel medlemmer af Folkekirken. Det gjaldt også de nybagte forældres og dermed de potentielle børnedøberes egen religiøsitet, her målt ved de fødende kvinders gennemsnitsalder. Læg dertil at dåbsprocenten også blev influeret af den investering, som medlemmerne gjorde i kirken gennem deres kirkeskat, og det afkast som det gav i form af individuel mening.

Model 3	
Urbanisering	-0,17*
Uddannelse	0,38**
Indkomst	
Alder	0,67***
Alder for fødende	0,28*
Medlemsandel	0,36***
Kirkeskatteprocent	0,32**
Andel indvandrere	0,00
Konstant	-457,215
N	98
Justeret R ²	0,68
Signifikans (p værdi)	0,000

Tabel 6: Dåbsprocent regreret på urbanisering, uddannelse, indkomst, alder, alder for fødende, medlemsandel, kirkeskatteprocent og andel indvandrere (blandt etniske danskere)

Analysenhed: Alle danske kommuner (fraregnet Christiansø)

Indvandrere og efterkommere fjernet fra analysen

Sig.: * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Kun standardiserede koefficienter (beta'er) vist

Kilde: Danmarks Statistik

Indvandring og dåb i Folkekirken

Fjerner man indvandrere og efterkommere fra den komplekse model (Tabel 6), viser det effekten af indvandring og kirkemedlemskab. Grundlæggende viser den komplekse model uden indvandrere det samme som den komplekse model med alle danskere. Dåbsprocenten i en given kommune hang sammen med indbyggernes alder, andel medlemmer af Folkekirken, kirkeskatteprocenten, fødende kvinders gennemsnitsalder og så uddannelse. Fjerner man indvandrere og efterkommere fra analysen, havde uddannelse en separat effekt, selvom den er tæt forbundet med de fødende kvinders alder. Det betyder dog stadig, at det reelt er umuligt at vide, om den afgørende faktor var uddannelse eller de fødende kvinders alder. Begge variable havde en sammenhæng med dåbsprocenten, og det var reelt set umuligt at estimere deres respektive effekter uafhængigt af hinanden.

Det spændende ved den komplekse model uden indvandrere og efterkommere er, at den viste, at tilstedeværelsen af større grupper af indvandrere ingen effekt havde på dåbsprocenten blandt etniske danskere. Dåbsprocenten var den samme i kommuner med mange indvandrere som i kommuner med få. Det antyder, at selvom det at døbe sine børn skulle være et udtryk for

tradition, så var det ikke en tradition, man tog til sig som reaktion på et kulturmøde med den religiøst anden i form af muslimske indvandrere. Det, som påvirkede, var derimod omgivelsernes grad af kristen religiøsitet her udtrykt ved andelen af medlemmer af Folkekirken. Andelen af indvandrere i en kommune sagde med andre ord meget lidt om Folkekirkens popularitet i befolkningen. Indvandrere var simpelthen ikke en del af målgruppen, det var kun etniske danskere. Omvendt antyder det også, at Folkekirken sagtens kan være populær i den etnisk danske del af befolkningen selv i indvandrertunge kommuner, hvor medlemsandelen er lav. Andelen blandt den samlede befolkning, som er medlemmer af Folkekirken i en given kommune, siger forbavsende lidt om Folkekirkens popularitet i kommunen.

Konklusion

Analysen af dåb og indmeldelser i Folkekirken fra 2007 til 2013 har vist, at antallet af døbte og navnlig andelen af nyfødte, som døbes, er faldet. Fra et dåbstal omkring 54.871 i 2007 faldt tallet til 42.847 i 2013. Sideløbende er dåbsprocenten faldet fra ca. 73 pct. i 2007 til ca. 66 pct. i 2012, som er det sidste år, der er officiel dåbsprocent fra. Faldet i dåbsprocent er dog startet længe før, og dåbsprocenten har reelt været faldende siden midten af halvfjerdserne. Det er altså sket et reelt fald i antallet og andelen af døbte fra 2007 til 2013.

Analysen har også vist, at Folkekirken er en religiøs organisation med en selvsupplerende medlemsskare. At dømme efter tallene fra 2007 til 2013 bliver omkring 85 pct. af Folkekirkens medlemmer meldt ind, inden de er fyldt ét år, og omkring 94 pct., inden de er fyldt 16 år. Kun omkring 6 pct. af medlemmerne bliver meldt ind som voksne. Det antyder, at de, som blev meldt ind som børn, holder fast i deres medlemskab livet ud. Der var ikke som sådan tale om, at individer begyndte at melde sig ind i Folkekirken som alderen begyndte at trykke, og døden begyndte at nærme sig.

Analysen viste, at årsagerne bag udsvingene i dåbsprocent i danske kommuner var mange og komplekse. En simpel forklaring som fx sekularisering var ikke umiddelbart dækkende, da de empiriske resultater kun delvist passede med teorien. Dåbsprocenterne i danske kommuner havde sammenhæng med mange forskellige faktorer såsom alder, såvel omgivelsernes som de nybagte mødres, uddannelse, andelen der var medlemmer Folkekirken, kirkeskatteprocenten samt urbanisering. Alt andet lige var det sådan, at jo ældre en kommunes indbyggere var, jo højere uddannede de var, jo større en andel af dem, som var medlemmer af Folkekirken, jo ældre de fødende kvinder i kommunen var, og jo mere tyndt befolket kommunen var, jo flere i en årgang blev døbt. Andelen af indvandrere havde muligvis en strukturel effekt men

ikke en kulturel. Kommuner med mange indvandrere havde relativt lavere dåbsprocenter, bl.a. fordi indvandrere ikke døbte deres børn i Folkekirken, men også fordi etnisk danske ikke-medlemmer heller ikke gjorde. Indvandrernes tilstedeværelse og synlighed påvirkede derimod ikke de etniske danskers tilbøjelighed til at lade deres børn døbe.

Der kan skitseres to hovedårsager bag dåbsprocenterne i Folkekirken. Den ene årsag handler om religiøsitet. Det er omgivelsernes religiøsitet: Hvis en kommunes indbyggere er relativt gamle og relativt mange er medlem af Folkekirken, så kan man tale om, at kommunen samlet set udgør et religiøst miljø, og at indbyggerne lever i religiøse omgivelser. Dette gælder også de potentielle barnedøberes egen religiøsitet, idet ældre mødre må antages at være mere religiøse end yngre. Den anden årsag handler om personlige ressourcer. Det må forventes, at højtuddannede er mere ressourcestærke end andre. Når der blev døbt relativt flere i kommuner med mange højtuddannede, kunne det fx tolkes som et udtryk for, at indbyggerne i disse kommuner havde mere overskud, og at det ledte dem til at tage valget at lade deres børn døbe.

I sidste ende fremstår dåb i Folkekirken som en kompleks størrelse. Dåb som handling påvirkedes af såvel religiøse som socioøkonomiske faktorer, og selve beslutningen om at lade sit barn døbe blev taget i et samspil mellem det omgivende samfund og individet, som skulle tage beslutningen. Principielt set vedrører dåben kun barnet ved døbefonten, men analysen viser, at hele samfundet kigger med over skulderen, når vandet rammer barnets pande.

Litteratur

- Albrecht, Stan L., Marie Cornwall og Perry H. Cunningham 1988: "Religious Leave-Taking: Disengagement and Disaffiliation among Mormons", I: David G. Bromley (red.): *Falling from the Faith: Causes and Consequences of Religious Apostasy*, Newbury Park: Sage Publications, s. 62-80.
- Bruce, Steve 2002: *God is Dead: Secularization in the West*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Bruce, Steve 1996: *Religion in the Modern World: From Cathedrals to Cults*. Oxford: Oxford University Press.
- Davie, Grace 2000: *Religion in Modern Europe: A Memory Mutates*. Oxford: Oxford University Press.
- Gundelach, Peter 2011: "Stabilitet og forandringer", i: Peter Gundelach (red.): *Små og store forandringer - Danskernes værdier siden 1981*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 11-29.
- Hansen, Marianne Frank og Peter Stephensen 2013: *Danmarks fremtidige befolkning: Befolkningsfremskrivning 2010*. København: DREAM-gruppen.
- Hostetler, John A. 1993: *Amish Society* [fourth edition]. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Højsgaard, Morten Thomsen 2005: "Gudstro i den danske offentlighed efter Grosbøll", i: Morten Thomsen Højsgaard og Hans Raun Iversen (red.): *Gudstro i Danmark*. Frederiksberg: Anis, s. 183-203.
- Kanter, Rosabeth Moss 1972: *Commitment and Community. Communes and Utopias in Sociological Perspective*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kleinbeck, Sabine 2007: "Statistik om folkekirkens medlemmer", i: Margit Warburg og Brian Jacobsen (red.): *Tørre tal om troen. Religionsdemografi i det 21. århundrede*. Højbjerg: Forlaget Univers, s. 94-109.
- Lüchau, Peter 2012: "Seks teser om danskernes medlemskab af folkekirken", i: Lisbet Christoffersen, Hans Raun Iversen, Niels Kærgaard og Margit Warburg (red.): *Fremtidens danske religionsmodel*. København: Forlaget Anis, s. 311-328.
- Lüchau, Peter 2014: "Når fårene forlader flokken. En religionssociologisk analyse af udmeldelser fra folkekirken" i: *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* nummer 61, s. 89-106.
- Lüchau, Peter og Peter B. Andersen 2012: "Socio-Economic Factors Behind Disaffiliation from the Danish National Church", I: *Nordic Journal of Religion and Society* 25. årgang, nr. 1, s. 27-45.
- MacKay, D. Bruce 2000: "Ethnicity", I: Willi Braun og Russell T. McCutcheon (red.): *Guide to the Study of Religion*. London: Cassel, s. 96-109.

- Munck, Henrik 1986: "Danmarks officielle kirkestatistik 1974-1984", i: Hans Raun Iversen og Anders Pontoppidan Thyssen (red.): *Kirke og folk i Danmark. Kirkesociologisk dokumentation*. Århus: Forlaget Anis, s. 55-86.
- Norris, Pippa & Ronald Inglehart (2004): *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. New York: Cambridge University Press.
- Wilson, Bryan (1982): *Religion in Sociological Perspective*. Oxford: Oxford University Press

Kirkens egne undersøgelser – et udsnit

Et notat af Sidsel Vive Jensen

Indhold

1. Optællinger på sogneniveau	185
2. Brugerundersøgelser på sogneniveau	188
3. Optællinger på provstiniveau	196
4. Optællinger på stiftsniveau	201
5. Kirkestatistik på baggrund af kirkekalenderen	209
Potentiale og udfordringer	212
Litteratur	215

Problemstilling

I dette notat beskriver jeg hvordan og med hvilket resultat, man i Folkekirken har optalt eller undersøgt kirkens aktiviteter.

Herunder:

- Hvilke former for undersøgelser er foretaget og af hvem?
- Hvad har motivationen for undersøgelserne været?
- Hvilke emner har undersøgelserne koncentreret sig om?
- Hvilke resultater er der kommet ud af undersøgelserne?
- Hvordan er undersøgelsernes kvalitet, og hvordan kunne denne evt. forbedres?

Introduktion

For at få et indblik i hvordan man i Folkekirken på eget initiativ har undersøgt aktiviteter i folkekirkeligt regi, sendte Marie Vejrup Nielsen og Hans Raun Iversen i september 2013 en mail til samtlige biskopper og provster. Under overskriften ”indsamling af oplysninger om aktivitetsstatistik for folkekirken siden 1986” opfordredes biskopper og provster til at indsende oplysninger om ”alle former for indsamling og evt. analyse af materiale, der belyser folkekirkens aktivitet og deltagelsen i denne” (email, 18. september 2013), hvis ikke sådanne indsamlinger allerede fremgik af en vedhæftet oversigt over ’kirkestatistisk forskning’. Marie Vejrup Nielsen og Hans Raun Iversens henvendelse er blevet besvaret af en række sogne, stifter og provstier. En del modtagere af henvendelsen har bedt om en uddybende beskrivelse af, hvilke informationer man var interesseret i, og nogle få har sendt undersøgelser, statistikker eller optællinger retur.¹ I dette notat beskriver jeg, hvordan og med hvilket resultat man i Folkekirken har optalt eller undersøgt kirkens aktiviteter. Notatet tager primært udgangspunkt i det materiale, Hans Raun Iversen og Marie Vejrup Nielsen har modtaget på baggrund af deres henvendelse, men der inddrages også andre undersøgelser, som Hans Raun Iversen eller andre i den kirkestatistiske projektgruppe har haft kendskab til.

¹ Det er ikke klart, hvorvidt den begrænsede reaktion på HRI og MVNs henvendelse er udtryk for manglende undersøgelser/optællinger eller skyldes mailhenvendelsens manglende konkrete beskrivelse af de oplysninger, man var interesseret i. Under alle omstændigheder inviterer opfordringen til at indsende ’aktivitetsstatistik’ ikke til f.eks. kvalitative undersøgelser af kirkens aktiviteter. Det er desuden en udfordring, at man ikke kunne henvende sig direkte til menighedsrådene. F.eks. undlader provsten fra Frederiksberg Provsti at sende henvendelsen videre til sognene. Dette forhold opvejes dog delvist af, at HRI og MVN fik trykt en opfordring om at indsende statistik i *Menighedsrådenes Blad*, som enkelte sogne har reageret på.

I nedenstående oversigt listes alt det materiale, som har været tilgængelig for mig (men som ikke nødvendigvis er beskrevet i notatet). I oversigten skelner jeg mellem det materiale, jeg har modtaget direkte fra sogne, provstier og stifter på baggrund af henvendelse fra Marie Vejrup Nielsen og Hans Raun Iversen og det materiale, som jeg indirekte er blevet henvist til.

Materiale modtaget på baggrund af henvendelse

<i>Sogn/provsti/stift</i>	<i>Materiale</i>	<i>Kontakt og undersøgelsestype</i>
Silkeborg Provsti	Rapport med resultater af sogneundersøgelse i Silkeborg Kirke i 2008. Det nævnes også, at man i Marienhøj kirke i årtier har talt kirkegængere.	Provst Elof Westergaard Spørgeskemaundersøgelse foretaget af sociolog Linda Bak Schröder
Københavns Stift	Henviser til en række materialer: Statistiske oplysninger om aktiviteter i samtlige sogne (beror på bispekontoret). Analysemateriale lavet af Rådgivende Sociologer (på hjemmeside). Teologisk Stat/Kirkelig håndbog (indeholder historiske oplysninger). Københavns Kommunes statistiske kontor skulle også for en periode have oplysninger om sogneaktiviteter. Udgivelse af Poul Nedergaard oplyser om perioden 1849-1949. Københavns Statistik har lavet statistik for sognene siden 1958. Faktisk skulle der findes materiale fra alle sogne i alle år.	Stiftskontorchef Helle Ostenfeldt
Jersie Sogn	Oversigt over aktiviteter i sognehus 2001-2011 Indsamlede tal vedr. kirkegang mv. for Kr. Skensved 1801-2011.	Michael Rønne Rasmussen. Tælling af sognets kirkegængere, kirkelige handlinger etc. baseret på kirketællebøger.

Bispebjerg Sogn	Optælling af kirkelige handlinger og andre aktiviteter i sognet samt antal deltagere i disse i perioden 2011-2013.	Sognepræst Palle Kongsdal. Tælling af aktiviteter.
Notmark Sogn	Har ikke lavet deciderede undersøgelser eller optællinger af aktiviteter, men sender en oversigt over antal gudstjenester, kirkegængere og aktiviteter hen over året .	Formand for menighedsrådet Inger Schulz. Oversigt over aktiviteter.
Hørup Sogn	Beskrivelse af de forskellige aktiviteter, som menighedsrådet arrangerer.	Næstformand for menighedsrådet Anette Nielsen. Oversigt over aktiviteter.
Trinitatis Sogn	Oversigt over antal altergæster, dåb, bryllupper og begravelser i perioden 2010-2013. Har oplysninger om antal altergæster tilbage til 1962.	Kordegner Elene Munk. Tælling af aktiviteter.
Solrød Sogn	Oversigt over ugentlige aktiviteter og statistik der hentes fra sogn.dk.	Ingen, der er udarbejdet en folder 'Solrød Sogn i tal'. Oversigt over aktiviteter.
Gødvad Sogn	Oplysninger om antal kirkegængere, bryllupper etc. fra 2012. Nævner desuden nogle andre aktiviteter, som kirken bruges til.	Kirketjener Christa Agerskov. Tælling af aktiviteter.
Alderslyst Sogn	Oplysninger stort set tilsvarende Gødvad Sogn. Har oplysninger om antal kirkegængere og altergæster for hver gudstjeneste 40-50 år tilbage.	Dorthe Nielsen, kirkekontoret. Tælling af aktiviteter.
Assens-Bågø Sogn	Optælling lavet på baggrund af kirkebladenefra 1985/86-2012/13 og udelukkende af hensyn til HRI og MVNs henvendelse. Indeholder oplysninger om antal gudstjenester (i de forskellige kirker og på sygehuset), antal	Provst Ole Hyldegaard Hansen. Tælling af aktiviteter.

	sognearrangementer, antal familie-gudstjenester, antal kirkekoncerter og antal udflugter. Provsten har knyttet en kommentar til samtællingen til sidst.	
Skibsted, Lyngby og Terndrup Sogn	Sender oplysninger om, hvordan menighedsrådet har arrangeret fyraftensgudstjenester etc.	Fællesformand for menighedsrådene Niels Åge Fladkjær. Oversigt over aktiviteter.
Vejlø Sogn	Oplysninger om gudstjenester og kirkelige handlinger samt antal gudstjenester og kirkegængere hentet fra Danmarks Statistik.	Ulla Jensen, menighedsrådsformand. Tælling af aktiviteter.

Andet materiale

<i>Forfatter</i>	<i>Materiale</i>	<i>Kontakt og undersøgelsestype</i>
Kirkefondet	Rapport fra 2011: "Demografisk analyse – med kirkeligt perspektiv! Danmark 2011". Uddrag af provstianalyse udarbejdet for Skads Provsti (kapitel 3-6).	Kirkefondet. Demografisk analyse og aktivitetsoversigt.
Ministeriet for Ligestilling og Kirke	Løsningsbeskrivelse udarbejdet i oktober 2012: "Kirkekalender med mulighed for deltagerstatistik".	
Rasmus Birch	RUC opgave udarbejdet i december 2012: "Kirkegængere Lolland-Falster stift".	Rasmus Birch. Analyse af Stiftets optælling af kirkegængere.
Steen Marquard Rasmussen	Rapport: "Kirkegang i Roskilde Stift 2000" udgivet i 2001 af Roskilde Stift.	Steen Marquard Rasmussen. Statistisk analyse af kirkegang i stiftet.
Aarhus Vestre Provsti	Excelmappe med resultater af provstiets aktivitetsundersøgelse fra 2012.	Poul Langagergaard. Tælling af sogneaktiviteter.

	Avisartikler med debat om undersøgelsens resultater. Begge dele er tilgængelige fra provstiets hjemmeside.	
Karlslunde Sogn	Rapport udarbejdet i juni 2007: ”Gudstjenester og aktiviteter for ældre i Karlslunde Sogn”. Optælling af kirkelige handlinger i den seneste årrække.	Rapport er udarbejdet af Stig Fog fra Fundraising & Kommunikation. Fokusgruppeundersøgelse og tælling af kirkelige handlinger.
Helligånds Sogn	Rapport af Linda Bak Schröder: ”Brugerundersøgelsen i Helligåndskirken, foråret 2006”. Spørgeskema.	Poul Langagergaard. Spørgeskemaundersøgelse foretaget af sociolog Linda Bak Schröder.
Brabrand og Sdr. Aarslev Sogne	PowerPoint præsentation med resultater af en læserundersøgelse for sognebladet udarbejdet i 2010 af DMA Research. Spørgeskema og samtælling af svar fra en undersøgelse i 2011 af kirkegængeres oplevelse af ændringer i gudstjenesten i Brabrand og Sdr. Aarslev Sogne.	Esben Andersen. Læserundersøgelse. Spørgeskemaundersøgelse.

Den beskrivelse af Folkekirkens hidtidige optællinger eller undersøgelser af aktiviteter, jeg præsenterer her, er på ingen måde repræsentativ for samtlige sognes, provstiers eller stifters eventuelle undersøgelser eller mangel på samme i perioden 1986-2013. Beskrivelsen rummer i stedet *eksempler* på nogle af de undersøgelser og optællinger, som kirkerne har lavet, samt vurderinger af kvaliteten og eventuelle perspektiver i dette materiale. Jeg skal gøre særligt opmærksom på, at jeg ikke har forholdt mig til undersøgelser lavet af Kirkefondet og Landsforeningen af Menighedsråd, dels fordi dette materiale er forholdsvis omfattende, dels fordi hhv. Kirkefondet og Steen Marqvard Rasmussen fra Landsforeningen af Menighedsråd ligger inde med mere fyldestgørende oversigter over, hvad der er lavet.

I vurderingen af materialet har jeg inkluderet overvejelser om kvaliteten af både de data, der er indsamlet, og de analyser, der er præsenteret. Vurderingerne er ikke systematiske i den forstand, at de for hver undersøgelse forholder sig til udvalgte kvalitetskriterier (f.eks. validitet eller reliabilitet). Jeg

har i højere grad lagt vægt på at fremhæve de umiddelbare styrker og svagheder ved materialet, som man fremadrettet kan lære af. I den forbindelse bidrager de eksisterende undersøgelser med et erfaringsgrundlag, der kan kvalificere en eventuel national kirkeaktivitetsstatistik.

Materialet, som notatet bygger på, fordeler sig i tre overordnede kategorier: 1) Mindre sogneoptællinger af kirkelige handlinger og antal kirkegængere, 2) brugerundersøgelser af kirkelige aktiviteter og 3) større løbende optællinger. Den nedenstående beskrivelse er fremstillet efter den kirkelige organisationsstruktur, da der viser sig tydelige forskelle mellem undersøgelser på sogneniveau, på provstiniveau og på stiftsniveau. Notatet afsluttes med en introduktion til den aktivitetsstatistik, der kan indsamles via kirkekalenderen på sogn.dk. Med udgangspunkt i erfaringerne fra de eksisterende tællinger og undersøgelser peger jeg på nogle af de styrker og svagheder, som denne statistik har.

1. Optællinger på sogneniveau

Kun ni sogne har besvaret henvendelsen ved at sende oplysninger om forskellige optællinger, som de har foretaget. Optællingerne vedrører primært antallet af gudstjenester og kirkelige handlinger. Størstedelen af de optællinger, som sognene har returneret, er overlappende med dem, der er tilgængelige – også på sogneniveau – hos Danmarks Statistik og på sogn.dk. Det drejer sig f.eks. om antal døbte, antal konfirmerede, antal vielser og antal begravelser pr år. I nedenstående oversigt, der er baseret på oplysninger fra ti forskellige sogne (syv, der har besvaret henvendelsen samt Kr. Skensved, Bispebjerg og Karlslunde), ser jeg derfor bort fra disse oplysninger. Derudover sendte flere sogne optællinger af antal gudstjenester, med altergang, gennemsnitligt antal kirkegængere, gennemsnitligt antal altergæster samt oplysninger om andre aktiviteter, der foregår i sognet. Det fremgår generelt ikke, hvordan man er kommet frem til optællingerne eller hvordan disse registreres, selvom flere sogne har optællinger fra flere år tilbage.

Gudstjenester og kirkegængere

<i>Den opgjorte 'aktivitet'</i>	<i>Kilde/optællingsform</i>	<i>Sogn (periode med tællinger)</i>
Antal gudstjenester pr. år.	Optælles efter kalender.	Notmark (2007-2012). Alderslyst (2012, har oplysninger 40-50 år tilbage). Assens/Bågø (1985-2013). Vejlø (2004-2012). Kr. Skensved (1801-2011).

		Karlsunde (2000-2012). Bispebjerg (2011-2013).
Antal gudstjenester med altergang pr. år.	Optælles efter kalender.	Notmark (2007-2012). Alderslyst (2012). Vejlø (2004-2012). Kr. Skensved (1801-2011).
Gennemsnitligt antal kirkegængere (søndag/højmesse).	Antallet af kirkegængere tælles og noteres til hver gudstjeneste.	Notmark (2007-2012). Hørup (2013). Alderslyst (2012). Vejlø (2004-2012). Gødvad (2012). Kr. Skensved (1801-2011). Karlsunde (2000-2012). Bispebjerg (2011-2013).
Total antal kirkegængere pr. år.	Antallet af kirkegængere tælles og noteres til hver gudstjeneste.	Alderslyst (2012). Vejlø (2004-2012). Kr. Skensved (1801-2011). Karlsunde (2000-2012). Bispebjerg (2011-2013).
Gennemsnitligt antal altergæster.	Antallet af altergæster tælles og noteres til hver altergang.	Notmark (2007-2012). Alderslyst (2012). Kr. Skensved (1801-2011).
Totalt antal altergæster pr. år.	Antallet af altergæster tælles og noteres til hver altergang.	Vejlø (2004-2012). Trinitatis (2010-2013, har oplysninger fra 1965 og frem). Alderslyst (2012). Kr. Skensved (1801-2011).

Efter at have været i telefonisk kontakt med de sogne, der har sendt optællinger, viser det sig, at det oftest er kirketjeneren eller kirkesangeren, der tæller antallet af deltagere i gudstjenesten, når de sidder i kirken. Både i Hørup, Vejlø, Alderslyst og Notmark noterer kirketjeneren antallet af deltagere i gudstjenesten hver eneste søndag. I Trinitatis noteres kun antallet af altergæster. I nogle sogne laves en årlig sammentælling af de noterede oplysninger, i andre sogne opbevares oplysningerne, uden at der gøres noget yderligere ved dem. I Hørup er kirketjenerens optælling igangsat som reaktion på mediernes historier om, at der kommer færre og færre i kirken, og menighedsrådets oplevelse af, at antallet af kirkegængere rent faktisk har været stigende. Kirketjeneren i Hørup har derfor talt antallet af kirkegængere

i hele 2013, og det fortsætter han med. I Notmark har kirketjeneren talt antallet af kirkegængere siden 2006 – noget han efter sigende er startet med efter eget initiativ, men menighedsrådet har opfordret ham til at fortsætte og offentliggøre en gang om året oplysningerne i kirkebladet med det formål at menigheden kan følge med i hvordan det går (tilsvarende i Vejlø). Generelt bruges optællingerne til at lave 'interne evalueringer' i forhold til et løbende arbejde med forskellige tiltag for at gøre menigheden større. Tilsvarende i Vejlø Sogn, hvor man også bruger optællingerne som dokumentation for, at der er aktivitet i kirken (igen modsat mediernes beskrivelser). I Vejlø har man desuden brugt optællingerne i kombination med en sogneprofil udarbejdet af Kirkefondet til at argumentere over for provstiet, at man skal have en forhøjet driftsramme, fordi kirken oftere end nabokirken benyttes til bryllupper og begravelser. Netop fordi Vejlø Sogn kan vise, at man dækker flere bryllupper og begravelser, end der er internt i sognet, har man fået bevilget driftsrammen. I andre sogne (Trinitatis og Alderslyst) er optællingerne en lang tradition, som er opretholdt gennem mange år, og som menes indført på baggrund af, at oplysninger tidligere skulle indberettes til Kirkeministeriet. Det nævnes under alle omstændigheder i den telefoniske kontakt, at det er normal praksis i mange kirker at registrere antallet af altergæster eller kirkegængere for hver eneste gudstjeneste², selvom det generelle indtryk er, at man ikke systematisk bruger disse oplysninger til planlægningen eller udviklingen af nye aktiviteter, og at man ikke behandler oplysningerne til eget brug.

Andre aktiviteter

De oplysninger, vi har modtaget fra sognene om andre aktiviteter, hentes fra sognets kalender, sognebladet eller gengives i prosa. Sådanne aktiviteter omfatter f.eks. temagudstjenester (fastelavn, høst, spaghetti, allehelgen), udflugter, koncerter, andagter, læsekreds, foredrag, kor, konfirmandundervisning, café, babysalmesang og sorggrupper. Der noteres generelt ikke, hvor mange deltagere, der er i sådanne arrangementer (se dog nedenstående undtagelser). Provsten i Assens provsti har gennemgået kirkebladene og lavet en optælling over aktiviteter i Assens og Bogø kirker i perioden 1985-2013 foranlediget af efterspørgslen efter aktivitetsstatistik. Denne optælling omfatter ikke blot gudstjenester men også udflugter, kirkekoncerter, 'sognearrangementer', studiekredse og 'særlige familiegudstjenester'. Også

² Ud over de sogne, der fremgår af oversigten, er jeg blevet henvist til, at man også i Holsted, Munke Bjergby, Hylleholt og Mariehøj kirke tæller antallet af kirkegængere eller lignende.

i Kr. Skensved har man lavet en optælling af andre aktiviteter: I perioden fra 2001-2011 har man opgjort antallet af aktiviteter i Jersie Sognehus og antallet af deltagere i de forskellige aktiviteter. Aktiviteterne favner bredt fra gudstjenester og spaghettigudstjenester over foredrag og koncerter til udstillinger med lokale kunstnere. I Karlslunde har man ud over højmesser også talt særlige musikgudstjenester og børnegudstjenester og antal deltagere heri i perioden 2000-2012. Det tælles også, hvor mange der deltager særligt i dåbsgudstjenester, begravelser og vielser. I Bispebjerg har man også omfattende optællinger af, hvor mange der deltager både i kirkelige handlinger (i kirken og uden for kirken f.eks. på plejehjem), i sang- og musikarrangementer, møder, rundvisninger mv. i perioden 2011-2013.

2. Brugerundersøgelser på sogneniveau

Der synes ikke at være en udbredt tradition for at lave brugerundersøgelser i sognene. I hele det materiale, der ligger til grund for dette notat, er der således kun tre brugerundersøgelser. Alle tre er udført af konsulenter – to er endda udført af den samme konsulent. Jeg har kontaktet Stig Fog, den ene konsulent, men han har ikke kendskab til andre undersøgelser.³ I det nedenstående beskriver jeg hver enkelt af de tre brugerundersøgelser og samler resultaterne i en oversigt i slutningen af afsnittet.

Helligånds Sogn

Menighedsrådet tilknyttet Helligåndskirken i Aarhus har i 2006 gennemført en undersøgelse af brugen af 'kirkens tilbud' i samarbejde med sociolog Linda Bak Schröder. Data er indsamlet ved hjælp af et omfattende spørgeskema uddelt til deltagere i kirkens aktiviteter i løbet af en måned. Der er uddelt over 600 spørgeskemaer og heraf er over 60 pct. returneret med svar.

Formålet med undersøgelsen er at få viden om brugernes benyttelse og oplevelse af kirken og de forskellige aktiviteter, der foregår i kirken, for – som der står i introduktionen til spørgeskemaet – at ”blive bedre til at målrette vores forskellige arrangementer”. Undersøgelsen bygger på en tese om,

³ Efter afslutningen af mit arbejde med at gennemgå det indkomne materiale er jeg blevet gjort opmærksom på yderligere to brugerundersøgelser fra sognene i Brabrand og Sdr. Aarslev. Den ene undersøgelse er en læserundersøgelse af sognebladet gennemført i 2010 af analysebureauet DMA-research. Den anden undersøgelse er en spørgeskemaundersøgelse af kirkegængeres oplevelse af ændringer i gudstjenesten gennemført i 2011 uden brug af ekstern konsulent.

at kirkens brugere starter i de mere perifere kirkelige aktiviteter og bevæger sig mod de mere centrale aktiviteter – gudstjenesten – over tid.

Det indsamlede materiale indeholder baggrundsoplysninger om de brugere, der har besvaret undersøgelsen (køn, alder, uddannelse, arbejdsmarkedstilknytning), oversigter over fordelingen af brugerne på kirkens forskellige aktiviteter, brugernes oplevelse af gudstjenesten, deres forhold til kristendommen/Gud/Jesus, deres religiøse praksis, deres vej ind i kirkens aktiviteter og deres brug af kirkerummet.

Resultatet af undersøgelsen er formidlet på kirkens hjemmeside og består af en kommenteret optælling af brugernes svar på spørgeskemaet. Brugerne opdeles desuden i forskellige kategorier, der fungerer som analysekategorier for forskellige temaer i materialet. De anvendte analysekategorier er (ud over de nævnte baggrundsvariable):

- ”religiøse grundfarver” (forhold til kristendommen – bygger på Steen Marqvards Rasmussens klassificering (Rasmussen 2005)).
- Faste og debuterende brugere.
- Forskellige kirkelige aktiviteter.
- Brugersegmenter (fx børnefamilier og konfirmander).

De væsentligste resultater af undersøgelsen er følgende:

- 2/3 af de brugere, der har besvaret undersøgelsen, er kvinder, 1/3 er mænd.
- Kirken har brugere i alle aldre, den største gruppe udgøres af personer i alderen 70-79.
- Næsten halvdelen af de brugere, der har besvaret undersøgelsen, er pensionister.
- Kirken har både helt nye brugere, og brugere der har været med i over 25 år.
- Størstedelen af brugerne besøger kirken for første gang i forbindelse med en gudstjeneste eller en kirkelig handling.
- De aktiviteter, som de faste brugere primært deltager i, er gudstjenester og folkelig oplysning med andagt (aften/daghøjskole, temalørdag, koncerter).
- De elementer ved gudstjenesten, som flest sætter pris på, er salmesange, prædikenen, orgelmusikken og kirkerummet.
- Særligt de yngre brugere (under 35 år) sætter pris på nadveren som en del af gudstjenesten.
- Kirkens brugere er primært kulturkristne (flest mænd) eller traditionelle kristne (flest kvinder), få er søgende.

- De traditionelt kristne brugere adskiller sig fra de kulturkristne både i forhold til tro og religiøs praksis, og i hvor høj grad de sætter pris på gudstjenestens enkeltelementer.
- Den mest hyppige årsag til at brugerne kom i kirken første gang er, at de havde hørt den godt omtalt.
- Den mest hyppige årsag til, at brugerne fortsat bruger kirken, er at der er hyggeligt, og at man gerne vil støtte kirkens initiativer. En stor andel af brugerne angiver også som årsag, at det vigtigste i kirken er forkyndelsen, og at de bruger kirkerummet til at falde til ro og bede.
- 1/5 af de brugere, der har besvaret undersøgelsen, har været til spaghettigudstjeneste, primært de yngre.

Menighedsrådet har udarbejdet en konklusion og perspektiver for kirken som afslutning på præsentationen af undersøgelsens resultater. Menighedsrådet hæfter sig særligt ved, at gruppen af yngre brugere er større end forventet (større end gruppen af brugere i 50erne og 60erne), og man vil i den sammenhæng fortsat forsøge at lave tilbud til brugere i alle aldre og at rekruttere flere i 50erne og 60erne. Menighedsrådet hæfter sig også ved, at brugerne generelt er glade for salmesangen og prædikenen – det gives videre som skulderklap til præsten. Menighedsrådet fremhæver også, at de yngre (under 35) brugere er særligt glade for nadveren. Menighedsrådet konkluderer i forhold til den indledende hypotese, at undersøgelsen overraskende nok viser, at de fleste debuterer i 'centrum' til en eller anden form for gudstjeneste. Der er altså ikke tale om en bevægelse, hvor brugerne starter i de perifere aktiviteter og bevæger sig mod de, der af kirken betragtes som mere centrale. I forhold til brugernes overordnede opfattelse af hvordan og hvorfor de bruger kirken, konkluderer menighedsrådet, at kirken også (ifølge brugerne) er til socialt samvær men primært er til forkyndelse og fordybelse.

Undersøgelsens kvalitet er god for så vidt, at der er tale om et ganske stort materiale (flere end 360 besvarelser) baseret på et udførligt og forholdsvist veldefineret spørgeskema. Det er dog problematisk i forhold til at bruge materialet i andre sammenhænge, at der ikke er redegjort for præcis hvor mange besvarelser, man har fået, og at der ikke er inkluderet overvejelser om, i hvor høj grad besvarelserne er repræsentative for brugerne. Dette forhold afspejles i menighedsrådets konklusioner på baggrund af undersøgelsens resultater, da menighedsrådet tager resultaterne som et reelt udtryk for fordelingen af kirkens brugere og ikke kun for fordelingen af de brugere, der har besvaret spørgeskemaet. F.eks. kan man let forestille sig, at de yngre brugere er overrepræsenterede blandt de 60 pct. af brugerne, der har svaret, og dermed er det problematisk at konkludere, at gruppen af yngre brugere *generelt* er større end gruppen af brugere i alderen 50-69. Tilsvarende kan man ikke

konkludere generelt for samtlige af kirkens brugere, at salmesang er det mest populære.

Selvom selve materialet har en rimelig kvalitet, bliver denne i nogle tilfælde overskygget af en mangelfuld eller fejlagtig analyse. Der gives f.eks. ingen opgørelse af, hvor mange brugere der er ”faste” og hvor mange der ikke er ”faste” på trods af, at denne skelnen fylder meget i analysen. Det lades også være op til brugerne selv at definere, hvad det vil sige at ”komme fast til aktiviteter”, og man kan således forestille sig, at forskellige forståelser af denne formulering har indflydelse på resultatet. I præsentationen af temaet ”Hvad bruger brugerne”, er det uklart, hvordan de beregnede procenter er fremkommet. Det lader dog til, at procenterne for fordelingen af de faste brugere på de forskellige aktiviteter ikke tager højde for, at man deltager i mere end en aktivitet (selvom dette forhold nævnes, afspejles det ikke i beregningen af procenter, der summerer til 100). Også i præsentationen af temaet ”Faste brugeres religiøse grundfarver” er der uoverensstemmelse mellem de præsenterede data og den fortolkende tekst. Det konkluderes, at aktiviteter, der vedrører ”folkelig oplysning med andagt” har den største andel af kulturkristne. Det er korrekt, at den største gruppe af kulturkristne – fordelt på aktivitetstyper – deltager i folkelig oplysning med andagt (ifølge diagrammet). Men børne- og ungdomsaktiviteterne har den største andel af kulturkristne brugere, selvom denne gruppe af kulturkristne relativt set er mindre (ifølge diagrammet).

Hvis materialet skulle bruges i en anden – f.eks. forskningsmæssig – sammenhæng, ville det klart være en fordel, hvis man kunne få direkte adgang til det indsamlede materiale for selv at lave analyser på det. Det ville desuden være en fordel, hvis man kunne indsamle oplysninger om de brugere, der har valgt ikke at deltage i undersøgelsen, og at inkludere overvejelser om betydningen af dataindsamlingsperioden.

Silkeborg Sogn

Menighedsrådet i Silkeborg kirke har i 2008 gennemført en spørgeskemaundersøgelse i samarbejde med sociolog Linda Bak Schröder for at få viden om forventninger og ønsker til kirken. Undersøgelsen berører to forskellige men delvist overlappende dele af menigheden: Medlemmer af Folkekirken, der bor i sognet (sognebeboere) og folk, som kommer i kirken, men som ikke nødvendigvis bor i sognet (kirkegængere). Resultatet af undersøgelsen synes ikke længere tilgængeligt på hjemmesiden, men jeg har fået tilsendt en rapport via Hans Raun Iversen (direkte fra Silkeborg). Ifølge rapporten skulle der også være andre dokumenter, som jeg ikke har bl.a. selve spørgeskemaet,

en oversigt over svarfordelingerne på de enkelte spørgsmål og en samling af de kvalitative udsagn.

For at få repræsentanter for begge dele af menigheden har man brugt forskellige rekrutteringsstrategier. Dels har man delt spørgeskemaet ud til tilfældigt udvalgte husstande, dels har man delt spørgeskemaet ud i forbindelse med tre forskellige gudstjenester.

Ud over menighedsrådets ønske om at få viden om forventninger og ønsker til kirken er undersøgelsen også drevet af en hypotese om, at menigheden er opdelt på den måde, at der er en 'højrefløj' som kun deltager i gudstjeneste ved en bestemt præst (der er tre præster tilknyttet kirken).

Eftersom jeg ikke har spørgeskemaet, kan jeg ikke præcist beskrive, hvad man har spurgt til i undersøgelsen, men det fremgår af rapporten, at man har indsamlet oplysninger både om personlig baggrund, hyppighed af kirkebesøg, motivation for kirkebesøg, vurdering af enkeltelementer i gudstjenesten, personligt forhold til kristendommen og eventuelle forslag til ændringer. De analyserede 478 besvarelser fordeler sig på 296 sognebeboerbesvarelser og 164 kirkegængerbesvarelser.

De primære resultater, der fremhæves i rapporten, er de følgende:

- De fleste sognebeboere går kun i kirke til jul eller et par gange om året. De fleste kirkegængere går i kirke hver måned eller oftere.
- Sognebeboerne er for de flestes vedkommende kulturelt kristne og kirkegængerne er for de flestes vedkommende traditionelt kristne. Begge grupper har en lige stor andel religiøst "søgende" (11 pct).
- En stor del af kirkegængerne vælger gudstjeneste efter hvilken præst, der prædiker, men der er ikke en præst, der foretrækkes af markant flest kirkegængere.
- De søgende kristne er for en stor dels vedkommende under 30 år, og det er en ikke homogen gruppe i forhold til de behov, de gerne vil have stillet i kirken.
- Også blandt julekirkegængerne er de yngre brugere overrepræsenterede. Der er ingen specifikke uopfyldte behov, som kirken kan imødekomme. Julekirkegængere svarer oftere end kirkens øvrige brugere, at de hverken er enige eller uenige i udsagn om deres personlige forhold til kristendommen.
- Ved gudstjenesten sætter menigheden særligt pris på salmesangen, kirkekoret og prædikenen. For kirkegængerne er nadveren også særligt værdsat.

Det gode ved undersøgelsen er først og fremmest, at man har spurgt så mange, og at man er gået relativt systematisk til værks. Det er dog problematisk, at man sammenligner to grupper, der blot er defineret i kraft af, hvordan svarene er rekrutterede (i kirken/i bopælen). Det havde været bedre, hvis man havde defineret de to grupper ud fra andre formelle kriterier, f.eks. hvor ofte de går i kirke (på den måde ville man også undgå overlap). Det er ligeledes problematisk, at de to grupper kommer i samme pulje, og at der beregnes en fælles svarprocent, for det er ikke de samme populationer, som de to grupper af besvarelser repræsenterer. Den ene gruppe repræsenterer populationen af sognebeboere, og den anden repræsenterer populationen af kirkegængere. Det er positivt, at man tilfældigt har udvalgt hver tredje husstand i sognet, men det er uheldigt, at det ikke angives, hvor mange, der falder ud af undersøgelsen, fordi de ikke er hjemme. Ligeledes er det uheldigt, at interviewerne må bestemme, om sognebeboerne selv skal udfylde spørgeskemaet, eller om de vil interviewe dem. Som det påpeges i rapporten, har det formodentlig en effekt på besvarelserne, der ændrer sig, alt efter om man sidder over for en interviewer, eller om man selv skal læse og besvare spørgsmål skriftligt. Kritikken af datakvaliteten går således for denne undersøgelses vedkommende altså særligt på reliabiliteten. Data er ikke indsamlet på en ensartet måde, og derfor er variation i data ikke nødvendigvis udtryk for ægte variation men potentielt et resultat af vekslende dataindsamlingsmetoder.

Karlsunde Sogn

Karlsunde Menighedsråd har i samarbejde med Stig Fog gennemført en fokusgruppeundersøgelse i 2007 blandt beboere i Karlsunde sogn. Undersøgelsen fokuserer på børnefamilier og ældre og har til formål at afdække hvilke erfaringer, behov og ønsker beboerne har for aktiviteter i kirkeligt regi.

Deltagerne i fokusgrupperne vælges blandt tilfældigt udvalgte fra kirkebogen. 100 personer i de to kategorier børnefamilier og ældre modtog invitationer, men da der ikke var nok repræsentanter fra børnefamilierne, faldt denne del af undersøgelsen væk.

Fokusgruppeinterviewene (to grupper) fulgte en semistruktureret interviewguide, der fokuserede på informanternes tilknytning til kirken, overvejelser om gudstjenesten, andre aktiviteter i kirken, information om aktiviteter i kirken og forslag til forbedringer i kirken. Undersøgelsens primære resultater er følgende.

De informanter, der ikke var ”trofaste kirkegængere” havde den idé, at de burde komme oftere i kirke. Dårlige personlige oplevelser med en præst, der

ikke havde tid til at snakke om personlige problemer, havde mindsket tilknytningen til kirken.

Informanterne havde generelt ikke mærket de ændringer, kirken havde gennemført i forhold til gudstjenesten (flere nye salmer), men de kom heller ikke ofte i kirken. Generelt var informanterne ikke glade for alt for mange ændringer i højmassen.

- Tre ting motiverede til at komme til gudstjeneste: At der var nogen, man kendte. At der var et særligt tema for gudstjenesten (musik, stille). At være blevet personligt inviteret af præsten.
- Arrangementer, der direkte henvendte sig til ”ældre”, var ikke attraktive! Indholdet af aktiviteterne var det afgørende, men informanterne opsøgte bare ikke rigtig kirkens aktiviteter, selvom de kendte til dem.
- Musikarrangementer og arrangementer med kendte danskere var særligt attraktive blandt informanterne.
- Alle informanterne kendte til sognebladet og fik information om arrangementer her, men det var for langt ude i fremtiden til, at de kunne huske det.

Konsulenten anbefaler på baggrund af resultaterne, at man styrker sin kommunikation om kirken som et sted, hvor man møder dem, man kender, sådan at de, der gerne vil komme i kirken, også rent faktisk kommer. Rapporten afsluttes med fem konkrete forslag til tiltag. Eftersom de indsamlede data ikke er tilgængelige, er det ikke muligt at vurdere kvaliteten af den præsenterede analyse. Mit umiddelbare indtryk er dog, at undersøgelsen er både lødig og veldokumenteret. Man har gjort sig umage med at udvælge fokusgruppedeltagerne tilfældigt i sognet. Til gengæld bidrager undersøgelsen ikke med så meget information om brugernes oplevelse af de kirkelige aktiviteter, eftersom de for de flestes vedkommende ikke deltager i dem.

Oversigt over indhold og udbytte af sognenes brugerundersøgelser

<i>Sogn</i>	<i>Motivation</i>	<i>Emner</i>	<i>Resultater</i>	<i>Kvalitet</i>
Hellig- ånds Sogn (2006)	Ønsker viden om brugernes benyttelse og oplevelse af kirken og dens forskellige aktiviteter.	Gudstjeneste. Kirkelige aktiviteter. Forhold til kristendommen. Brug af kirken.	Debut i kirken sker via gudstjenesten. De mest værdsatte elementer ved gudstjenesten er salmesange, prædikenen, orgelmusikken og kirkerummet.	Stort antal respondenter. Forholdsvist velkomponeret spørgeskema. Manglende overvejelser om bortfald

	Ønsker at kunne målrette arrangementer.	Debut i kirken. Religiøs praksis.	Brugere er primært kulturkristne (flest mænd) eller traditionelle kristne (flest kvinder), få er søgende. Hyppigste årsag til at brugerne fortsat bruger kirken er, at der er hyggeligt, og at man gerne vil støtte kirkens initiativer. Det vigtigste i kirken er forkyndelsen, ro og bøn.	og repræsentativitet. Analysen af data er i nogle tilfælde fejlagtig eller uklar.
Silkeborg Sogn (2008)	Ønsker viden om forventninger og ønsker til kirken. Ønsker at vide om menigheden er opdelt i forhold til hvilken af de tre præster, der prædiker.	Hyppighed af og motivation for kirkebesøg. Gudstjeneste. Forhold til kristendommen. Forslag til ændringer.	De fleste sognebeboere går kun i kirke til jul. De fleste kirkegængere går i kirke hver måned eller oftere. Sognebeboerne er typisk kulturelt kristne, og kirkegængerne er typisk traditionelt kristne. En stor del af kirkegængerne vælger gudstjeneste efter hvilken præst, der prædiker. De søgende kristne har ikke enslydende behov som de ønsker dækket af kirken. Ved gudstjenesten sætter menigheden særligt pris på salmesangen, kirkeko-ret og prædikenen.	Stort antal respondenter. Forholdsvist velkomponeret spørgeskema. Tilfældig udvælgelse af sognebeboere. Uens indsamling af svar (selvudfyldt vs. interviews). Upræcis definition af grupperne kirkegængere over for sognebeboere.

Karls- lunde Sogn (2008)	Ønsker at vide hvilke erfaringer, behov og ønsker beboerne har for aktiviteter i kirkeligt regi.	Tilknytning til kirken. Gudstjeneste. Andre aktiviteter i kirken. Information om aktiviteter i kirken. Forslag til forbedringer i kirken.	Tre ting motiverer til at komme til gudstjeneste: At der er nogen, man kender. At der er et særligt tema for gudstjenesten. At blive personligt inviteret af præsten. Musikarrangementer og arrangementer med kendte danskere er særligt attraktive blandt deltagerne.	God. Men undersøgelsen siger kun noget om gruppen af ældre, der ikke kommer ofte i kirken.
-----------------------------------	--	---	---	--

3. Optællinger på provstiniveau

Der synes ikke at være mange tællinger eller undersøgelser af kirkelige aktiviteter på provstiniveau. I det materiale, som dette notat er baseret på, er der oplysninger om kirkestatistik i Skads Provsti, Hedensted Provsti samt i Slagelse og Skælskør Provstier. Disse undersøgelser er udført af Kirkefondet og inkluderes ikke her. I det nedenstående beskrives en tælling af sogneaktiviteter i Aarhus Vestre Provsti fra 2012.

Aarhus Vestre Provsti

I Aarhus Vestre Provsti har man i 2012 lavet en optælling af aktiviteter i sognegårde og menighedslokaler i provstiets sogne. Tællingen omfatter både, hvilken type af aktiviteter der er tale om, hvor mange deltagere, der er i disse, og hvor mange frivillige og ansatte, der er med til at afvikle aktiviteterne. I hvert sogn er man af provstiet blevet bedt om at udfylde et skema, hvori man anfører disse oplysninger for 2012. Provst Esben Andersen oplyser, at menighedsråd og konfirmationsforberedelsespræster er blevet bedt om sammen at sikre en præcis og udtømmende optælling af aktiviteter. På baggrund af sognenes elektroniske kalender og i nogle tilfælde på baggrund af en fysisk aktivitetskalender er konfirmationsforberedelsespræsterne blevet bedt om at lave en oversigt over samtlige aktiviteter i perioden november 2011 til oktober 2012. På baggrund af denne oversigt har man så på et medarbejdermøde skønnet deltagerantal og varighed af aktiviteter efter bedste evne. Der er udviklet en skabelon for og et eksempel på, hvordan oplysningerne skal registreres.

Motivation

I *Menighedsrådenes Blad* fra marts 2013 fremgår det, at det er provstiudvalget (særligt provst Esben Andersen og provstiudvalgsmedlem Poul Langagergaard), der i efteråret 2012 har besluttet at undersøge, om sognenes lokaler blev udnyttet i tilstrækkelig grad (med reference til at der gennem de sidste 40 år er blevet investeret i at gøre disse lokaler til udgangspunkt for fællesskabsskabende aktiviteter for sognet). I samme artikel citeres provsten for at pege på, at undersøgelsen derudover er interessant både i et generelt samfundsmæssigt perspektiv og for de enkelte sogne, der kan sammenligne og evt. hente inspiration fra kortlægningen. Undersøgelsen er altså delvist også drevet af et ønske om at professionalisere sognene ved at gøre dem bevidste om deres eventuelle uudnyttede ressourcer eller udviklingspotentiale. Det er dog særligt det samfundsmæssige perspektiv, der fylder i den medieomtale og de debatindlæg, som undersøgelsens resultater affødte. Her synes resultaterne præsenteret ud fra en motivation om at demonstrere, hvor (overraskende) mange deltagere, der er i sognegårdens aktiviteter, i forhold til mediedækningen af kirkelukninger og fokus på manglende liv i Folkekirken (fx *Kristeligt Dagblad* 12. februar 2013). Provst Esben Andersen oplyser yderligere i en mailudveksling, at undersøgelsens resultater er blevet brugt til at danne grundlag for erfaringsudveksling mellem sognene om deres aktiviteter og udvikling af nye aktiviteter.

Emner

Optællingerne af aktiviteter fra sognene er inddelt efter følgende brede kategorier, som sognene er blevet bedt om at indberette deres aktiviteter i):

- Kirkelig undervisning (indeholder f.eks. konfirmationsforberedelse, minikonfirmand, studiekreds, højskole, voksenundervisning).
- Klubber og samvær som MR står for (indeholder f.eks. pensionistforening, fællesspisning, mandecafé, kor, AA klubben, medarbejderfest, kirkecaffe).
- Andre sogneaktiviteter (indeholder f.eks. brunch, sorggruppe, basar, Sankt Hans fest)
- Møder i udvalg, MR og sognearbejde (indeholder f.eks. MR, økonomimøder, aktivitetsudvalg, korudvalg)
- Mindesamvær
- Udefrakommende aktiviteter (indeholder f.eks. grundejerforening, kor der øver, slægtsforskning, den anglikanske kirke)

For hver af de enkelte aktiviteter i disse kategorier angives det, hvor mange deltagere, der har været i det enkelte arrangement. Så snart man lægger antallet af deltagere for forskellige aktiviteter sammen, er det klart, at der

ikke er tale om unikke deltagere. Undersøgelsen siger derfor ikke generelt noget om antallet af brugere af sognenes lokaler eller deltagere i de forskellige kategorier af aktiviteter. I det følgende tales derfor ikke om deltagere/brugere, når der summeres, men om ”deltagelser”. Ud over aktiviteterne beskriver undersøgelsen også hvor mange timer, der bliver brugt på de enkelte aktiviteter og hvor mange ansatte og frivillige, der deltager.

Resultater

Resultaterne af sognenes registreringer er samlet i en Excelmappe, som er tilgængeligt fra provstiets hjemmeside. Mappen indeholder både oplysninger for hvert enkelt af optællingsenhederne og forskellige samtællinger af aktivitetskategorierne på års- og ugebasis. Da der ikke er udarbejdet en egentlig rapport på baggrund af tallene, er det svært at fremhæve de overordnede resultater uden først at analysere alt materialet. På baggrund af de tilgængelige data og de forskellige artikler og debatindlæg, som der henvises til på provstiets hjemmeside, har jeg her forsøgt at samle overordnede pointer:

- Aktivitetsoversigterne fra de enkelte sogne viser en meget stor spredning i forhold både til typen af aktiviteter og antallet af deltagere i disse. Oversigterne dokumenterer også, at der er store forskelle sognene imellem.
- Aktivitetsoversigterne rummer oplysninger om hver enkelt aktivitet i form af en kort beskrivende overskrift. Her er eksempler på både ens og meget forskellige aktiviteter på tværs af sognene.
- Opgørelsen af fordelingen af ansatte/frivillige, der varetager de enkelte aktiviteter, giver mulighed for at sammenligne sognenes benyttelse af ansatte frivillige og for at sammenligne, om der er særlige aktiviteter, som ansatte varetager og andre aktiviteter, som frivillige varetager.
- Opgørelsen af antallet af timer, aktiviteterne varer, giver mulighed for at vurdere om lokalerne udnyttes.
- Når man sammenligner de forskellige aktivitetskategorier (gennemsnitligt for sognene), er der flest ”deltagelser” i kategorien ”Klubber og samvær som MR står for” efterfulgt af ”udefrakommende aktiviteter” og ”kirkelig undervisning”. Det samme gør sig gældende for antallet af arrangementer i disse kategorier. Færrest deltagelser er der i kategorierne ”møder” og ”mindesamvær”.
- Når antallet af aktiviteter i de meget forskellige aktivitetskategorier lægges sammen, når man op på mere end 5.000 årlige aktiviteter i hele provstiet og mere end 141.000 deltagelser. Det er værd at bemærke, at disse deltagelser både dækker over f.eks. menighedsrådsmøder med få faste deltagere, store julearrangementer (koncerter og basarer) med

mere end 100 deltagere, og aktiviteter, der er arrangeret af brugere, der blot låner sognenes lokaler, men som ellers ikke har med menighedsrådet at gøre. Tallene er generelt angivet som et ugentligt gennemsnit baseret på den præmis, at sognelokalerne er mere eller mindre lukkede i 12 uger om året, altså regner man med 40 ”aktivitetsuger” på et år.

- Det angives i flere artikler, at kirkelig undervisning er den aktivitetstype med flest deltagere, men jeg kan ikke opspore, hvordan denne konklusion hænger sammen med de præsenterede data.
- Det præsenteres også som en afledt konklusion af undersøgelsen, at der er 22,5 millioner årlige deltagelser i folkekirkelige aktiviteter (fx i Berlinske 9.februar). Eftersom undersøgelsen har koncentreret sig specifikt om Aarhus Vestre Provsti og om aktiviteter i sognelokalerne (ikke i kirken), kan man dog ikke betragte denne konklusion (uanset hvordan den er beregnet), som dokumenteret af den gennemførte undersøgelse.

Kvalitet

Undersøgelsen giver et godt indblik i de meget forskellige typer af aktiviteter, der foregår i Aarhus Vestre Provstis sognegårde. Undersøgelsen giver også et fint indblik i fordelingen af ansatte/frivillige i de enkelte sogne, og det antal timer sognenes lokaler benyttes på årsbasis. Det er dog svært at drage præcise og generelle konklusioner – særligt vedrørende deltagelser – på baggrund af undersøgelsen. Dette skyldes først og fremmest dataindsamlingsprocessens karakter.

Det er en styrke ved undersøgelsen, at de enkelte sogne er blevet bedt om at forholde sig til et allerede defineret skema med markering af hvilke aktivitetsoplysninger, man ønskede. Der er dog – så vidt jeg ved – ikke gjort noget for at sikre, at sognene udfyldte skemaerne på en ensartet måde. Der er med andre ord risiko for, at noget af den variation, som kommer til udtryk i resultaterne, afspejler forskellige måder at opgøre aktiviteter på. Man kan forestille sig, at man i nogle sogne har givet opgaven høj prioritet, mens man i andre sogne blot har registreret de aktiviteter, man umiddelbart kunne komme på. Det er desuden uklart hvilke kilder, der ligger til grund for sognenes opgørelser af aktiviteter. Tager man f.eks. udgangspunkt i en eksisterende kalender/årsplan og egentlige registrerede tællinger af antallet af deltagere, eller forsøger man ud fra hukommelsen at skabe en liste over, hvad man har haft af aktiviteter, og hvor mange der har deltaget. I det sidste tilfælde er det særligt usikkert, om det anslåede antal deltagere er korrekt. Dette forhold er for så vidt ikke så problematisk i forhold til at vurdere, hvordan og i hvilket omfang sognenes lokaler bliver udnyttet, men det gør det svært

at konkludere noget præcist om f.eks. antallet af deltagelser. Aktivitetskategorien ”udefrakommende aktiviteter” er i denne sammenhæng særligt problematisk, idet vurderinger af antallet af deltagere i aktiviteter, man ikke selv er medarrangør af eller deltager i, er særligt usikre. Generelt gælder det, at det også er en kilde til usikkerhed, at sognene er blevet bedt om at angive et gennemsnitligt antal deltagere for alle former for aktiviteter. Et sådan gennemsnit er meningsfuld i nogle sammenhænge f.eks. i forhold til konfirmationsundervisningen, der vedrører et fast antal deltagere, og mindre meningsfuld i andre sammenhænge f.eks. ved caféarrangementer, der har et meget varierende antal deltagere.

Hvad angår analysen af de indsamlede oplysninger, er det som nævnt en fordel, at sognene har indberettet deres opgørelser i forhold til en allerede defineret kategorisering af aktivitetstyper. Denne ”selvkategorisering” er dog også en mulig fejkilde, idet det ikke er givet, hvad man præcis skal forstå ved de enkelte kategorier. I det skema, sognene har udfyldt, har man delvist taget højde for dette problem ved at komme på eksempler på aktiviteter for hver enkelt kategori. Det fremgår dog ikke, om kategorierne skal opfattes som gensidigt ekskluderende (aktiviteter må ikke placeres i flere kategorier) og udtømmende (alle aktiviteter skal placeres i en kategori), selvom det umiddelbart ser sådan ud.⁴ Det fremgår af de samlede oversigter for hver af aktivitetskategorierne, at sognene placerer lignende aktiviteter i forskellige kategorier. Fx placeres ”kirkehøjskole” og ”litteraturstudiekreds” af nogle sogne i kategorien ”undervisning”, mens ”højskoleformiddage” og ”litteraturgruppen” af andre sogne placeres i kategorien ”klubber og samvær som MR står for” og der er også et eksempel på at aktiviteten ”Litteraturkreds” er kommet i kategorien ”andre sogneaktiviteter”. Selvom ingen af disse aktiviteter er decideret fejlplacerede, er det ikke til at afgøre, om de hører hjemme i den ene eller den anden kategori. I sig selv er placeringen af aktiviteter underordnet. Det er først i analysen og sammenligningen af kategoriernes størrelser (målt på deltagelser eller antal aktiviteter), at den usikre placering af de enkelte aktiviteter bliver problematisk. Man kunne i denne sammenhæng have lavet en ny kategorisering på baggrund af sognenes indberetninger eller have uddybet kriterierne bag kategoriseringen for at tydeliggøre definitionen af hver enkelt kategori.

⁴ Provst Esben Andersen oplyser, at menighedsrådene er blevet gjort opmærksomme på, at hver aktivitet kun må registreres i en kategori.

4. Optællinger på stiftsniveau

I sammenligning med sogne- og provstiniveauet foreligger der forholdsvis mange undersøgelser af kirkelige aktiviteter på stiftsniveau. Dette skyldes ikke mindst Steen Marquard Rasmussens arbejde med at udvikle aktivitetsstatistik for Aalborg, Roskilde og Viborg Stift. Disse undersøgelser inddrages ikke her. I det nedenstående beskriver jeg tællinger af kirkelige aktiviteter i Københavns og Lolland-Falster Stift.

Københavns Stift

Københavns Stift skiller sig på mange måder ud ved at oplyse om flere forskellige både nutidige og historiske tællinger af kirkelige aktiviteter i stiftet. For det første har man på bispekontoret et omfattende statistisk materiale om aktiviteter i samtlige sogne. Ifølge stiftskontorchef Helle Ostenfelt har Københavns Kommunes statistiske kontor også oplysninger om sogneaktiviteter for en bestemt periode og historiske oplysninger om aktiviteter findes i Teologisk Stat/Kirkelig håndbog. Forskellige udgivelser har behandlet dele af disse data:

- "Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste- og sognehistorie (kirkelig geografi) 1849-1949", samlet og udgivet af Poul Nedergaard i 1951
- "Kirke og folk i Danmark. Kirkesociologisk Dokumentation". Red. af H. Raun Iversen og A. Pontoppidan Thyssen, Århus: Anis 1986. Oplyser om perioden 1958-1986
- Rapporter fra Rådgivende Sociologer behandler perioden 2001-2010

I den følgende beskrivelse tager jeg udgangspunkt i det analysearbejde af eksisterende data, som Rådgivende Sociologer har udført for Københavns Stift i 2011. Der er udarbejdet en omfattende rapport (130 sider): "Analyse af folkekirkedata. En analyse af data indsamlet vedrørende københavnske folkekirker", hvortil der hører en lige så omfattende samling bilag: "Bilag til samlet analyse". Der er dog også udarbejdet en sammenfatning af resultaterne i en kort 30 siders oversigt: "Analyse af folkekirkedata. Sammendrag af analysen af data indsamlet vedrørende københavnske folkekirker". Undersøgelsen inddrager både kirkestatistikker for Københavns Stift vedrørende brug af kirkerne, økonomiske regnskabstal fra Kirkeministeriet og oplysninger om antal fødte i sognene fra Danmarks Statistik. Undersøgelsens formål er at beskrive og sammenligne det "kirkelige liv" i stiftets forskellige sogne, at sammenholde det kirkelige liv med de kirkelige aktiviteter og at sammenholde de kirkelige aktiviteter med de økonomiske regnskabstal. Undersøgelsen vedrører samtlige sogne i stiftet fraregnet Amagerland og Bornholm provstier.

De data, som vedrører de kirkelige aktiviteter, er som nævnt leveret direkte fra stiftet til Rådgivende Sociologer. Så vidt jeg kan læse, har materialet ikke før været samlet og behandlet, og der har været et stort arbejde forbundet med bare at få data indtastet og systematisk tilrettet/fejlsøgt. I rapporten knyttes ingen særlig kommentar til, hvordan eller under hvilke vilkår data er indsamlet i de enkelte sogne. Til gengæld gøres der opmærksom på huller i datamaterialet, som man efterfølgende har dækket ved at indhente de manglende oplysninger. Således er analysen foretaget på et hullet datagrundlag (enkelte oplysninger for enkelte sogne i enkelte perioder mangler), mens det omfattende kompendie, der er bilag til rapporten, inkluderer de oplysninger, man efterfølgende har fundet frem til. De aktivitetsoplysninger, der primært ligger til grund for analysen – som det også vil fremgå nedenfor – vedrører antallet af gudstjenester og kirkelige handlinger og i mindre grad antallet af deltagere i disse. Det skyldes primært, at man kun har talt antallet af deltagere i *alle* aktiviteter (inkl. f.eks. gudstjeneste og babysalmesang) i 2010, mens man har talt antal deltagere i *udvalgte* aktiviteter (primært de kirkelige handlinger) i hvert sogn i hele perioden 2006-2010. Selvom disse interessante tællinger af antal deltagere ikke udgør en stor del af analysen (og dermed heller ikke af nedenstående beskrivelse af rapportens resultater), er de tilgængelige i kompendiet.

Motivation

I Rådgivende Sociologers rapport markeres det gentagne gange, at det præsenterede analytiske arbejde ikke forholder sig til behovet for tilpasninger i sognestrukturen i Københavns Stift. Alligevel knyttes rapportens resultater til processen frem mod lukningen af kirker i stiftet i 2012. Opgaven er bestilt af stiftsrådet netop med henblik på at kunne træffe beslutninger om ændringer i sognestrukturen, og der refereres eksplicit til rapporten i stiftsrådets debatoplæg om den kirkelige struktur i København af 19. april 2012 (Stiftsrådet, Københavns Stift 2012c). Således er motivationen for undersøgelsen at få overblik over den seneste udvikling i sognenes kirkelige liv, aktiviteter og økonomi med henblik på at udpege hvilke kirker, der mest hensigtsmæssigt kan tages ud af drift. Stiftets ønske om at tage kirker ud af drift hænger sammen med, at der i nærmeste fremtid skal bygges kirker i de nye boligområder i Sydhavnen og i Ørestaden og på sigt også i Nordhavnen, og at der er en faldende andel af den københavnske befolkning, der er medlem af Folkekirken. Selvom rapporten knyttes til beslutningen om kirkelukninger, henvises der generelt ikke til rapportens overordnede konklusioner i stiftsrådets oplæg til kirker, der bør lukkes. Væsentlige argumenter for kirkelukninger, der går igen i flere tilfælde, er ikke-fuldtallige menighedsråd, manglende overensstemmelse med den lokale byudvikling og eksistensen af

en bedre fungerende nabokirke. Disse oplysninger indgår ikke i rapporten fra Rådgivende Sociologer, og i en pressemeddelelse fra 3. februar 2012 fremgår det, at stiftsrådet ud over rapporten fra Rådgivende Sociologer forholder sig til et materiale, der både vedrører ”økonomiske forhold, demografisk udvikling og en teologisk-kulturel analyse” (Stiftsrådet, Københavns Stift 2012b). I forbindelse med stiftsrådets argumentation for deres beslutninger vedrørende enkelte kirker refereres der dog til oplysninger, der er at finde i rapporten og i det samlede kompendium af kirkestatistik for 2006-2012, som Rådgivende Sociologer også har udarbejdet (Rådgivende Sociologer 2012d). Det drejer sig f.eks. om, at der ikke er mange aktiviteter i en given kirke/sogn, at gudstjenestedeltagelsen er begrænset, at kernemenigheden er lille, og at der ikke arrangeres mini-konfirmandundervisning eller særgudstjenester (Stiftsrådet, Københavns Stift 2012c).

Emner

Rapporten fra Rådgivende Sociologer tager udgangspunkt i de oplysninger, som er tilgængelige for samtlige sogne i stiftet. De to centrale emner, som rapporten behandler, er ”kirkelige aktiviteter” og ”sognenes økonomi”, og disse kobles sammen på forskellig vis.

De kirkelige aktiviteter måles for hvert sogn på medlemsprocenten (andelen af sognebeboere, der er medlem af Folkekirken), antal gudstjenester (inklusive særgudstjenester af forskellig art) og antal kirkelige handlinger (udelukkende vielser, velsignelser og begravelser – IKKE konfirmationer og dåb). På baggrund af disse oplysninger er der udviklet et ”aktivitetsindeks”, således at sognene kan rangeres i forhold til hinanden mht. aktiviteter.

Sognenes økonomi måles for hvert sogn på sognets driftsomkostninger pr. medlem i 2010, driftsomkostninger pr. kirkelig aktivitet og driftsomkostninger pr. sogn, og der er udviklet et ”økonomiindeks”, således at sognene kan rangeres i forhold til hinanden mht. økonomi. Der er desuden et overordnet fokus på udvikling i sognene på disse to områder i perioden 2006-2010. Er der et stigende eller faldende aktivitetsniveau i sognene, og hænger dette sammen med stigende eller faldende omkostninger?

Resultater

Resultaterne præsenteres i forhold til de udarbejdede mål for kirkelig aktivitet og sogneøkonomi på tværs af sognene og i forhold til en yderligere undersøgelse af 11 udvalgte sogne, der repræsenterer forskellige typer af sogne i forhold til økonomi eller aktiviteter. De primære resultater vedr. kirkelig aktivitet er følgende:

- Aktivitetsniveauet er meget varierende både mellem provstierne i stiftet (Frederiksberg har højt niveau, Vesterbro har lavt niveau) og mellem sognene i hvert enkelt provsti.
- Aktivitetsniveauet er generelt lavere i stiftets nordvestlige sogne og i meget (geografisk) små sogne.
- De højeste aktivitetsniveauer findes i sognene Brønshøj, Advents, Frederiksberg, Valby og Filip.
- Medlemsprocenten for det enkelte sogn i stiftet varierer mellem 45 og 70, gennemsnittet for alle sognene er 60 pct. (2010 tal).
- Antallet af årligt afholdte gudstjenester (højmesser + hverdagsgudstjenester, særlige dåbsgudstjenester og lignende) i det enkelte sogn varierer mellem 68 og 178, gennemsnittet for alle sognene er 123 (2010 tal).
- Antallet af årligt afholdte kirkelige handlinger (vielser, velsignelser, begravelser) i det enkelte sogn varierer mellem 12 og 230, gennemsnittet for alle sognene er 82 (2010 tal).
- I samtlige sogne (på nær Vor Frue) er der i perioden 2006-2010 en nedgang i medlemsprocenten på gennemsnitligt 7 pct.
- Antallet af årlige gudstjenester i stiftet er stort set konstant i perioden 2006-2010, men i enkelte sogne er der store udviklinger eller fald i antallet. Faldet i antallet af gudstjenester er særligt stort i enkelte sogne i Vor Frue og Vesterbro Provsti. De sogne, der har haft store stigninger i antallet af gudstjenester er generelt fordelt over forskellige provstier. Bemærk: I 2010 begynder man at indberette babysalmesang under det samlede antal gudstjenester!
- Antallet af kirkelige handlinger falder gennemsnitligt med 7 pct. i perioden 2006-2010 for sognene i stiftet. Et lille antal sogne har dog en kraftig stigning i antallet af kirkelige handlinger.

De primære resultater vedrørende sognenes økonomi er følgende:

- Enkelte sogne er markant dyrere end de øvrige af stiftets sogne, særligt 'turistsognene' i Københavns centrum. De billigere sogne er til gengæld fordelt over hele stiftet.
- Der er stor spredning mellem sognene i driftsomkostningerne pr. medlem fra ca. 400 kr. til 1646 kr. (2010 tal). De sogne, der er særligt dyre pr medlem, er igen touristsognene samt sognene med få medlemmer.
- Der er ligeledes stor spredning mellem sognene i driftsomkostninger pr. aktivitet (gudstjenester og kirkelige handlinger). De dyre sogne er igen de, der er centralt placerede i København, mens de billige primært er sognene med mange aktiviteter.

- Udviklingen i sognenes økonomi i perioden 2006-2010 - nogle bliver dyrere, andre bliver billigere – er overordnet set knyttet til kirkernes potentielle rolle som (turist)attraktion og udviklingen i befolkningen i sognet.

Resultaterne fra analysen af de særligt udvalgte 11 sogne i stiftet adskiller sig ikke stort fra den overordnede analyse, og alle resultaterne er derfor ikke inkluderet her. Særanalysen illustrerer dog, at nogle af forskellene i sognenes økonomi er delvist forårsaget af forskellige procedurer for indberetning af regnskabstal i de enkelte sogne. Analysen peger også på et par interessante forhold særligt om de kirkelige aktiviteter:

- I nogle sogne har man specialiseret i særlige aktiviteter f.eks. andagter.
- I de sogne, hvor der er et højt aktivitetsniveau, har man generelt et højt niveau af alle former for kirkelige aktiviteter.
- Der er ingen sammenhæng mellem hvor mange gudstjenester, man holder og hvor mange, der deltager.
- Der er ingen sammenhæng mellem alderssammensætningen i et givent sogn og de aktiviteter, sognet arrangerer.

Kvalitet

Kvaliteten af den præsenterede analyse i Rådgivende Sociologers rapport afhænger både af kvaliteten af de data, der ligger til grund for analysen, og selve den gennemførte analyse. Her forholder jeg mig primært til kvaliteten af data og vel at mærke kun den del af data, der vedrører de kirkelige aktiviteter. Rådgivende Sociologer skriver om datakvaliteten:

Data i denne analyse vurderes til at være af en generelt set god kvalitet. Indsamlingen er foregået efter samme procedure fra år til år, og opbygningen af spørgeskemaet til kirkestatistikkerne har i stor udstrækning været den samme fra år til år. I det omfang at der forekommer væsentlige forskydninger i data, kan dette forklares med ændringer i registreringsgrundlaget, hvorfor der også kan tages højde for det i den følgende analyse (hvis man fx ændrer en formulering i kirkestatistikkerne el. lign.). For enkelte sogne og år er der dog tale om et væsentligt bortfald i data, hvilket der vil blive taget hensyn til i den efterfølgende analyse. I den udstrækning, at der forekommer bortfald for specifikke variable, er dette ikke systematisk, og det vurderes derfor ikke at skævvride data i væsentlig grad (Rådgivende Sociologer 2012a, 13).

Som nævnt er der dog ingen selvstændig beskrivelse eller vurdering af proceduren for indsamling af disse data, ud over at det nævnes, at kirkestatistikken udfyldes af den kirkebogsførende præst eller af kordegnen. For så

vidt angår *antallet* af forskellige former for gudstjenester og kirkelige handlinger må kirkestatistikken antages at være ganske pålidelig, idet aktiviteterne registreres i kirkekalenderen. Opgørelsen af *antallet af deltagere* i aktiviteterne er til gengæld sandsynligvis behæftet med større usikkerhed, men det er svært at vurdere, fordi vi ikke ved, hvordan antallet af deltagere opgøres i sognene. Det ville under alle omstændigheder være en fordel, hvis man fra stiftets side udarbejdede en detaljeret beskrivelse af dataindsamlingsprocessen, som man kunne rette sig efter i sognene (det er muligt at en sådan allerede findes, men jeg er ikke stødt på den).

Hvad angår kvaliteten af den analyse, som rådgivende sociologer har foretaget, er der generelt tale om et grundigt og meget stort arbejde, som jeg ikke har haft mulighed for at evaluere i alle detaljer. En enkelt generende detalje er, at man ikke tager højde for en ændring i registreringen af antallet af gudstjenester i 2010. I perioden 2006-2009 har man ikke talt babysalmesangsarrangementer med som gudstjenester, men de er med i denne kategori i 2010. Udviklingen i antallet af gudstjenester til 2010 afspejler således i høj grad den ændrede tællingsform og ikke en reel udvikling i antallet af gudstjenester. Derudover er det efter min mening lidt misvisende, at man inddrager medlemsprocenten i det overordnede indeks, der skal måle sognenes aktivitetsniveau. Medlemsprocenten bør snarere inddrages som en selvstændig variabel, hvis sammenhæng med aktivitetsniveauet kunne være interessant at undersøge. Det overordnede indtryk af analysen er, at den er solid og veludført, men som Rådgivende Sociologer selv fremhæver flere steder, beskriver de præsenterede konklusioner ikke det kirkelige liv på en fyldestgørende måde. Dette skyldes primært, at man har baseret analysen på de ”mest sikre” data, som til gengæld ikke indeholder detaljeret information om de kirkelige aktiviteter.

Lolland-Falster Stift

I Lolland-Falster Stift har man siden 1. januar 2011 talt antallet af kirkegængere i stiftets sogne. Rasmus Birch har analyseret disse optællinger fra perioden januar 2011 – oktober 2012 i en universitetsopgave fra december 2012 (Birch 2012). På baggrund af denne opgave samt personlig korrespondance med Rasmus Birch, skitserer jeg her kort indholdet og kvaliteten af den tælling, man har lavet i Lolland-Falster Stift. Rasmus Birch henviser for yderligere oplysninger til biskop Steen Skovsgaard og til biskoppens sekretær, som også står for den nye tælling, man har igangsat pr. 1. januar 2013. Det materiale, som har været tilgængeligt for Rasmus Birch, er et regneark, hvori oplysninger om gudstjenester var indberettet for sognene i stiftet i perioden 2011-12. Indberetningerne har ikke tidligere været analyseret, og der var således et stort arbejde forbundet med at identificere og rette fejlindtastninger.

Det har også været en udfordring for Rasmus Birchs analyse, at indberetningerne af gudstjenesteform ikke fulgte nogen overordnet kategorisering (der skelnes fx ikke mellem kirkelige handlinger og gudstjenester). Gudstjenestens form følger dog en fast kategorisering fra 21. februar 2011 og frem og er også en del af den nye 2013-tælling.

Motivation

Rasmus Birch er blevet opmærksom på Lolland-Falster Stifts optælling gennem en artikel i den lokale avis, der omhandlede messefald i særligt tre kirker i stiftet. Hans oprindelige ide var derfor at se på andelen af messefald med henblik på en strukturreform og lukning af kirker. Strukturreformen angives også som motivation for stiftets iværksættelse af 2011-optællingen. Biskoppen opfordrede dog Rasmus Birch til at lave en bredere analyse, der også inddrog antallet af kirkegængere, da disse data ikke tidligere var behandlet. I Rasmus Birchs opgave er der et særligt fokus på at forklare om og hvordan, kirkegængere flytter fra en sognekirke til en anden i forhold til de forskellige religiøse tilbud, der udbydes.

Emner og resultater

I forhold til det relativt smalle datagrundlag, der kun beskriver dato, sted og tidspunkt for og antal deltagere i gudstjenesten, beskæftiger Rasmus Birch sig i sin opgave med en række bredere emner. I forhold til de religiøse tilbud identificeres otte forskellige former for særgudstjenester ud over højmesse (her burde allehelgen og halloween vel være lagt sammen): allehelgen, børnegudstjeneste, børneklub, halloween gudstjeneste, høstgudstjeneste, luciagudstjeneste, musik, spaghettigudstjeneste. I forhold til fordelingen af kirkegængere beskrives forskellene mellem land- og bykirker, mellem gudstjenestetidspunkter, mellem kirker med og uden velbesøgte særgudstjenester og mellem arkitektonisk forskellige kirker. Kvaliteten af analysen er dog ikke i alle tilfælde sådan, at resultaterne er pålidelige. Til gengæld præsenterer og diskuterer Rasmus Birch datagrundlaget for undersøgelsen på en meget ordentlig måde jf. nedenfor.

Kvalitet

Ifølge Rasmus Birch er der tre primære kilder til fejl i det indsamlede materiale:

1. Manglende registreringer vurderes ikke at udgøre et stort problem, særligt ikke efter at registreringen er blevet en del af sognenes rutine.

2. Forkerte optællinger er primært en kilde til fejl, når der er mange deltagere i gudstjenesterne, og man ikke umiddelbart kan nå at tælle antal hoveder. Det er dog en udfordring, der ifølge Rasmus Birch tages alvorligt i sognene, og man forsøger at benytte forskellige metoder for at begrænse fejlmargenen. F.eks. ved at både præst og kordegn/graver tæller (og sammenligner resultat), og ved at man f.eks. tæller antal brugte bægre efter nadver og antal gudstjenestedeltagere, der ikke deltager i nadveren.
3. Manipulering af optællinger vurderes ikke at være et stort problem, idet der er opbakning i sognene til beslutningen om at tælle. I forbindelse med tællingen har biskoppen dog måttet præcisere, at ansatte ikke skulle tælles med som kirkegængere.

Rasmus Birch nævner desuden fejlindtastninger som et væsentligt problem for datakvaliteten. Der er ikke et standardiseret data eller tidsformat, så dette har måttet omkodes manuelt med mulighed for fejl. Adskillige dobbeltindberetninger af den samme gudstjeneste er blevet fjernet, og manglende enkeltoplysninger har krævet efterfølgende behandling. Rasmus Birch pointerer dog, at man forventer, at fejlindtasterne vil minimeres betydeligt over tid (der er allerede stor forskel på starten og slutningen af tælleperioden), og at de let lader sig identificere.

Endnu en væsentlig kilde til fejl i data er kategoriseringen af forskellige former for gudstjenester. Kategoriseringen blev i første del af dataindsamlingsprocessen baseret på kommentarfeltet. Her har indberetterne kunnet skrive alle former kommentarer, og Rasmus Birch bemærker, at kommentarerne har knyttet sig både til måden, man har lavet registreringen/optællingen på og til indholdet eller særlige forhold ved den gudstjeneste, der indberettes, f.eks. vikar, dåb, bryllup og bisættelse. Det er på baggrund af kommentarfeltet, at Rasmus Birch har lavet klassificeringen af særlige former for gudstjenester (allehelgen etc). Det er klart, at klassificering alene på baggrund af kommentarfeltet er uholdbar, og i den nye tælling fra 2013 skulle der efter sigende være faste prædefinerede kategorier. Allerede midt i tællingsperioden 2011-2012 indførte man de prædefinerede kategorier: 2. tjeneste, gudstjeneste med altergang, gudstjeneste uden altergang, højmesse, særlig gudstjeneste. Det fremgår ikke af Rasmus Birchs opgave, hvad formålet med præcis denne kategorisering (som formodentlig er defineret af stiftet) er, og det vides ikke, om det er denne kategorisering, der er fortsat i 2013 tællingen. Stiftets egen tælling er fra 1. april 2013 afløst af kirkeministeriets tælling på baggrund af kirkekalenderen.

5. Kirkestatistik på baggrund af kirkekalenderen

Kirkeministeriet har udarbejdet en løsningsbeskrivelse for deltagerstatistik på baggrund af den allerede eksisterende kirkekalenderfunktion på sogn.dk. I det følgende skitserer jeg kort status for denne nye tælling, introducerer de oplysninger, som man vil kunne hente fra kirkekalenderstatistikken og peger på eventuelle udfordringer for denne nye statistik i lyset af erfaringerne fra de eksisterende tællinger på sogne-, provsti- og stiftsniveau.

Status

I skrivende stund foreligger der fra Kirkeministeriet en beskrivelse af, hvordan portalen sogn.dk kan benyttes som kirkekalender, og hvordan kirkekalenderen videre kan bruges til registrering af deltagerstatistik. Der er også udarbejdet en konkret vejledning til, hvordan forskellige aktiviteter oprettes i kalenderen, og hvordan deltagerantal efterfølgende registreres for hver aktivitet. Det fremgår af beskrivelsen af kalenderens kobling til deltagerstatistik, at der løbende arbejdes med at udvikle de kategorier, som f.eks. gudstjenester indberettes under (Ministeriet for Ligestilling og Kirke 2012). I vejledningen er kategorierne ændrede (Sogn.dk ukendt årstal), men det vides ikke om de kategorier, der fremgår her, er overensstemmende med dem, der i skrivende stund findes på sogn.dk. Folkekirkens IT oplyser, at kategoriseringerne indtil videre er foreløbige og resultatet af et samarbejde mellem Viborg og Lolland-Falster Stifter.

I Viborg Stift har man besluttet, at sognene fra 1. april 2013 skal benytte kirkekalenderen på sogn.dk til at indberette deltagerstatistik for alle programsatte aktiviteter. Biskoppen har i en pressemeddelelse allerede offentliggjort de første resultater på baggrund af den nye tælling og fremhæver, at den nye deltagerstatistik er både nødvendig og brugbar for kirken. Også i Lolland-Falster Stift gik man pr. 1. april 2013 over til den nye tælling, og i Roskilde har biskoppen i juli 2013 opfordret sognene til at benytte kirkekalenderen på sogn.dk til at indberette den deltagerstatistik, der tidligere blev sendt til stiftsadministrationen. Fra Aarhus Vestre Provsti oplyser man, at der i Aarhus Stift ikke er planer om at benytte kirkekalenderen. I Aalborg Stift gik man efter påske 2014 også over til at indberette via sogn.dk, og her har man som i Viborg og Lolland-Falster besluttet, at man ikke længere kan indberette via det gamle system. Folkekirkens IT oplyser, at de ikke følger systematisk med i, hvem der bruger eller ikke bruger systemet, men de kender ikke til flere stifter ud over de fire nævnte. Der foretages ikke nogen central fejlsøgning af data, det er kun i de enkelte stifter, at man ser og eventuelt behandler data.

Indhold

I kirkekalenderen er det muligt at oprette både gudstjenester, kirkelige handlinger og andre aktiviteter. De oprettede arrangementer annonceres på sogn.dk og på sognets egen hjemmeside med undtagelse af de kirkelige handlinger, der udelukkende oprettes af hensyn til kirketællingen. Antallet af deltagere i gudstjenesterne, kirkelige handlinger og andre aktiviteter registreres efter hvert arrangement enten via sogn.dk eller via sms, hvis man har tilmeldt sig sms-tjenesten.

Gudstjenester

For at statistikken kan afspejle de mange forskellige typer af gudstjenester, der afholdes, lægges der i Kirkeministeriets beskrivelse op til, at gudstjenesterne opdeles i prædefinerede kategorier (se nedenfor), som dog endnu ikke er fuldt udviklede. Kirkeministeriet lægger desuden op til, at nogle af gudstjenesteformerne evt. kan samles i mere overordnede kategorier (familiegudstjeneste dækker således over f.eks. spaghettigudstjeneste og madgudstjeneste). I vejledningen til indberetningerne til sogn.dk benyttes en anden (delvist overlappende) kategorisering jf. nedenstående oversigt. Der er ikke etableret deciderede underkategorier, men nogle af gudstjenesteformerne er samlet under én overskrift.

Kategoriseringer af gudstjenester i henholdsvis Kirkeministeriets beskrivelse og i vejledningen til sogn.dk

<i>Kirkeministeriets beskrivelse</i>	<i>Vejledning til sogn.dk</i>
Højmesse	Højmesse
Spaghettigudstjeneste	Spaghettigudstjeneste
Ungdomsgudstjeneste	Ungdomsgudstjeneste
Musikgudstjeneste	Musikgudstjeneste
Konfirmation	Konfirmation
Andet	Andet
Familiegudstjeneste	
Børnegudstjeneste	Børne- og familiegudstjeneste
Stillegudstjeneste	
Meditationsgudstjeneste	Stille- og meditationsgudstjeneste
Plejehjemsgudstjeneste	Plejehjems- og institutionsgudstjeneste
Fyraftensgudstjeneste	
Aftengudstjeneste	Hverdagsgudstjeneste (inkl. aftengudstjeneste)
Natkirke	

Dåbsgudstjeneste	
	Friluftsgudstjeneste
	Gudstjeneste

Ud over at hver gudstjeneste oprettes med tilknytning til en bestemt kategori, angives tidspunkt, præst og kirke/sted for hver gudstjeneste. Antallet af deltagere i hver gudstjeneste registreres, når denne er gennemført. Det nævnes i Kirkeministeriets beskrivelse, at der for hver gudstjeneste skal kunne angives, om der f.eks. har været dåb eller hvor mange konfirmander, der blev konfirmeret. For hver oprettet gudstjeneste har man således mulighed for at indberette både antallet af deltagere, antallet af døbte og antallet af konfirmerede, når gudstjenesten er gennemført.

Kirkelige handlinger

De kirkelige handlinger oprettes som nævnt også på sogn.dk men vises ikke i kirkekalenderen. Når man vælger gudstjenestetype (som beskrevet ovenfor), kan man herunder også finde følgende handlinger:

- Bisættelse
- Begravelse
- Vielse
- Velsignelse
- Dåb
- Andet

For hver af disse handlinger fremgår det, at de ikke er offentlige, og at de således udelukkende registreres af hensyn til statistikken. Denne registrering afløser den tidligere indberetning af kirkelige handlinger. Antallet af deltagere registreres efter handlingen via sms eller sogn.dk.

Arrangementer og møder

I Kirkeministeriets beskrivelse lægges der op til, at de andre arrangementer, der lægges i kirkekalenderen, også følger en prædefineret kategorisering, og der præsenteres følgende udkast til kategorisering.

- Møde
- Orienteringsmøde
- Foredrag
- Studiekreds
- Basararbejde
- Besøgstjeneste

- Fællesspisning
- Babysalmesang
- Minikonfirmander
- Kor
- Koncert
- Udflugt
- Ældreeftermiddag
- Pilgrimsvandring
- Andet

Af vejledningen til sogn.dk er det ikke muligt at se, om denne kategorisering er fastholdt. Det er under alle omstændigheder svært at forestille sig, at man kan lave en udtømmende liste over de mange forskellige arrangementer, man har i de mange forskellige sogne. Arrangementerne annonceres ligesom gudstjenesterne på sogn.dk og deltagerantallet registreres efterfølgende. Folkekirkens IT oplyser, at kategoriseringen af både gudstjenester, kirkelige handlinger og arrangementer og møder, forventes at blive revideret af Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter. Det er i skrivende stund sådan, at man i Viborg og Aalborg Stifter har valgt at tælle arrangementer og møder, mens man i Lolland Falster Stift har valgt at undlade disse fra tællingen.

Potentiale og udfordringer

Deltagerstatistikken med udgangspunkt i kirkekalenderen har generelt set et stort potentiale. Hvis alle sogne forpligtes på ikke blot at indberette kirkelige handlinger men også gudstjenester af forskellige art og antallet af deltagere i disse, har man for første gang en deltager- og gudstjenestestatistik, der baserer sig på en ensartet registrering af oplysninger på tværs af sognene. Hvis sognene yderligere forpligtes på at registrere møder og andre arrangementer og at indberette antallet af deltagere i disse, vil statistikken omfatte oplysninger, som kaster lys over det bredere felt af aktiviteter, der foregår i og omkring kirken. En sådan statistik vil være af stor værdi, ikke kun for Folkekirken selv men også for forskere, politikere og andre, der er interesserede i Folkekirkens aktiviteter. Den elektroniske indberetningsform muliggør en hurtig og præcis registrering, der lever op til foruddefinerede retningslinjer. Det må forventes, at både muligheden for at indberette via sms og advisfunktionen, der minder om, at registreringer mangler, vil øge andelen af registreringer. Det er yderligere en fordel, at indsamlingen af oplysninger foregår via kirkekalenderen på sogn.dk, som 80 procent af sognene bruger ifølge Folkekirkens IT. Erfaringerne fra de eksisterende tællinger i sogne, provstier og stifter viser, at der er aspekter af dataindsamlingen, som kan være særligt

udfordrende, når man laver kirkestatistik. I det følgende ridser jeg disse erfaringer op og relaterer dem til den nye statistik.

At tælle deltagere

Materialet fra sognene illustrerer, at der nogle steder er en lang tradition for at tælle antallet af deltagere i gudstjenesten eller antallet af nadvergæster. Andre steder er man i de senere år begyndt at lave disse optællinger, og flere sognemedarbejdere nævner, at det er fast praksis i alle kirker at tælle antallet af deltagere i gudstjenesten. Selvom det sparsomme sognemateriale ikke støtter denne påstand, så er der eksempler på, at man i hvert fald i nogle sogne har udviklet en praksis for at tælle deltagere, og at man benytter forskellige teknikker for at sikre en præcis tælling. Det synes også at være gennemgående for de sogne, der har erfaringer med optællinger, at det er kirketjeneren eller graveren, der står for at tælle antallet af deltagere evt. i samarbejde med præsten. Sognematerialet indeholder kun få eksempler på, at man tæller andre aktiviteter og arrangementer, der foregår i sognet, og endnu færre tæller antallet af deltagere i sådanne arrangementer. Det er i øvrigt uklart, om der er en eller flere faste personer, der tæller antallet af deltagere i alle arrangementer. Præcisionen af hver enkelt af de lokale optællinger af deltagere i samtlige gudstjenester, handlinger og arrangementer er afgørende for statistikens kvalitet. Derfor er det vigtigt, at de personer, der tæller og indberetter, er bevidste om vigtigheden af denne præcision og gøres bevidste om nogle af de teknikker, der er udviklet lokalt for at sikre præcision. Præcisionen er som nævnt mest udfordret, når der er mange deltagere, og særligt hvis arrangementet er et marked eller lignende, hvor deltagerne kommer og går. Det kræver ressourcer, hvis sådanne tællinger skal være tilstrækkeligt præcise, og man kan ikke forvente, at de kirkelige ansatte naturligt prioriterer herefter. I Aalborg og Viborg Stifter har man gjort det til tjenestepligt at indberette oplysninger til kalenderstatistikken.

Kategoriseringer af gudstjenester og arrangementer

I flere undersøgelser både på sogne, provsti og stiftsniveau arbejder man med forskellige klassifikationer af både gudstjenester og andre aktiviteter. Når sådanne klassifikationer udarbejdes, er det naturligvis vigtigt, at de afspejler den variation, der er i sognenes udbud af gudstjenester og arrangementer, og at der er nogenlunde overensstemmelse mellem de opstillede typer og sognenes virkelighed. Når klassifikationer bruges som indberetningskategorier, er det desuden afgørende, at kategorierne er gensidigt ekskluderende og udtømmende, således at det samme arrangement ikke indberettes flere steder, og at der er en passende kategori til at indberette ethvert arrangement. I den

forbindelse er det afgørende, at man er bevidst om baggrunden eller det afgørende kriterium for kategoriseringen. Et sådant kriterium er væsentligt i forhold til at vurdere, hvor man skal placere arrangementer, der ikke umiddelbart passer med kategorien. I forhold til særlige former for gudstjenester kan kategoriseringskriteriet f.eks. både være defineret af målgruppen (unge, børn, familier), af indholdet/temaet (allehelgen, høst) eller af særlige elementer, der indgår (meditation, fællesspisning). Selvom det ikke umiddelbart er et problem, at der ikke er et fælles kategoriseringskriterium, kan det udfordre placeringen af det enkelte arrangement: Er en gudstjeneste med fællesspisning særligt målrettet børnefamilier f.eks. en spaghettigudstjeneste eller en børne- og familiegudstjeneste? Som det er fremgået, har ingen af de tællinger, der er beskrevet i dette notat, tydelige kategoriseringskriterier, og der er stor spredning både i antallet af kategorier og i disses indhold. Dette afspejler formodentlig, at der er store lokale variationer mellem sognenes aktiviteter, og at området er i løbende udvikling. En sådan udvikling er en yderligere udfordring for etableringen af en fast kategorisering. Hvis man prioriterer en detaljeret kategorisering, må man formodentligt løbende oprette nye kategorier for at følge med udviklingen i sognenes aktiviteter. Oprettelsen af nye kategorier kan medføre databrud og usikkerhed, når man sammenligner udviklinger over tid på tværs af et sådan brud. Sådanne brud kan være uundgåelige, men man må så vidt muligt lave kategorier, der ikke løbende skal ændres. I bestræbelsen på at lave kategorier, der kan rumme enhver form for kirkelig aktivitet, bør man også definere grænserne for, hvad kirkelige aktiviteter er. Er det alt, der foregår i de lokaler, der tilhører kirken, eller skal der være et specifikt indhold/sigte/målgruppe?

Fejlsøgning

Selvom mange fejlindtastninger undgås i det elektroniske indberetningssystem, må det forventes, at en fast fejlsøgningsprocedure skal etableres for at sikre, at f.eks. dobbeltindberetninger og manglende indberetninger håndteres. Fejlsøgningen er på en gang simpel og kompliceret, idet det let lader sig gøre at identificere aktiviteter, der er indberettet mere end en gang, og aktiviteter, der ikke har fået tilknyttet et deltagerantal. Sværere er det at opsøge de manglende informationer og at identificere dobbeltindberetninger, der ikke er umiddelbart synlige. Generelt forudsætter fejlsøgningen af statistikken – i fald at alle landets sogne kommer til at være en del af den – et samarbejde mellem en overordnet myndighed og stiftsniveauet, der ligger inde med konkrete oplysninger om sognene, og som kan videreformidle eventuelle behov for ændringer og relevante informationer om sognene.

Potentiale for en national aktivitetsstatistik

Som nævnt ovenfor vil en ensartet indsamling af informationer om kirkelige aktiviteter i sognene f.eks. via kirkekalenderen sikre et solidt datagrundlag for etableringen af statistikker på området. Hvis en sådan ensartet indsamling omfatter samtlige af landets sogne vil det være muligt at etablere en egentlig national registerstatistik for folkekirkelige aktiviteter. Fordelen ved en national statistik er ikke kun, at man på grundlag af den kan drage konklusioner om hele det danske kirkelige aktivitetsniveau, men også at man kan sammenligne aktiviteter på tværs af sogne, provstier og stifter.

En national aktivitetsstatistik for Folkekirken ville naturligvis skulle leve op til de samme krav om datasikkerhed, datakvalitet, fortrolighed og dokumentation, som gælder for de øvrige nationale registerstatistikker, som fx Danmarks Statistik producerer. Dette vil blandt andet kræve at:

- Alle sogne har indberetningspligt af aktivitetsstatistik.
- Al data, der modtages fra sognene opbevares sikkert. Sikkerheden vedrører både muligheden for at kopiere/fjerne data (så få som muligt bør have direkte adgang til data) og kapaciteten til at opbevare store mængder data over tid.
- Al data, der modtages fra sognene, underlægges faste fejlsøgningsprocedurer.
- Man overvejer om oplysninger skal være tilgængelige på sogneniveau eller om sognene skal 'anonymiseres' for andre end udvalgte medarbejdere.
- Der udarbejdes beskrivelser af hver variables indhold og vurderinger af hver variables præcision i forhold til det målte.

På baggrund af et sådan materiale vil man kunne få de samme fordele, som der er ved de øvrige danske registerstatistikker, nemlig:

- Muligheden for at producere faste offentliggørelser af statistik (årlige eller halvårslige), der beskriver udviklingen i aktiviteter i danske kirker.
- Muligheden for at give forskere og andre med særlig tilladelse adgang til udvalgte dele af data på sogneniveau.
- Muligheden for at koble data til andre generelle oplysninger, der findes på sogne, stifts eller provstiniveau.

Litteratur

Berlinske 9. februar 2013. "Masser af kirkeliv uden for kirken".

Birch, Rasmus 2012: *Kirkegængere Lolland-Falster stift*, universitetsopgave fra Roskilde Universitet.

- Fog, Stig 2007: *Gudstjenester og aktiviteter for ældre i Karlslunde Sogn. Fokus-gruppeundersøgelse*, Stig Fog Fundraising og Kommunikation.
- Iversen, H. Raun og A. Pontoppidan Thyssen (red) 1986: *Kirke og folk i Danmark. Kirkesociologisk Dokumentation*, Århus: Anis.
- Kristeligt Dagblad* 12. februar 2013. ”Blomstrende liv i sognegårde”.
- Menighedsrådenes Blad* marts 2013. ”I en liga for sig selv”.
- Ministeriet for Ligestilling og Kirke 2012: *Løsningsbeskrivelse. Kirkekalender med mulighed for deltagerstatistik*, København: Ministeriet for Ligestilling og Kirke.
- Nedergaard, Paul 1951: *Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste- og sognehistorie (kirkelig geografi) 1849-1949*, København: O. Lohse i komm.
- Rasmussen, Steen Marqvard 2005: *Religiøse grundfarver - Peter L. Bergers sociologi i anvendelse på folkekirken*, Valby: Aros.
- Rådgivende Sociologer 2012a: *Analyse af folkekirkedata. En analyse af data indsamlet vedrørende de københavnske folkekirker*, København: Rådgivende Sociologer Aps.
- Rådgivende Sociologer 2012b: *Bilag til samlet analyse*, København: Rådgivende Sociologer Aps.
- Rådgivende Sociologer 2012c: *Analyse af folkekirkedata. Sammendrag af analysen af data indsamlet vedrørende de københavnske folkekirker*, København: Rådgivende Sociologer Aps.
- Rådgivende Sociologer 2012d: *Oversigt over statistiske indberetninger i Københavns Stift 2006-2012*, København: Rådgivende Sociologer Aps.
- Schröder, Linda Bak 2006: *Brugerundersøgelsen i Helligåndskirken, foråret 2006*, Aarhus: Helligånd Sogn.
- Schröder, Linda Bak 2008: *Rapport til Silkeborg Kirke*, Silkeborg: Silkeborg Sogn.
- Sogn.dk ukendt årstal: *Vejledning – kirketælling på sogn.dk*
- Stiftsrådet, Københavns Stift 2012a: 3. februar 2012: *Orientering om analysearbejdet og status*. Tilgængelig fra Københavns Stifts hjemmeside.
- Stiftsrådet, Københavns Stift 2012b: 3. februar 2012: *Pressemeddelelse vedrørende analysearbejdet*. Tilgængelig fra Københavns Stifts hjemmeside.
- Stiftsrådet, Københavns Stift 2012c: *Debatoplæg om den kirkelige struktur i København v/ Københavns Stift*, drøftet og godkendt på stiftsrådets møde den 19. april 2012. Tilgængelig fra Københavns Stifts hjemmeside.

Folkekirkens aktivitetsstatistik: Status omkring de hidtidige undersøgelser og forslag vedr. den fremtidige dataindsamling og analysevirksomhed mht. folkekirkens aktiviteter.¹

Projektets baggrund og afgrænsning

Folkekirken og folkekirkeforskerne har et fælles problem: På trods af en stigende indsats mht. indsamling af data om folkekirkens aktiviteter, er der ingen fælles, endsige gennemarbejdede kriterier for hverken indsamling eller analyse af data. Det er ikke forsøgt at lave en samlet behandling af folkekirkens aktivitetsstatistik siden bogen ”Kirke og folk i Danmark. Kirkesociologisk dokumentation”, red. af Hans Raun Iversen og Anders Pontoppidan Thyssen (Anis 1986).

Den p.t. bredest dækkende fortegnelse over foreliggende statistisk og religionssociologisk kirkeforskning fremgår af vedlagte bilag 1, der er udarbejdet af seniorkonsulent Steen Marquard Rasmussen, Landsforeningen af Menighedsråd. Den mangler dog bl.a. de studier på grundlag af CPR-registerets kirkestatistik, der er fremlagt af ph.d. Peter Luchau, TORS, KU og en lang række mere eller mindre anvendelige survey-undersøgelser, der fremkommer løbende, genereret ikke mindst af pressen.

En nyudviklet kanal for de fremtidige dataindsamlinger er Kirkeministeriets Kirkekalender, som formentlig ad åre vil frembringe et endog meget stort datamateriale af mere eller mindre landsdækkede karakter. Det er dog beskedent, hvad nytte alle disse data kan være til, hvis der ikke udvikles og gennemføres konkrete, fagligt holdbare analyser af materialet, ligesom der må meldes tilbage, så indsamlingsmetoderne løbende kan forbedres. Situationen lægger derfor op til et udredningsarbejde, hvor områdets universitetsforskere i samarbejde med erfarne medarbejdere fra området i folkekirken udarbejder en fælles status omkring den hidtidige kirkeaktivitetsmæssige dokumentation og fremlægger forslag vedr. den fremtidige dataindsamling og analysevirksomhed mht. folkekirkens aktiviteter.

Velvidende, at der findes en række andre relevante datasæt omkring folkekirken (fx vedr. økonomi, medarbejdere, geografisk struktur i folkekirken etc.) må vi i dette projekt, for at kunne løse opgaven i et kortvarende og økonomisk overkommeligt forløb, afgrænse os til aktivitetsstatistikken. Herved forstår vi den slags data, som ligger i CPR-registeret, samt data, som kan indsamles via Kirkekalenderens muligheder for deltagerstatistik, men som

¹ Projektbeskrivelsen er her gengivet uden bilag.

hidtil oftest er indsamlet via forskellige former for spørgeskemaer og surveys. Som det også klart fremgår af bilag 1, er afgrænsningen ikke skarp, idet der i listen også indgår undersøgelser om fx holdninger, drift og ledelsesfunktioner. Det er en hovedopgave i projektet at tematisere aktivitetsstatistikken i forhold til de øvrige områder. Herunder skal det overvejes, hvor langt det overhovedet giver mening at arbejde isoleret med aktivitetsstatistikken og i forlængelse heraf, hvordan aktivitetsstatistikken på en overskuelig måde løbende kan kobles til andre sæt af data. Et særskilt problemfelt, der må arbejdes med, er validiteten af de forskellige datasæt og indsamlingskilder (fx kirkelige indberetninger, surveys blandt forskellige befolkningsgrupper og fysiske optællinger foretaget af forskere). Her må der trækkes på indsigter fra den internationale kirkeforskning. Center for Samtidsreligion har kontakt til en række internationale forskere, der har erfaringer med indsamling og behandling af lignende data.

Projektets formål og projektgruppens sammensætning

Folkekirkelig aktivitetsstatistik tjener to oplagte folkekirkelige formål: Som et muligt parameter i forbindelse med ressourceallokering og overordnede prioriteringer samt som bidrag til forskellige former for kommunikation, der er med til at tegne billedet af folkekirkens virksomhed og virkelighedsforankrede selvforståelse. Vi lægger endvidere vægt på, at kirkestatistikken kan udvikles, så det bliver et aktiv i menighedsrådenes arbejde med realistiske målsætninger, herunder gudstjenesteudvikling og prioritering af aktiviteter i sognene.

Det er imidlertid også vigtigt, at de statistiske data er indsamlet og fremlagt på en måde, så de kan bruges i universiteternes forskning, undervisning og offentlige kommunikation om emnet, som også bidrager til offentlighedens forståelse – eller misforståelser – omkring folkekirken.

Forskningsmæssigt lægger vi stor vægt på det indblik i udviklingsmønstrene omkring religion og samfund, som aktivitetsstatistikken kan være med til at afdække. Som forskere vil vi vide mere, vi vil bagom tallene for at kunne sige noget kvalificeret om den virkelighed, tallene afspejler. Projektet er ikke primært historisk orienteret, men det er afgørende, at vi får lavet en solid oversigt over, hvad der allerede er gjort, og hvad det foreliggende materiale samlet set kan bruges til. Vi forventer at blive en del klogere gennem en historisk gennemgang af alt foreliggende materiale. Det blev vi fx med Peter Lüchaus gennemgang af alle holdningsundersøgelser siden 2. verdenskrig, som blev trykt i kort udgave i ”Gudstro i Danmark” (Anis 2005). Gennem dette arbejde stod det klart, at ”sektariseringen” i betydning af befolkningens markante distancering i forhold til kirkelig kristendom skete

før 1970 – og stort set ikke er fortsat siden, hvor der til gengæld er sket andre markante ændringerne, fx i form af en forstærket individualisering, der blandt andet giver sig udslag i, at forholdet til kirke og kristendom er blevet mere fluktuerende og situeret i forhold til forskellige livssituationer.

Det overordnede sigte med dette projekt er, at fremtidens dataindsamlinger, analysearbejde og forskningsmuligheder gennemtænkes i lyset af de foreliggende indsamlinger og analyser. Der er således ikke tale om et arkivprojekt, men om et projekt, som vil bane vejen for optimale dataindsamling, analyse og forskning med et solidt og kritisk fagligt fundament i fremtiden.

Vi har derfor samlet landets folkekirkeforskere med statistisk indsigt suppleret med en gruppe erfarne folkekirkelige medarbejdere for at 1) foretage en samlet bearbejdning af foreliggende dokumentation og analyser omkring folkekirkens statistik, 2) udrede de fagligt forsvarlige analysekriterier omkring aktivitetsstatistikken og 3) fremlægge forslag til design af den fremtidige aktivitetsstatistiske virksomhed med tilknyttet forskning omkring folkekirken. Resultatet tænkes fremlagt dels på nettet, dels i form af en oversigtlig lærebog om emnet til brug såvel i uddannelse og forskning som i det folkekirkelige arbejde med kirkestatistik.

Projektgruppen består af fem forskere og seks folkekirkerepræsentanter, der alle har erfaring fra kirkestatistisk arbejde:

Post doc Peter Lüchau, TORS, KU (jf. CV, bilag 2)

Ph.d.-studerende Sidsel Vive Jensen, AaU, (jf. CV, bilag 3)

Centerleder Marie Vejrup Nielsen, Center for Samtidsreligion, AaU

Seniorkonsulent Steen Marquard Rasmussen, Landsforeningen af Menighedsråd, (jf. CV, bilag 4)

Centerleder Hans Raun Iversen, Center for Kirkeforskning, KU

Provst Esben Andersen, Århus Vestre Provsti (har bl.a. gennemført en større aktivitetsundersøgelse i provstiet)

Provstiudvalgsmedlem Poul Langagergaard, Århus Vestre Provsti (har bl.a. arbejdet tæt sammen med provst Esben Andersen om den nævnte provstiundersøgelse).

Generalsekretær Henrik Bundgaard Nielsen, Kirkefondet (arbejder løbende med materialet fra Kirkefondets sogneanalyser og årlige Danmarksanalyser med kirkeligt perspektiv)

Sognepræst Michael Rønne Rasmussen, Jersie sogn, Roskilde Stift (har bl.a. fremlagt perspektivrige analyser af kirkegangens udvikling på sogneplan)

Sognepræst Thue Raakjær Jensen, Ikast Sogn (medlem af stiftets følgegruppe vedr. kirkestatistik og i en arbejdsgruppe under Kirkeministeriets IT-kontor vedr. sogn.dk, kalender etc. m.m.)

Teologisk medarbejder Trine Kofoed Romanini, Viborg stift (kontaktperson og koordinator omkring implementering af Kirkekalenderens dataindsamling i stiftet).

Plan for projektgruppens arbejde

Når der bevillingsmæssigt er givet grønt lys for projektet, vil vi via stifterne, provstierne og Kirkeministeriet m.fl. indsamle oplysninger om og materialer fra alle former for gennemførte kirkestatistisk relevante undersøgelser siden 1986. Efter en oversigtlig sortering af materialet vil vi indkalde hele arbejdsgruppen til et seminar (primo november 2013), hvor vi i fællesskab opstiller 1) kriterier for analyser af materialet, 2) fordeling af analyseopgaverne og 3) indledede planlægning af den fælles publikation fra projektet.

Herefter går analysearbejdet i gang. Der er i budgettet afsat 2 måneders frikøb til arbejdet (på hel- eller halvtid efter muligheder) ved tre særligt statistisk kvalificerede medarbejdere: Sidsel Vive Jensen, Peter Lüchau og Steen Marquard Rasmussen, der har gode, hinanden supplerende erfaringer og kvalifikationer inden for området (jf. CV'er for de tre medarbejdere).

Når resultaterne fra analysearbejdet foreligger, afholdes andet seminar (maj 2014), hvor der arbejdes med 1) formen for fremlæggelse af dokumentation og analyseresultater omkring de gennemførte undersøgelser, samt 2) kriterier og procedurer for det fremtidige kirkestatistiske arbejde med tilknyttet forskning. Der gennemføres herunder 3) en grundig drøftelse med lederen af Kirkeministeriets IT-afdeling, kontorchef Torben Stærgaard omkring den fremtidige dataindsamling.

Når arbejdsgruppens medlemmer – efter en arbejdsfordeling efter nærmere aftale i gruppen – har gennemskrevet de samlede resultater (september 2014), afholdes sidste seminar, hvor projektets samlede resultater drøftes og pudses til, så de kan offentliggøres.

Budget

Der søges om dækning af følgende direkte udgifter ved projektet:

Studertermedhjælp til materialeindsamling og – sortering	10.000 kr.
Frikøb i to mdr. for Steen Marquard Rasmussen	100.000 kr.

Ansættelse i to mdr. for Peter Lüchau som post doc	90.000 kr.
Ansættelse i to mdr. for Sidsel Vive Jensen som post doc	90.000 kr.
Tre todages seminarer: ophold for 11 personer på TPC/Refugiet	70.950 kr.
33 rejser t/r til TPC (gennemsnit 500 kr.)	16.500 kr.
Administrationsgebyr, Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet (10%)	37.745 kr.
I alt	415.195 kr.

Steen M. Rasmussens indsats dækkes ved fast honorar efter aftale med Landsforeningens sekretariatschef. Peter Lüchau ansættes som post doc's for to mdr. hver. Efter anbefaling fra Birthe Jacobsen, TPC er der regnet med Refugiepriser for ophold ved TPC. Budgettet er i øvrigt udarbejdet efter aftale med kontorchef Klaus Kern-Jespersen som en fremkommelig model, som evt. kan tilpasses, hvis der aftales andre procedurer omkring den planlagte videnscenter. Undertegnede projektledere stiller forskningstid til rådighed for projektet, antageligt ca. to måneders arbejde for hver (svarende til en budgetpost på ca. 200.000 kr.).

Med venlig hilsen

12. juni 2013

Marie Vejrup Nielsen, lektor, ph.d.

Leder af Center for Samtidsreligion

Aarhus Universitet

Hans Raun Iversen, lektor, dr. theol.h.c.

Leder af Center for Kirkeforskning

Købehavns Universitet

